

ศึกษาวិเคราะห์วิธีกรรมกับการสถาปนาธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท

พระพิศาล วิสาโยค (มหาสุภสิงขร)

พิมพ์ขึ้นที่โรงพิมพ์วิสาโยคที่มหาวิทยาลัยสุโขทัย
สาขาวิชาพุทธศาสนานานาชาติ
ปทุมธานี
พุทธศักราช 2562

ศึกษาวิเคราะห์พิธีกรรมกับการสวดมนต์ธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท

พระพิศาล วิสาโล (ผาสกุลสิทธิพงศ์)

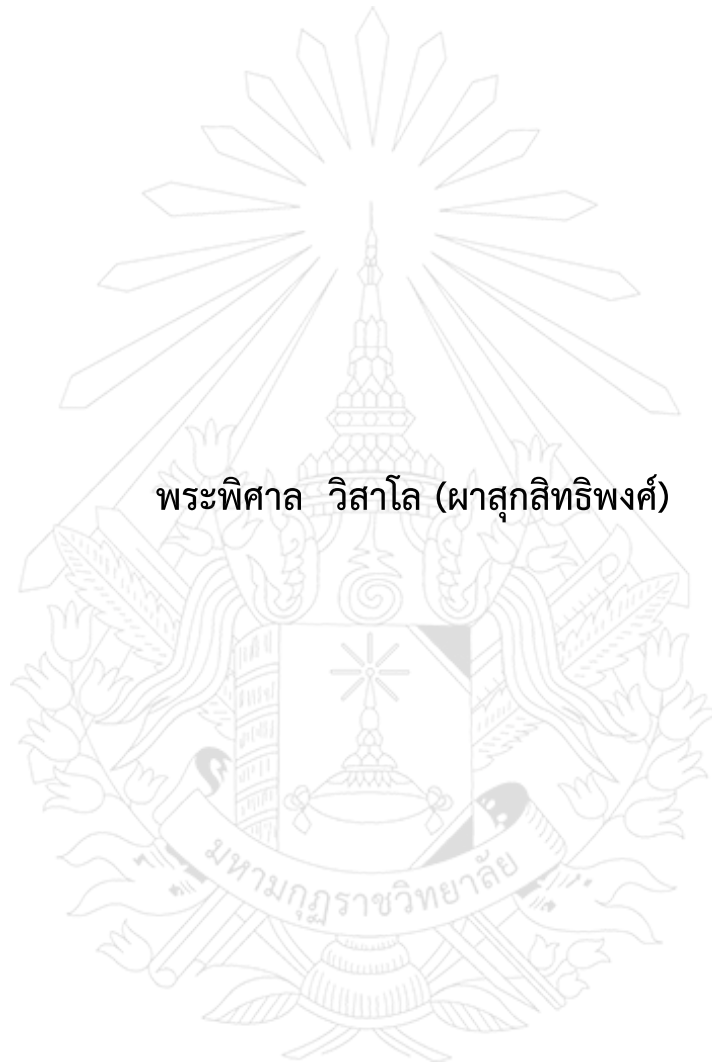
วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศาสนศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

พุทธศักราช 2562

ศึกษาวิเคราะห์พิธีกรรมกับการสวดมนต์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท

พระพิศาล วิสาโล (ผาสุกสิทธิ์พงศ์)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศาสนศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

พุทธศักราช 2562

AN ANALYTICAL STUDY OF THE BUDDHA'S RITUAL WITH CHANTING
IN THERAVADA BUDDHISM

PHRA PISARL VISALO (PASUKSITTIPONG)

A THESIS SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT OF THE REQUIREMENTS
FOR THE MASTER DEGREE OF ARTS
PROGRAM IN BUDDHISM AND PHILOSOPHY
GRADUATE SCHOOL
MAHAMAKUT BUDDHIST UNIVERSITY

2019

ศึกษาวิเคราะห์พิธีกรรมกับการสวดมนต์ธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท

พระพิศาล วิสาโล (ผาสุกสิทธิ์พงศ์)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต
สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
พุทธศักราช 2562

ศึกษาวิเคราะห์พิธีกรรมกับการสวดมนต์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท

พระพิศาล วิสาโล (ผาสุกสิทธิพงศ์)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต
สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
พุทธศักราช 2562

AN ANALYTICAL STUDY OF THE BUDDHA'S RITUAL WITH CHANTING
IN THERAVADA BUDDHISM

PHRAPISARL VISALO (PASUKSITTIPONG)

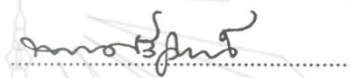
A THESIS SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT OF THE REQUIREMENTS
FOR THE MASTER DEGREE OF ARTS
PROGRAM IN BUDDHISM AND PHILOSOPHY
GRADUATE SCHOOL
MAHAMAKUT BUDDHIST UNIVERSITY
2019

หัวข้อวิทยานิพนธ์ : ศึกษาวิเคราะห์พิธีกรรมกับการสวดมนต์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท
ชื่อนักศึกษา : พระพิศาล วิสาโล (ผาสุกสิทธิ์พงศ์)
ชื่อปริญญา : ศาสตราจารย์มหาบัณฑิต
สาขาวิชา : พุทธศาสนาและปรัชญา
ปีพุทธศักราช : 2562
อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก : ดร.ประสงค์ พรหมศรี
อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม : พระครูปลัดสุรวุฒิ จนทนมโม, ดร.

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยเป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรศาสตราจารย์มหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

(พระศรีวินยาภรณ์, ดร.)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์
ประธานกรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.หอมหวล บัวระภา)

กรรมการ(อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก)

(ดร.ประสงค์ พรหมศรี)

กรรมการ/อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม

(พระครูปลัดสุรวุฒิ จนทนมโม, ดร.)

กรรมการ

(ศาสตราจารย์ ดร.ประยงค์ แสนบุราณ)

กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร.บุญร่วม คำเมืองแสน)

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Thesis Topic : An Analytical Study of the Buddha's Ritual with Chanting in Theravada Buddhism
Student's Name : Phra Pisarl Visalo (Pasuksittipong)
Degree Sought : Master of Arts
Program : Buddhism and Philosophy
Anno Domini : 2019
Advisor : Dr. Prasong Promsri
Co- Advisor : Phrakhrupalad Surawut Candadhammo, Dr.

Accepted by the Graduate School, Mahamakut Buddhist University in Partial Fulfillments of the Requirements for the Master Degree of Arts, Program in Buddhism and Philosophy.

Dean of Graduate School

(Phrasrivinayaphon, Dr.)

Thesis Committee :
Chairman

(Asst. Prof. Dr. Homwah Buarapa)

Member (Advisor)

(Dr. Prasong Promsri)

Member/Co-Advisor

(Phrakhrupalad Surawut Candadhammo, Dr.)

Member

(Prof. Dr. Prayong Saenburun)

Member

(Assoc. Prof. Dr. Boonruam Khammuangsaen)

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จได้เนื่องจากบุคคลหลายฝ่ายที่ได้ช่วยเหลือในครั้งนี้ ผู้วิจัยใคร่ขอขอบคุณมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน ซึ่งเป็นสถาบันที่ประสิทธิ์ประสาทความรู้ทางการศึกษาด้านพุทธศาสนาและปรัชญา ระดับปริญญาโท

ขอขอบคุณและเจริญพรขอบคุณอาจารย์ ดร.ประสงค์ พรหมศรี และพระครูปลัดสุราวุฒิจนุทมโม, ดร. ที่ให้ความอนุเคราะห์รับเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก และอาจารย์ที่ปรึกษาร่วม ที่ได้ตรวจสอบข้อบกพร่อง พร้อมทั้งให้ข้อเสนอแนะในการปรับปรุงแก้ไขเนื้อหาของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นอย่างดี และคณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ คือ ศาสตราจารย์ ดร.ประยงค์ แสนบุราณ รองศาสตราจารย์ ดร.บุญร่วม คำเมืองแสน และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.หอมหวล บัระภา ที่ได้ชี้แนะแนวทางการทำวิทยานิพนธ์ที่ถูกต้อง

ขอขอบพระคุณและเจริญพรขอบคุณคณาจารย์ประจำสาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน และคณาจารย์ผู้เชี่ยวชาญทุกท่านที่ประสิทธิ์ประสาทถ่ายทอดวิชาความรู้และให้กำลังใจมาโดยตลอด เจ้าของตำราและหนังสือต่าง ๆ ที่ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้า นำมาอ้างอิงในวิทยานิพนธ์ครั้งนี้ เจ้าหน้าที่ห้องสมุดทุกแห่งที่เอื้ออำนวยในการสืบค้นข้อมูลประกอบ

ขออนุโมทนาขอบคุณครอบครัว และญาติมิตรทุกท่านที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการศึกษาในครั้ง นี้ ที่คอยห่วงใยให้การสนับสนุนและเป็นกำลังใจตั้งแต่เริ่มเรียนจนถึงจบการศึกษา

คุณงามความดีและประโยชน์อันเกิดจากวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ผู้วิจัยขอใช้เป็นเครื่องสักการบูชาคุณพระรัตนตรัย พระคุณของมารดา บิดา ครูอาจารย์ที่ประสิทธิ์ประสาทความรู้ที่มีคุณค่ายิ่ง และขอแผ่คุณความดีนี้ให้แก่เพื่อนมนุษย์และสรรพสัตว์ทุกรูปทุกนาม พร้อมทั้งเจ้ากรรมนายเวรในทุกภพทุกชาติด้วยเทอญ

พระพิศาล วิสาโล (ผาสุกสิทธิพงษ์)

บทคัดย่อ

หัวข้อวิทยานิพนธ์ : ศึกษาวิเคราะห์พิธีกรรมกับการสาธยายธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท
 ชื่อนักศึกษา : พระพิศาล วิสาโล (ผาสุกสิทธิพงศ์)
 ชื่อปริญญา : ศาสตาสตรมหาบัณฑิต
 สาขาวิชา : พุทธศาสนาและปรัชญา
 ปีพุทธศักราช : 2562
 อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก : ดร.ประสงค์ พรมศรี
 อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม : พระครูปลัดสุรวุฒิ จนทนมโม, ดร.

วิทยานิพนธ์นี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาพิธีกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท 2) เพื่อศึกษาการสาธยายธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท และ 3) เพื่อวิเคราะห์พิธีกรรมกับการสาธยายธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท เอกสารที่ใช้ ได้แก่ พระไตรปิฎก อรรถกถา ตำรา และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพเอกสาร ข้อมูลที่ได้นำมาวิเคราะห์เนื้อหาและวิเคราะห์แบบสร้างข้อสรุปอุปนัย

ผลการวิจัยพบว่า:

พิธีกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท เป็นระเบียบดำเนินการเพื่อความสำเร็จไม่ใช้วิธีก่อให้เกิดอำนาจพิเศษดลบันดาลให้สำเร็จตามที่หวังเพียงแต่เป็นสื่อก่อให้เกิดผลด้านกาย วาจา จิต ปัญญา และสังคัม มีการกระทำแบบเดี่ยวและแบบกลุ่ม ช่วยรักษาพระธรรมวินัยอีกแนวทางหนึ่ง

การสาธยายธรรมเกิดขึ้นตั้งแต่สมัยพุทธกาล เป็นการท่อง การกล่าวธรรม การสวด การทรงพระธรรมวินัย มีลักษณะการเปล่งเสียงออกมาเพื่อประโยชน์ทั้งแก่ตนเองและส่วนรวม เพื่อความตั้งมั่นของพระสัทธรรม เป็นเครื่องให้ถึงวิมุตติ จิตเป็นสมาธิ เป็นพหุสูตร ไม่เป็นมลทิน เป็นบริวารของจิต ยินดีในบุญกุศล เพื่อความไม่เบียดเบียนไม่มีเวรไม่มีภัย ละความง่วง ผู้ได้ฟังบรรลุธรรมได้ เป็นผู้อยู่ในธรรม ผู้ฟังธรรมเกิดความเลื่อมใส ย่อมได้รับความสรรเสริญ และเพื่อคุ้มครอง เพื่อรักษา เพื่อความไม่เบียดเบียน เพื่ออยู่สำราญ

พิธีกรรมกับการสาธยายธรรม คณะสงฆ์จะทำพิธีกรรมต้องมีการสาธยายธรรมก่อนทั้งสิ้น พิธีกรรมกับคุณค่าการสาธยายธรรมในงานสวดพระอภิธรรม และการสาธยายธรรมก่อให้เกิดพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาในงานมงคล เช่น ขึ้นบ้านใหม่ เป็นต้น งานอวมงคล เช่น งานศพ การทำวัตรเช้า-เย็นของพุทธบริษัท เป็นต้น ก่อให้เกิดพิธีกรรมทั้งของพระสงฆ์ เช่น ทำวัตรเช้า-เย็น ส่วนคฤหัสถ์ เช่น สาธยายธรรมข้ามปี เป็นต้น

คำสำคัญ: สาธยายธรรม, พิธีกรรม

ABSTRACT

Thesis Topic	: An Analytical Study of the Buddha's Ritual with Chanting in Theravada Buddhism
Student's Name	: Phra Pisarl Visalo (Pasuksittipong)
Degree Sought	: Master of Arts
Program	: Buddhism and Philosophy
Anno Domini	: 2019
Advisor	: Dr.Prasong Promsri
Co-Advisor	: Phrakrupalad Surawut Candadhammo, Dr.

The objectives of this thesis are as follows: 1) to study the rituals in Theravada Buddhism 2) to study the Chanting in Theravada Buddhism and 3) to analyze the rituals and the Dharma Chanting in Theravada Buddhism. The used documents are Tripitaka, commentary, textbooks and related researches. This study is a Qualitative research. The derived document and information were analyzed of the contents and the Inductive conclusion forms.

The results of research were found that:

Rituals in Theravada Buddhism are orderly proceeded in order to achieve certain goals which are not the creation of special power inspiring any successes. They are used as a media to fulfill the better of body, speech, mind, wisdom and society. The actions are for individual or in groups. This is another way to maintain the Dharma discipline.

The chanting has begun from the age of the Buddhist era. It is a chanting, telling the Dharma, praying, and reserving of Buddhist discipline. It is an utterance for the benefits of oneself and the public. It is useful for the commitment to the Buddha. It is used as a tool to reach a liberation, meditated mind, be a scholar and have clean mind. It is for non-persecution, no harm, lethargy and attaining the Dharma. The one who listens Dharma will become faithful, receive praise, protection, self-keeping, Protection and live pleasantly.

Rituals and Dharma chanting of Thai monks will start from the chanting first. In the funeral, rituals and the value of chanting cause merit and gratitude. Chanting is also held in holy activities such as new house celebration and auspicious events. Even in misfortune events, like a funeral, they play an important part of the events. When the laymen do morning and evening chanting, the monks also do the same. In the New Year days, The laymen chanting the Dharma over the years.

Key words: Chanting, rituals

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ช
สารบัญคำย่อ.....	ซ
สารบัญ.....	ฉ
สารบัญภาพ.....	ฉ
บทที่	
1 บทนำ.....	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 คำถามการวิจัย.....	4
1.3 วัตถุประสงค์การวิจัย.....	4
1.4 ขอบเขตของการวิจัย.....	5
1.5 วิธีดำเนินการวิจัย.....	5
1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	6
1.7 เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	6
1.8 กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	12
1.9 นิยามศัพท์เฉพาะ.....	13
2 พิธีกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท.....	14
2.1 ความหมายของพิธีกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท.....	14
2.1.1 ความหมายพิธีกรรมของพระพุทธศาสนาเถรวาท.....	14
2.1.2 ลักษณะทั่วไปของพิธีกรรม.....	16
2.2 ความเป็นมาของพิธีกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท.....	19
2.2.1 พิธีกรรมของพระพุทธศาสนา.....	19
2.2.2 พิธีกรรมที่ปรากฏในคัมภีร์.....	20

2.3	ประเภทพิธีกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท.....	33
2.4	ประโยชน์พิธีกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท.....	36
3	การสาธยายธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท.....	40
3.1	ประวัติการสาธยายธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท.....	40
3.2	ความหมายของการสาธยายธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท.....	48
3.2.1	ความหมายการสาธยายธรรมตามคำสอนของพระพุทธเจ้า.....	49
3.2.2	ความหมายของการสาธยายธรรมตามทัศนะทั่วไป.....	50
3.3	วิธีการสาธยายธรรม.....	59
3.3.1	วิธีการสาธยายธรรมเพื่อความตั้งมั่นของพระสัทธรรม.....	59
3.3.2	วิธีการสาธยายธรรมเป็นเครื่องให้ถึงวิมุตติ.....	59
3.3.3	วิธีการสาธยายเพื่อเป็นพหูสูต.....	60
3.3.4	วิธีการสาธยายธรรมทำให้ไม่เป็นมลทิน.....	61
3.3.5	เป็นบริวารของจิต ยินดีในบุญกุศล เพื่อความไม่เบียดเบียนไม่มีเวรไม่มีภัย.....	61
3.3.6	วิธีการสาธยายธรรมเป็นเหตุให้ละความง่วง.....	62
3.3.7	สรุปหลักวิธีการสาธยายธรรมให้เกิดประโยชน์.....	62
3.4	ประโยชน์ของการสาธยายธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท.....	63
4	วิเคราะห์พิธีกรรมกับการสาธยายธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท.....	74
4.1	พิธีกรรมกับการสาธยายธรรมของคณะสงฆ์.....	74
4.2	พิธีกรรมกับคุณค่าการสาธยายธรรมในงานสวดพระอภิธรรม.....	83
4.3	การสาธยายธรรมก่อให้เกิดพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา.....	87
5	บทสรุป และข้อเสนอแนะ.....	95
5.1	สรุปผลการวิจัย.....	95
5.2	ข้อเสนอแนะ.....	102
	บรรณานุกรม.....	104
	ประวัติย่อของผู้วิจัย.....	108

สารบัญภาพ

ภาพที่

หน้า

1.1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

12

สารบัญคำย่อ

ผู้วิจัยใช้พระไตรปิฎกและอรรถกถา ฉบับภาษาไทยของมหาจุฬาราชวิทยาลัย 91 เล่ม ในการอ้างอิงใช้ระบบชื่อคัมภีร์ เล่ม/ข้อ/หน้า เช่น ที.ปา. 20/253/197 หมายถึง สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค เล่ม 20 ข้อ 253 หน้า 197 โดยมีคำเต็มและคำย่อดังต่อไปนี้

พระวินัยปิฎก

วิ.มหา.	=	วินัยปิฎก มหาวิภังค
วิ.ม.	=	วินัยปิฎก มหาวรรค
วิ.จ.	=	วินัยปิฎก จุฬวรรค
วิ.ป.	=	วินัยปิฎก ปริวารวรรค

พระสุตตันตปิฎก

ที.สี.	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	สีลกขณธวรรค
ที.ปา.	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฎิกวรรค
ม.ม.	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มัชฌิมปณณาสก
ม.อุ.	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	อุปริปณณาสก
อง.เอก.	=	สุตตันตปิฎก	องคุตตรนิกาย	เอกนิปาต
อง.สตตก.	=	สุตตันตปิฎก	องคุตตรนิกาย	สตตกนิปาต
อง.ทสก.	=	สุตตันตปิฎก	องคุตตรนิกาย	ทสกนิปาต
ขุ.ธ.	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ธम्मปท
ขุ.อุ.	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	อุทาน
ขุ.เถรี.	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	เถรีคาถา
ขุ.อป.	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	อปทาน

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พิธีกรรมทางศาสนาพุทธหรือที่เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ศาสนพิธี เช่น พิธีการแสดงตนเป็นพุทธมามกะ พิธีรักษาศีลอุโบสถ ฯลฯ จำแนกเป็น 2 ประเภท คือ พิธีกรรมที่เป็นพุทธบัญญัติ เป็นพิธีการเกี่ยวกับวินัยสงฆ์ ซึ่งพระพุทธเจ้าได้ทรงบัญญัติไว้ จะต้องปฏิบัติพิธีกรรมนั้นให้ถูกต้องตามที่บัญญัติไว้ และพิธีกรรมที่พัฒนาขึ้นในท้องถิ่น คือพิธีกรรมที่พุทธศาสนิกชนในท้องถิ่นกำหนดขึ้น โดยมีการผสมผสานขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่นให้เข้ากับกิจกรรมทางพุทธศาสนา และได้ปฏิบัติสืบต่อกันมาจนเป็นประเพณีหลักปฏิบัติทั่วไปเกี่ยวกับพิธีกรรมทางพุทธศาสนา ซึ่งมีหลักการปฏิบัติ 4 ประการ คือ ความถูกต้องตามพุทธบัญญัติ ความเหมาะสม ความประหยัด และภาวะทางเศรษฐกิจที่ต้องคำนึงประโยชน์ที่จะได้รับต้องคุ้มค่า คุณประโยชน์ของพิธีกรรม มี 3 ประการ คือ มีคุณค่าทางจิตใจ ทำให้ศาสนามีความศักดิ์สิทธิ์ ส่งเสริมความสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในสังคม ส่งเสริมและรักษาเอกลักษณ์ที่ดั้งเดิม เป็นการสร้างสมวัฒนธรรมคงอยู่ต่อไป

พิธีกรรมของชาวพุทธ โดยเฉพาะชาวไทยนิยมปฏิบัติกัน เช่น การบรรพชาสามเณร และการอุปสมบทพระ คือ การบวชสามเณร ผู้บรรพชาต้องอายุไม่ต่ำกว่า 7 ปี ไม่เป็นโรคเรื้อรัง วิปริต หรือทุพพลภาพ ไม่เป็นโจรผู้ร้าย บิดามารดาต้องอนุญาต ภายหลังจากมีการปลงผมแล้ว นำเครื่องบริขารไปหาพระอุปัชฌาย์ แล้วกล่าวคำบรรพชาเป็นภาษาบาลี ปฏิญาณตน รับศีล เป็นต้น สำหรับการอุปสมบทคือการบวชพระตามหลักพุทธศาสนานั้น คือ เอหิภิกขุอุปสัมปทา เป็นการบวชที่พระพุทธเจ้าบวชให้โดยเปล่งวาจาว่า "จงเป็นภิกษุมาเถิด" ต่อจากนั้นก็ครองผ้าเหลือง ประพฤติตนตามธรรมได้เลย ผู้อุปสมบทต้องเป็นชายอายุไม่ต่ำกว่า 20 ปีบริบูรณ์ บิดามารดาต้องอนุญาต และถือศีล 227 ข้อ หรือจะเป็นพิธีเข้าพรรษา คือ การอยู่วัดของพระสงฆ์เป็นเวลา 3 เดือน ในฤดูฝน จะไปค้างแรมที่อื่นไม่ได้ ถ้ามีความจำเป็นไปค้างแรมที่อื่นต้องกลับวัดภายใน 7 วัน ตามที่บัญญัติไว้ในพระวินัย ยังมีพิธีอื่น เช่น พิธีวารณา พิธีทอดกฐิน หรือพิธีกรรมในวันสำคัญทางศาสนา เช่น พิธีมาฆบูชา พิธีวิสาขบูชา พิธีอาสาฬหบูชา ยังมีพิธีกรรมอื่น เช่น พิธีถวายทาน พิธีแต่งงาน เป็นต้น

พิธีกรรมดังกล่าวมาทั้งหมดนั้น ก่อนจะต้องมีการสาธยายธรรมก่อนด้วยกันทั้งสิ้นนั้นแสดงให้เห็นว่าพิธีกรรมกับการสาธยายธรรมจะทำควบคู่กันเสมอ จึงกล่าวได้ว่าชาวพุทธหรือศาสนิกของศาสนา

อื่น มีประเพณีประกอบพิธีกรรม และมีการสวดมนต์หรือคาถาประกอบกรกระทำพิธี ซึ่งการสวดมนต์หรือคาถาประกอบพิธีกรรมนี้ถือว่ามีมาตั้งแต่ครั้งบรรพกาลและมีการนำมาสวดมนต์กันในระยะต่อมา¹ ดังนั้นจึงอาจจะถือได้ว่า ธรรมเนียมการสวดมนต์นั้นจัดเป็นวัฒนธรรมทางความเชื่อที่มีมาคู่กับมนุษย์มาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน ซึ่งก่อนมีพระพุทธศาสนามนุษย์เมื่อถูกภัยคุกคาม (ความกลัว) ต่างพึ่งภูเข ป่าไม้ อาราม และรุกขเจดีย์ เป็นสรณะ โดยการยึดถือเอาสิ่งต่างๆ เป็นที่พึ่ง มีการสวดอ้อนวอน เช่นเดียวกันนั้นก็แสดงวากอนที่จะมีการปฏิบัติขึ้นของพระพุทธศาสนาการสวดอ้อนวอน ที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมทางศาสนา และความเชื่อก็มีอยู่แล้ว

อนึ่ง แม้วพุทธศาสนาจะเป็นศาสนาแนวมนุษยนิยม (Humanist Religion) หรือเป็น ศาสนาประเภทอเทวนิยม (Atheism) ซึ่งไม่ยอมรับหรือเชื่อในอำนาจของพระเจ้า (God) และให้ความสำคัญกับศักยภาพและความสามารถของมนุษย์โดยเชื่อว่ามนุษย์สามารถที่จะเป็นผู้กำหนด โชคชะตาชีวิตของตนเองได้ เพราะมนุษย์เป็นสัตว์ที่สามารถฝึกได้ แต่แม้กระนั้นในแง่ของรูปแบบ และกระบวนการทางศาสนาพระพุทธองค์มิได้ทรงห้ามมิให้มีการสวดมนต์ หรือท่องบทสวดมนต์เป็นแต่เพียงวาทกรรมที่มีพุทธวิธีในการปรับเปลี่ยนวิธีการสวดมนต์จากการสวดมนต์แบบอ้อนวอน มาเป็นการสวดมนต์เพื่อท่องจำหลักคำสอนที่เรียกว่า “มุขปาฐะ” คือการท่องจำให้ขึ้นใจจนติดปาก² ซึ่งมนต์หรือบทสวดมนต์นี้พระพุทธศาสนาถือว่า ถ้าไม่ท่องบทสวดมนต์ประจำจะทำให้ลืมหรือหายไป จึงเห็นได้ว่าวัฒนธรรมในด้านการสวดมนต์นั้นก็ปรากฏอยู่ในพระพุทธศาสนายุคต้นเช่นเดียวกัน

ในพระพุทธศาสนานั้นมีธรรมเนียมการสวดมนต์เพื่อป้องกันภัยคุ้มครองตนเองเรียกว่า “ปริตร” อยู่ ซึ่งพระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้พระภิกษุหรือภิกษุณีสามารถที่จะนำมาสวดมนต์เพื่อปกป้องคุ้มครองตนเองใหม่มีความสุขปลอดภัยจากภัยอันตรายต่างๆ ได้ ซึ่งพระปริตรนั้นถือว่าเป็นบทสวดมนต์หรือเป็นมนต์ที่มีมาก่อน แต่เป็นที่น่าสังเกตว่าทรงไม่อนุญาตให้เรียนดีริจฉาน หรือคาถาประเภทเวทย์มนต์ต่างๆ หากว่าใครเรียนก็ต้องถูกปรับโทษ แสดงให้เห็นว่าการเรียนคาถาหรือมนต์นั้นทรงอนุญาตเฉพาะมนต์ประเภทการป้องกันภัยเท่านั้น

อย่างไรก็ตามนอกจากจะมีหลักฐานเกี่ยวกับพระปริตรซึ่งพอที่จะอนุมานได้ว่าการสวดมนต์หรือคาถาในยุคนั้นของพระพุทธศาสนาแล้ว การสวดมนต์หรือคาถาในความหมายทั่วไปที่ไม่เกี่ยวข้องกับการใช้เพื่อปกป้องตนเองแต่เป็นบทสวดมนต์ที่พระสงฆ์หรืออุบาสกอุบาสิกาผู้มาวัดจะนำไปใช้หรือสวดมนต์กัน

¹ชวน เพชรแก้ว, *การศึกษาวรรณคดีไทย*, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร : อักษรสัมพันธ์, 2520), หน้า 70-71.

²พระธรรมปาฎก, (ป.อ.ปยุต.โต), *พจนานุกรมพุทธศาสน์ (ฉบับประมวลศัพท์)*, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2546), หน้า 198.

นั้นสันนิษฐาน วานาจะเป็นการนำเอาพระธรรมเทศนาของพระพุทธองค์ เช่น ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร อาทิตตปริยายสูตร ซึ่งพระอานนทเป็นผู้ทรงจำไว้แล้วนำมาบอกต่อแก่พระภิกษุในสมัยนั้นให้นำไปศึกษา เล่าเรียนปฏิบัติกันเชิงมุขปาฐะต่อไป ซึ่งการสาธยายและบทสาธยายในยุคต้นก็มีได้มีจุดประสงค์เพื่อให้เกิดความขลัง หากต้องการให้เกิดความชำนาญในการท่องและสามารถนำเอาหลักธรรมในบทสาธยาย ธรรมนั้นมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน หรือเพื่อรักษาคำสอนนั้นไว้มิให้เสื่อมสูญไปเท่านั้น

ต่อมาเมื่อพระพุทธองค์ได้ปรินิพพานแล้วก็มีการทำการสังคายนา ร้อยกรองพระธรรมวินัยนับ จากยุคหลังการสังคายนาครั้งที่ 1 เป็นต้นมา การทรงจำพระธรรมวินัยถือเป็นเป็นลักษณะของการสาธยาย ธรรมอย่างหนึ่ง ซึ่งเมื่อเวลาผ่านไปพระพุทธศาสนาก็ได้มีการวิวัฒนาการและเผยแผ่ไปยังนานาประเทศตาม กาลสมัย แต่วัฒนธรรมด้านการการสาธยายธรรมก็ได้มีการสืบทอดเรื่อยมาควบคู่ไปกับการดำรงรักษาคำ สอนของพระพุทธองค์ไว้โดยการสืบทอดกันในเชิงมุขปาฐะ และบางสวนก็ได้กลายมาเป็นบทสาธยายธรรม ที่มุ่งจะก่อให้เกิดอานุภาพดังจะเห็นได้จากผลงานของพระอรรรถกถาจารย์ (ลังกา) ในยุคหลัง³

ฉนิต อโยโธธี ไต่บันทึกเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับบทสาธยายธรรมที่พระสงฆ - อุบาสก - อุบาสิกา ในสมัยนั้นนิยมสวดสาธยาย บทสวดที่เรียกว่า พระปริตรเอาไวว่า ด้วยวาผู้สวดพระปริตร กล่าวผิดอรรถบ าง ผิดบาลีบ้าง หรือวาสาธยายไม่คล่องเสียเลย พระปริตรก็ไม่มีเดช ทานผู้สาธยายได้คล่องแคล่วชำนาญ ขำนาญเท่านั้น พระปริตรจึงมีเดช ถึงแมผู้เล่าเรียนพระปริตรแล้วสาธยายเพราะเห็นแก่ลาภสักการะ พระ ปริตรนั้นก็หาอำนวยความสะดวกไม่ ทานผู้ที่ตั้งใจจะช่วยให้พ้นทุกข์ มีเมตตาจิตเป็นปุระจาริกแล้ว สาธยาย นั้นแล พระปริตรจึงจะอำนวยความสะดวก⁴

จะเห็นว่าวัฒนธรรมของการสาธยายธรรมนั้นถือว่าเป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของ พระสงฆและชาวพุทธโดยทั่วไปทั้งในแง่ของการรักษาพระธรรมคำสอนและการหวังพึ่งอานุภาพ ของการ สาธยายนั้น เช่น บทสาธยายพุทธอัฐฐชยมงคลคาถาหรือคาถาพาหุงนั้นถือได้ว่าเป็น บทสาธยายธรรมที่ได รับความนิยมมากในสังคมไทย เพราะชื่อของบทสาธยายธรรมดังกล่าวแสดงถึงการได้รับชัยชนะของ พระพุทธองค์ ต่อพญามารหรืออุปสรรคที่เขามาขัดขวางบารมีของพระพุทธองค์ถึง 8 ครั้ง⁵ ในสังคมไทยทั้ง พระสงฆและชาวบ้านพากันสาธยายทั้งในรูปแบบพิธีกรรมและสวนบุคคล โดยศาสนพิธีหรือพิธีกรรมทาง พระพุทธศาสนานิยมสาธยายพระพุทธรมนต์ที่นำมาจากพระไตรปิฎกทั้งพระวินัย พระสูตร และ พระอภิธรรม พร้อมทั้งบทสาธยายต่างๆ ที่แต่งขึ้นในภายหลังโดยแบ่งเป็นประเภทบทสาธยายในงานมงคล

³ฉนิต อโยโธธี, *อานุภาพพระปริตต*, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงราชวิทยาลัย, 2537), หน้า 12.

⁴เรื่องเดียวกัน, หน้า 12.

⁵เสฐียรพงษ์ วรรณปก, *คาถาพาหุง : คาถาแห่งชัยชนะอันยิ่งใหญ่ของพระพุทธองค์*, (กรุงเทพมหานคร : อรุณ, 2541), หน้า 6.

พุทธศาสนิกชนผู้มีความเลื่อมใสมั่นคงในพระพุทธศาสนา ก่อนจะออกจากบ้านและก่อนเข้านอน นิยมสวดมนต์เพื่อทำจิตใจให้สงบ เพราะการสวดมนต์เป็นการสรรเสริญคุณพระรัตนตรัยคือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ บทสวดมนต์นำมาจากพระสูตรต่างๆ ในพระไตรปิฎกบ้าง นักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาแต่งขึ้นบ้าง เพื่อใช้สวดมนต์ในโอกาสต่างๆ เป็นอุบายฝึกจิตและฝึกสมาธิได้เป็นอย่างดี เพราะขณะสวดมนต์จิตของผู้สวดมนต์จะต้องจดจ่ออยู่ที่บทสวดจึงจะสวดได้อย่างถูกต้อง ถ้าจิตฟุ้งซ่านแล้วก็จะสวดผิดบ่อยๆ ผู้ที่สวดมนต์เป็นประจำจะได้รับอานิสงส์ต่างๆ เช่น ตัดความกังวลได้ เพราะขณะสวดมนต์จิตระลึกถึงแต่บทสวดปล่อยวางความคิดอย่างอื่น ได้เจริญพุทธธานุสสติ เพราะขณะสวดมนต์จิตระลึกถึงพระพุทธรูปและคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ และจิตเป็นสมาธิมั่นคง จิตจะแน่วแน่อยู่ในอารมณ์เดียว เมื่อสวดมนต์เป็นประจำจะทำให้เป็นคนมีจิตมั่นคง เป็นต้น

ผู้วิจัยเห็นว่า ประเด็นต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการสวดมนต์บางเรื่อง ยังมีปัญหาที่จะต้องนำมาศึกษา เช่น การสวดมนต์ตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าจริงๆ แล้วเป็นอย่างไร พิธีกรรมกับการสวดมนต์มีความเกี่ยวข้องกันอย่างไร พิธีกรรมกับการสวดมนต์สัมพันธ์กับการรักษาพัฒนาพระพุทธศาสนาอย่างไร หากนำประเด็นต่างๆ เหล่านี้มาศึกษาผู้วิจัยเชื่อว่า จะสามารถค้นพบองค์ความรู้ในเชิงวิชาการอันจะเป็นประโยชน์แก่การศึกษาต่อไป

1.2 คำถามการวิจัย

1. พิธีกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นอย่างไร?
2. การสวดมนต์ในพระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นอย่างไร?
3. พิธีกรรมกับการสวดมนต์มีความสัมพันธ์กันอย่างไร?

1.3 วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาพิธีกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท
2. เพื่อศึกษาการสวดมนต์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท
3. เพื่อวิเคราะห์พิธีกรรมกับการสวดมนต์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท

1.4 ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อ

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยมุ่งศึกษาในหัวข้อ ต่อไปนี้

1.1 พิธีกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท ประกอบด้วย ความหมายพิธีกรรมของพระพุทธศาสนาเถรวาท ความเป็นมาของพิธีกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท ประเภทพิธีกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท และประโยชน์พิธีกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท

1.2 การสาธยายธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท ประกอบด้วย ประวัติการสาธยายธรรม ความหมายของการสาธยายธรรม วิธีการสาธยายธรรม และประโยชน์ของการสาธยายธรรม

1.3 วิเคราะห์พิธีกรรมกับการสาธยายธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท ประกอบด้วย พิธีกรรมกับการสาธยายธรรมของคณะสงฆ์ พิธีกรรมกับคุณค่าการสาธยายธรรมในงานสวดพระอภิธรรม และการสาธยายธรรมก่อให้เกิดพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา

2. ขอบเขตด้านระยะเวลา

ผู้ทำวิจัยได้ทำการวิจัยตั้งแต่ได้รับอนุมัติหัวข้อ ตั้งแต่เดือนมิถุนายน – ธันวาคม 2561

1.5 วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เป็นการวิจัยทางเอกสาร (Documentary Research) ซึ่งผู้วิจัยได้แบ่งวิธีดำเนินการวิจัยมีดังนี้

1. ชั้นรวบรวมข้อมูล

1.1 สืบค้นและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารปฐมภูมิ (Primary Sources) คือ คัมภีร์พระไตรปิฎกและอรรถกถา ฉบับภาษาไทยของมหาจุฬาราชวิทยาลัย 91 เล่ม

1.2 รวบรวมข้อมูลจากเอกสารทุติยภูมิ (Secondary Sources) คือ ตำรา หนังสือ งานวิจัย วิทยานิพนธ์ เอกสาร วารสาร บทความ งานเขียนที่เกี่ยวข้องทั่วไป แหล่งข้อมูลที่สำคัญ คือ หอสมุดมหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน

2. ชั้นวิเคราะห์ข้อมูล

2.1 นำข้อมูลที่ได้มาจากข้อที่ 1 มาทำการแยกแยะ จัดประเภท ตามความเหมาะสมกับเนื้อหาที่วิจัย

2.2 ศึกษาข้อมูลที่ได้จากข้อที่ 2.1 นำไปเขียนลงในบทที่ 3, 4 ตามความสอดคล้องและเหมาะสมแก่เนื้อหาของการวิจัย

2.3 วิเคราะห์ พร้อมทั้งเสนอแนวความคิดตามวัตถุประสงค์การวิจัยประกอบกับทัศนะของผู้วิจัยต่อไป

๓. ชี้นำเสนอผลงานการวิจัย

ในการศึกษาเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์พิธีกรรมกับการสวดธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท” นี้ ผู้วิจัยจะนำเสนอผลการวิจัยตามลำดับขั้นตอนด้วยวิธีการพรรณาวิเคราะห์ (Descriptive analysis) ตามความเหมาะสมแก่เนื้อหาในบทต่างๆ ตามลำดับ จึงนำเสนอคณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์ ปรับปรุงให้ถูกต้องและมีความน่าเชื่อถือเรียบร้อยแล้วจึงเสนอผลการวิจัยฉบับสมบูรณ์ต่อไป

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้ทราบการสวดธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท
2. ทำให้ทราบพิธีกรรมกับการสวดธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท
3. ทำให้ทราบผลวิเคราะห์พิธีกรรมกับการสวดธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท

1.7 เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้สำรวจเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังต่อไปนี้

1. เอกสารที่เกี่ยวข้อง

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “พิธีกรรมใครว่าไม่สำคัญ” ว่า ถ้าขาดพิธีกรรมแล้วพระพุทธศาสนาที่เป็นแก่นแท้ก็จะ ดำรงอยู่ได้ลำบากเช่นกัน แม้ว่าพิธีกรรมจะเป็นเพียงเปลือกไม่ใช่แก่นของศาสนาก็ตามดังความตอนหนึ่งดังต่อไปนี้ ถ้าพระพุทธศาสนาเหลือแต่พิธีกรรมจริง แต่พิธีกรรมนั้นยังมีความหมายและเนื้อหาสาระถูกต้องปัญหาก็ยังไม่ร้ายแรงนัก แต่สภาพในทางสังคมที่หนักใน ปัจจุบันก็คือ นอกจากพิธีกรรมจะมีความหมายเลือนลางหรือคลาดเคลื่อนออกไปจนกลายเป็นรูปแบบที่ไม่มีเนื้อหาสาระ เป็นเปลือกที่มีเนื้ออย่างอื่นเข้ามาแทนเนื้อแท้แล้ว แต่สังฆกรรมหลายอย่างที่เป็นส่วนแก่นสาระสำคัญของพระนัยก็ยังได้กลายเป็นพิธีกรรม⁶

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “อานุภาพพระปริตร” ได้อธิบายเกี่ยวกับอานุภาพพระปริตรไว้ โดยละเอียดเกี่ยวกับที่มี วัตถุประสงค์ วิธีการนำเอาพระปริตรไปใช้ เพื่อให้เกิดอานุภาพโดยได้ พยายามที่จะนำเสนอว่าเหตุใดพระพุทธศาสนาจึงยอมรับในเรื่องการสวดมนต์

⁶พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), *พิธีกรรมใครว่าไม่สำคัญ*, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, 2539), หน้า 49 - 51.

หรือเห็นว่าการสวดมนตนั้นมีประโยชน์อย่างไร ซึ่งถือว่าเป็นกรอบแนวคิดที่ให้สาระในเรื่องของพระปริตร หรือกรอบใน การนำเอาบทสวดมนตไปใช้⁷

พระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณโณ) และคณะ งานอวมงคล กล่าวไว้ในหนังสือ “ศาสนพิธี” ว่า งานพิธีที่เนื่องด้วยการตาย เรียกว่า งานอวมงคล ถึงแม้ว่าจะเป็นงานกับการตายก็ตาม เมื่อทำแล้วก็เกิดบุญกุศลแก่ผู้ทำและผู้ร่วมงาน งานอวมงคลนั้นเป็นงานที่เป็นเรื่องเกี่ยวกับการตาย การสูญเสียชีวิต เช่น งาน สวดพระอภิธรรม สวดอภิธรรมสังคหะ งานฌาปนกิจมากบ้างน้อยบ้างตามแต่ความเหมาะสม และฐานะของเจ้าภาพทุกขั้นตอน และทุกงานก็จะมีเหมือนกันเกี่ยวกับพิธีกรรม ดังกล่าวมาแล้ว นอกจากนั้น พระสงฆ์จะต้องเตรียมตัวเกี่ยวกับการ ประกอบพิธีตามที่ได้รับนิมนต์แล้ว ยังต้องศึกษา รายละเอียดเกี่ยวกับพิธีเจริญพระพุทธรูป พิธีสวดพระอภิธรรม พิธีสวดมาติกา พิธีสวดแจ่ง และพิธี พิเศษเฉพาะงานอื่นๆ ทั้งนี้ พิธีทำบุญโดยหลักใหญ่พุทธศาสนิกชนถือว่าจะสำเร็จลงได้เป็นบุญพิธีอย่าง แท้จริง ย่อมสำคัญอยู่ที่พระสงฆ์⁸

สุชีพ ปุญญานุภาพ ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “ความรู้เรื่องบทสวดมนต” ว่า มนต์หรือบทสวดมนต เปนบทแสดงหลักธรรมคำสั่งสอนหรืออุดมคติต่างๆ เพื่อให้สามารถทบทวนจดจำ หรือเพนคติเตือนใจ สอนใจ สามารถดูแลตัวเองให้เปนไป ในทางที่ถูกต้อง แต่ถาใครจะมุ่งไปทางใหญ่หลังหรือศักดิ์สิทธิ์ เพราะเหตุที่ทาให้จิตเพน สมาธิในขณะที่สวดเองหรือฟังสวดก็ไม่ห้ามคิดเช่นนั้นเพราะมีความเปนไปได้ เพราะอำนาจ ของจิตที่สงบ อาจทาให้เกิดผลดีต่างๆอย่างน่าอัศจรรย์ เพียงแต่ล้อมกรอบไว้มิให้ใช้อนาจ จิต ไปในทางไม่ชอบไม่ควรเพนเด็ดขาด การล้อมกรอบเช่นนั้นก็มีเหตุผลเพราะเพนการช่วยป้องกันมิให้ ผู้ใช้อนาจจิตไปในทางผิดนั้นต้องประสบผลร้ายเพราะความผิดพลาดของตนเอง⁹

ประพันธ์ กุลวินิจฉัย ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “เทศกาลประเพณีไทย 12 เดือน” ได้กล่าวถึง ความสำคัญของพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา สรุปได้ว่า (1) เป็นสื่อกลางระหว่างมนุษย์กับเทวดา (2) เป็นด่านแรกที่เป็นสื่อชักนำให้คนหันหน้าเข้ามาสนใจพระพุทธศาสนา (3) เป็นสื่อสร้างสรรค์จรโลงใจแก่ ผู้ที่ได้เข้าร่วมในพิธีก่อให้เกิดการปฏิบัติ (4) เป็นสื่อ ที่ก่อให้เกิดวินัยเป็นเบื้องต้น (5) เป็นเวทีสาธารณะที่

⁷พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), *อานุกรณพระปริตร*, (กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2549), หน้า 19.

⁸พระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณโณ) และคณะทำงานชุดศาสนพิธี, “เรื่อง ศาสนพิธี : เอกสาร ประกอบการ อบรมครูสอนพระพุทธศาสนา หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2544”, ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ ราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, 2546, หน้า 8 - 9.

⁹สุชีพ ปุญญานุภาพ, *ความรู้เรื่องบทสวดมนต*, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย , 2548), หน้า 4.

พระสงฆ์โอกาสแสดงธรรม (6) เป็นบันไดที่จะก้าวขึ้นสู่ธรรมะระดับสมาธิ ปัญญา (7) เป็นสื่อกลางการบำเพ็ญบุญเพื่อบำรุงพระสงฆ์และเป็นการต่ออายุพระพุทธศาสนา¹⁰

2. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ณัฐรัตน์ ผาธา ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์บทสวดมนต์พุทธอัฐฐชยมงคลคาถา (คาถาพาหุง)” พบว่า บทสวดมนต์นี้ผู้แต่งต้องการที่จะนำเสนอกรอบแนวคิดเรื่องการเอาชนะอุปสรรคของพระ พุทธองค์ซึ่งมีทั้งหมด 8 ครั้ง นับตั้งแต่การผจญมารก่อนการตรัสรู้ไปจนถึงการเสด็จไปพรหมโลก เพื่อสั่งสอนกาพรหม เป็นต้น ดังนั้น ความหมายของบทสวดมนต์แม้ว่าจะมีผู้ตั้งชื่อไว้แตกต่างกัน แต่ก็มีความหมายอยู่เพียงความหมายเดียวคือบทสวดมนต์ที่วาดด้วยชัยชนะของพระพุทธองค์ บทสวดมนต์นี้มีประวัติความเป็นมาที่ยังไม่อาจจะหาข้อสรุปได้แม้ว่าจะมีผู้ยืนยัน ประสบการณ์ทางจิตอันเกี่ยวเนื่องด้วยบทสวดมนต์นี้ก็ตาม แต่ขอยืนยันดังกล่าวมักจะถูกคัดค้านจาก ฝ่ายที่ไม่เห็นด้วยกับแหล่งที่มาของความรู้ดังกล่าว ดังนั้น ประวัติความเป็นมาของบทสวดมนต์นี้จึง แบ่งได้เป็น 2 แนวทางคือ (1) เห็นว่าแต่งขึ้นที่ลังกาโดยพระพุทธโฆสาจารย์ (2) เห็นว่าแต่งขึ้นที่ ประเทศไทย โดยมีความเห็นที่แตกแยกออกไปอีกเป็น 2 แนวคิดคือเห็นว่าแต่งขึ้นในสมัยล้านนาและเห็นว่าแต่งขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้น¹¹

สายใจ ขางสลัก ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์บทสวดมนต์พระคาถาชินปัชฺชว” บทสวดมนต์นี้ผู้แต่งต้องการที่จะนำเสนอกรอบแนวคิดเรื่องเนื้อเรื่องและหลักธรรมที่ปรากฏ เป็นต้น ดังนั้นความหมายของบทสวดมนต์แม้ว่าจะมีผู้ตั้งชื่อไว้ แตกต่างกันแต่ก็มีความหมายอยู่เพียงความหมายเดียว บทสวดมนต์นี้มีประวัติความเป็นมา ที่ยังไม่อาจจะหาข้อสรุปได้ แม้ว่าจะมีผู้ยืนยันประสบการณ์ทางจิต อันเกี่ยวเนื่องด้วยบทสวดมนต์นี้ก็ตาม ขอยืนยันดังกล่าวมักจะถูกคัดค้านจากฝ่ายที่ไม่เห็นด้วยกับแหล่งที่มาของความรู้ ดังกล่าว ดังนั้นประวัติความเป็นมาของบทสวดมนต์นี้จึงแบ่งได้เป็น 2 แนวทางคือ (1) เชื่อว่าแต่งขึ้นที่ลังกาโดยพระพุทธโฆสาจารย์ (2) เชื่อว่าแต่งขึ้นที่ประเทศไทยโดยมีความเห็นที่แตกแยกออกไปอีกเป็น 2 แนวคิด คือ เชื่อว่าแต่งขึ้นในสมัยล้านนาและแต่งขึ้นโดยสมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) บทสวดมนต์นี้แต่ละคาถาล้วนมีหลักธรรมที่สำคัญปรากฏอยู่ เช่น โอวาทปาฏิโมกข์ บารมี 10 อริยสัจ 4 และมรรค 8 เป็นต้น นอกจากนั้นบทสวดมนต์นี้ จะให้คุณค่าต่อผู้สวดใน 3 ประเด็นหลัก

¹⁰ ประพันธ์ กุลวินิจฉัย, *เทศกาลประเพณีไทย 12 เดือน*, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2546), หน้า 14.

¹¹ ณัฐรัตน์ ผาธา, “การศึกษาวิเคราะห์บทสวดมนต์พุทธอัฐฐชยมงคลคาถา (คาถาพาหุง)”, วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต, สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2549), บทคัดย่อ.

คือ คุณค่าในทางพระพุทธศาสนา คุณค่าในทางสังคม และคุณค่าต่อบุคคล อีกทั้งจะมีอิทธิพลต่อสังคมไทยในหลายๆ ดาน¹²

พระครูวินัยธรนอมชัย สุธมโม (เตนปกษี) ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “ศึกษาทัศนคติต่อพิธีสวดมนต์ข้ามปีของพุทธศาสนิกชนวัดชะลอ อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี” พบว่า พุทธศาสนิกชนมีทัศนคติต่อพิธีสวดมนต์ข้ามปีประจำปีแน่นอนเป็นรายด้าน คือ 1) ด้านความศรัทธาพบवासวใหญ่เชื่อว่าโครงการนี้จะช่วยให้ได้ทำบุญกุศลแต่ไม่มีโอกาสได้ชักชวนญาติมิตรสหาย เข้าร่วมโครงการ 2) ด้านการเข้าร่วมกิจกรรมสวดใหญ่เชื่อว่าในขณะที่เข้าร่วมกิจกรรมนี้ช่วยให้ได้รับ ความสุขในการสร้างบุญกุศลแต่ไม่มีโอกาสได้ชักชวนญาติ มิตรสหายเพื่อการรวมบริจาคปัจจัยและ สิ่งของเข้าร่วมกิจกรรม 3) ด้านประสิทธิผลพบว่าโครงการนี้ช่วยทะนุบำรุงและจรรโลง พระพุทธศาสนา แต่ไม่มีโอกาสได้ชักชวนญาติ มิตรสหายเพื่อการรวมบริจาคปัจจัยและสิ่งของเข้าร่วมกิจกรรม และ 4) ด้านความพึงพอใจพบवासวใหญ่เห็นว่ามีเหมาะสมและความพร้อมของสถานที่ จัดงานแต่พบवासวคุณภาพและจำนวนอาหารและน้ำดื่มที่ให้บริการไม่เพียงพอ¹³

พระเชียรวิทย์ อุตตสนโต (โอชาวัฒน์) ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาของราษฎร : กรณีศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร” พบว่า แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับราษฎร ไขแนวความคิดทางมานุษยวิทยา สังคมวิทยา จิตวิทยา รวมทั้งวิญญานนิยมและลัทธิเจตนิยม เป็นแนวทางในการสร้างแบบสอบถาม เก็บ ข้อมูล และการวิเคราะห์เนื้อหา และหลักกรรมทางพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับการทรงเจ้า ในทัศนะทางพระพุทธศาสนา ราษฎรและการทรงเจ้า จัดอยู่ในกลุ่มอุปาทาน 4 ชนิด อัตตวาอุปาทานและสีลัพพอุปาทานและเป็น เดรัจฉานวิชา แต่มีหลักกรรมหลายหมวดที่น่าจะส่งผลต่อแนวคิดเรื่องราษฎร (วิญญานนิยม) คือ เรื่องโอปปาติกะ(ในโยนิ 4) เรื่องเทพหรือเทวดาในเทพ 3 ภูมิ 4 คติ 5 เรื่องสัตว์โลก (ในโลก 3) เรื่อง สังขารและวิญญาน(ในขันธ 5) และเรื่อง

¹²สายใจ ช่างสลัก “ศึกษาวิเคราะห์บทสวดมนต์พระคาถาชินบัญชร”, พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต, สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2557), บทคัดย่อ.

¹³พระครูวินัยธรนอมชัย สุธมโม (เตนปกษี), “ศึกษาทัศนคติต่อพิธีสวดมนต์ข้ามปีของพุทธศาสนิกชนวัดชะลอ อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี”, พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต, สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2558), บทคัดย่อ.

กรรมกับการเกิดใหม่ (สังสารวัฏ) ที่ยืนยันถึงการมีอยู่จริงของปรโลกและสวรรค์ อันเป็นสาระหลักของความเชื่อเรื่องเทพเจ้าและพิธีทรงเจ้าเขามา¹⁴

พระครูอุดมพัฒนคุณ (เพ็ญ สุเมโธ / มุงคุณ) ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “คุณค่าของพิธีกรรมในการสวดพระอภิธรรมมัตถสังคหะ : ศึกษากรณีเขตพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดหนองบัวลำภู” พบว่า คุณค่าจากพิธีกรรมการสวดพระอภิธรรมมัตถสังคหะในเขตอำเภอเมือง จังหวัด หนองบัวลำภูที่มีต่อสังคม ประเพณีนิยมการทำบุญด้วยหลักบุญกิริยาวัตถุ 3 และ 10 ทำให้บุตร หลาน รู้จักมีความกตัญญูตวกตเวทิต่อบุพการีชนและญาติที่ล่วงลับไปแล้ว โดยการบำเพ็ญกุศล เพื่ออุทิศให้แก่ผู้ล่วงลับไปแล้ว ทั้งนี้ พุทธศาสนิกชน เชื่อว่า หากได้ทำบุญด้วยการสวดพระอภิธรรมมัตถสังคหะให้แก่บุพการีและญาติผู้ใหญ่ที่ตนเคารพนับถือแล้ว ญาติที่ล่วงลับก็จะมี ความสุขและไปสู่สุคติภพอย่างแน่นอน ส่วนผู้ไม่สามารถที่จะจัดสวดพระอภิธรรมมัตถสังคหะ ได้เพราะเหตุผลใดก็ตาม พุทธศาสนิกชนส่วนใหญ่เชื่อว่า ไม่น่าจะใจว่าญาติที่ล่วงลับนั้นจะไปสู่อายุมิหรือไม่ว่างั้น ส่วนใหญ่จึงบำเพ็ญกุศลอยู่ในระดับปานกลาง คือ จัดเท่าที่กำลังความสามารถของตนเองเป็นหลัก ส่วนผู้ที่บำเพ็ญกุศลครบถ้วนก็มีจำนวนน้อย¹⁵

พระครูปฐมสังฆการ (สุพรรณ ฐิตปณฺโญ บุนญอม) ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องการต่ออายุในทางพระพุทธศาสนาที่มีอิทธิพลต่อพิธีกรรมการสะเดาะเคราะห์ต่ออายุในจังหวัดสุรินทร์” พบว่า พระพุทธศาสนามีแนวคิดความมนุษย์นั้นมีกรรมเป็นของตน และการเกิดหรือการตายของ มนุษย์ย่อมมีสาเหตุอยู่ 4 ประการ คือ (1) อายุขยมรณะ ตายเพราะสิ้นอายุ (2) กัมมขยมรณะ ตายเพราะสิ้นกรรม (3) อุภยขยมรณะ ตายเพราะสิ้นอายุ และสิ้นกรรมทั้งสอง (4) อุปจเฉท กมรณะ ตายเพราะอุบัติเหตุ แต่ถึงอย่างนั้นในบางกรณีมนุษย์ก็สามารถที่จะต่อชีวิตหรือต่ออายุไป ได้ด้วยการกระทำที่เรียกว่าการต่ออายุด้วยเหตุดังต่อไปนี้คือ (1) การต่ออายุด้วยการให้ทาน (2) การต่ออายุด้วยการกำลังแห่งฤทธิ์ (3) การต่ออายุเพราะการรู้จักหลักในการดำเนินชีวิต (4) การต่ออายุ ด้วยอำนาจกรรม (5) การต่ออายุด้วยการสาธยายมนต(พระปริตร) (6) การต่ออายุด้วยการปฏิบัติ ธรรมตามหลักอิทธิบาท 4 (7)

¹⁴ พระเชียรวิทย์ อดตสนโต (โอชาวัฒน์) “การศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา ของราษฎร : กรณีศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร”, พุทธศาสนมหาบัณฑิต, สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2549), บทคัดย่อ.

¹⁵ พระครูอุดมพัฒนคุณ (เพ็ญ สุเมโธ / มุงคุณ), “คุณค่าของพิธีกรรมในการสวดพระอภิธรรมมัตถสังคหะ : ศึกษากรณีเขตพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดหนองบัวลำภู”, พุทธศาสนมหาบัณฑิต, สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2553), บทคัดย่อ.

การต้ออายุด้วยความไม่ประมาท (8) การต้ออายุด้วยการตั้งสังฆะ อธิษฐาน (9) การต้ออายุด้วยการแผเมตตา (10) การต้ออายุด้วยการรู้จักประมาณในการบริโภค¹⁶

พระครูสารกิจประยุต (กาบ ฐานทตโต/วังหอม) ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “ศึกษาคุณศาสตร์ที่ปรากฏในพิธีกรรมการบูชาพระรัตนาคูณของชาวพุทธอำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม” พระรัตนาคูณมีความสำคัญทางด้านศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ประชาชนชาวอำเภอนาดูนมีความเชื่อว่าพระธาตุมีความศักดิ์สิทธิ์มาก มีเทวดาอารักษ์สถิตอยู่ สามารถดลบันดาลให้ผู้ที่ศรัทธาซึ่งกระทำการสักการบูชาแล้ว คลาดปลอดภัย เป็นสิริมงคล ทั้งต่อตนเองและครอบครัว จึงได้มีจัดพิธีกรรมการบูชาพระธาตุเป็นบุญประเพณีประจำป โดย มีพิธีกรรมต่างๆ ตามความเชื่อ มีทั้งพิธีพราหมณ์และพุทธจนเกิดเป็นวัฒนธรรม กลาย เอกลักษณ์ของชาวนาดูนในปัจจุบัน คุณศาสตร์และพิธีกรรมการบูชาพระรัตนาคูณที่มีต่อชาวอำเภอนาดูน ได้แก่ การสร้างวิถีชีวิตชุมชนใหม่มีความมั่นคงและเข้มแข็งทั้งการเมืองการปกครองท้องถิ่น เศรษฐกิจ การท่องเที่ยว การศึกษา ศิลปวัฒนธรรม จนสามารถหล่อหลอมจิตใจชาวพุทธให้ เป็นอันเดียวกันได้ เพราะความเชื่อและความศรัทธาที่มีต่อพระธาตุที่มั่นคง อีกทั้งยังได้ เป็นแหล่งเรียนรู้ เป็นศูนย์กลางการศึกษา และการปฏิบัติธรรมเพื่อการเข้าถึงพระรัตนตรัยของ พุทธศาสนิกชนได้เป็นอย่างดี¹⁷

จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สรุปได้ว่า พิธีกรรมสร้างวิถีชีวิตชุมชนใหม่มีความมั่นคงและเข้มแข็งทั้งการเมืองการปกครองท้องถิ่น เศรษฐกิจ การท่องเที่ยว การศึกษา ศิลปวัฒนธรรม จนสามารถหล่อหลอมจิตใจชาวพุทธให้ เป็นอันเดียวกันได้ เพราะความเชื่อและความศรัทธาที่มีต่อพระพุทเจ้าทั้งยังได้เป็นการทำให้เกิดความสามัคคีสืบต่อพระพุทธศาสนา รวมถึงการปฏิบัติธรรมเพื่อการเข้าถึงพระรัตนตรัยของพุทธศาสนิกชนได้เป็นอย่างดี ส่วนการสาธยายธรรมนี้มีอิทธิพลต่อสังคมไทยในหลายๆ ด้าน ทั้งด้านความเชื่อ ซึ่งแบ่งความเชื่อออกเป็น 2 ส่วนคือ ส่วนที่หนึ่งเชื่อว่สาธยายธรรมหรือการสวดมนต์จะสามารถบรรเทาหรือแก้ไขปัญหาในชีวิตได้ตามนัยของความหมายของบทสวดมนต์นี้ ส่วนที่สอง เชื่อว่าการรสวดมนต์นี้ทำให้สามารถรักษาพระพุทธศาสนาให้คงอยู่ตลอดไป (2) อิทธิพลในด้านการศึกษา ได้แก่ การนำเอาบทสวดมนต์นี้ไปเป็นกรอบในการอบรม ผู้เรียนให้เป็นผู้มี

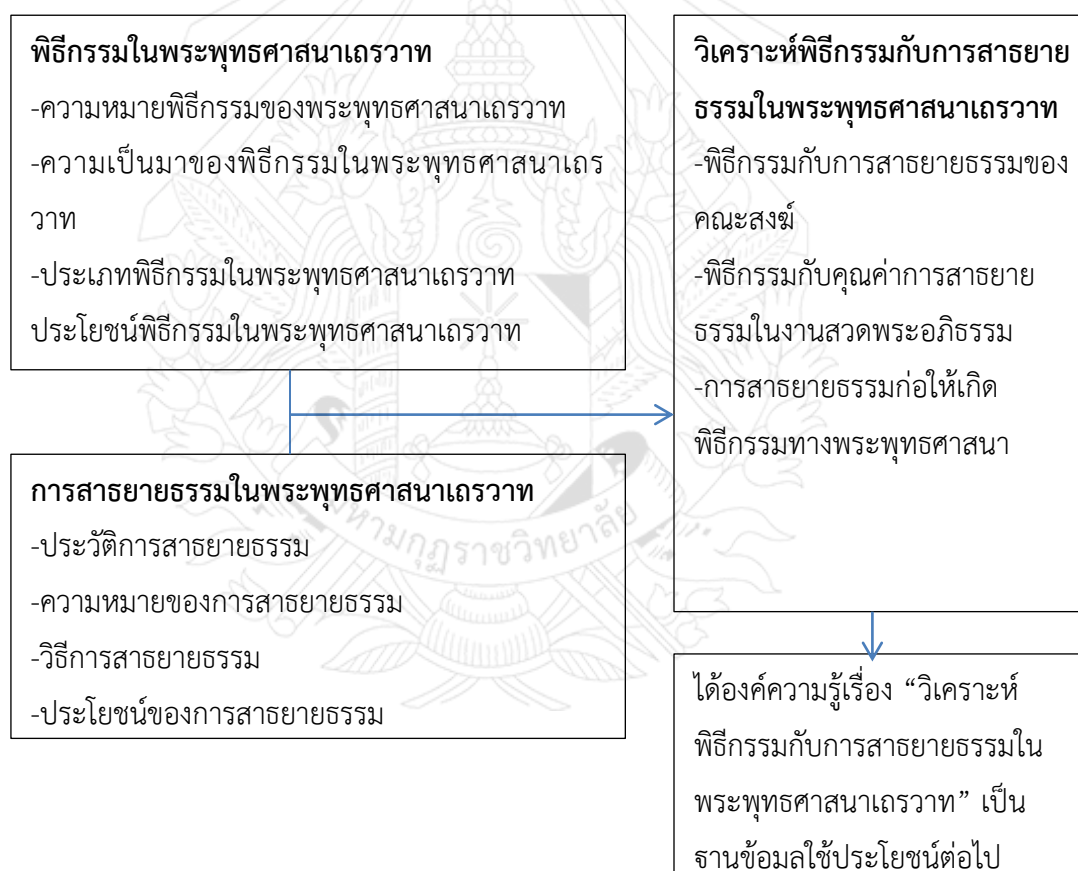
¹⁶ พระครูปฐมสังฆการ (สุพรรณ ฐิตปณโณ บุญยอม), “ศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องการต้ออายุในทางพระพุทธศาสนาที่มีอิทธิพลต่อพิธี กรรมการสะเดาะเคราะห์ต้ออายุในจังหวัดสุรินทร์”, พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต, สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2555), บทคัดย่อ.

¹⁷ พระครูสารกิจประยุต (กาบ ฐานทตโต/วังหอม), “ศึกษาคุณศาสตร์ที่ปรากฏในพิธีกรรมการบูชาพระรัตนาคูณ ของชาวพุทธอำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม”, พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต, สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2556), บทคัดย่อ.

จิตใจที่ฮึกเหิมใครที่จะเอาชนะอุปสรรค (3) อิทธิพลในด้านศิลปกรรมและจิตรกรรม สังคมได้นำเอาเรื่องราวที่ปรากฏในคาถาแต่ละ เรื่องไปสร้างงานเชิงศิลปกรรมและจิตรกรรมได้อย่างหลากหลาย (4) อิทธิพลด้านการเมือง สังคมไทยได้นำเอาบทสวดมนต์นี้ไปใช้ในการสร้างขวัญและ กำลังใจในการป้องกันผู้รุกรานในยามที่บ้านเมืองอยู่ในภาวะวิกฤต (5) อิทธิพลในด้านวรรณคดี สังคมไทยได้นำเอาบทสวดมนต์บทนี้ไปอธิบายเพื่อเป็นการให้ การอบรมสั่งสอนทั้งในสวนของผลงานเชิงร้อยแก้วและผลงานเชิงร้อยกรอง (6) อิทธิพลในด้านพิธีกรรมของคณะสงฆ์ คณะสงฆ์ได้นำเอาบทสวดมนต์นี้ไปเป็นสวน หนึ่งของพิธีกรรมได้อย่างกลมกลืนทั้งในสวนของพิธีกรรมทั่วไปและพิธีกรรมของรัฐ

1.8 กรอบแนวคิดในการวิจัย

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัยไว้ดังนี้

แผนภาพที่ 1.1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

1.9 นิยามศัพท์เฉพาะ

พิธีกรรม หมายถึง วิธี กรรมวิธี ระเบียบการดำเนินการ แบบแผน เพื่อความสำเร็จอย่างใดอย่างหนึ่งขึ้น ซึ่งไม่ใช่วิธีก่อให้เกิดอำนาจพิเศษขึ้นแล้วดลบันดาลให้สำเร็จตามที่หวัง เพียงแต่เป็นสื่อก่อให้เกิดผลด้านกาย วาจา จิต ปัญญา และสังคมไปในทางที่ดีขึ้นตามหลักพุทธศาสนาเถรวาท

สาธยายธรรม หมายถึง การท่อง การกล่าวธรรม การสวด การทรงพระธรรมวินัยของพระพุทธเจ้าที่เป็นคำสั่งสอนทั้งพระวินัย พระสูตร พระอภิธรรม พุทธมนต์ พระปริตร มีลักษณะการเปล่งเสียงออกมา เพื่อประโยชน์ทั้งแก่ตนเองและส่วนรวม

บทที่ 2

พิธีกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท

ในบทนี้จะได้นำเสนอพิธีกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท ซึ่งจะก่อให้เกิดความเข้าใจแล้วนำไปสู่การปฏิบัติได้ถูกต้อง ทำให้ไม่มึนงง ผลก็จะกระจายออกไปสู่สังคม รวมถึงประเทศชาติต่อไป ถ้าหากเข้าใจผิดเรื่องนี้เสียแล้ว อาจก่อให้เกิดความวุ่นวาย สังคมเต็มไปด้วยมิจฉาทิฎฐิ ที่จะนำเสนอมีอยู่ด้วยกัน 4 ประเด็นหลัก ดังต่อไปนี้

- 2.1 ความหมายพิธีกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท
  - 2.2 ความเป็นมาของพิธีกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท
  - 2.3 ประเภทพิธีกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท
  - 2.4 ประโยชน์พิธีกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท
- รายละเอียด มีดังต่อไปนี้

2.1 ความหมายพิธีกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท

คำว่าพิธีกรรมคุ้นเคยกันมากแต่ยังเข้าใจได้ไม่ถูกต้อง สันเกตได้จากการปฏิบัติของชาวพุทธ ถ้าพูดว่าจะทำพิธีกรรมแล้ว เฟ่งไปในทางลัทธิศรัทธา เพื่อการดลบันดาลให้ได้รับสิ่งที่ปรารถนา เพื่อความเข้าใจที่ถูกต้องจึงขอนำเสนอข้อมูล ดังนี้

2.1.1 ความหมายพิธีกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท

คำว่าพิธีกรรมโดยทั่วไปผู้คนมักจะเข้าใจกันว่าเป็นเรื่องที่มีระเบียบการปฏิบัติอย่างเคร่งครัด หรือเข้าใจกันว่าเป็นเรื่องของการปฏิบัติต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทางศาสนา ซึ่งโดยมากมนุษย์เรามักจะคิดถึง ความหมายประการหลังมากกว่า เมื่อพิจารณาจากกรอบด้านภาษานั้นจะพบว่าคำว่าพิธีกรรมนั้นมีความหมายที่แตกต่างกันไปตามนัยของภาษาและความเข้าใจของผู้ศึกษาในเรื่องดังกล่าวอยู่หลายประการ ซึ่งสามารถที่จะนำข้อมูลดังกล่าวมาพิจารณาได้ ดังต่อไปนี้

พิธีกรรม แปลว่า การกระทำที่เป็นพิธี คือเป็นวิธีที่จะให้สำเร็จผลที่ต้องการ หรือการกระทำที่เป็นวิธีการเพื่อให้สำเร็จผลที่ต้องการหรือนำไปสู่ผลที่ต้องการ คำว่า พิธี ก็แผลงมาจากคำว่า วิธี นั้นเอง แต่มาในภายหลัง คำว่า พิธี มีความหมายเลื่อนกลางหรือคลาดเคลื่อนไป ก็เหมือนกับสิ่งอื่นๆ ที่เป็นอนิจจัง เช่นเดียวกัน เดียวนี้เรามาประดิษฐ์ศัพท์กันขึ้นใหม่ เช่นคำว่ากรรมวิธี ซึ่งสมัยโบราณไม่มี แล้วกลับเป็น

ศัพท์ซึ่งที่แท้จริงก็อันเดียวกันนั้นแหละ กรรมวิธีไม่ใช่อะไร อาจจะใช้ในความหมายแตกต่างกันไปบ้าง แต่ตัวถ้อยคำก็ความหมายแบบเดียวกัน ทำนองเดียวหรือประเภทเดียวกัน เพียงกลับหน้ากลับหลังกัน พิธีกรรม คือ วิธีกรรม กลายเป็นกรรมวิธี พอมาถึงปัจจุบันมันเลื่อนไปจนกระทั่งว่าพิธีกรรมหรือวิธีกรรม คือสิ่งที่ทำกันไปอย่างนั้นเองหรือสักแต่ว่าทำ เช่นพูดกันว่าทำพอเป็นพิธี กลายเป็นว่าไม่จริงไม่จัง ทำพอให้เห็นว่าได้ทำแล้วแต่ที่จริงเดิมนั้นมันคือการกระทำที่เป็นวิธีการ เพื่อจะให้สำเร็จผล เพื่อจะให้เกิดความเป็นจริงเป็นจัง เพื่อจะให้ได้ผลขึ้นมาเราจึงทำพิธีกรรม¹ หมายความว่าพิธีกรรมเป็นระเบียบการดำเนินการตามคำสอนของศาสนาใดศาสนาหนึ่งแล้วจะก่อให้เกิดความสำเร็จอย่างใดอย่างหนึ่งขึ้นภายหลังจากการดำเนินการตามวิธีการของคำสอนนั้นแล้ว ซึ่งในคำภีร์พระพุทธศาสนาปรากฏว่ามีพิธีกรรมอยู่หลายชนิดที่มีการปฏิบัติกันอยู่เป็นจำนวนมาก แต่ถ้าหากจะกล่าวถึงพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาแล้วจะพบว่าพิธีกรรมโดยมากจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับพระวินัยเป็นหลักนอกจากนั้นก็เป็พิธีกรรมที่เป็นเรื่องทั่วไป

สวนคำอธิบายความหมายที่ปรากฏในทัศนะของนักวิชาการที่เกี่ยวข้องมีดังนี้

พิธีกรรม หมายถึง การปฏิบัติทางกาย วาจา ตลอดจนศีลธรรมในทางศาสนาตามวันและเวลาที่กำหนดไว้และมีบรรยากาศแห่งความศักดิ์สิทธิ์อยู่ด้วยซึ่งการประกอบพิธีนั้นอาจจะทำเป็นการส่วนตัวก็ได้²

พิธีกรรม หมายถึง การถ่ายทอดความรู้ประสบการณ์ ของคนรุ่นก่อนให้แก่คนรุ่นต่อมาโดยมีวัตถุประสงค์สำคัญเพื่อความอยู่รอดของเผ่าพันธุ์และการรวมกลุ่มรวมจิตใจอันเป็นความสำคัญยิ่งของมนุษย์³

พิธีกรรม คือ การกระทำที่คนเรากำหนดขึ้นเป็นขั้นเป็นตอนมีระเบียบวิธีเพื่อให้เป็นสื่อหรือหนทางที่จะนำมาซึ่งความสำเร็จในสิ่งที่คาดหวังไว้ซึ่งทำให้เกิดความสบายใจและมีกำลังที่จะดำเนินชีวิตกันต่อไป⁴

พิธีกรรม หมายถึง ลักษณะความเชื่อของมนุษย์ที่เกี่ยวข้องกับศาสนาและแสดงออกในการประกอบพิธีกรรมในรูปแบบของการกระทำ ดังนั้น พิธีกรรมจึงเป็นทางเชื่อมระหว่างศรัทธาและการกระทำของมนุษย์ในสังคม⁵

¹ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), *พิธีกรรมใครว่าไม่สำคัญ*, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมมิก, 2537), หน้า 4.

² แสง จันทร์งาม, *ศาสนศาสตร์*, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2531) , หน้า 131.

³ ประมวล ดิคคินสัน, *คติชาวบ้าน : การศึกษาด้านมานุษยวิทยา*, (กรุงเทพมหานคร : แพร่พิทยา, 2521), หน้า 137-138

⁴ สุเมธ เมธาวิทยานุกูล, *สังกัพิธีกรรม*, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, 2532) , หน้า 1-3.

⁵ ปราณี ฐิตวัฒนา, *สังคมวิทยาเบื้องต้น*, (กรุงเทพมหานคร : กรุงสยาม, 2515), หน้า 32.

พิธีกรรม คือ การบูชา แบบอย่างหรือแบบแผน หน่วยงานที่ปฏิบัติในทางศาสนา หรือหมายถึง การงานที่เกี่ยวกับพิธี แนวทาง หรือวิธีทำงานพิธีต่างๆ ตามที่กำหนดไว้ใหญ่ถูกต้อง⁶

จากการอธิบายความหมายของคำว่าพิธีกรรมของบรรดานักวิชาการที่เกี่ยวข้องมาทั้งหมด จะเห็นว่าโน้มเอียงไปทางด้านความศักดิ์สิทธิ์ มีพลังอำนาจ เป็นการแสดงถึงความเป็นสื่อที่เชื่อมต่อระหว่าง สิ่งที่ยังมองไม่เห็นโดยมีระเบียบแบบแผนขั้นตอน

ดังนั้นถ้าหากเป็นพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาสามารถนิยามความหมาย คำว่า “พิธีกรรม หมายถึง วิธี กรรมวิธี ระเบียบการดำเนินการ แบบแผน เพื่อความสำเร็จอย่างใด อย่างหนึ่งขึ้น ซึ่งไม่ใช่ วิธีก่อให้เกิดอำนาจพิเศษขึ้นแล้วดลบันดาลให้สำเร็จตามที่หวัง เพียงแต่เป็นสื่อก่อให้เกิดผลด้านวาจา กาย ความคิด จิตใจ ปัญญา และสังคมไปในทางที่ดีขึ้นตามหลักพุทธศาสนาเถรวาท

2.1.2 ลักษณะทั่วไปของพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา

พิธีกรรมที่เข้าใจโดยทั่วไปจะเห็นว่ามี ความศักดิ์สิทธิ์ มีอำนาจ มีพลังลึกลับ มีสถานที่ที่ถือลังการ และมองดูขลัง ดังนั้นเพื่อความเข้าใจจึงจะได้แสดงรายละเอียดลักษณะทั่วไปของพิธีกรรม ดังนี้

การประกอบพิธีกรรมมี 3 ลักษณะคือ

1. การประกอบพิธีกรรมโดยกลุ่มคน มีพระหรือผู้นำกลุ่มนั้นๆ เป็นผู้นำในพิธี
2. หมอผีหรือผู้ขมังเวทรวมกันประกอบพิธีกรรมโดยแต่ละคนมีความสำคัญเท่าเทียมกัน แม้ว่าบางคนอาจจะมีตำแหน่งสูงกว่าคนอื่น
3. การประกอบพิธีกรรมส่วนตัวของหมอผีหรือผู้ขอพร เช่น การติดต่อกับเทพเจ้าของชาวอินเดียนแดง การติดต่อกับพระเยซูคริสต์ โมฮัมหมัด พระกฤษณะ ฯลฯ การประกอบพิธีกรรมต้องทำในสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ มีการขับไล่สิ่งชั่วร้าย

สุวิทย์ ทองศรีเกตุ⁷ อธิบายถึงพิธีกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นในกลุ่มพุทธศาสนิกชนบางพิธีก็รับความเชื่อมาจากศาสนาพราหมณ์เข้ามาเสริม บางพิธีก็รับอิทธิพลมาจากศาสนาพราหมณ์โดยตรง ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะพิธีกรรมทางศาสนาพราหมณ์สนองความต้องการของประชาชนได้มากกว่าพิธีกรรมในศาสนาพุทธ กล่าวคือพิธีกรรมและคำสอนในศาสนาพุทธมุ่งด้านจริยธรรมและการใช้เหตุผล โดยเน้นการพึ่งตนเองหรือสติปัญญาของมนุษย์ การทำพิธีจึงมีลักษณะเป็น “บุญ” คือมุ่งความสุขใจที่ได้กำจัด

⁶ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุคส์พับลิเคชั่น, 2546), หน้า 788.

⁷สุวิทย์ ทองศรีเกตุ, “การศึกษาวิเคราะห์อิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ที่มีต่อพฤติกรรมทาง ศาสนาของพุทธศาสนิกชนในจังหวัดนครศรีธรรมราช”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, 2523), หน้า 39-49.

กิเลสของตนเองมากกว่าอย่างอื่น เช่น พิธีทอดกฐิน พิธีทอดผ้าป่า เป็นต้น ส่วนพิธีกรรมทางศาสนา พราหมณ์ แสดงถึงการยอมรับความมียุของอำนาจภายนอกในรูปแบบต่างๆ ลักษณะของพิธีมุ่งสร้างอำนาจภายนอกที่เหนือกว่า เช่น อำนาจของเทพเจ้าเพื่อกำจัดปกป้องอำนาจภายนอกที่ร้ายแรงอย่างอื่น และให้อำนาจที่เหนือกว่านี้ช่วยอำนวยความสะดวกแก่ผู้ประกอบการพิธีด้วยลักษณะพิธีจึงแสดงให้เห็นความสูงค่าระหว่างสิ่ง 2 สิ่ง เช่น ฝักบัวเทวดา สวรรค์กับบนรก ข้างขึ้นกับข้างแรม เป็นต้น สิ่งที่สูงกว่าได้รับการมองว่าเป็นสิ่งที่เปี่ยมมงคลและบริสุทธิ์

จุดมุ่งหมายของพิธีกรรมคือการพัฒนาจิต⁸ ณ จุดสุดยอดของพิธีกรรม ร่างกาย จิตใจ วิญญาณ จะต้องถูกตรึงอยู่ในลักษณะเดียวกันเป็นจุดสำคัญที่ทำให้เกิดปัญญาก่อนที่จะสลัดตัวเองไป ส่วนสุดท้ายของพิธีกรรมเป็นการให้คำสัตย์สาบานซึ่งถือว่าสำคัญมาก ไซเพื่อชานรับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ บางคนทำพิธีเพราะต้องการสัมผัสหรือติดต่อกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์

พิธีกรรมมีความสำคัญมากในทางศาสนา พิธีกรรมเป็นเรื่องที่มีอำนาจสำหรับมนุษย์ได้ใช้สร้างความยิ่งใหญ่ พิธีกรรมจึงเป็นของสิ่งไม่ได้ ในทางจิตวิทยาการประกอบพิธีกรรมเป็นอีกวิธีหนึ่งที่มุ่งจิตใจ ชุมชนได้ ในขณะที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาทุกคนจะเสียบกริบ และทำในสิ่งเหมือนกัน พร้อมเพียงกัน ซึ่งดูแล้วน่าเลื่อมใส พอทำบ่อยเขาก็จะทำให้เกิดความศักดิ์สิทธิ์ทางใจขึ้น พิธีกรรมมักเกิดจากประสบการณ์และความเชื่อของมนุษย์ นำไปสู่การสร้างสิ่งเคารพบูชา จากนั้นจึงกลายเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ขึ้นมา จึงกล่าวได้ว่าความเชื่อทำให้เกิดพิธีกรรมขึ้น

พระพุทธศาสนามีพิธีกรรมต่างๆ ซึ่งมีผลต่อการสร้างจิตสำนึกทางศาสนา และมีผลกระทบต่อระบบร่างกาย จิตใจ และสภาพของมนุษย์ เช่น การสวดมนต์ ฯลฯ เมื่อคนมีจิตสำนึกที่ดีทางศาสนา จะเห็นวาทศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยว จิตใจ เป็นที่พึ่งทางใจ เป็นหลักที่ใช้อยู่ในการจัดทุกข์ เป็นสิ่งที่ทำให้มนุษย์มุ่งทำดี โดยไม่หวัง ผลตอบแทน เป็นสิ่งที่ให้มนุษย์อยู่รวมกันได้อย่างมีสันติสุข เป็นหลักในการดำรงชีวิตที่ไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนเป็นการกระทำในสิ่งที่คิดว่าจะเป็นผลดีแก่ส่วนรวมและการสร้างความรู้สึกทาง ดานดีเกี่ยวกับศาสนานี้ จึงควรสร้างด้วยการมีพิธีกรรมการสวดมนต์ เป็นสิ่งสำคัญซึ่งจะขาดเสียมิได้ นอกจากนี้พิธีกรรมยังมีส่วนช่วยให้ศาสนาคงอยู่ได้เพราะมีส่วนช่วยในการรวมมวลชน เข้าด้วยกันให้เป็นหน่วยเดียวกัน มีความรู้สึกร่วมกันทำให้ศาสนามั่นคงและอยู่คู่มนุษยชาติต่อไป⁹

⁸Denny, Sargent, Global Ritualism, *พิธีกรรมของโลก*, แปลโดย ทิพยอาภา (นามแฝง), หน้า 243-252.

⁹นภาจรี นำเบญจพล และอมรรัตน์ จันทรเพ็ญสว่าง, *จิตวิทยาศาสนาแล ความเชื่อและ ความจริง*, (กรุงเทพมหานคร : กองทุน ปี. ทราเวน, 2537), หน้า 43-56.

ข้อแตกต่างระหว่างศาสนากับไสยศาสตร์อยู่ที่พิธีกรรม พิธีกรรมทางศาสนามีขั้นตอนที่ชัดเจน มีพระเป็นผู้ประกอบพิธี บุคคลผู้ทำพิธีสามารถทำพิธีได้จะเป็นใครก็ได้ทำแทนกันได้ และมีวัตถุประสงค์เพื่อจรรโลงสืบทอดศาสนา นำความเจริญรุ่งเรืองหรือความสุขสบายมาให้ผู้ที่เกี่ยวข้อง ส่วนไสยศาสตร์ ผู้ประกอบพิธีจะต้องเป็นบุคคลเฉพาะทำแทนกันไม่ได้ มีวัตถุประสงค์กำหนดไว้ชัดเจนเพื่อบุคคลใดบุคคลหนึ่งโดยเฉพาะ ไม่ได้เป็นการประกอบพิธีเพื่อความเจริญรุ่งเรืองของสังคมโดยรวม การประกอบพิธีกรรมในสังคมไทยนั้นเป็นเรื่องที่ ผสมผสานกันระหว่างความเชื่อที่เป็นศาสนากับไสยศาสตร์อย่างแยกกันไม่ออก ตามปกติ พิธีกรรมทางศาสนาเน้นความเชื่อทางศาสนาเป็นหลัก แต่ก็มีพิธีเป็นความเชื่อทางไสยศาสตร์ ปะปนอยู่ด้วยเป็นสวณน้อยเสมอ¹⁰

ดังนั้น ลักษณะทั่วไปของพิธีกรรม ได้แก่การกระทำเพื่อจุดประสงค์บางอย่าง โดยมีผู้นำพิธีกรรม ผู้ร่วมพิธีกรรม และสถานที่ รวมถึงมีวัตถุประสงค์ของเพื่อประกอบพิธีกรรมด้วย ซึ่งต้องมีบทสวดเป็นตัวเชื่อมในการทำพิธีทั้งหมด พิธีกรรมจะมีผลด้านจิตใจเป็นหลัก และมีผลก่อให้เกิดความเชื่อ นำสู่การกระทำซ้ำๆ ต่อไปไม่มีที่สิ้นสุด

สรุปได้ว่าลักษณะทั่วไปของพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา คือ การประกอบพิธีกรรมมีลักษณะ คือ การประกอบพิธีกรรมโดยกลุ่มคน มีพระหรือผู้นำกลุ่มนั้นๆ เป็นผู้นำในพิธี พิธีกรรมและคำสอนในศาสนาพุทธมุ่งदानจริยธรรมและการใช้เหตุผล โดยเน้น การพึ่งตนเองหรือสติปัญญาของมนุษย์ การทำพิธีจึงมีลักษณะเป็น “บุญ” คือมุ่งความสุขใจที่ได้กำจัดกิเลสของตนเองมากกว่าอย่างอื่น เช่น พิธีทอดกฐิน พิธีทอดผ้าป่า จุดมุ่งหมายของพิธีกรรมคือการพัฒนาจิต จูงจิตใจชุมชนได้ ในขณะที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาทุกคนจะเจียบกริบ และทำในสิ่งเหมือนกัน พร้อมเพียงกัน ซึ่งดูแลนาเลื่อมใส พอทำบ่อยเขาก็จะทำให้เกิดความศรัทธาดีสิทธ์ทางใจขึ้น พิธีกรรมมักเกิดจากประสบการณ์และความเชื่อของมนุษย์ นำไปสู่การสร้างสิ่งเคารพบูชา จากนั้นจึงกลายเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ขึ้นมา จึงกล่าวได้ว่าความเชื่อทำให้เกิดพิธีกรรมขึ้น พระพุทธศาสนามีพิธีกรรมต่างๆ ซึ่งมีผลต่อการสร้างจิตสำนึกทางศาสนา และมีผลกระทบต่อระบบร่างกาย จิตใจ และสภาพของมนุษย์ เช่น การสวดมนต์ เมื่อคนมีจิตสำนึกที่ดีทางศาสนา จะเห็นวาศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ เป็นหลักที่ใช้ในการจัดทุกข์ เป็นสิ่งที่ทำให้มนุษย์มุ่งทำดีโดยไม่หวังผลตอบแทน พิธีกรรมยังมีสวณช่วยให้ศาสนาคงอยู่ได้เพราะมีสวณช่วยในการรวมมวลชน เข้าด้วยกันให้เป็นหน่วยเดียวกัน มีความรู้สึกรวมกันทำให้ศาสนามั่นคงและอยู่คู่มนุษยชาติต่อไป พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนามี

¹⁰ ดนัย ไชโยธธา, ลัทธิ ศาสนา และระบบความเชื่อ กับประเพณีนิยมในท้องถิ่น, (กรุงเทพมหานคร : โอ. เอส. พรินติ้ง เฮาส์, 2538), หน้า 75.

ขั้นตอนที่ชัดเจน มีพระпенผู้ประกอบพิธี บุคคลผู้ทำพิธีสามารถทำพิธีได้จะเป็นใครก็ได้ทำหน้าที่ และ มีวัตถุประสงค์เพื่อจรรโลงสืบทอดศาสนา นำความเจริญรุ่งเรืองหรือความสุขสบายมาใหญ่ที่เกี่ยวข้อง

2.2 ความเป็นมาของพิธีกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท

จากการอธิบายความหมายของคำว่า พิธีกรรม ของบรรดานักวิชาการที่เกี่ยวข้องมาทั้งหมด เราสามารถที่จะสรุปความหมายได้ว่า พิธีกรรม หมายถึงการประกอบพิธีหรือระเบียบพิธีที่สำคัญทางศาสนา ซึ่งมีลักษณะที่สำคัญคือความศักดิ์สิทธิ์ที่ศาสนาทุกศาสนาจะต้องมีพิธีกรรมนี้เป็นส่วนประกอบอยู่ โดยมีจุดมุ่งหมายคือการแสดงออกซึ่งความศรัทธาที่ศาสนิกมีต่อศาสนาในด้านอื่นๆ

ในสมัยก่อนพุทธกาล เจ้าชายสิทธัตถะออกผนวชก่อนที่จะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้านั้น ได้เคยปฏิบัติพิธีกรรมต่างๆ ตามลัทธิความเชื่อดั้งเดิมที่ศาสนาพราหมณ์เคยได้ปฏิบัติสุดท้าย การปฏิบัติอันเป็นพิธีกรรมที่เป็นไปตามแนวทางในการดำเนินชีวิตอันประเสริฐไม่มี พระองค์ทรงปรวิรรตการปฏิบัติพิธีกรรมทางศาสนาเดิม โดยเน้นถึงหลักการปฏิบัติตนเองให้เป็นผู้มีบุญความเจริญมากกว่าที่จะไปพึ่งพิงอาศัยกับพิธีกรรมที่ปฏิบัติ เพื่อหวังให้อำนาจลึกลับหรือพระเจ้าดลบันดาลให้ เช่น พิธีกรรมบูชาผู้¹¹ โดยการฆ่าแพะ เพื่อที่จะสังเวย¹² แด่เทวดาเพื่อจักได้พอพระทัยแล้วตนเองก็จะเป็นคนดี แต่เมื่อได้เป็นพระพุทธเจ้าแล้วทรงสอนทางแห่งการปฏิบัติว่าคนเราจะดีหรือบริสุทธิ์ได้ด้วยการปฏิบัติตน ปฏิบัติกาย วาจา และใจ ให้บริสุทธิ์เท่านั้น ไม่ใช่การฆ่าแพะสังเวยเทวดาแล้วตนจักบริสุทธิ์

2.2.1 พิธีกรรมของพระพุทธศาสนา

แม้บางครั้งอาจจะเข้าใจว่าพระพุทธศาสนาไม่มีพิธีกรรม ดังข้อมูลข้างต้นก็เข้าใจแล้วว่า พิธีกรรมหมายถึงอะไร เพื่อความเข้าใจชัดเจนควรที่จะรู้ลักษณะพิธีกรรมของพระพุทธศาสนาด้วยดังนี้

1. พิธีกรรมมีลักษณะเป็นการละสิ่งที่ผิดหรือการปฏิบัติตามพระธรรมวินัย

ในปฐมปัจจุโรหณีสูตร ว่าด้วยพิธีปลงบาปของพระอริยะ¹³ พราหมณ์ชื่อว่า ชาณุสโสณี ได้เข้าไปยืนข้างๆ พระพุทธเจ้า และพระพุทธเจ้าถามว่า พิธีปลงบาปของพราหมณ์ทั้งหลายย่อมมีด้วยประการไรเล่า พราหมณ์ตอบว่า ในวันอุโบสถ สนานเกล้า นุ่งห่มผ้าไหมทั้งคู่อันใหม่ ทาแผ่นดินด้วยโคลย์อันสด ลาดด้วยหญ้าคาที่เขียวสดแล้ว สำเร็จการนอนระหว่างกองทรายและเรือนไฟ พราหมณ์เหล่านั้นย่อมลุกขึ้น

¹¹ช.อป. 71/326/ 780

¹²ม.ม. 17/46/297

¹³อง.ทสก. 38/119/ 379-382.

ประนมอัญชลี นมัสการไฟ 3 ครั้งในราตรีนั้น ด้วยการกล่าวว่า ข้าพเจ้าทั้งหลายขอลงบาปกะท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลายขอลงบาปกะท่านผู้เจริญ ดังนี้ และย่อมยังไฟให้อิ่มหนำด้วยเนยใส น้ำมัน และเนยชั้น อันเพียงพอ และโดยล่วงราตรีนั้นไป ก็เลี้ยงพราหมณ์ทั้งหลายให้อิ่มหนำด้วยขาทนียโภชนียาหารอัน ประณีต นี่เป็นพิธีปลงบาปของพราหมณ์ทั้งหลายย่อมมีด้วยประการอย่างนี้

พระพุทธเจ้าได้สนทนาวาว่า แต่พิธีปลงบาปของพระพุทธศาสนา มีดังนี้ คือ 1. ละมิจฉาทิฎฐิ 2. ละมิจฉาสังกับปะ 4. ย่อมละมิจฉาวาจา 5. ย่อมละมิจฉากัมมันตะ 6. ย่อมละมิจฉาอาชีวะ 7. ย่อมละมิจฉาวายามะ 8. ย่อมละมิจฉาสติ 9. ย่อมละมิจฉาสมาธิ 10. ย่อมละมิจฉาญาณะ 11. ย่อมละมิจฉา วิมุตติ ทำให้พราหมณ์ชาลุสโสณิแสดงตนเป็นอุบาสกผู้ถึงสรณะตลอดชีวิต ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป

การปฏิบัติตามพระธรรมวินัยนั่นเองคือพิธีกรรมของพระพุทธศาสนา เช่น ปฏิบัติตามมรรค 8 ประการ หรือการปฏิบัติตามหลักศีล สมาธิ ปัญญา

2. พิธีกรรมเกี่ยวกับความตาย เช่น ในพาหิยสูตรสรุปได้ว่า พิธีกรรมในพระพุทธศาสนามีแบบแผนง่ายๆ คือ การเผาและทำสถูปไว้ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าพระพุทธเจ้าทรงสอนให้ปฏิบัติต่อสรีระสังขารแบบ ธรรมดาทั่วไปแม้จะเป็นพระอรหันต์ก็ตาม¹⁴

3. พิธีกรรมที่ทำแล้วเบียดเบียนสัตว์ หรือมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ช่วยดลบันดาลให้สมปรารถนาไม่มีในพระพุทธศาสนา เช่น ในมหาศีล พระพุทธองค์ทรงสั่งสอนไว้ว่า “ภิกษุเว้นขาดจาก... ทำพิธีบูชาไฟ ทำพิธี เบิกแว่นเวียนเทียน ทำพิธีชั้ดเกลสบูชาไฟ ทำพิธีชั้ดราบูชาไฟ ทำพิธีชั้ดข้าวสารบูชาไฟ ทำพิธีเติมเนย บูชาไฟ ทำพิธีเติมน้ำมันบูชาไฟ ทำพิธีเสกเป่าบูชาไฟ ทำพิธีกรรมด้วยโลหิต...”¹⁵

จึงสรุปได้ว่าพิธีกรรมกำเนิดมาจากพระพุทธเจ้า มีลักษณะการละสิ่งที่ไม่ดีหรือการปฏิบัติตามพระธรรมวินัย เช่น การละมิจฉาทิฎฐิ พิธีกรรมที่ทำแล้วเบียดเบียนสัตว์หรือมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ช่วยดลบันดาลให้สมปรารถนาไม่มี ซึ่งการเกิดขึ้นของพิธีกรรมก็มาจากคำสอนของพระพุทธเจ้า

2.2.2 พิธีกรรมที่ปรากฏในคัมภีร์

ในพระไตรปิฎกฉบับภาษาไทยมีเรื่องเกี่ยวกับพิธีกรรมปรากฏอยู่หลายแห่ง ดังนี้

1) พิธีกรรมการแต่งตั้งผู้ทำหน้าที่แทนสงฆ์ พิธีกรรมการแต่งตั้งผู้ทำหน้าที่แทนสงฆ์หมายถึง พิธีกรรมที่พระสงฆ์จะพึงทำท่ามกลางคณะ เพื่อแต่งตั้งสมาชิกในหมู่สงฆ์ผู้มีคุณสมบัติที่ จะทำหน้าที่แทนพระสงฆ์ในเรื่องต่างๆ ได้ เช่น การแต่งตั้งพระภิกษุเทศก¹⁶ ภิกษุผู้มีหน้าที่จัดแจงเสนาสนะภิกษุผู้มี

¹⁴ดูรายละเอียดใน ขุ.อ. 44/50/127-128.

¹⁵ที.สี. 11/114-120/315.

¹⁶วิ.จ. 9/226-230/166.

หนาที่รักษาเรือนคลัง ภิกษุผู้รับจีวร ภิกษุผู้แจกจีวร ภิกษุผู้แจกข้าวต้ม ภิกษุผู้ แจกผลไม้ ภิกษุผู้แจกของ เคี้ยว ภิกษุผู้ที่แจกของเล็กๆ น้อยๆ ภิกษุผู้แจกผ้า ภิกษุผู้แจกบาตร ภิกษุผู้ใช้ คนวัด ภิกษุผู้ใช้สามเณร โดยการแต่งตั้งจะต้องมีการประกอบพิธีกรรมขึ้นภายใน ซึ่งบุคคลที่ซึ่งจะมาทำหน้าที่จะต้องเป็น ผู้มีคุณสมบัติพื้นฐาน 5 ประการ คือ ไม่มีอคติ 4 และเป็นผู้ที่รู้เรื่องที่ตนเองได้รับ การแต่งตั้งนั้นเป็นอย่างดี เช่น ถ้าเป็นฝ่ายเสนาสนะต้องรูเรื่องของเสนาสนะเป็นอย่างดี

2) พิธีกรรมการขึ้นบ้านใหม่ ธรรมเนียมการขึ้นบ้านใหม่ มีมาตั้งแต่ครั้งสมัยพุทธกาล โดยพิจารณาได้จากกรณีของเจ้าศากยะแห่งกรุงกบิลพัสดุ์ที่ทรงสร้างทองพระโรง (สังฆาคารสภา) เสร็จแล้ว ยังไม่มีใครเข้าพักอาศัยหรือทำการเมื่อทราบข่าวว่าพระพุทธรูปองค์เสด็จมาถึงจึงเข้าเฝ้าพร้อมกับกราบทูล และพระพุทธรูปทรงรับนิมนต์โดยดุชนิยภาพ¹⁷ เมื่อเจ้าศากยะทรงทราบว่าพระผู้มีพระภาครับ นิมนต์ แล้ว จึงเสด็จกลับไปสู่ทองพระโรงหลังใหม่ แล้วรับสั่งให้ปูลาดทองพระโรงด้วยเครื่องราชทัณฑ์ แหง ให้ปู ลาดอาสนะ ตั้งหมอน้ำตามประทีปน้ำมันแล้วเสด็จเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ เพื่อกราบทูล เสด็จ เพื่อประกอบพิธีขึ้นบ้านใหม่และฉันภัตตาหารเป็นปฐมฤกษ์ โดยในวันดังกล่าวทรง แสดงธรรมแก่เจ้า ศากยะที่เข้าเฝ้าจำนวนมาก และจากเหตุดังกล่าวชาวพุทธโดยทั่วไป เมื่อมีการสร้างบ้านหรืออาหารใหม่จึง นิยมนิมนต์พระไปประกอบพิธีเพื่อเป็นสิริมงคล

3) พิธีแสดงตนเป็นอุบาสกอุบาสิกาหรือแสดงตนเป็นพุทธมามกะ คำว่า อุบาสก อุบาสิกา นั้นใน คัมภีร์ พระพุทธศาสนาได้อธิบายว่า หมายถึง (1) บุคคลที่ชวนชวายนานเพื่อภิกษุสงฆ์ หรือเป็นผู้ให้การ อุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนา (2) บุคคลผู้เป็นผูโกลชิดพระรัตนตรัย โดยการ ประกาศวาตนเองเป็นผู้นับ ถือพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งที่ระลึกตลอดชีวิต ซึ่งเมื่อพิจารณาจากคำจำกัด ความดังกล่าว จะพบว่า คำว่า อุบาสกอุบาสิกา นั้น หมายถึง ผู้เข้าถึงและประกาศความเป็นผู้ นับถือ พระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งตลอดชีวิต และเป็นผู้ที่จะต้องให้การอุปถัมภ์บำรุงพระสงฆ์ตามสมควรแก่ฐานะ โดยการชวนชวายนานทั้งไทย ธรรมและการตั้งจิตที่ประกอบศรัทธาอันมั่นคงต่อพระภิกษุสงฆ์โดยอุบาสกอุบาสิกาตามหลักคัมภีร์ พระพุทธศาสนานั้นต้องมีคุณธรรมพื้นฐานที่สำคัญคือ มีกายสุจริต วจีสุจริต และมโนสุจริต กล่าวคือ ทำ พุท คิดที่มุ่งประโยชน์เพื่อพระพุทธศาสนาและต้องมีคุณธรรม อันแสดงถึงความเพียรอุบาสกที่ดี

พิธีกรรมการแสดงตนเป็นอุบาสกอุบาสิกา (พุทธมามกะ) มีอยู่ 2 ประเภท คือ

1. การแสดงตนเป็นอุบาสกอุบาสิกาแบบเทววจิก หมายถึง การประกาศตนเป็นสาวก ของ พระพุทธเจ้าโดยการเข้าถึงพระพุทธและพระธรรมเป็นที่พึ่งตลอดชีวิต เหตุที่ประกาศดังกล่าว เพราะใน

¹⁷ ดูรายละเอียดใน ที.ปา. 16/221-222/157.

ครั้งนั้นมีเพียงพระพุทธและพระธรรมเท่านั้น สำหรับอุบาสกที่แสดงตนเป็นอุบาสกโดยวิธีเทว วาจิกุแวก นั้นคือตปัสสะ และภัลลิกะ¹⁸

2. พิธีแสดงตนเป็นอุบาสกอุบาสิกาแบบเตวาจิก หมายถึง การแสดงตนเป็นพุทธมามกะ ด้วยการเข้าถึงพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ วาเป็นที่พึ่งตลอดชีวิต อันเป็นการเข้าถึงครบ 3 รัตนะ ได้แก่ บิฑามารดาและภรรยาเกาของทานยสกุลบุตรผู้ที่ได้บรรลุธรรมในช่วงการประกาศ พระพุทธศาสนายุคต้น ซึ่งในการเข้าถึงพระรัตนตรัยเฉพาะของบิดาพระยสกุลบุตรนั้นทานใดกล่าว สมทานวา “ข้าแต่พระองค์ ผู้เจริญ ข้าพระองค์ขอถึงพระผู้มีพระภาคเจ้า พระธรรมเจ้า และพระภิกษุสงฆ์ว่าเป็นสรณะ ขอพระผู้มีพระภาคเจ้าจงทรงจำข้าพระองค์ว่าเป็นอุบาสกตั้งแต่วันนี้เป็นต้น ไป ข้าพระองค์ขอถึงสรณะจนตลอดชีวิต ท่านเศรษฐีนั้นได้เป็นอุบาสก (ผู้กล่าวถึงสรณะ 3) คนแรกในโลกแล”¹⁹

3. ในกรณีการประกอบพิธีกรรมแสดงตนเป็นพุทธมามกะนี้จะมืองคประกอบที่สำคัญ คือ (1) การให้ทานหรือถวายทานแด่พระสงฆ์ (2) จากนั้นจะรับพรคือพระสงฆ์อนุโมทนา (3) เสร็จ จากนั้นทำการประกาศตนเป็นอุบาสก ซึ่งในยุคแรกๆ นี้ การประกาศตนเป็นพุทธมามกะจะยึด หลักการดังกล่าวอยู่เสมอ

4. พิธีกรรมการถวายสังฆทาน คำว่า สังฆทาน หมายถึง ทานที่ชาวพุทธถวายแก่ พระสงฆ์คือ ภิกษุตั้งแต่สองรูปขึ้นไปโดยจำเพาะเจาะจงภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง หรือ หมายถึง การให้แก่ สวณรวมเพื่อมุ่งหวังให้เกิดประโยชน์แก่สงฆ์ การถวายสังฆทานได้มีมาในพระพุทธศาสนายุคต้น ปราภฏอยู่ใน ทักขินาวิภังคสูตร กรณีที่พระพุทธองค์ทรงรับการถวายผาจีวรจากนางมหาปชาบดีโคตมีที่ทรงมีศรัทธาที่ จะถวายเจาะจงพระพุทธองค์ แต่ตรัสให้นำไปถวายสงฆ์ว่า “ดูก่อนโคตมี พระนางจงถวายสงฆ์เถิด เมื่อ ถวายสงฆ์แล้ว จักเป็นอันพระนางได้บูชาทั้งอามตมภาพและสงฆ์”²⁰

แม่พระนางกราบทูลถวายถึง 3 ครั้ง พระพุทธองค์ตรัสเช่นนั้นจนพระอานนทได้กราบทูลว่า ขอ พระองค์ทรงโปรดรับผาผืนนั้นเถิด เมื่อเป็นเช่นนั้นพระพุทธองค์จึงทรงอธิบายถึงอานิสงส์ ของการถวาย ทานแบบต่างๆ มีปาฏิบุคลิกทานคือการให้ เป็นการเจาะจงและสังฆทาน คือการให้แก่สงฆ์ แล้วทรง เปรียบเทียบว่าการให้ เจาะจงนั้นมีผลน้อยเทียบไม่ได้เลยกับการให้แบบไม่เจาะจง คือสังฆทาน ดังปรากฏ ในพุทธพจนวา “ดูก่อนอานนท ทักขินาที่ถึงแล้วในสงฆ์แม้ในเวลานั้นเราก็ก้าวว่า มีผลนับไม่ได้

¹⁸ อก.เอก. 33/156/56.

¹⁹ ชุ.อป. 72/141/ 424

²⁰ ม.อ. 23/707/ 391.

ประมาณไม่ได้ แต่เราไม่กล่าวปาฏิศคฺลิกทานว่ามีผลมากกว่าทักษิณาที่ถึงแล้วในสงฆ์โดยปริยายใดๆ เลย”²¹ นับตั้งแต่นั้นเป็นต้นมาชาวพุทธ จึงนิยมการถวายสังฆทาน เพราะเชื่อว่าอานิสงส์มาก

5. พิธีกรรมการบวช คำว่า การบวช หมายถึง การเว้นจากการชั่วทุกอย่างโดยถือว่า การบวช นั้นเป็นเบื้องต้นของการทำความดี การบวชมี 2 ประเภทคือ การบวชสามเณร หรือสามเณรี เรียกว่า การบรรพชา และการบวชของภิกษุและภิกษุณี เรียกว่าการอุปสมบท²² การบวชถือว่าเป็น พิธีกรรมอย่างหนึ่ง ที่จัดอยู่ในกระบวนการของการรับคนเข้าเป็นสมาชิกของพระพุทธศาสนา เป็นพิธีกรรมเบื้องต้นที่ผู้จะเข้าสู่กระบวนการของการฝึกตนเองตามแนวทางของการเป็นภิกษุจะต้อง ปฏิบัติตาม การบวชในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทเฉพาะการบวชเป็นเพราะนั้นมีรูปแบบของการ บวชอยู่ 3 ประเภท คือ

1) การบวชแบบเอหิภิกขุอุปสัมปทา หมายถึง การบวชที่พระพุทธองค์เป็นผู้บวชให้ และเป็นการบวชเฉพาะพระพักตร์ของพระองค์ จัดเป็นการบวชในยุคแรกๆ ของพระพุทธศาสนา เป็นการบวชที่ไม่จำเป็นต้องมีคณะหรือสงฆ์ แต่เป็นไปด้วยพุทธอำนาจว่า ใครสมควรหรือไม่ การบวชนี้จะ ปรากฏในกรณีของปัญจวัคคีย์ทั้ง 5 คือพระอัญญาโกณฑัญญะ พระวัปปะ พระภัททิยะ พระมหานามะและอัสสชิ ภายหลังจากที่ทรงแสดงพระธัมมจักกัปปวัตตนสูตรเทศนาแล้ว พระอัญญาโกณฑัญญะก็ได้ดวงตาเห็นธรรม จากนั้นท่านได้กราบทูลพระองค์ว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์พึงได้การ บรรพชา พึงได้ในการอุปสมบทในสำนักของพระผู้มีพระภาค” พระพุทธองค์บวชให้ด้วยพระดำรัสว่า “เธอจงมาเป็นภิกษุเถิด, จงประพฤติพรหมจรรย์ เพื่อทำที่สุดทุกข์โดยชอบเถิด.”²³ เพียงเท่านั้นถือว่าการบวชของท่านอัญญาโกณฑัญญะนั้นสำเร็จ แมพระปัญจวัคคีย์ที่เหลืออีก 4 รูป และพระอรหันตรูปต่อๆ มาก็มีนัยเดียวกัน

2) การบวชแบบไตรสรณคมน์ คำว่า ไตรสรณคมน์ หมายถึง การถึงพระรัตนตรัยทั้ง ๓ คือ พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์เป็นที่พึ่งตลอดชีวิต การบวชแบบไตรสรณคมน์ จึงหมายถึงการบวชที่ผู้บวชจะต้องเปล่งวาจาต่อพระอุปชฌายว่าจะถึงพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่ง โดยการบวชนี้ เกิดขึ้นภายหลังจากที่พุทธองค์ได้ทรงประกาศพระศาสนาไตรระยะหนึ่ง ในระยะแรกการบวช จำเป็นต้องมีขึ้นเฉพาะพระพักตร์ของพระพุทธองค์ต่อมาเกิดปัญหาเนื่องจากภิกษุมิจำนวนมากขึ้น ทำให้ยากต่อการเดินทางมาบวชในสำนักของพระพุทธองค์ ดังนั้นจึงทรงอนุญาตให้สาวกรูปสำคัญ เป็นผู้บวชให้โดยทรงกำหนดขั้นตอนของพิธีกรรมที่สำคัญดังนี้ (1) ผู้จะบวชจะปลงผมและหนวด และครองผ้ากาสายะ หมอุตตราสงค์

²¹ม.อ. 23/731/395.

²²พระธรรมปฎก (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2546), หน้า 132-133.

²³วิ.มหา. 1/78/769.

เฉยียงบางหนึ่ง กราบเทอภิกษุทั้งหลาย นั่งกระโหยง ประนม มือแล้ว อุปชฌาย์สั่งให้วสาธณคมนคือการถึงพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆวาเป็นที่พึ่งตลอดชีวิต เพียงเท่านี้การบรรพชา (สามเณร) หรือการอุปสมบทสำเร็จลงได้²⁴

3) การบวชแบบญัตติจตุตถกรรม²⁵ หมายถึง การบวช (อุปสมบท) ที่สงฆ์เป็นผู้กระทำโดยภิกษุจะประชุมกันครบองค์กำหนดในเขตที่กำหนดเรียกว่าสีมา แล้วกล่าววาจาประกาศรับคนนั้น (ผู้ที่อุปสมบท) เข้าหมู่และได้รับความยินยอมจากภิกษุที่เข้าร่วมประชุมเป็นสงฆ์นั้น ความเป็นมาของการอุปสมบทแบบนี้ มาจากกรณีของพระราชาผู้ต้องการบวชแต่หาผู้ที่จะเป็นทัฬหีหนึ่งแกลต การบรรพชาอุปสมบทในพระพุทธศาสนา จึงใช้วิธีการแบบญัตติจตุตถกรรมวาจา นับจากนั้นเป็นต้นมา

6. พิธีกรรมชำระบานเมือง พิธีกรรมนี้ได้มีปรากฏในคัมภีร์อรุทธกถาเป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการชำระบานเมืองที่กำลังเกิดภัย โดยใช้วิธีการสวดมนต์อันเป็นพุทธานุภาพอย่างหนึ่ง ในคัมภีร์ได้อธิบายถึงความเป็นมาของภัยที่เกิดในเมืองไพสาลีและการดำเนินการ แก้ไขภัยต่างๆ ดังนี้²⁶

ในสมัยหนึ่ง เมืองไพสาลีเป็นเมืองมั่งคั่งกว้างขวาง มีคนอยู่อาศัยจำนวนมากต่อมา ได้เกิด ภัยคือข้าวยากหมากแพงขึ้น ทำให้ประชาชนล้มตายด้วยความหิวโหยเป็นจำนวนมากต่อมาบรรดา อมนุษย์ยักษ์ กูตผีปศาจ ได้เข้าไปสู่พระนครเพราะกลิ่นซากศพของมนุษย์ที่ถูกทิ้งไว้ ทำให้มนุษย์ ยิ่งล้มตายกันมากขึ้นจากการเบียดเบียนของอมนุษย์เหล่านั้น ต่อมาได้เกิดอหิวาตกโรคขึ้นเพราะ ความไม่สะอาดของบ้านเรือน อันเกิดจากซากศพภัย 3 อย่าง คือภัยเกิดแต่ภิกษาหาได้ยาก ภัยเกิดแต่มนุษย์ ภัยเกิดแต่โรคเกิดขึ้นด้วยเหตุนี้ ชาวเมืองที่เหลืออยู่ได้ประชุมกันแล้วนำเรื่อง นี้กราบทูลพระราชาว่าภัย 3 อย่างที่ไม่เคยเกิดขึ้นได้เกิดขึ้นแล้วในพระนครนี้ เมื่อเป็นเช่นนั้นจะทำอย่างไรกัน พระราชาจึงได้รับสั่งให้ทำการประชุมประชาชนในทองพระโรง แล้วให้สืบหาต้นตอของ ความเดือดร้อน และพยายามหาวิธีแก้ไขในเบื้องต้นมีผู้เสนอว่าให้มีการทำพิธีกรรม การบวงสรวง แต่การประกอบพิธีกรรมดังกล่าวไม่เป็นผล จึงได้พากันปรึกษาวาควรไปเชิญครูทั้ง 6 มีปุณณกัสสปะ มาประกอบพิธีกรรม แต่ก็มีอีกสวนหนึ่งเสนอ วาควรไปกราบทูลนิมนตพระพุทธองค์มาจะดีกว่า เพราะพระองค์เป็นผู้มีอำนาจมาก การที่ทรงเสด็จมาจะทำให้ภัยต่างๆ สงบไปได้ ซึ่งขอเสนอนี้ทำ ให้ประชาชนเห็นด้วย

พระพุทธองค์ทรงรับนิมนตแล้วได้เสด็จไปที่เมืองไพสาลี ขณะที่เสด็จไปถึงเมืองไพสาลี ได้เกิดเหตุอัศจรรย์คือฝนได้ตกอย่างหนัก เป็นเหตุให้เกิดน้ำท่วมถึงสะเอวและได้พัดพาเอาบรรดา ซากศพ

²⁴วิ.ม. 6/34/74.

²⁵วิ.ม. 6/85 – 86/167.

²⁶ช.ธ. 43/214/145-157.

ทั้งหลายไหลไปตามแม่น้ำจนหมดสิ้น เป็นเหตุให้เมืองมีความสะอาดขึ้น พระพุทธองค์เสด็จ ไปภายหลังใน ตก สั่งให้พระอานนทเรียน(ทองจ้ำ) รัตนสูตร แล้วให้เดินไปพร้อมกับพระราชาสวดพระ ปรีตรอบๆ พระนครและทำน้ำมนตรตามกำแพงรอบๆ เมือง เมื่อพระเถระได้สวดพระปรีตร คือ ยังกัญจิ วิตตั้ง เป นต้นและประพรมน้ำมนตไปทั่วเมือง น้ำที่สาตขึ้นไปเบื้องบนได้ตกลงบนกระหม่อม ของอมนุษย์ เมื่อ อมนุษย์ทั้งหลายถูกเม็ล็ดน้ำกระทบแลวๆ ตางพากันหนีไปกันหมด เมื่อพระเถระถึง บท ยานีธ ภูตานิ และ รตนน้ำมนตแก่ผู้ป่วยๆ หายจากโรคในทันใดแล้วลุกขึ้นแวดล้อมพระเถระกลับ เข้าสู่อุทโธงพระโรงที่พระพุทธ องค์กรงประทับอยู่ นับแต่นั้นมา เหตุการณ์รายๆ ที่เมืองไพสาลีได้สงบ ลง ดวยอานภาพของพระพุทธองค์

กรณีดังกล่าวจะพบว่า เมื่อมีภัยพิบัติเกิดขึ้นในบ้านเมืองของชาวพุทธมักจะมีการประกอบ พิธีกรรมที่เนื่องด้วยพระพุทธศาสนาอันจะเป็นเหตุในการแก้ไขปัญหาได้ แต่ถึงอย่างนั้น จะพบว่า การ ประกอบพิธีกรรมของชาวพุทธแม้จะมีเรื่องปาฏิหาริย์แต่ไม่ได้มีนัยของการกระทำที่มุ่งถึงการเซนสรวงแต่ อยางใด หากแต่เป็นการประกอบพิธีกรรมที่เกิดจากการระลึกถึงบารมีของพระพุทธองค์เป็นหลัก

7. พิธีกรรมการถวายพระอารามแด่พระพุทธศาสนา ระยะเริ่มแรกของการประกาศพระศาสนา ของพระพุทธองค์จะพบว่า พระองค์ยังไม่ได้มีการกำหนดกรอบในการทำบุญของบรรดา ชาวพุทธที่เป็นศฤ ห์สถมากนัก ทั้งนี้อาจจะมีสาเหตุที่ว่า ในระยะแรกทรงมุ่งเฉพาะการประกาศ หลักการและคำสอนของ พระองค์ให้แพร่หลายเสียก่อน อนึ่งทรงมีแนวทางว่าจะไรก็ตามหากไม่มี เหตุพระองค์จะไม่ทรงบัญญัติ หรือการกำหนดให้เป็นข้อปฏิบัติก่อนจะเกิดเหตุหรือมีผู้กราบทูลขอการ เป็นอยู่โดยเฉพาะที่อยู่อาศัยของ ภิกษุที่เช่นกัน ในระยะแรกทรงให้อาศัยอยู่ที่โคนต้นไม้หรือที่พักอัน สงัดไปก่อน แต่ต่อมาภายหลังได้มีผู้ เห็นความจำเป็นจึงได้ทรงอนุญาตการถวายอารามให้เป็นที ปฏิบัติธรรมของพระสงฆ์ได้ สำหรับการถวาย อารามที่ปรากฏในคัมภีร์นั้นมีกรณีของพระเจ้าพิมพิสารที่ถวายพระเวฬุวัน²⁷ อนาคตปณทิกเศรษฐีผู้ถวาย พระเชตะวันมหาวิหารหรือนางวิสาขา มหาอุบาสิกาที่ถวายบุพาราม เป็นต้น ซึ่งการประกอบพิธี กรรมการถวายจะมีลำดับขั้นตอนการ ถวายตามที่ปรากฏในคัมภีร์ดังนี้

1) ทายกทายิกาผู้มีความประสงค์จะถวายที่ดินแก่สงฆ์ ที่นั้นจะต้องมีความเหมาะสม คือ เป็นที่อยู่ไม่ไกลและไม่ไกลจากหมู่บ้านนัก การคมนาคมสะดวก ผู้ประสงค์พึงเข้าเฝ้าได้ กลางวันไม่พลุก พลาน กลางคืนสงัดไม่อีกทีก เว้นจากคนสัญจรไปมาเป็นที่กระทำกรรมลับของหมู่มนุษย์ ควรแก่การลือก เรน เขาไปหาสงฆ์พร้อมทั้งแรงความประสงค์ มีความต้องการจะถวาย ที่ดินสร้างวัดแก่สงฆ์โดยจะต้อง นิมนตพระไปฉันภัตตาหารที่บ้านหรือที่ๆจะถวายอันเป็นการทำทาน แก่ผู้มีศีล (2) เมื่อสงฆ์ทราบและรับนิ มนต์แล้วแล้วเดินทางไปที่ๆ สร้างวัด รับภัตตาหารในตอนเช้า (3) จากนั้นทายกทายิกาผู้เป็นเจ้าของจะ

²⁷ช.อป. 70/1/167.

พงศธรมเทศนาจากพระภิกษุถึงอานิสงสการถวายที่ดินสร้างวัด ซึ่งในสมัยพุทธกาลพระพุทธรูปทรงแสดงธรรมด้วยตนเอง (4) จากนั้นทนายทนายิกา กล่าวคำถวายเสร็จแล้ว พระสงฆ์อนุโมทนาเป็นอันเสร็จพิธี อนึ่ง เราจะพบว่าในกรณีของการถวายที่ดินสร้างวัด เจาภาพจะต้องสร้างเสนาสนะกุฏิวิหารให้เสร็จพร้อมสรรพ จึงจะถวายเพราะถือว่าเป็นการสร้าง ถวาย เช่น กรณีพระเจ้าพิมพิสารหรืออนาถปิณฑิกเศรษฐี เป็นต้น

8. พิธีกรรมการลงอุโบสถ การลงอุโบสถนั้นถือได้ว่าเป็นการกระทำตามพระวินัยซึ่ง จะต้องมีการพิธีกรรมหรือขั้นตอนการลงอุโบสถ เดิมทีพระองค์ยังไม่ทรงอนุญาตการลงอุโบสถ เนื่องจากยังไม่มีเหตุ ต่อมาเมื่อพระเจ้าพิมพิสารได้พิจารณาเห็นว่านักบวชนอกศาสนา ได้มีระเบียบ ปฏิบัติว่าในทุกวันขึ้น 8 ค่ำ 15 ค่ำ หรือวันแรม 8 ค่ำ 14 ค่ำ จะมีการประชุมกันเพื่อแสดงธรรมแก่ ชาวบ้านทำให้ชาวบ้านทั้งหลาย เกิดความเลื่อมใสศรัทธาเป็นอันมาก แต่ฝ่ายพระสงฆ์กลับไม่มีการ กระทำดังกล่าว จึงเข้าเฝ้าพระพุทธรูป ได้ขอให้พระสงฆ์ได้ประชุมกันในวันพระเพื่อกล่าวธรรมบ้าง พระพุทธรูปทรงอนุญาต และต่อมาทรงให้ พระภิกษุนำเอาพระวินัยมาสาธยายทบทวนกันในวัน ดังกล่าวเพื่อเป็นการทรงจำและถวายเป็นพุทธบูชาใน หมูพระภิกษุสงฆ์ โดยกำหนดให้มีการประกอบพิธีกรรมก่อนการสวดปาฏิโมกข์ คือกำหนดให้ภิกษุรูปใดรูป หนึ่งเป็นผู้ประกาศให้สงฆ์ ทราบด้วยญัตติกรรมวาจาว่า “ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ถ้าความพร้อม พรั่งของสงฆ์ถึงที่แล้วสงฆ์พึงทำอุโบสถ พึงสวดปาติโมกข์ อะไรเป็นบุพพกิจของสงฆ์ ท่านทั้งหลายพึงบอก ความบริสุทธิ์ ข้าพเจ้าจักสวดปาติโมกข์ พวกเราบรรดาที่มีอยู่ทั้งหมดจงฟัง จงใส่ใจซึ่งปาติโมกข์นั้นให้ สำเร็จประโยชน์ ท่านผู้ใดมีอาบัติท่านผู้นั้น พึงเปิดเผย เมื่ออาบัติไม่มี พึงนิ่งอยู่ ก็ด้วยความเป็นผู้หนึ่งแล ข้าพเจ้าจักทราบท่านทั้งหลายว่าเป็นผู้บริสุทธิ์”²⁸

สำหรับการสวดประกาศถึง 3 ครั้ง ในทามกลางสงฆ์เช่นนี้เป็นเหมือนการเปิดเผยอาบัติของ ภิกษุแต่ละรูปที่ถูกถาม เมื่อกำลังสวดประกาศถึงครั้งที่ 3 ภิกษุใดระลึกได้ ยังไม่ยอมเปิดเผยอาบัติ ที่มีอยู่ อาบัติทุกกฎจะมีแก่ภิกษุรูปนั้น เพราะฉะนั้นภิกษุต้องอาบัติแล้วระลึกได้หวังความบริสุทธิ์ พึงเปิดเผย อาบัติที่มีอยู่ เพราะเปิดเผยอาบัติแล้ว ความผาสุกย่อมมีแก่ภิกษุรูปนั้น เมื่อสวดบุพพกิจเสร็จ ภิกษุผู้มี ความสามารถจะทำการสวดพระปาฏิโมกข์ในทามกลางสงฆ์อันถือว่าเป็นกิจที่พระสงฆ์พึงปฏิบัติเพราะถือ เปนกรอบทางพระวินัยอย่างหนึ่งที่มีความสำคัญไม่น้อย และก่อนที่พระจะมีการสวดพระปาฏิโมกข์ทุกครั้ง พระภิกษุทุกรูปจะต้องแสดงอาบัติเพื่อความบริสุทธิ์ของตนก่อน

9. พิธีกรรมในการฟังธรรม การฟังธรรมถือว่าเป็นกระบวนการศึกษาอย่างหนึ่ง ในสมัย พุทธกาลเดิมทีไม่มีธรรมเนียมการกำหนดว่าวันพระจะต้องมีการแสดงธรรม การแสดงธรรมจะมีเฉพาะ พระพุทธรูป สอนพระสาวกจะไม่มีการแสดงธรรมในวันพระ ต่อมาพระเจ้าพิมพิสารได้ยกเหตุของ

²⁸วิ.ม. 6/149/380.

อัญญเดียรลีย์พระพุทธร่องคจึงมีข้อกำหนดให้ภิกษุแสดงธรรมในวันพระได้²⁹ สำหรับการแสดงธรรมนั้น อุบาสกอุบาสิกาจะต้องอาราธนาศีล จากนั้นจึงนิมนตพระให้แสดงธรรม ซึ่งพิธีการจะยึดเอารูปแบบของการอาราธนาธรรมของพระพรหม ครั้งภายหลังจากที่พระพุทธร่องคทรงบรรลุนิยามใหม่ ๆ เปนแนวทาง สอนผู้แสดงธรรมจะแสดงหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาตามลำดับเรื่อง เรียกว่า อนุพุทพิถา คือ เรื่องทาน ศีล สวรรค เรื่องโทษของกาม และอานิสงสการออกจากกาม หรือแสดงตามลักษณะพื้นฐานทางความคิดและอุปนิสัยของผู้ฟังอันจะเป็นประโยชน์ต่อการสร้างความเข้าใจ และความสัมฤทธิ์ของการแสดงธรรมในแต่ละครั้ง

10. พิธีกรรมการถวายผ้าอาบน้ำฝน การถวายผ้าอาบน้ำฝนนั้นนางวิสาขามหา อุบาสิกาเป็นผู้เริ่มต้นการถวาย เนื่องจากเห็นว่าพระสงฆ์ต้องใช้ในการผลัดเปลี่ยนอาบน้ำในช่วงเข้าพรรษา เพราะในสมัยนั้นพระสงฆ์ไม่มีผ้าอาบน้ำ โดยมากจะเปลือยกายอาบน้ำ ซึ่งถือได้ว่าเป็นเรื่องที่ไม่เหมาะสม ดังนั้นพระพุทธร่องคจึงทรงอนุญาตให้มีการถวายผ้าอาบน้ำฝนแก่พระสงฆ์ได้ในช่วงเข้าพรรษา³⁰

11. พิธีกรรมการจัดการเกี่ยวกับศพ การจัดงานศพถือเป็นเรื่องที่น่ามาซึ่งความเศร้าโศกสำหรับคนทั่วไป คนอินเดียในสมัยพุทธกาล ที่มีวิธีการจัดการเกี่ยวกับศพ โดยจะใช้วิธีการ (1) นำศพไปทิ้งในป่าเขาผิติดเพื่อให่เป็นอาหารของแรงกา สัตวปา (2) นำศพไปฝังดิน(อย่างกรณีของมัญจูกุณฑล) แล้วทำการสขางสงน้ำเป็นเครื่องเซ่นสังเวย (3) นำศพไปไว้ที่ป่าช้าแล้วให้คางจาง สัปเหร่อทำหน้าที่ในการเผาแล้วนำกระดูกมากอเจดีย์เก็บไว้ (4) วิธีการอื่นๆ เช่นการนำไปลอยทิ้ง แม่น้ำสายสำคัญโดยในวิธีการทั้งหมดวิธีการที่ (1) เป็นวิธีการของคนที่มีฐานะยากจน เพราะไม่มีเงิน ทองในการดำเนินการ วิธีที่ (2) เป็นวิธีการของชนชั้นผู้มีฐานะ จะดำเนินการกัน เพราะถือว่าการเก็บ ศพไว้ด้วยการฝัง เป็นการแสดงออกซึ่งความคิดถึงผู้ตายอยู่ วิธีการที่ (3) เป็นวิธีการที่พึงทำสำหรับศพของผู้ที่เป็นนักบวชหรือผู้นำทางศาสนาหรือบรรดาพระมหากษัตริย์ทั้งหลายหรืออาจจะรวมถึงผู้ที่มีฐานะทั้งหลายด้วยกรณีการจัดการศพเช่นนี้ เช่น กรณีของทารุจียะผู้บรรลอรหันต ขณะเป็นฆราวาสแล้วถูกวิ้วชีวิตเสียชีวิต พระพุทธร่องคมีรับสั่งให้เผาแล้วเอากระดูกมากอเจดีย์ไว้ให้คนเคารพบูชา หรือกรณีการจัดการถวายพระเพลิงพระพุทธร่องคจัดโดยเจามัลลกษัตริย์และคณะสงฆ์จะพบวา เป็นการนำรูปแบบที่ (4) คือการถวายพระเพลิงแล้วกอเจดีย์ไว้ให้คนร่นหลังไว้สักการบูชา สอนวิธีการที่ (5) เป็นแนวคิดที่เกิดจากศาสนาพราหมณ³¹

²⁹ดูรายละเอียดใน วิ.มหา. 4/302/191.

³⁰วิ.มหา. 3/148/1066.

³¹คณาจารย์มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, เทศกาลและพิธีกรรมพระพุทธศาสนา, (พระนครศรีอยุธยา : มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2553), หน้า77.

กรณีการประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับศพ พระพุทธศาสนาได้กำหนดให้มีการใช้ศพเป็นอุปกรณ์ในการปฏิบัติธรรม คือการพิจารณาเพื่อให้เกิดธรรมสังเวชและการเห็นความไม่แน่นอนของสังขาร ดังมีบทพิจารณาว่า “อีกไม่นานนัก ร่างกายนี้จักปราศจากวิญญูณ ถูกทอดทิ้งทับถมแผ่นดิน เหมือนท่อนไม้ที่ไร้ประโยชน์ ฉะนั้น”³² การจัดการเกี่ยวกับศพในสมัยพุทธกาลถือเป็นเรื่องของชาวบ้าน พระสงฆ์เป็นผู้เข้าไปพิจารณาเพื่อความก้าวหน้าของการปฏิบัติธรรมเท่านั้นไม่ได้มีการนำพิธีกรรมอื่นเข้ามาเกี่ยวข้องและให้คติธรรมที่ดีแก่ญาติด้วยการให้เห็นหลักความจริง ไม่เศร้าโศกหันมาทำบุญอุทิศกุศลให้ดีกว่าการนั่งร้องไห้หาคนที่จากไป

จากการกล่าวมาข้างต้น จะพบวากอนที่พระพุทธศาสนาจะเกิดขึ้นนั้น ชาวอินเดียโบราณยังคงประกอบพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับชีวิตและศาสนาตามความเชื่อของตนตามแต่ท้องถิ่นครั้ง พระพุทธศาสนาอุบัติขึ้นแล้ว ก็หันมานับถือตามหลักคำสอนของพระพุทธองค์ จะพบวารูปแบบการประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับชีวิตและศาสนาของชาวอินเดีย ได้มีการเปลี่ยนแปลงไปตามความเชื่อและหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา ที่เน้นความเป็นกลางและเอื้อต่อการศึกษาและฝึกฝนตนเองให้บรรลุเป้าหมายของพระพุทธศาสนา แต่ถึงอย่างนั้นพิธีกรรมบางประเภท ยังคงไม่เปลี่ยนแปลง เช่น พิธีกรรมการเผาศพ เป็นต้น ยังปรากฏในอินเดียมาจนถึงปัจจุบัน

พิธีกรรมในทางพระพุทธศาสนามีแนวคิดปฏิเสธอำนาจศักดิ์สิทธิ์ของเทพเจ้า ดังนั้น คำสอนของพระพุทธศาสนาจึงมิได้มีแนวทางที่จะมุ่งประกอบพิธีเพื่อการเซ่นสรวงหรือบูชาเอาใจเทพเจ้าแต่อย่างใด เพราะพระพุทธศาสนามีความเชื่อที่เป็นอัตลักษณ์ของตนก็คือ

(ก) พระพุทธศาสนามีความเชื่อในศักยภาพของมนุษย์ กล่าวคือเชื่อว่ามนุษย์มีความสามารถที่เหนือเทพเจ้าและสามารถที่กำหนดชะตากรรมของตนเองโดยไม่จำเป็นต้องพึ่งพิงอำนาจของพระเจ้าหรือเทพยดาฟาดินได้ทั้งนี้ก็เพราะมนุษย์สามารถที่จะฝึกและพัฒนาเองให้ดีกว่าสัตว์และบรรดาเทพเจ้าทั้งหลายได้ ดังนั้นพิธีกรรมของพุทธศาสนาจึงมิได้มีเพื่อวัตถุประสงค์ของการเซ่นสรวงหรืออ้อนวอน

(ข) พระพุทธศาสนามีความเชื่อในเรื่องกรรมและผลของกรรม หมายถึงความเชื่อที่ความมนุษย์ทำกรรมใดไว้ก็ย่อมจะได้รับผลของการกระทำนั้น ไม่ใช่การรับผลจะมาจากสิ่งอื่น

(ค) พระพุทธศาสนามีความเชื่อต่อความจริงที่เกิดจากเหตุและผล คือเชื่อในหลักการตรัสรู้ ของพระพุทธองค์ในเรื่องของอิทัปปัจจยตา และปฏิจจสมุปบาทที่เห็นว่า ความจริงมิได้มาจากการดลบันดาลแต่มาจากเหตุปัจจัยที่อิงอาศัยกัน หรือความจริงมิใช่สิ่งที่เกิดขึ้นเพียงลำพัง แต่จะต้องเป็นสิ่งที่มิที่มาจากเหตุและผล ด้วยหลักความเชื่อพื้นฐานดังกล่าวพิธีกรรมของพระพุทธศาสนาจึงมิได้เกิดขึ้นมาเพื่อสนอง

³² ชู.เถรี. 54/474/501.

หรือเพื่อการอ่อนนวยสงัดศีลพิธีแต่ประการใด อย่างไรก็ตามหากจะพิจารณาถึงความเป็นมาของพิธีกรรม แมวพระพุทธศาสนาจะไม่สนับสนุนการประกอบพิธีกรรมตามนัยของศาสนา เทวนิยมโดยทั่วไป แต่ก็ไม่ได้ปฏิเสธว่า พิธีกรรมเป็นสิ่งที่มีความหมายเพราะจริงๆ แล้ว พิธีกรรมยังมีความสำคัญต่อพระพุทธศาสนาอยู่ไม่น้อยในฐานะที่พิธีกรรมเป็นสิ่งที่มีสื่อถึงพระธรรมและพระวินัยได้³³

จากข้อมูลที่กำลังมาข้างต้น สำหรับความเป็นมาของพิธีกรรมในทางพระพุทธศาสนามีบอเกิดมาจากการที่พระพุทธองค์ทรงกำหนดให้ศาสนิกปฏิบัติต่อพระองค์หรือบริบทของแนวคิดของพระองค์ให้สอดคล้องกับพระธรรมวินัย เช่น พิธีกรรมการแสดงตนเป็นอุบาสกของตปุสสะหรือพิธีการบวชแบบเอธิกขุอุปสมปทาของปัญจวัคคีย์หรือการประกาศตนเป็นอุบาสกอุบาสิกาของมารดาบิดาภรรยาของพระยสกุลบุตร ซึ่งพิธีกรรมในช่วงนี้ถือได้ว่าเป็นพิธีกรรมที่ไม่ได้มีความสลับซับซ้อนหรือมีเงื่อนไขมากนัก ทั้งยังเป็นไปอย่างเรียบง่าย และไม่มีนัยของการอ่อนนวยสงัด แต่มีเนื้อหาถึงความหลุดพ้นหรือการเรียนรู้หลักธรรมวินัยของพระพุทธศาสนาโดยการอาศัยศรัทธาที่มีต่อพระพุทธองค์เป็นหลัก

อย่างไรก็ตามในระยะต่อมาเมื่อสังคมของชาวพุทธมีขนาดใหญ่มากขึ้น พระภิกษุเพิ่มจำนวนมากขึ้นและมีแนวโน้มของการละเมิดพระธรรมวินัยมากขึ้น พระพุทธองค์จึงได้กำหนดให้มีการประกอบพิธีที่มีความซับซ้อนมากขึ้น ทั้งนี้เพื่อให้พิธีกรรมเหล่านั้นได้มีส่วนในการคัดกรองบุคคลอันจะเป็นการดำรงรักษาพระธรรมวินัยและการฝึกฝนตนเองของสมาชิกในสังคมสงฆ เช่น พิธีกรรมการบรรพชาอุปสมบท พิธีกรรมการแสดงอาบัติ หรือพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการตรวจสอบและชำระอธิภรณ์สงฆ เป็นต้น ซึ่งพิธีกรรมเหล่านี้ล้วนเป็นพิธีที่มีจุดประสงค์เพื่อการดำรงรักษาพระธรรมวินัย นอกจากนั้นในสวนของชาวบ้านพระพุทธศาสนาก็ได้กำหนดให้มีการประกอบพิธีกรรมที่ไม่ขัดต่อหลักการสำคัญของพระพุทธศาสนา เช่น พิธีการรักษาศีล พิธีการถวายทานมีสังฆทาน เป็นต้น หรือพิธีกรรมที่เนื่องด้วยการกระทำความดี โดยพิธีกรรมดังกล่าว จะต้องมีส่วนอยู่ในหลักของศีล สมาธิ และปัญญา จนอาจกล่าวได้ว่าความเป็นมาของพิธีกรรม ที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนามีบอเกิดมาจากพระธรรมวินัยอันถือได้ว่าเป็นหลักการของพระพุทธศาสนา

ซึ่งถ้าหากจะพิจารณาความเป็นมาของพิธีกรรมในทัศนะของพระพุทธศาสนาก็จะพบว่าพระพุทธศาสนาเห็นว่าพิธีกรรมมีบอเกิดมาจากความเชื่อ แต่ความเชื่อดังกล่าวนั้นไม่ได้มีพื้นฐานมาจากความกลัวเพราะความเชื่อที่นั้นหากกล่าวกันตามหลักการแล้วย่อมมีอยู่ 2 ประการ คือ

1. กลัวแล้วจึงเชื่อ ซึ่งเป็นธรรมชาติของมนุษย์ที่มีความกลัวเป็นพื้นฐานของจิต คือรักตัวกลัวตาย หรือรักสุขเกลียดทุกข์ ดังนั้นเมื่อมนุษย์เผชิญกับภัยธรรมชาติหรือปรากฏการณ์ที่ตนเองหาคำตอบ ไม่

³³ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), *พิธีกรรมใดควาไม่สำคัญ*, หน้า 34.

ได้ก็จะกลัวเมื่อเกิดความกลัวก็จะหาที่พึ่งเช่น ปาโม ภูเข อาราม รุกขเจดีย์³⁴ โดยเชื่อวาลิ่งเหล่านั้นจะป้องกันอันตรายให้กับตนเองได้ จัดเป็นความเชื่อที่เกิดมาจากความกลัวหรืออาการกลัว แล้วจึงเชื่ออันเป็นธรรมชาติของมนุษย์และสัตว์โดยทั่วไป

2. กลัวแล้วก็เชื่อในสิ่งที่ควรเชื่อ เช่น การเขาถึงพระรัตนตรัย คือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ การเริ่มต้นความกลัวแล้วเชื่อในกรณีเช่นนี้ พระพุทธศาสนาเห็นว่าเป็นการเริ่มต้นของการสร้างความมั่นใจให้กับมนุษย์ในฐานะที่ความเชื่อแล้วยึดเอาพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่ง ย่อมจะก่อให้เกิดความมั่นใจและหลุดพ้นจากความกลัวเหล่านั้นได้ ซึ่งความเชื่อในข้อนี้เฉพาะในทัศนะของพระพุทธศาสนาถือได้ว่าเป็นความเชื่อที่มีเหตุผล หรืออาจจะสรุปความเชื่อได้ 2 ประการ อีก ก็คือ (1) ความเชื่อที่ไม่ประกอบด้วยเหตุผลจัดเป็นความเชื่อแบบงมงาย และความเชื่อที่ประกอบไปด้วยเหตุผลหรือปัญญาจัดได้ว่าเป็นความเชื่อที่เป็นไปตามข้อเท็จจริง³⁵ และพระพุทธศาสนาก็ได้สนับสนุนความเชื่อในข้อที่สองก็คือการเชื่ออย่างมีเหตุผล

จากการกล่าวมาหากจะพิจารณาถึงบ่อเกิดของพิธีกรรมจะพบว่า พิธีกรรมมีบ่อเกิดมาจากความกลัวในจิตใจของมนุษย์ที่พัฒนามาเป็นความเชื่อใน 2 ชนิดดังกล่าวมา และพิธีกรรมที่ปรากฏออกมาจากความเชื่อดังกล่าวก็จะมีลักษณะอยู่ 2 ประการคือ (1) พิธีกรรมที่มีเหตุผล และ (2) พิธีกรรมที่ไม่มีเหตุผล ส่วนจะมากจะน้อยก็ขึ้นอยู่กับความเชื่อและแนวทางของแต่ละศาสนาที่จะอธิบายแก่นศาสนิกของตนซึ่งกรอบแนวคิดในเรื่องของความเชื่อและพิธีกรรมที่เป็นที่มาของศาสนาต่างๆ นั้น

พิธีกรรมไม่ว่าจะเป็นศาสนาทางเทวนิยมหรืออเทวนิยม ก็มีบ่อเกิดมาจากจิตที่มีความกลัวตามสัญชาตญาณเป็นพื้นฐาน แต่จะมีจุดแยกตรงที่ตัวคำสอนของแต่ละศาสนาว่า จะเขาไปเน้นย้ำในเรื่องอะไร ระหว่าง (1) อารมณ และ (2) เหตุผล ถ้าเน้นย้ำในเรื่อง อารมณพิธีกรรมก็จะโน้มเอียงไปทางบูชา เช่น สรวง สังเวศ อ่อนวอน บรรดาสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ หรือเหนือจิตใจของมนุษย์ แต่ถ้าวัดคำสอนใดเน้นย้ำในเรื่องของเหตุผลหรือสติปัญญา พิธีกรรมนั้นก็โน้มเอียงไปในหลักการและความถูกต้องมีเหตุผล โดยมุ่งที่จะเป็นกรอบในการฝึกฝนศักยภาพของมนุษย์มากกว่าการสยบยอมอำนาจของบรรดาเทพเจ้าทั้งหลาย

เมื่อกล่าวถึงพิธีกรรมตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาก็จะพบว่ามีบ่อเกิดมาจากความมีเหตุผลตามหลักคำสอน ซึ่งมุ่งที่จะขจัดความกลัวของมนุษย์และพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ให้สามารถพึ่งตนเอง และเป็นอิสระจากการครอบงำของกิเลสได้ หรือสรุปง่ายๆ คือเป็นหลักที่ว่าด้วยการศึกษาและ

³⁴วิ.มหา. 3/537/444.

³⁵ทวี ผลสมภพ, *ปรัชญาศาสนา*, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2552), หน้า 127.

การพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ ดังนั้นโดยวัตถุประสงค์สำคัญของพิธีกรรมในทางพระพุทธศาสนาก็คือ มุ่งให้เกิดการเรียนรู้และพัฒนาตนเองเป็นหลักภายใต้กรอบของพระธรรมวินัย ดังนั้น จึงจะพบว่า พิธีกรรมในทางพระพุทธศาสนาไม่ได้เกิดขึ้นมาจากความกลัวต่ออำนาจของบรรดาเทพเจ้าทั้งหลาย แต่เกิดมาจากความมุ่งหวังที่จะไขเป็นกรอบในการศึกษาและพัฒนางานตามหลักพระธรรมวินัย

ดังนั้นจึงกล่าวสรุปได้ว่า

การเกิดขึ้นพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา มีองค์ประกอบที่จะต้องพิจารณา 4 ประการ คือ

1. ดานหลักการ คือ หลักพระธรรมวินัยอัน เป็นเนื้อหาของปรัชญาคำสอนของพระพุทธศาสนา
2. ดานสถาบันพระรัตนตรัยอันใดแก่ พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ ซึ่งจัดเป็นสรณะที่ชาวพุทธจะพึงยึดเหนี่ยวหรือมีศรัทธาคือเป็นสถาบันแห่งความเชื่อที่ชาวพุทธจะพึงมี
3. ดานพิธีกรรมตามคำสอนซึ่งเป็นพิธีกรรมที่มีความ สอดคล้องกับหลักพระธรรมวินัย
4. ดานตัวบุคคล คือชาวพุทธที่เป็นผู้มีความเชื่อในคำสอน และแนวทางปฏิบัติตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา

ในองค์ประกอบทั้ง 4 ประการนี้จะเริ่มจากการเกิดขึ้นของพระพุทธเจ้าที่ตรัสรู้พระธรรมและ ก่อตั้งสังคมสงฆ์ขึ้น และทรงสรุปว่าเนื้อหาของพระพุทธศาสนาทั้งหมดก็คือพระธรรมวินัยอัน เป็นหลัก ดานการศึกษาและพัฒนาคน ซึ่งในพระธรรมวินัยนั้นก็จะมีทั้ง (1) แนวปฏิบัติด้านคำสอนคือวิธีปฏิบัติ ล้วน ๆ เพื่อการบรรลุจุดหมายของพระพุทธศาสนาคือพระนิพพานได้แก่ สมถและวิปัสสนา (2) แนวทาง ปฏิบัติด้านขั้นตอนและระเบียบการต่าง ๆ ที่เรียกว่าพิธีกรรมเพื่อมุ่งประโยชน์จากการประกอบพิธีกรรม คือการให้ทาน รักษาศีลและเจริญภาวนาอันเป็นหลักสำคัญ ของพระธรรมวินัยนั้น เมื่อนุชนมีความเชื่อ ต่อสถาบันคือพระพุทธพระธรรมและพระสงฆ์แล้วก็จะปฏิบัติตามคำสอนด้วยการปฏิบัติธรรมหรือการ ประกอบพิธีอันเนื่องด้วยคำสอนก็จะทำให้เขาถึง เป้าหมายอันเป็นผลของพุทธศาสนาคือการพัฒนา ศักยภาพของตนเองได้

ดังนั้นความเป็นมาของพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะที่ปรากฏในคัมภีร์นั้น ล้วน เป็นสิ่งที่มาจากพระธรรมวินัยหรือมีความเกี่ยวข้องกับเหตุ 2 ประการ คือ (1) พระธรรมคำสอนและ (2) พระวินัยคือระเบียบข้อบังคับอันเป็นกรอบในการฝึกฝนและพัฒนาคนและสังคม หรือจะสรุปตามนัย ของความเชื่อทางศาสนาก็จะพบว่าพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนามีบ่อเกิดมาจากการปฏิบัติตามความ ศรัทธาที่มีต่อพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนานั้นเอง

จึงกล่าวโดยสรุปได้ว่าความเป็นมาของพิธีกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท กำเนิดมาจาก พระพุทธเจ้า มีลักษณะการละสิ่งที่ไม่ดีหรือการปฏิบัติตามพระธรรมวินัย เช่น การละมิฉาภิภูฏี พิธีกรรมที่ ทำแล้วเบียดเบียนสัตว์หรือมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ช่วยดลบันดาลให้สมปรารถนาไม่มี ก่อนที่พระพุทธศาสนาจะ

เกิดขึ้นนั้น ชาวอินเดียยังคงประกอบพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับชีวิตและศาสนาตามความเชื่อของตนตามแต่
 ละท่องเที่ยว ครั้นพระพุทธศาสนาอุบัติขึ้นแล้ว ก็หันมานับถือตามหลักคำสอนของพระพุทธองค์ แต่มี
 พิธีกรรมบางอย่างไม่เปลี่ยนแปลงไป คือ พิธีเผาศพ เป็นต้น พิธีกรรมในทางพระพุทธศาสนามีแนวคิด
 ปฏิเสธอำนาจศักดิ์สิทธิ์ของเทพเจ้า มิได้มีแนวทางเพื่อการเซ่นสรวงหรือบูชาเอาใจเทพเจ้า เพราะมีอัต
 ลักษณะของตนคือ มีความเชื่อในศักยภาพของมนุษย์ มีความเชื่อในเรื่องกรรมและผลของกรรม มีความ
 เชื่อต่อความจริงที่เกิดจากเหตุและผล

พิธีกรรมในยุคต้นพุทธกาลยังไม่มี ความสลับซับซ้อนหรือมีเงื่อนไขมากนัก ทั้งยังเป็นไปอย่าง
 เรียบร้อย และไม่มีนัยของการอ่อนวอน แต่มีเนื้อหามุ่งถึงความหลุดพ้นหรือการเรียนรู้หลักธรรมวินัยของ
 พระพุทธศาสนาโดยการอาศัยศรัทธาที่มีต่อพระพุทธองค์เป็นหลัก ต่อมาชาวพุทธมีจำนวนมากขึ้นมีแนว
 โนมของการละเมิดพระธรรมวินัย จึงได้กำหนดให้มีการประกอบพิธีที่มีความซับซ้อนมากขึ้น ทั้งนี้ก็เพื่อให้
 พิธีกรรมเหล่านั้นได้มีส่วนในการคัดกรองบุคคลอันจะเป็นการธำรงรักษาพระธรรมวินัยและการฝึกฝน
 ตนเองของสมาชิกในสังคมสงฆ เช่น พิธีกรรมการบรรพชาอุปสมบท พิธีกรรมการแสดงอาบัติ หรือ
 พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการตรวจสอบและชำระอธิกรณสงฆ เป็นต้น ซึ่งพิธีกรรมเหล่านี้ล้วนเป็นพิธีที่มีจุด
 ประสงค์เพื่อการธำรงรักษาพระธรรมวินัย นอกจากนั้นในสวนของชาวบ้านพระพุทธานุศาสนาก็ได้กำหนดให้
 มีการประกอบพิธีกรรมที่ไม่ขัดต่อหลักการสำคัญของพระพุทธศาสนา เช่น พิธีการรักษาศีล พิธีการถวาย
 ทาน หรือพิธีกรรมที่เนื่องด้วยการกระทำความดี โดยพิธีกรรมดังกล่าว จะต้องมียุทธฐานอยู่ในหลักของศีล
 สมาธิ และปัญญา จนอาจกล่าวได้ว่าความเป็นมาของพิธีกรรม ที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนามีบ่อเกิด
 มาจากพระธรรมวินัยอันถือได้ว่าเป็นหลักการของพระพุทธศาสนา

พิธีกรรมที่ปรากฏในคัมภีร์ ได้แก่ พิธีกรรมการแต่งตั้งผู้ทำหน้าที่แทนสงฆ เช่น การแต่งตั้ง
 พระภิกษุเทศก ภิกษุผู้แจกจีวร ภิกษุผู้แจกข้าวต้ม พิธีกรรมการขึ้นบ้านใหม่ พิธีแสดงตัวเป็นอุบาสก
 อุบาสิกา หรือแสดงตนเป็นพุทธมามกะ พิธีกรรมการถวายสังฆทาน พิธีกรรมการบวช พิธีกรรมชำระ
 บ้านเมือง พิธีกรรมการถวายพระอาราม พิธีกรรมการลงอุโบสถ พิธีกรรมในการฟังธรรม พิธีกรรม
 การถวายผาอาบน้ำฝน และพิธีกรรมการจัดการเกี่ยวกับศพ

พิธีกรรมมีบ่อเกิดมาจากความกลัวในจิตใจของมนุษย์ที่พัฒนามาเป็นความเชื่อใน 2 ประการคือ
 (1) พิธีกรรมที่มีเหตุผล และ (2) พิธีกรรมที่ไม่มีเหตุผล พิธีกรรมตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาก็จะ
 พบว่ามีบ่อเกิดมาจากความมีเหตุผลตามหลักคำสอน ซึ่งมุ่งที่จะขจัดความกลัวของมนุษย์และพัฒนา
 ศักยภาพของมนุษย์ให้สามารถพึ่งตนเอง และเป็นอิสระจากการครอบงำของกิเลสได้ คือเป็นหลักที่วาดด้วย
 การศึกษาและการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ มุ่งให้เกิดการเรียนรู้และพัฒนาตนเองเป็นหลักภายใต้กรอบ
 ของพระธรรมวินัย จึงจะพบว่าพิธีกรรมในทางพระพุทธศาสนามีได้เกิดขึ้นมาจากความกลัวต่ออำนาจของ

บรรดาเทพเจ้าทั้งหลาย แต่เกิดมาจากความมุ่งหวังที่จะใช้เป็นกรอบในการศึกษาและพัฒนางานตามหลักพระธรรมวินัย

การเกิดขึ้นพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา มีองค์ประกอบที่จะต้องพิจารณา 4 ประการ คือ 1. ด้านพระธรรมวินัยอัน 2. ด้านสถาบันพระรัตนตรัยอัน 3. ด้านพิธีกรรม 4. ด้านตัวบุคคล เนื้อหาของพระพุทธศาสนาทั้งหมดก็คือพระธรรมวินัยอันเป็นหลัก ดังนั้นความเป็นมาของพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะที่ปรากฏในคัมภีร์นั้นล้วนเป็นสิ่งทีมาจาก (1) พระธรรมคำสอน (2) พระวินัย จะสรุปตามนัยของความเชื่อทางศาสนาก็จะพบว่าพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนามีบ่อเกิดมาจากการปฏิบัติ ตามความศรัทธาที่มีต่อพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนานั้นเอง

2.3 ประเภทพิธีกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท

พิธีกรรมของพุทธศาสนิกชน คือ แบบอย่างหรือวิธีปฏิบัติของประชาชนผู้นับถือพุทธศาสนา บางทีเรียกว่า “ศาสนพิธี” สาเหตุที่ทำให้เกิดศาสนพิธีในพุทธศาสนานั้นก็ เนื่องจากหลักคำสอนในพุทธศาสนา วิธีที่จะปฏิบัติเกี่ยวกับพุทธศาสนานั้นมีมาก ในหนังสือศาสนพิธีขององค์การศึกษาคณะสงฆ์ ได้แบ่งพิธีกรรมของพุทธศาสนิกชน หรือศาสนพิธีออกเป็น 4 หมวด คือ

2.1 หมวดกุศลพิธี วาดด้วยพิธีบำเพ็ญกุศล ได้แก่ พิธีเข้าพรรษา พิธีถือนิสังข์ พิธีทำสามัคคีธรรม พิธีทำวัตรสวดมนต์ พิธีกรรมวันธรรมสวนะ พิธีทำสังฆอุโสภณ และพิธีออกพรรษา

2.2 หมวดบุญพิธี วาดด้วยพิธีทำบุญต่างๆ ไป ได้แก่ พิธีทำบุญตักบาตรเทโวโรหณะ พิธีเจริญพระพุทธมนต์ พิธีสวดพระพุทธมนต์ พิธีสวดพระอภิธรรม พิธีสวดมาติกา พิธีสวดแจ่ง พิธีสวดถวายพรพระ พิธีอนุโมทนากรณีต่างๆ และพิธีแสดงพระธรรมเทศนา

2.3 หมวดทานพิธี วาดด้วยพิธีถวายทาน ได้แก่ พิธีถวายสังฆทาน พิธีถวายสลากภัต พิธีตักบาตรข้าวสาร พิธีตักบาตรน้ำผึ้ง พิธีถวายเสนาสนะ กุฏิ วิหาร พิธีถวายศาลาโรงธรรม พิธีถวายผ้าวัสสิกสาฎก พิธีถวายผ้าจำนำพรรษา พิธีถวายผ้าอัจเจกจีวร พิธีทอดผ้าป่า พิธีถวายผ้ากฐิน พิธีถวายรูปเทียนดอกไม้ พิธีลอยกระทง พิธีถวายธงเพ็ญบูชา พิธีถวายสะพาน

2.4 หมวดปกิณณกะ วาดด้วยพิธีเบ็ดเตล็ดได้แก่ วิธีสวดมนต์ไหว้พระของนักเรียน วิธีไหว้ครูของนักเรียน วิธีจับด้ายสายสิญจน์ วิธีบังสุกุลเป็น วิธีบอกศักราช³⁶

ถ้าหากว่าแยกพิธีกรรมของพระสงฆ์ออกมาให้เห็นชัดเจน สามารถจำแนกได้ดังนี้

³⁶ คณาจารย์สำนักพิมพ์เสียงเชียง, *นักธรรมชั้นโท*, (กรุงเทพฯมหานคร : เสียงเชียง, 2560), หน้า 514 – 553.

พิธีกรรมของพระสงฆ์ คือพิธีกรรมที่เป็นหน้าที่และกิจเฉพาะของสงฆ์ที่จะปฏิบัติ พิธีกรรมของสงฆ์ยังแยกเป็น 4 ประเภท คือ

1.1 อปโลกนกรรม³⁷ คือกรรมที่เพียงบอกกันในที่ชุมนุมสงฆ์ มี 5 คือ

1.1.1 นิสสารณา คือ นาสนะสามเณรผู้กล่าวต่อพระพุทธเจ้า

1.1.2 โอสารณา คือ รับสามเณรผู้ประพฤดีดีเข้าหมู่

1.1.3 พรหมทัณฑ์ ประกาศไม่ว่ากล่าวภิกษุหัวดี

1.1.4 กัมมลักษณะ คือ กรรมที่เข้าข่ายเป็นอย่างเดียวกันเหมือนกันเช่น อปโลกนนักแจก

อาหารในโรงฉัน พิธีที่ทำในที่ประชุมสงฆ์ ไม่ตองตั้งญัตติ (ขอเสนอ) ไม่มีอนุสาวนา (การขอคำปรึกษา)

1.2 ญัตติกรรม³⁸ คือ กรรมที่เพียงตั้งญัตติไม่มีอนุสาวนา มี 9 คือ

1.2.1 โอสารณา เรียกอนุสัมปทาเปกขะที่ถามอันตรายิกรรมแล้วเข้าหมู่

1.2.2 นิสสารณา ประกาศถอนพระธรรมกถิก ฯลฯ

1.2.3 อุโบสถ

1.2.4 ปวารณา

1.2.5 สมมติต่างเรื่องๆ

1.2.6 ให้คืนจีวรและบาตรเป็นต้น

1.2.7 รับอบัติอันภิกษุแสดงในสงฆ์

1.2.8 ประกาศวันเลื่อนปวารณาออกไป

1.2.9 กัมมลักษณะ คือ กรรมที่เข้าข่ายเหมือนกันเช่น ประกาศเริ่มต้นระงับอธิกรณ์ด้วย

ติณวัตถการวินัย

1.3 ญัตติทุติยกรรม³⁹ คือ กรรมที่ทำด้วยตั้งญัตติและสวดอนุสาวนาหนเดียว มี 7 ประการ คือ

1.3.1 นิสสารณา คือ คำว่าบาตร

1.3.2 โอสารณา คือ หงายบาตร

1.3.3 สมมติต่างเรื่อง เช่น สมมติสีมา เป็นต้น

1.3.4 ให้ต่างอย่าง เช่น ให้ผ้ากฐิน เป็นต้น

1.3.5 ประกาศถอนหรือเลิกอานิสงส์กฐิน เป็นต้น

³⁷วิ.ป. 10/1354/969.

³⁸วิ.ป. 10/913/439.

³⁹วิ.ม. 7/82/136.

1.3.6 แสดงที่สร้างกุฏิให้แก่ภิกษุ

1.3.7 กัมมลักษณะ คือ กรรมที่เข้าข่ายเหมือนกัน ญัตติทุติยกรรมที่สวดในลำดับในการระงับอธิกรณ์ด้วยติณวัตถการวินัย

1.4 ญัตติจตุตถกรรม⁴⁰ คือ กรรมที่ทำด้วยตั้งญัตติและสวดอนุสาวนา 3 หน มี 7 คือ

1.4.1 นิสสารณา คือ สงฆ์ทำกรรม 7 อย่าง

1.4.2 โอสารณา สงฆ์ระงับกรรม 7 อย่างนั้น

1.4.3 สมมติ คือ สมมติภิกษุเป็นผู้ให้โอวาทภิกษุณี

1.4.4 ให้ คือ ให้ปริวาสและมานัต

1.4.5 นิคหะ คือ ปรับภิกษุผู้ประพฤติปริวาสและมานัต ซึ่งต้องอาบัติสังฆาทิเสสซ้ำอีก

1.4.6 สมณูภาสนา คือ สวดห้ามภิกษุไม่ दौरानในการกระทำอันมิชอบ

1.4.7 กัมมลักษณะ ได้แก่ กรรมที่เข้าข่ายเหมือนกัน เช่น อุปสมบทและอัพภาน

พิธีกรรมที่กล่าวถึงข้างต้นนั้นเป็นพิธีกรรมที่เกิดขึ้นจากพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นพิธีกรรมของสงฆ์ และพุทธศาสนิกชนที่พึงปฏิบัติใหญ่ถูกต้อง

กล่าวสรุปได้ว่า หลักเกณฑ์ตัดสินว่าเป็นพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา คือ ความไม่ทำบาปทั้งสี่ ความยังกุศลให้ถึงพร้อม และความทำจิตของตนให้ผ่องใส แบ่งเป็น 4 ประเภท คือ 1. กุศลพิธี วาดด้วยพิธี บำเพ็ญกุศล ไตแก พิธีเข้าพรรษา พิธีถือนิสังข์ พิธีทำสามัคคีกรรม พิธีทำวัตรสวดมนต์ พิธีกรรมวันธรรมสวนะ พิธีทำสังฆอุสสภ และพิธีออกพรรษา 2. บุญพิธี วาดด้วยพิธีทำบุญต่างๆ ไป ไตแก พิธีทำบุญตักบาตร เทโวโรหณะ พิธีเจริญพระพุทธมนต์ พิธีสวดพระพุทธมนต์ พิธีสวดพระอภิธรรม พิธีสวดมาติกา พิธีสวดแจ่ง พิธีสวดถวายพรพระ พิธีอนุโมทนากรรมดีต่างๆ และพิธีแสดงพระธรรมเทศนา 3. หมวดทานพิธี วาดด้วยพิธีถวายทาน ไตแก พิธีถวายสังฆทาน พิธีถวายสลากภัต พิธีตักบาตรข้าวสาร พิธีตักบาตรน้ำผึ้ง พิธีถวายเสนาสนะ กุฏิ วิหาร พิธีถวายศาลาโรงธรรม พิธีถวายผ้าวัสสิกสาฎก พิธีถวายผ้าจ่านำพรรษา พิธีถวายผ้าอังแจจิวร พิธีทอดผ้าป่า พิธีถวายผ้ากฐิน พิธีถวายรูปเทียนดอกไม้ พิธีลอยกระทง พิธีถวายธงเพื่อบูชา พิธีถวายสะพาน และ 4. ปกิณณกะพิธี วาดด้วยพิธีเบ็ดเตล็ดไตแก วิธีสวดมนต์ไหว้พระของนักเรียน วิธีไหว้ครูของนักเรียน วิธีจับด้ายสายสิญจน์ วิธีบังสุกุลเป็น วิธีบอกคักราช

พิธีกรรมของพระสงฆ์ คือพิธีกรรมที่เพนหน้าที่และกิจเฉพาะของสงฆ์ที่จะปฏิบัติ แยกเป็น 4 ประเภท คือ 1. อปโลกนกรรม คือกรรมที่เพียงบอกกันในที่ชุมนุมสงฆ์ 2. ญัตติกรรม คือ กรรมที่เพียงตั้ง

⁴⁰วิ.ม. 6/85/167.

ญาติไม่เหมือนสาวนา 3. ญาติทุติยกรรม คือ กรรมที่ทำด้วยตั้งญาติและสวดอนุสาวนาคนเดียว 4. ญาติจตุตถกรรม คือ กรรมที่ทำด้วยตั้งญาติและสวดอนุสาวนา

2.4 ประโยชน์พิธีกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท

พิธีกรรมเกิดจากพระธรรมวินัยของพระพุทธเจ้า คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าจึงมีประโยชน์ทุกอย่างเพื่อการก้าวออกจากทุกข์นั่นเอง ประโยชน์ของพิธีกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท โดยพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) กล่าวอย่างสรุปได้ดังต่อไปนี้

1. พิธีกรรมเป็นจุดนัดหมาย ให้ตั้งใจเริ่มทำการอย่างจริงจัง พิธีกรรมนี้เป็นจุดนัดพบให้ทุกคนตอนแรกั้งกระจัดกระจายอยู่มารวมกันเป็นจุดเดียว และเป็นจุดนัดหมายว่าจะเริ่มเรื่องนั้นแล้ว พิธีกรรมเป็นเครื่องทำให้คนเตรียมตัว ทั้งเตรียมกายวาจา และเตรียมใจให้พร้อมที่จะทำเรื่องนั้นๆ

2. พิธีกรรมเป็นวินัยพื้นฐานและนำคนให้ประสานเข้าในชีวิตชุมชน พิธีกรรมจึงเป็นวินัยขั้นต้นการให้คนเข้ามาสู่พิธีกรรมนั้นทำเพื่ออะไร ความหมายอย่างหนึ่งก็คือเพื่อฝึกคนให้จัดหรือควบคุมพฤติกรรมของตนๆ ให้ลงตัวเขาที่

3. พิธีกรรมเป็นเครื่องน้อมนำศรัทธาที่จะพาให้เข้าถึงธรรมที่สูงขึ้นไป พิธีกรรมเป็นสิ่งน้อมนำจิตให้เกิดความเลื่อมใสและเพิ่มพูนศรัทธา เพราะวาพิธีกรรมที่ทำถูกต้องจะมีความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความพร้อมเพรียง ความพร้อมเพรียง และความประสานกลมกลืน เช่น คนตั้งร้อยตั้งพันก็สวดมนต์พร้อมกันหมด พระตั้ง 100 รูป ก็สวดมนต์ประสานเป็นเสียงเดียวกัน กิริยาวาจาก็เรียบร้อยสงบ ทำให้ เกิดศรัทธาปสาทะ คนผานไปมาได้ยินเสียงพระสวดพร้อม กันอย่างเป็นระเบียบ ไม่ใช่สวดกระแทกกระทั้นเอาตามใจแต่สวดโดยตั้งใจจริง จากจิตที่สงบผองใส คนที่ได้ยินได้ฟัง ก็เกิดความอึ้งใจ ปลื้มใจฟังแล้วเกิดศรัทธาปสาทะ โนม้นำจิตใจให้สงบแล้วก็เจริญยิ่งขึ้นไปในกุศลธรรม

4. พิธีกรรมเป็นโอกาสสำหรับพระที่จะปรากฏตัวและให้ธรรม พิธีกรรมนี้เป็นจุดปรากฏตัวของพระสงฆ์ พระสงฆ์ทั้งผู้สอนเป็นและสอนไม่เป็น แต่การให้ธรรมนี้ไม่จำเป็นต้องพูด การให้ธรรมโดยไม่ต้องพูดก็เริ่มตั้งแต่การปรากฏตัวของพระไปที่เดียวซึ่งสามารถให้ธรรมแก่ประชาชนโดยทันที

5. พิธีกรรมเป็นรูปแบบที่จะสื่อธรรมสำหรับคนหมู่ใหญ่ เรื่องพิธีกรรมนี้ก็รู้กันอยู่ว่าเป็นเรื่องรูปแบบ ข้อสำคัญอยู่ที่ว่าทำอย่างไรจะให้มีสาระอยู่ในรูปแบบนั้นด้วยรูปแบบก็สำคัญ แต่รูปแบบจะมีความหมายก็ต่อเมื่อมีเนื้อหาสาระ ถ้ารูปแบบไม่มีเนื้อหาสาระก็ไม่มีความหมายแต่ ในทางกลับกันถ้าเนื้อหา

ไม่มีรูปแบบขวยเนื้อหานั้นก็จะเป้นประโยชน์ไดยาก แมเป้นสิ่งที่ต้องการแต่คนก็ไม่สามารถจะเอามาใช้ประโยชน์อะไรได้⁴¹

การประกอบพิธีกรรมมีความหมายสำคัญในการชักนำผู้คนใหม่มาพบปะรู้จัก สัมพันธ์ สื่อความหมายเพื่อให้ได้มาในสิ่งที่มุ่งหวังอันเดียวกัน เป้นผลรวมทางด้านจิตใจ ก่อให้เกิดความสุขกายสบายใจ และมั่นคงใจจนเกิดการยอมรับพิธีกรรมต่างๆ รวมกัน

พิธีกรรมมีความสำคัญมากในทางศาสนา หลวงวิจิตรวาทการ กล่าวถึงเรื่องพิธีกรรมวาเป้นเรื่องที่มีอำนาจสำหรับมนุษย์ได้ใช้สร้างควมยิ่งใหญ่พิธีกรรมจึงเป้นของทั้ง ไม่ใดในทางจิตวิทยาการประกอบพิธีกรรมเป้นอีกวิธีหนึ่งที่จูงจิตใจชุมชนได้ในขณะ ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาทุกคนจะเงียบกริบและทำในสิ่งเหมือนกันพร้อมเพียงกันซึ่งดู แลว่าเนื้อใสพอท่าบอ่ยๆเขาก็จะทำให้เกิดความศักดิ์สิทธิ์ทางใจขึ้นพิธีกรรมมักเกิดจาก ประสบการณ์และความเชื่อของมนุษย์นำไปสู่การสร้างสิ่งเคารพบูชาจากนั้นจึงกลายเป็นสิ่ง ศักดิ์สิทธิ์ขึ้นมาจึงกล่าวได้ว่าความเชื่อทำให้เกิดพิธีกรรมขึ้นพระพุทธศาสนามีพิธีกรรมต่างๆมากมายซึ่งมีผลต่อการสร้างจิตสำนึกทางศาสนาและมีผลกระทบต่อระบบร่างกายจิตใจและ พยาธิสภาพของมนุษย์เช่นการสวดมนต ฯลฯเมื่อคนมีจิตสำนึกที่ดีทางศาสนาจะเห็นวาศาสนา เป้นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจเป้นที่พึ่งทางใจเป้นหลักที่ใช้ในการจัดทุกขเป้นสิ่งที่ทำให้มนุษย์ มุงทำดีโดยไม่หวังผลตอบแทนเป้นสิ่งที่มนุษย์อยู่รวมกันได้อย่างมีสันติสุขเป้นหลักในการ ดำรงชีวิตที่ไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนเป้นการกระทำในสิ่งที่คิดว่าจะเป้นผลดีแก่สวนรวมและ การสร้างความรู้สึกทางด้านดีเกี่ยวกับศาสนานี้จึงควรสร้างด้วยการมีพิธีกรรมการสวดมนต เป้นสิ่งสำคัญซึ่งจะขาดเสียมิได้นอกจากนี้พิธีกรรมยังมีสวนช่วยให้ศาสนาคงอยู่ได้เพราะมี สวนช่วยในการรวมมวลชนเข้าด้วยกันให้เป็นหน่วยเดียวกันมีความรู้สึกรวมกันทำให้ศาสนา มั่นคงและอยู่คูนมนุษย์ชาติต่อไป⁴²

ศาสนพิธีคู่กับแก่นธรรม แต่การประกอบศาสนพิธีอย่าติดเพียงแค่พิธีกรรมเท่านั้น ทั้งไม่ควรคิดว่าพิธีกรรมต่างๆ ที่ทำกันอยู่นั้นเป็นตัวแท้เป้นแก่นศาสนา ความจริงพิธีกรรมเป้นเพียงส่วนประกอบภายนอกเพื่อเป้นทางผ่านให้เข้าถึงแก่นธรรมหรือตัวแท้แห่งศาสนาเท่านั้น รวมความแล้ว ศาสนพิธีมีประโยชน์ 2 อย่าง คือ

⁴¹พระธรรมปฎก (ป.อ. ปยุตโต) , *พิธีกรรมไครวาไม่สำคัญ*, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมมิก, 2537), หน้า 5-23.

⁴²นภาจรี นำเบญจพล และอมรรัตน จันทรเพ็ญสว่าง, *จิตวิทยาศาสนาและความเชื่อและความจริง*, (กรุงเทพมหานคร : กองทุนปีตราเวน, 2537), หน้า 43-56.

1. รักษาความเป็นเอกลักษณ์ของชาติ คือพิธีกรรมทางศาสนานั้นมีแบบแผนเป็นของตัวเอง โดยเฉพาะจึงเป็นจุดเด่นอย่างหนึ่งในแบบวัฒนธรรมของชาติ อาจเชิดชูเอกลักษณ์ของชาติไว้ได้ด้วยแบบอย่างนั้น เพราะเป็นเอกลักษณ์ของตัวเองโดยเฉพาะ นับว่าเป็นเครื่องเชิดหน้าชูตาของชาติได้ทางหนึ่งที่พอจะอวดผู้อื่นได้ว่าชาติเรานั้นได้สะสมระเบียบประเพณีอันดีงามมานานแสนนานแล้ว ซึ่งแสดงถึงว่าเรามีวัฒนธรรมมานานแสนนานแล้วนั่นเอง

2. ส่งเสริมคุณค่าทางด้านจิตใจ คือทำให้ผู้ประกอบพิธีกรรมนั้นๆ เบิกบานใจ เกิดความปีติสดชื่นขึ้นเพราะได้ประกอบพิธีกรรมนั้นแล้ว เป็นการเตรียมใจไว้รองรับบุญกุศลหรือความดีอื่นๆ ต่อไป และเป็นเหตุจูงใจให้ผู้พบเห็นปรารถนาจะทำตามอย่างบ้าง ตัวอย่างในการส่งเสริมคุณค่าทางด้านจิตใจของศาสนพิธีเช่นเมื่อต้องการจะทำบุญเลี้ยงพระที่บ้าน แบบแรกตัดพิธีกรรมออกหมด คือเมื่อพระมาถึงบ้านก็นำอาหารคาวหวานมาถวายท่านเลย เมื่อพระท่านฉันเสร็จแล้วก็อำลากลับวัดเลยเช่นกัน นี่แบบตัดพิธีกรรมออก อีกแบบหนึ่งเป็นแบบทำตามพิธีกรรม คือ เมื่อพระมาถึงแล้วเจ้าของบ้านจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัยได้กราบพระ ได้รับศีล ได้ฟังพระเจริญพระพุทธมนต์ ได้ถวายทานด้วยมือตนเอง พระท่านฉันเสร็จแล้วก็ได้รับพรจากพระ ได้กรวดน้ำ ได้รับประพรมน้ำพระพุทธมนต์ตามลำดับ ในสองแบบนี้แบบแรกไม่มีพิธีกรรม แบบหลังมีพิธีกรรมเพิ่มขึ้นตามความนิยม แบบไหนจะเป็นเหตุให้ผู้เป็นเจ้าภาพหรือผู้กระทำประทับใจและเกิดความเข้มแข็ง เป็นสุขใจมากกว่ากัน⁴³

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ได้สรุปประโยชน์ของพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาไว้ว่า

1. เป็นวิธีการตั้งคนเข้าสู่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา
2. เป็นรูปแบบวิธีการที่มีแบบแผน งดงาม สอดคล้องกับวัฒนธรรมไทย
3. เป็นกระบวนการที่ทำให้คนในสังคมมีความรักสามัคคีปรารถนาดีต่อกัน
4. ผู้ที่ศึกษาศาสนาพิธีดีแล้ว ย่อมเป็นผู้ฉลาดในพิธีกรรมที่ต้องปฏิบัติในการบำเพ็ญกุศล
5. สามารถรรรโลงให้พระพุทธศาสนามีความเจริญยั่งยืนสืบไป⁴⁴

ในการประกอบศาสนพิธีทุกครั้ง ควรคำนึงถึงคุณค่าและประโยชน์ของพิธีนั้นๆ มากกว่าจะไปยึดติดอยู่กับขั้นตอนหรือส่วนประกอบเล็กน้อยที่ไม่เกี่ยวข้อง คุณค่าและประโยชน์ของศาสนพิธีมีดังนี้

1. ศาสนพิธีเป็นเหมือนเปลือกที่ห่อหุ้มสาระของพระพุทธศาสนาเอาไว้ให้ปลอดภัยและนำมาใช้ได้เป็นประโยชน์แก่บุคคล สังคม ประเทศชาติได้อย่างยาวนาน

⁴³สามารถ มงคลศิริ, “ศาสนาพิธีต่างๆ ทางพระพุทธศาสนา,” *การดักบาตร จัดเป็นศาสนพิธีอย่างหนึ่ง*, 19 กรกฎาคม 2554, 1 มิถุนายน 2561 <<http://news.dmc.tv/.html>>.

⁴⁴สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, “การปฏิบัติพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา,” *พุทธศาสนพิธี*, 10 พฤษภาคม 2559, 1 มิถุนายน 2561 <<http://www.onab.go.th/service/.html>>.

2. ศาสนพิธีเป็นเหมือนเครื่องมือที่ทำให้คนมารวมกันทำให้เกิดความสมัครสมานสามัคคีระหว่างคนในชุมชน สังคม และในประเทศ

3. ศาสนพิธีเป็นเครื่องมือในการจัดสรรสภาพแวดล้อม ให้คนได้มีโอกาสเข้ามาใกล้ชิดกับศาสนา และได้เรียนรู้สาระของพระพุทธศาสนา ทั้งทางตรงและทางอ้อม

4. ศาสนพิธีเป็นเครื่องหมายที่แสดงออกซึ่งความเป็นชาติ ที่มีวัฒนธรรม ประเพณี และขนบธรรมเนียม

5. ขนบธรรมเนียมอันดีงาม เพราะวัฒนธรรมประเพณี และขนบธรรมเนียมอันดีงามเหล่านี้ล้วนแล้วแต่อิงอาศัยอยู่กับแนวคิดทางศาสนา และศาสนพิธีทั้งสิ้น

ประโยชน์ของศาสนพิธีทางพระพุทธศาสนา

1. เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางใจแก่พุทธศาสนิกชนให้หมั่นทำความดี ละเว้นความชั่ว บำเพ็ญจิตใจให้สุขสงบ

2. พุทธศาสนิกชนได้นำไปปฏิบัติเพื่อเป็นบรรทัดฐานในการดำเนินชีวิต

3. เป็นส่วนของการสร้างศรัทธาต่อศาสนาและยึดถือหลักธรรม

4. เมื่อยึดถือปฏิบัติเป็นสละแล้วจะก่อให้เกิดความสุข ความปิติ จิตชาวสะอาดขึ้น เป็นต้น⁴⁵

สรุปได้ว่า พิธีกรรมมีประโยชน์ คือ พิธีกรรมเป็นจุดนัดหมายให้มาทำสิ่งเดียวกัน เป็นวินัยพื้นฐานและนำคนให้ประสานเข้าในชีวิตชุมชน เป็นเครื่องน้อมนำศรัทธาที่จะพาให้เข้าถึงธรรมที่สูงขึ้นไป เป็นโอกาสสำหรับพระที่จะปรากฏตัวและให้ธรรม เป็นรูปแบบที่จะสื่อธรรมสำหรับคนหมู่ใหญ่ เป็นวิธีจูงจิตใจชุมชนได้ในขณะประกอบพิธีกรรม รักษาความเป็นเอกลักษณ์ของชาติและศาสนา ส่งเสริมคุณค่าทางด้านจิตใจ เป็นรูปแบบวิธีการที่มีแบบแผน งดงาม สามารถจรรโลงให้พระพุทธศาสนามีความเจริญยั่งยืนสืบไป พุทธศาสนิกชนได้นำไปปฏิบัติเพื่อเป็นบรรทัดฐานในการดำเนินชีวิต เป็นส่วนของการสร้างศรัทธาต่อศาสนาและยึดถือหลักธรรม

⁴⁵ พระมหาวิมลชัย วชิรเมธี, งานพุทธศาสน์โลก 2600 ปี: คุณค่าและประโยชน์ของศาสนพิธี, (กรุงเทพมหานคร : ประสานใจ, 2557), หน้า 132.

บทที่ 3

การสาธยายธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท

การสาธยายธรรมอาจเป็นคำแปลหรือไม่ขึ้นอยู่กับท่านที่ไม่เคยอ่านพระไตรปิฎก ซึ่งคำนี้มีปรากฏอยู่ทั่วไปในคัมภีร์พระไตรปิฎก แต่พุทธศาสนิกชนในประเทศไทยจะคุ้นเคยกับคำว่าสวดมนต์ ซึ่งก็มีความหมายเหมือนกันเพียงแต่เขียนแตกต่างกันเท่านั้นเอง เพื่อความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับการสาธยายธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทจึงนำเสนอใน 4 หัวข้อ คือ

- 3.1 ประวัติการสาธยายธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท
  - 3.2 ความหมายของการสาธยายธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท
  - 3.3 วิธีการสาธยายธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท
  - 3.4 ประโยชน์ของการสาธยายธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท
- มีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

3.1 ประวัติการสาธยายธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท

การสาธยายธรรมมีเกิดขึ้นตั้งแต่สมัยพุทธกาล มีการสาธยายธรรมของพุทธบริษัท ทั้งที่พระพุทธองค์ทรงให้สาธยายเอง ดังกรณีของพระโสณโกฏิภิกษุณณะที่ท่านกล่าวพระธรรมเป็นทำนองสรภัญญะจนได้รับยกย่องจากพระผู้มีพระภาคเจ้าว่ามีเสียงอันไพเราะ¹

หลักฐานการสาธยายธรรมที่ปรากฏในสมัยพุทธกาลที่เห็นชัดเจน คือ กาลครั้งที่พระเวททัตถกัลลิงหีนทำร้ายพระพุทธเจ้ายังโลหิตของตถาคตให้ห้อขึ้น พระภิกษุจำนวนมากได้สาธยายธรรมเพื่อป้องกัน²

การสาธยายธรรมของพระอานนท์ซึ่งเป็นผู้ทรงจำพระธรรมวินัย เป็นผู้ร่วมทำสังคายนาครั้งแรก หลังจากพระพุทธองค์ทรงเสด็จดับขันธปรินิพพาน³

กรณีของพระโมคคัลลานะก็เช่นกัน พระพุทธองค์ทรงสั่งสอนการการสาธยายธรรมเพื่อแก้ความง่วง⁴

¹ดูรายละเอียดใน ขุ.อุ. 44/122/550.

²ดูรายละเอียดใน วิ.จู. 9/372/293.

³ดูรายละเอียดใน อง.ปมจ. 36/322/684-685.

⁴ดูรายละเอียดใน อง.สตตก. 37/58/184-185.

พระพุทธองค์ทรงตรัสสอนให้ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ทั้งหลาย เรียน ขวนขวาย ทรงจำ เพื่อคุ้มครอง เพื่อรักษา เพื่อความไม่เบียดเบียน เพื่อความอยู่สำราญ⁵

ดังนั้น การสาธยายธรรมเป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า พระภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ได้ถือปฏิบัติสืบต่อกันมา

ส่วนประวัติความเป็นมาตามทัศนะทั่วไปมีดังนี้

การสาธยายธรรมได้เกิดขึ้นตั้งแต่สมัยพระพุทธเจ้ายังดำรงพระชนชีพอยู่ เช่น การสาธยายรัตนสูตรเพื่อระงับโรคระบาด การสาธยายโพชฌังคสูตรถวายพระผู้มีพระภาคเจ้าของพระจุนทะเถระ การสาธยายกรณียเมตตสูตรเพื่อความอยู่ผาสุกป้องกันภัยจากพวกอมนุษย์ เป็นต้น นอกจากนี้การสาธยายธรรมของพระโสณะให้พระพุทธองค์สดับ การสาธยายปาฏิโมกข์ของพระภิกษุ การสาธยายธรรมของพระวิญญูให้พระพุทธองค์สดับ การสาธยายปาฏิโมกข์ของพระภิกษุ การสาธยายธรรมเป็นหน้าที่ของพระภิกษุสงฆ์ปฏิบัติเป็นกิจวัตรมาแต่ครั้งพุทธกาล มีการสาธยายธรรมของพระภิกษุเป็นกลุ่ม เช่น พระมหากัสสปเถระ พระอุบาลีเถระ และพระอานนทเถระ สามารถสาธยาย พระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก เมื่อปฐมสังคายนาและสามารถจำสืบทอดกันมาเรียกว่า “มุขปาฐะ” นับว่าในยุคพระอริยสงฆ์มีความทรงจำเป็เลิศและสืบเนื่องกันมานับพันปี นอกจากนี้ก็มีการสาธยายเพื่อคุ้มครองป้องกัน รักษาอันตราย เรียกว่าการ “สวดพระปริตร” ในยุคสมมติสงฆ์ต่อมาเป็นการสาธยายธรรมย่อลงมาให้สั้นเพื่อให้เหมาะสมกับเวลาและสืบทอดกัน

จนมาถึง พ.ศ. 900 พระเถระทั้งหลาย มีพระเรวัตเถระเป็นประธานช่วยกันสำรวจพระปริตรต่างๆ และได้เรียบเรียงไว้เป็นคัมภีร์ เรียกว่า “ภาณวาร” สันนิษฐานว่าเป็นตำราสำหรับพระสงฆ์ท่องจำ และสวดพระปริตรให้เป็นแบบแผนอันเดียวกัน เมื่อเกิดคัมภีร์ภาณวารอันรวบรวมพระพุทธรมณตทุกอย่างอยู่ในนั้นก็เป็ธรรมดาที่คนทั้งหลายจะปรารถนาให้พระสงฆ์สวดพระพุทธรมณตตลอดทั้งคัมภีร์ภาณวารในเมื่อทำพิธีสำคัญ แต่คัมภีร์ภาณวารยืดยาวมีพระปริตรต่างๆ 22 เรื่อง จัดได้เป็ 4 ภาค กว่าจะสาธยายตลอดเป็เวลานานกวาครึ่งวัน จึงต้องคิดหาวิธีสวดภาณวารขึ้นอีกอย่างหนึ่ง คือคิดนิมิตคณะสงฆ์ให้ลัดกันสาธยายคราวละ 4 รูปและบางทีจะมีพระเถระผู้เชี่ยวชาญนั่งกำกับตรวจทานด้วยอีกรูปหนึ่ง (เหมือนอย่างภาณวารที่ไทยเราใช้เป็แบบอยู่ทุกวันนี้) มีหลักฐานว่าชาวลังกานับถือคัมภีร์ภาณวารมาก จึงมีพระมหาเถระองค์หนึ่งนามว่า พระอินมทัสสี แต่งอัฐกถาอธิบายคุณภาณวารขึ้นอีกคัมภีร์ หนึ่งให้ชื่อว่า สารัตถสมุจจัยเป็คัมภีร์จำนวนหนังสือถึง 33 ผูก ไบลาน (แปลเป็ภาษาไทย เมื่อรัชกาลที่ 3 และหอพระสมุดได้จัดพิมพ์แล้ว) ก็ในพงศาวดารลังกามีพระอินมทัสสี เป็พระเถระสำคัญองค์หนึ่งอยู่ใน

⁵ดูรายละเอียดใน ที.ปา. 16/220/140.

รัชกาลพระเจ้าบัตติตปรกมพาหุ ซึ่งเสวยราชย์เมื่อ พ.ศ. 1809 ถ้าเปนอนงค์เดียวกันก็เป็นหลักฐานอีกอย่างหนึ่งว่า คัมภีร์ภควทวาร เกิดขึ้นตั้งแต่ก่อน พ.ศ. 1809 บางทีก่อนนั้นหลายร้อยปี⁶

ภายหลังพระพุทธองค์ปรินิพพานได้ 3 เดือน ได้มีการจัดระเบียบแบบแผนการ ทรงจำคำสอนใหม่อย่างเปนระบบ เรียกว่า การสังคายนา โดยพระอรหันต์ 500 รูป มีพระมหากัสสปเถระเปนประธาน และได้มีมติจะรักษาพระพุทฺพจนที่จัดระเบียบไว้แล้วด้วยวิธีมุขปาฐะหรือวิธีท่องจำ ภายหลังพระพุทธองค์ปรินิพพานประมาณ 450 ปี จึงได้มีการบันทึกพระพุทฺพจนเปนตัวหนังสือที่ลังกาทวีปสาเหตุมา จากบานเมืองมีความผันผวนอันเกิดจากภาวะสงครามจึงยากแก่การทรงจำพระพุทฺพจน

พระพุทฺพจนนั้นดำรงอยู่ในรูปคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ที่พระสงฆสาวกทรงจำไว้และสืบต่อมาเพื่อนำปฏิบัติออกจากทุกข แต่หากพระพุทฺพจนถูกนำมาใช้สำหรับเปนบทปริกรรมภาวนาหรือสวดสาธยายตามความเหมาะสมแก่โอกาสพระพุทฺพจน จึงถูกเรียกว่า “พระพุทฺทมนต์” เมื่อพระพุทฺทมนต์อาศัยจิตที่เปนสมาธิเกิดอานุภาพในการ ต้านทาน คุ่มครอง ปองกัน รักษา พระพุทฺทมนต์ก็ถูกเรียกว่า “พระปริตร” ตามอานุภาพ แห่งการต้านทานไปด้วย ปัจจุบันจึงมีผู้นิยมเรียกพระปริตรแทนพระพุทฺทมนต์กันอย่างกว้างขวาง

การนำพระพุทฺพจนมาเจริญภาวนาในรูปแบบการสาธยายธรรมจนเกิดอานุภาพในการต้านทานนั้นมีมาแล้วตั้งแต่ครั้งพุทฺทกาล เช่น พระพุทฺทองค์ทรงอนุญาตให้ ภิกษุสวดชั้นธปริตรเพื่อปองกันอันตรายจากสัตว์ร้าย และทรงห้ามเรียนเดรัจฉานวิชา ซึ่งเป็นวิชาที่ขวางการบรรลุธรรม แต่เรียนพระพุทฺทมนต์เพื่อคุ่มครองปองกันตนได้ พระพุทฺทมนต์จะทรงพลานุภาพในการต้านทาน คุ่มครอง ปองกันรักษาได้ ต้องอาศัยจิตที่อ่อนโยนมีเมตตา เปนสมาธิมั่นคงแน่วแนเปนหลักการที่สำคัญ พระพุทฺพจนที่นำมาเปนพระพุทฺทมนต์นั้น บางสูตรพระพุทธองค์ทรงใช้สวดเอง บางสูตรทรงแนะนำให้พระสงฆสาวกใช้ บางสูตรเทวดาเปนผู้นำมาแสดง

การสาธยายธรรมทำนองสรภัญญะด้วยภาษาบาลีนั้นได้มีมาตั้งแต่ครั้งพุทฺทกาลแล้ว สอนการสาธยายธรรมสรรเสริญพระรัตนตรัย ทำนองสรภัญญะที่เปนภาษาไทย สันนิษฐานได้ว่า น่าจะมีขึ้นประมาณในรัชกาลที่ 5 ด้วยเหตุผลว่า คำประพันธ์สาธยายธรรมสรรเสริญพระรัตนตรัย ที่เปนภาษาไทย (คือ องค์ใดพระสัมพุทฺธ ฯลฯ ญ ภาวนั้นนินฺนฺตร, ธรรมะคือคุณากร ฯลฯ ด้วย จิตและกายวาจา และ สงฆใดสาวกศาสดา ฯลฯ จงดับและกลับเสื่อมฺสุนย) ที่เปนบทฉันทลักษณ์ต่างๆ ซึ่งใช้สวดในปัจจุบันนี้ พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร) ทานเปน ผู้ประพันธ์ ทานเกิดในสมัยรัชกาลที่ 2 และรับราชการใน

⁶พระเทพโสภณ(ประยูร ธมฺมจิตฺโต), *อานุภาพพระปริตร*, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2548), หน้า 68.

สมัยรัชกาลที่ 4 และที่ 5 ปรากฏ หลักฐานในหนังสือ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาต่อราชกุมารภาพ ซึ่งประพันธ์ ตริณรงค เปนผู้เขียน ใจความว่า สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาต่อราชกุมารภาพ พ.ศ. 2426 ที่พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม แล้วเสด็จไปจำพรรษาอยู่ที่วัดนิเวศนธรรมประวัติ อำเภอบางประอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พระองค์ได้จัดโรงเรียนขึ้นที่วัดนั้น ได้ทรงจัดให้มีตำราเรียนเร็วขึ้น ทรง นิพนธ์แบบเรียนเร็วขึ้นไซสอย พระนิพนธ์เรื่องนี้ต่อมาได้ใช้เป็นตำราเรียนของเด็กนักเรียนด้วย⁷

จึงกล่าวโดยสรุปได้ว่า การสาธยายธรรมในพุทธศาสนาได้มีพัฒนาการเริ่มจากการสาธยายธรรมด้วยวิธีท่องจำเพื่อสืบทอดอายุพระพุทธศาสนาตั้งแต่ครั้งพุทธกาล สมัยพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสรู้ พระสัมมาสัมโพธิญาณที่อินเดียสืบทอดมาจนมีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร และพัฒนาการตามคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาที่ลังกาทวีป ดังนี้

การสาธยายธรรมสมัยพุทธกาลที่อินเดีย หลักธรรมคำสอนทางพุทธศาสนาในยุคก่อน ใช่วิธีท่องจำ (มุขปาฐะ) ภิกษุทั้งหลายในอดีต มีปัญญามาก ได้นำพระบาลี คือพระไตรปิฎกและอรรถกถา อธิบายพระไตรปิฎกสืบทอดกันมาด้วยมุขปาฐะ โดยใช้วิธีการแบ่งให้สงฆ์หลายๆ กลุ่มรับผิดชอบ ท่องจำในแต่ละเล่มเป็นเครื่องมือช่วยในการรักษาความถูกต้องของหลักคำสอน จนได้มีการบันทึกพระธรรมและพระวินัยเป็นลายลักษณ์อักษรเป็นภาษาบาลี เป็นที่มาของการสาธยายธรรมนั่นเอง

การสาธยายธรรมในครั้งพุทธกาลที่เป็นภาษาบาลีโดยการเปล่งเสียงเป็นภาษาพูดในแบบมุขปาฐะ (Oral Tradition) ครั้งยิ่งใหญ่และสำคัญของพระพุทธศาสนาได้แก่อวาทปาติโมกข

นอกจากนี้การสืบทอดและรักษาหลักพระพุทธศาสนาอีกลักษณะหนึ่งคือการทำสังคายนาพระธรรมวินัย โดยที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสแนะนำให้พระสงฆ์รวมกันทำสังคายนา⁸ จากเหตุการณ์ที่ว่าเมื่อนิครนถนาภูบุตรผู้เป็นอาจารย์ลัทธิเชนส์ขึ้นชีพ พวกสาวกของลัทธินี้ได้เกิดแตกสามัคคีกัน ครั้งนั้น พระจุนทเถระผู้เป็นน้องชายของพระสารีบุตรเถระได้ทราบเรื่อง มีความหวังใฝ่ในพระพุทธศาสนาเกรงเหตุการณ์เช่นนั้นจะเกิดขึ้นแก่พระพุทธศาสนา จึงกราบทูลพระพุทธเจ้า

พระพุทธเจ้าทรงประทานพระพุทธโอวาท⁹ ที่สำคัญข้อหนึ่งคือการที่สาวกของนิครนถนาภูบุตรแตกสามัคคีกันนั้น เพราะคำสอนของอาจารย์ลัทธิเชนส์นั้นไม่สมบูรณ์และมีความสับสนทั้งพวกสาวกก็ไม่ปฏิบัติ

⁷ ประพัฒน์ ตริณรงค, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาต่อราชกุมารภาพ, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, 2526), หน้า 133.

⁸ การสังคายนา หมายถึง การรวบรวมพระธรรมวินัยอันเป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าให้อยู่ในหมวดหมู่เดียวกัน ชักขอมสวดพร้อมๆ กัน เพื่อตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์ของพระธรรมวินัยไว้ให้การสวดท่องจำหรือจารึกไว้สืบทอด

⁹ ที.ปา. 11/108/139.

ตามคำสอน แล้วทรงแนะนำให้รวบรวมพระพุทธรูปจนะ ให้ทำการสังคายนาไว้เพื่อความมั่นคงแห่ง พระพุทธศาสนาสืบไปและในตอนค่ำวันหนึ่งพระพุทธรูปเจ้าทรงมอบหมายให้พระสารีบุตรแสดงธรรมแก่ ภิกษุสงฆ์ และได้แนะนำให้ช่วยกันรวบรวมรอยกรองพระธรรมวินัยไว้โดย แสดงตัวอย่างการจัดหมวดหมู่ ธรรมะเป็นหมวดๆ ตั้งแต่หมวด 1 ถึงหมวด 10 วาธรรมะอะไรบ้าง อยู่ในหมวดนั้นๆ หัวข้อเรื่องที่ พระสารีบุตรเถระแสดงในครั้งนั้น เรียกว่า สังคิติสูตร อันหลักธรรมที่แสดงภาษาพูดในแบบมุขปาฐะ เป็นลักษณะการท่องจำ หรืออีกกรณีพระโสณกะภิกษุณณะเฝ้าพระพุทธรูปเจ้าที่พระเชตวันวิหาร จึงได้รับ โอกาสสวดอัญญกรรมถวายพระพุทธรูปเจ้า ด้วยทำนองสรภัญญะ พระพุทธรูปเจ้าทรงยกย่องว่าเป็นเลิศ ใน การสวดธรรม ด้วยเสียงที่ไพเราะดี อักขระชัดเจนนดี ชัดถ้อยชัด คำดี ดังนั้นจะเห็นได้ว่า การ ท่องจำมีมาแต่ ครั้งพุทธกาล¹⁰

ในสมัยที่พระพุทธรูปเจ้าทรงพระชนมอยู่ พระธรรมกับพระวินัยเป็นพื้น หลักธรรมที่ทรงสอน ตลอดพระชนมชีพ แม้แต่ตอนที่ประสูติพระอานนทโง ก็ยังสั่งว่า “เมื่อเราล่วงไปแล้ว ธรรมและวินัยที่เราแสดงแล้ว บัญญัติแล้วแกทานทั้งหลาย ก็จักเป็นศาสดาแทนเรา”¹¹ แปลว่าแม่เมื่อไกล จะประสูติก็ทรงเรียกวาธรรมกับวินัย ต่อมาเมื่อพระพุทธรูปเจ้าประสูติแล้วได้มีการประชุมทำ สังคายนา โดยครั้งที่ 1 จึงเกิดขึ้นด้วยเหตุที่พระสุภัททกถาจารย์ทรงพระธรรมวินัย หลังพุทธประสูติ เพียง 7 วัน ทำให้พระมหากัสสปะ ดำริจัดสังคายนา และได้จัดทำ ขึ้นภายใน 3 เดือนหลังจาก พระพุทธรูปเจ้าเสด็จประสูติ ณ ถ้ำสัตบรรณคูหา กรุงราชคฤห์ โดยพระมหากัสสปะเป็นประธาน พระเจ้าอชาตศัตรูเป็นองคอุปถัมภ์ พระอานนทโงเป็นผู้ให้คำตอบ เกี่ยวกับพระธรรม และพระอุบาลีเป็นผู้ให้ คำตอบเกี่ยวกับพระวินัย มีพระอรหันตเขารวมในการสังคายนา 500 รูป กระทำ 7 เดือนจึงแล้วเสร็จ การทำสังคายนาครั้งที่ 2 และครั้งที่ 3 ในพ.ศ. 100 และ 235 สาเหตุจากการปฏิบัติที่ แตกต่างจาก พระวินัยของภิกษุวัชชีบุตรและจากการถูกเบียดเบียนมาปลอมบวชของพวกเดียรฉัย ตามลำดับ การสังคายนาครั้งหลังนี้กระทำที่โศการาม กรุงปาฏลิบุตร โดยมีพระโมคคัลลีบุตรติสสเถระเป็นประธาน มีพระสงฆ์ประชุมกัน 1000 รูป ดำเนินการเป็นเวลา 9 เดือน จึงเสร็จโดยมีพระเจ้าโศกมหาราชเป็น องคอุปถัมภ์ หลังการทำสังคายนาครั้งนี้ได้มีการส่งพระธรรมทูตไปเผยแผ่พระธรรมวินัยด้วย การสังคายนาพระธรรมวินัย ครั้งที่ 1 ถึงครั้งที่ 4 เบนไปในรูปแบบมุขปาฐะ และในรูปแบบของพระไตรป ฎกโดยลักษณะอักษร ก็ได้ปรากฏขึ้นที่ลังกาใน พ.ศ.433¹² เป็นการจารึกภาษาบาลีลงใบลานเป็นครั้งแรก

¹⁰ดูรายละเอียดใน วิ.ม. 5/258/36.

¹¹ที.ม. 10/141/178.

¹²พระเทพโสภณ(ประยูร ธมมจิตโต), *อานุกาพย์พระปริตร*, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,

เพื่อรักษาพระธรรมวินัยให้ถูกต้องมั่นคง เนื่องจากการท่องจำ แบบมุขปาฐะต่อเนื่องกันอาจผิดพลาดได้จากความจำเสื่อมถอยของผู้บวช

การทำสังคายนาเริ่มที่อินเดียเผยแพร่ต่อไปยังลังกาเป็นการชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของพุทธศาสนา ได้มีการจัดทำพระไตรปิฎกโดยพระพุทโธสเถระชาวอินเดียเดินทางมาลังกา เพื่อแปลและเรียบเรียงอรรถกถาจากภาษาสิงหลเป็นภาษาบาลี ทั้งนี้คัมภีร์อรรถกถาภาษาบาลีดั้งเดิมได้สูญหายจากอินเดียเหลือเพียงอรรถกถาจากภาษาสิงหล ซึ่งพระมหินทะ เถระได้นำมาเผยแพร่ในลังกา ตั้งแต่สมัยพระเจ้าอโศกมหาราช (พ.ศ.236) ดังนั้นคัมภีร์อรรถกถา ภาษาบาลีที่มีในปัจจุบันจึงเป็นผลงานการแปลของท่านพระพุทโธสเถระ¹³ นอกจากนี้ท่านได้เป็นผู้แต่งคัมภีร์ปรมัตถโชติกา (อรรถกถาขุททกปาฐะ) คัมภีร์ธัมมปทีฏฐกถา (อรรถกถาขุททกนิกาย ธัมมบท) และสุมังคลวิลาสินี (อรรถกถาที่ขุททกนิกาย) ซึ่งแสดงถึงการพัฒนาการการสวดมนตตามคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา

เจ็ดตำนาน สิบสองตำนาน หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “ปริตร” ปริตรหรือปริตที่พระสงฆ์ไทยเราใช้สวดกันอยู่ ปัจจุบันคำว่า ปริตร หรือ “ปริต” แปลว่า คุ่มครอง ปองกัน รักษา หรือเครื่องคุ้มครองปองกัน ในประวัติความเป็นมาก็ได้กล่าวแล้วในเรื่องภาณวารและสารัตถสมุจจัย ซึ่งกลายมาเป็นคัมภีร์อีกคัมภีร์หนึ่งเรียกว่า “ราชปริตร” สันนิษฐานว่าเกิดขึ้น เพราะพระราชประสงค์ของพระเจ้าแผ่นดินในลังกาทวีป ด้วยการสวดแบบเดิมนั้นกินเวลามากจึงหาวิธีที่จะให้สั้นลง ซึ่งบางที่งานหลวงหรืองานพระราชพิธีนั้นต้องการให้มีการสวดมนต์เพื่อความเปนนสิริมงคลแก่พระนครและบ้านเมือง

ดังนั้นพระสงฆ์จึงเลือกพระปริตรต่างๆ ที่มีในภาณวารเป็นหลัก และเพิ่มคาถาที่นิยมเห็นวานิยมกันมากๆ มาสวดกันกลายมาเป็นราชปริตรดังกล่าว เพื่อใช้ในงานหลวง เรื่องราชปริตรเป็นที่นิยมนกันแพร่หลายไปทั่วถึงแก่ราษฎรทุกหมู่เหล่าต่างก็พากันใช้ตามแบบอย่างพิธีหลวงสืบมา จนกลายมาเป็น 2 ตำนาน คือ “จุลปริตร” (เจ็ดตำนาน) และ “มหาปริตร” (สิบสองตำนาน) มีข้อสันนิษฐานว่าในครั้งโบราณมานิยมสวดเจ็ดตำนานมากกว่า สิบสองตำนานนั้นมักจะสวดกันในงานใหญ่ๆ หรืองานหลวง ดังนั้นจึงได้แบ่งเป็นหมวดหมู่ดังนี้

เจ็ดตำนาน (จุลปริตร) มีดังนี้

1. มงคลสูตร
2. รัตนปริตร

¹³ เพรรัตนราชสุตาฯ สยามบรมราชกุมารี, สมเด็จพระ, “ทศปารมีในพุทธศาสนาเถรวาท”. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (ภาควิชาตะวันออก บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), 2524, บทคัดย่อ.

3. กรณียเมตตสูตรหรือปริตร

4. ชั้นธปริตร

5. โมรปริตร

6. ธชัคคปริตร

7. อาฏานาฎิยปริตร

สิบสองตำนาน (มหาปริตร) มีดังนี้

1. มงคลสูตร

2. รัตนปริตร

3. กรณียเมตตสูตรหรือปริตร

4. ชั้นธปริตร

5. โมรปริตร

6. วิภูฎกปริตร

7. ธชัคคปริตร (บางครั้งใช้ของคูลิมลปริตรแทน)

8. อาฏานาฎิยปริตร

9. องคูลิมลปริตร

10. โพชฌังคปริตร

11. อภยปริตร

12. ขยปริตร¹⁴

จึงสรุปได้ว่าความเป็นมาของการสาธยายธรรม ได้แก่ การสาธยายธรรมเกิดขึ้นตั้งแต่สมัยพุทธกาล มีการสาธยายธรรมของพุทธบริษัท ทั้งที่พระพุทธองค์ทรงให้สาธยายเอง ดังกรณีของพระโสณโกฏิก็ณขณะที่ท่านกล่าวพระธรรมเป็นทำนองสรภัญญะจนได้รับยกย่องจากพระผู้มีพระภาคเจ้าว่ามีเสียงอันไพเราะ กาลครั้งที่พระเทวทัตกลิ้งหินทำร้ายพระพุทธเจ้ายังโลหิตของตาคดให้ห้อขึ้น พระภิกษุจำนวนมากได้สาธยายธรรมเพื่อป้องกันภัย การสาธยายธรรมของพระอานนท์ซึ่งเป็นผู้ทรงจำพระธรรมวินัย เป็นผู้ร่วมทำสังคายนาครั้งแรกหลังจากพระพุทธองค์ทรงเสด็จดับขันธปรินิพพาน กรณีของพระโมคคัลลานะก็เช่นกัน พระพุทธองค์ทรงสั่งสอนการการสาธยายธรรมเพื่อแก้ความง่วง พระพุทธองค์ทรงตรัสสอนให้ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ทั้งหลาย เรียน ขวนขวาย ทรงจำ เพื่อคุ้มครอง เพื่อรักษา

¹⁴ พระเทพโสภณ(ประยูร ธมฺมจิตฺโต), *อาณูภาพพระปริตร*, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2548), หน้า 31-32.

เพื่อความไม่เบียดเบียน เพื่อความอยู่สำราญ การสาธยายธรรมเป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า พระภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ได้ถือปฏิบัติสืบต่อกันมา

ส่วนประวัติความเป็นมาตามทัศนะทั่วไปมีดังนี้ การสาธยายธรรมได้เกิดขึ้นตั้งแต่สมัย พระพุทธเจ้ายังดำรงพระชนชีพอยู่ เช่น การสาธยายรัตนสูตรเพื่อระงับโรคระบาด การสาธยายโพชฌงค์ สุตรวายพระผู้มีพระภาคเจ้าของพระจุนทะเถระ การสาธยายกรณียเมตตสูตรเพื่อความอยู่ผาสุกป้องกันภัยจากพวกอมนุษย์ เป็นต้น นอกจากนี้การสาธยายธรรมของพระโสนะให้พระพุทธองค์สดับ การสาธยาย ปาฏิโมกข์ของพระภิกษุ การสาธยายธรรมเป็นหน้าที่ของพระภิกษุสงฆ์ปฏิบัติเป็นกิจวัตรมาแต่ครั้ง พุทธกาล มีการสาธยายธรรมของพระภิกษุเป็นกลุ่ม เช่น พระมหากัสสปเถระ พระอุบาลีเถระ และ พระอานนทเถระ สามารถสาธยาย พระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก เมื่อปฐมสังคายนาและสามารถจำสืบทอดกันมาเรียกว่า “มุขปาฐะ” นับว่าในยุคพระอรียสงฆ์มีความทรงจำเป็นเลิศและสืบเนื่องกันมานับพันปี นอกจากนี้ก็มีการสาธยายเพื่อคุ้มครอง ป้องกัน รักษาภยันตราย เรียกว่าการ “สวดพระปริตร” ในยุค สมมติสงฆ์ต่อมาขึ้นการสาธยายธรรมยอลงมาให้สั้นเพื่อให้เหมาะสมกับเวลาและสืบทอดกัน

ภายหลังพระพุทธองค์ปรินิพพานได้ 3 เดือน ได้มีการจัดระเบียบแบบแผนการ ทรงจำคำสอนใหม่อย่างเป็นระบบ เรียกว่า การสังคายนา โดยพระอรหันต์ 500 รูป มีพระมหากัสสปเถระเป็นประธาน และได้มีมติจะรักษาพระพุทธพจน์ที่จัดระเบียบไว้แล้วด้วยวิธีมุขปาฐะ ต่อมา มีการบันทึกพระพุทธพจน์เป็นตัวหนังสือที่ลังกาทวีป สาเหตุมาจากบ้านเมืองมีความผันผวนอันเกิดจากภาวะสงครามจึงยากแก่การทรงจำพระพุทธพจน์ พระพุทธพจน์ถูกนำมาใช้สำหรับเป็นบทบริกรรมภาวนาหรือสวดสาธยายตามความเหมาะสมแก่โอกาสพระพุทธพจน์จึงถูกเรียกว่า “พระพุทธมนต์” เมื่อพระพุทธมนต์อาศัยจิตที่เป็นสมาธิเกิดอานุภาพในการต้านทาน คุ้มครอง ป้องกัน รักษา พระพุทธมนต์ก็ถูกเรียกว่า “พระปริตร” ตามอานุภาพแห่งการต้านทานไปด้วย ปัจจุบันจึงมีผู้นิยมเรียกพระปริตรแทนพระพุทธมนต์กันอย่างกว้างขวาง การสาธยายธรรมทำนองสรภัญญะด้วยภาษาบาลีนั้นได้มีมาตั้งแต่ครั้งพุทธกาลแล้ว จนมาถึง พ.ศ. 900 พระเถระทั้งหลาย มีพระเรวัตเถระเป็นประธานช่วยกันสำรวจพระปริตรต่างๆ และได้เรียบเรียงไว้เป็นคัมภีร์ เรียกว่า “ภาณวาร” สันนิษฐานว่าเป็นตำราสำหรับพระสงฆ์ท่องจำและสวดพระปริตรให้เป็นแบบแผนอันเดียวกัน เมื่อเกิดคัมภีร์ภาณวารอันรวบรวมพระพุทธมนต์ทุกอย่างอยู่ในนั้นก็เป็นธรรมดาที่คนทั้งหลายจะปรารถนาให้พระสงฆ์สวดพระพุทฺธมนต์ตลอดทั้งคัมภีร์ภาณวารในเมื่อทำพิธีสำคัญ แต่คัมภีร์ภาณวารียดยาวมีพระปริตรต่างๆ 22 เรื่อง จัดได้เป็น 4 ภาค กว่าจะสาธยายตลอดเป็นเวลาานานกว่าครึ่งวัน จึงต้องคิดหาวิธีสวดภาณวารขึ้นอีกอย่างหนึ่ง คือคิดนิมนต์คณะสงฆ์ใหม่ลัดกันสวดคราวละ 4 รูปและบางทีจะมีพระเถระผู้เชี่ยวชาญนั่งกำกับตรวจทานด้วยอีกรูปหนึ่ง (เหมือนอย่างภาณวารที่ไทยเราใช้เป็นแบบอยู่ทุกวันนี้) มีหลักฐานว่าชาวลังกานับถือคัมภีร์ภาณวารมาก จึงมีพระมหาเถระองค์หนึ่งนาม

ว่า พระอโนมทัสสี แต่งอัญฎกถาอธิบายคุณภาณวารขึ้นอีกคัมภีร์หนึ่งให้ชื่อว่าสารัตถสมุจจัยเป็นคัมภีร์จำนวนหนังสือถึง 33 ผูก ไบลาน (แปลเป็นภาษาไทย เมื่อรัชกาลที่ 3 และหอพระสมุดได้จัดพิมพ์แล้ว) ก็ในพงศาวดารลังกาวามีพระอโนมทัสสี เป็นพระเถระสำคัญองค์หนึ่งอยู่ในรัชกาลพระเจ้าบัณฑิตปรกมพาหุ ซึ่งเสวยราชย์เมื่อ พ.ศ. 1809 ถ้าเป็นองค์เดียวกันก็เป็นหลักฐานอีกอย่างหนึ่งว่าคัมภีร์ภาณวาร เกิดขึ้นตั้งแต่ก่อน พ.ศ. 1809 บางทีก่อนนั้นหลายร้อยปี ส่วนการสาธยายธรรมสรรเสริญพระรัตนตรัย ทำนองสรภัญญะที่เป็นภาษาไทย สันนิษฐานได้ว่า น่าจะมีขึ้นประมาณในรัชกาลที่ 5

ส่วนเจ็ดตำนาน สิบสองตำนาน หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “ปริตร” ปริตรหรือปริตต์ที่พระสงฆ์ไทยเราใช้สวดกันอยู่ ปัจจุบันคำว่า ปริตร หรือ “ปริตต์” แปลว่า คุ่มครอง ปองกัน รักษา หรือเครื่องคุ้มครองปองกัน ในประวัติความเป็นมาก็ได้กล่าวแล้วในเรื่องภาณวารและสารัตถสมุจจัย ซึ่งกลายมาเป็นคัมภีร์อีกคัมภีร์หนึ่งเรียกว่า “ราชปริตร” สันนิษฐานว่าเกิดขึ้น เพราะพระราชประสงค์ของพระเจ้าแผ่นดินในลังกาทวีป ด้วยการสวดแบบเดิมนั้นกินเวลามากจึงหาวิธีที่จะให้สั้นลง ซึ่งบางที่งานหลวงหรืองานพระราชพิธีนั้นต้องการให้มีการสาธยายเพื่อความเปนสิริมงคลแก่พระนครและบ้านเมือง ดังนั้น พระสงฆ์จึงเลือกพระปริตรต่างๆ ที่มีในภาณวารเป็นหลัก และเพิ่มคาถาที่นิยมเห็นวานิยมกันมากๆ มาสวดกันกลายมาเป็นราชปริตรดังกล่าว เพื่อใช้ในงานหลวง เรื่องราชปริตรเป็นที่นิยมกันแพร่หลายไปทั่วถึงแก่ราษฎรทุกหมู่เหล่าต่างก็พากันใช้ตามแบบอย่างพิธีหลวงสืบมา จนกลายมาเป็น 2 ตำนาน คือ “จุลปริตร” (เจ็ดตำนาน) และ “มหาปริตร” (สิบสองตำนาน) มีขอสันนิษฐานว่าในครั้งโบราณมานิยมสวดเจ็ดตำนานมากกว่าสิบสองตำนานนั้นมักจะสวดกันในงานใหญ่ๆ หรืองานหลวง

3.2 ความหมายของการสาธยายธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท

สาเหตุที่ใช้คำว่า “สาธยายธรรม” เพราะในพระไตรปิฎกที่เป็นภาษาไทยทุกฉบับไม่มีคำว่า “สวดมนต์” ดังนั้นเพื่อให้ตรงกับคำที่ปรากฏในคัมภีร์จึงใช้คำว่า “สาธยายธรรม” ดังนั้น การสาธยายธรรม หมายถึง การท่อง การกล่าวธรรม การสวด การทรงพระธรรมวินัยของพระพุทธเจ้าที่เป็นคำสั่งสอนทั้งพระวินัย พระสูตร พระอภิธรรม มีลักษณะการเปล่งเสียงออกมา เพื่อประโยชน์ทั้งแก่ตนเองและส่วนรวม

3.2.1 ความหมายการสาธยายธรรมตามคำสอนของพระพุทธเจ้า

การสาธยายธรรมมีหลายนัยยะสามารถแยกให้เห็นเป็นประเด็นได้ดังนี้

1. การสาธยายธรรม หมายถึง การกล่าวธรรมด้วยสรภัญญะ¹⁵ ข้อสังเกตว่า การกล่าวธรรมด้วยสรภัญญะนั้นต้องเปล่งเสียงพอสมควรให้ผู้อื่นได้ยินไม่ใช่การกล่าวธรรมในใจ จนผู้ฟังสามารถรับรู้ชัดเจนถึงเนื้อความ ความไพเราะ เป็นต้น

2. การสาธยายธรรม หมายถึง การท่อง ดังข้อความว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย มลทิน 8 ประการนี้ 8 ประการเป็นไฉน ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย มนตมีการไม่ท่องบ่นเป็นมลทิน”¹⁶ หรือ ภิกษุให้สวดพร้อมกัน 1 ท่องพร้อมกัน 1 อนุสสัมบันผู้กล่าวอยู่ สวดอยู่ ซึ่งคัมภีร์ที่คล่องแคล่วโดยมาก 1 ภิกษุวิกลจริต 1 ภิกษุอาทิกัมมิกะ 1 ไม่ต้องอาบัติแล¹⁷

3. การสาธยายธรรม หมายถึง การสวด ดังเช่นที่พระพุทธองค์ทรงส่งพระสาวกไปสวดพระปริตรให้กับชาวบ้าน ที่ว่า “พระศาสดาทรงส่งภิกษุทั้งหลายไป. ภิกษุเหล่านั้นไปนั่งในมณฑปนั้น. พราหมณ์สามิภริยาให้เด็กนอนบนตั่งแล้ว ภิกษุทั้งหลายสวดพระปริตร 7 คิน 7 วันไม่มีระหว่าง. ในวันที่ 7 พระศาสดาเสด็จมาเอง เมื่อพระศาสดานั้นเสด็จไปแล้ว. พวกเทวดาในจักรวาลทั้งสิ้นประชุมกันแล้ว”¹⁸ หรือกรณีพระภิกษุที่ไปปฏิบัติกรรมฐานในราวป่าแล้วพระพุทธองค์ทรงสอนให้สวดพระสูตร¹⁹

4. การสาธยายธรรม หมายถึง การทรง ดังข้อความที่ว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงเรียนอาฏานาฏิยรักษ์ จงชวนชวายอาฏานาฏิยรักษ์ จงทรงอาฏานาฏิยรักษ์ไว้ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อาฏานาฏิยรักษ์นี้ประกอบด้วยประโยชน์ เพื่อคุ้มครอง เพื่อรักษา เพื่อความไม่เบียดเบียน เพื่อความอยู่สำราญ แห่งภิกษุ ภิกษุณี อุบาสกอุบาสิกาทั้งหลาย”²⁰

สรุปได้ว่า การสาธยายธรรม หมายถึง การท่อง การกล่าวธรรม การสวด การทรงพระธรรมวินัยของพระพุทธเจ้า ที่เป็นคำสั่งสอนทั้งพระวินัย พระสูตร พระอภิธรรม เพื่อประโยชน์ทั้งแก่ตนเองและส่วนรวม

¹⁵ดูรายละเอียดใน ขุ.อ. 44/122/550

¹⁶อง.สตตค. 37/105/393.

¹⁷วิ.มหา. 4/288/158.

¹⁸ขุ.ธ. 41/88/461.

¹⁹ดูรายละเอียดใน วิ.มหา. 4/288/158.

²⁰ที.ปา. 16/220/140.

3.2.2 ความหมายของการสาธยายธรรมตามทัศนะทั่วไป

นักวิชาการได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับการสาธยายธรรมไว้หลายนัยยะ เช่น สวดพระพุทธรมณต์บ้าง สวดมนต์บ้าง สวดพระปริตรบ้าง ดังนั้นเพื่อให้เกิดความชัดเจนจึงเสนอรายละเอียด ดังต่อไปนี้

1. การสวดพระพุทธรมณต์

สำหรับคำว่า สาธยาย หมายถึง การท่อง การสวด²¹ ส่วนคำว่าพระพุทธรมณต์นั้นหากจะพิจารณาตามความหมาย ก็จะพบว่า หมายถึง มนต์ (คำศักดิ์สิทธิ์-สรรเสริญพระรัตนตรัย)ของพระพุทธรเจ้า หรือของพระพุทธรศาสนา เปนมนต์แห่งเมตตาและความผาสุก ไม่เบียดเบียนผิดกับเวทมนต์ของ พราหมณ์ ซึ่งมุ่งที่จะเบียดเบียนผู้อื่นมีการเสกหนึ่งเข้าท่อง เป็นต้น ซึ่งจัดว่าเป็นเดรัจฉานวิชาที่ พระพุทธองค์ตรัสห้ามมิให้ภิกษุ-ภิกษุณี สอนดีรัจฉานวิชา²² เพราะวิชาหรือมนต์ดังกล่าวไม่ เอื้อต่อหลักธรรมของ พระพุทธรศาสนาจึงได้ทรงห้าม

ในด้านความหมายพระพุทธรมณต์เมื่อว่ากันตามตัวอักษรก็หมายถึงพระพุทธรพจน คือคำสอนของพระพุทธองค์ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก เมื่อนำมาใช้สวดก็เพื่อที่จะให้ตนมี สติปัญญา แล้วสามารถนำเอาคำสอนที่ปรากฏในบทสวดดังกล่าวมาปฏิบัติเพื่อมุ่งหวังผลอัน สูงสุดคือการดับทุกข์ของตนเองและสังคม ซึ่งการสาธยายดังกล่าว เรียกว่า พุทธรมณต์ ซึ่งแม้ พระพุทธองค์ผู้ซึ่งปฏิบัติตามความเชื่อของมนุษย์ไม่ใ้เชื่อเรื่องผีสิงเทวดาให้เชื่อเรื่องธรรม และผลของกรรมก็ยังทรงนำเอามนต์(พุทธรมณต์) มาใช้เพื่อการแก้ไขทุกข์ให้กับบรรดาเหล่าสาวกอยู่²³ ซึ่งพุทธรมณต์นี้ถือได้ว่าเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดประโยชน์หรืออนุภาพแก่ผู้นำไปใช้ ซึ่ง พุทธรมณต์นี้ถือได้ว่าเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดประโยชน์หรืออนุภาพแก่ผู้นำไปใช้ อนึ่ง พุทธรมณต์นั้นยังหมายถึงลักษณะของหลักการคำสอนของพระพุทธศาสนาที่สาวกได้นำไปกล่าวเพื่อยืนยัน หรือโต้ตอบกับลัทธิอื่นๆ ดังปรากฏในสมันตปสาทิกา ว่า มีมาณพคนหนึ่งได้อวดอ้างตนเองว่าเป็นผู้เรียนจบไตรเพทเมื่อเจอใครก็จะถามถึงมนต์เพื่อจะชม ต่อมาได้มาถามพระเถระ พระเถระจึงนำเอาพุทธรมณต์บทหนึ่งมา กล่าววา จิตของผู้ใดกำลังเกิดไม่ไขกำลังดับจิตของผู้นั้นก็จักดับ ไม่ไขจักเกิดไขใหม่ก็หรือวาจิตของผู้ใดจักดับไม่ไขจักเกิด จิตของผู้นั้นก็ กำลังเกิดไม่ไขจักดับไขใหม่²⁴ ทำให้มาณพคนนั้นประหลาดใจและถามวา

²¹ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), *พจนานุกรม ฉบับประมวลศัพท์*. พิมพ์ครั้งที่ 11. (กรุงเทพมหานคร : 2551), หน้า 438.

²² วิ.ภิกขุณี. 3/1015/263.

²³ พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ, *มนต์คาถาและการทำจิตให้สงบ*, พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพนางทองใบ นิรมล 5 มีนาคม 2512, (กรุงเทพมหานคร : อาทร, 2512), หน้า 27.

²⁴ วิ.ภิกขุณี. 3/1015/263.

เป็นมนตอะไรพระเถระ จึงตอบวามนต์นี้ชื่อว่าพุทฺธมนตทำให้มณพนั้นเกิดความเลื่อมใสจึงขอเรียนมนตในสำนักพระเถระและที่สุดก็โดบวชในพระพุทฺธศาสนา

จากการกล่าวมาทั้งหมดเราจะพบว่า คำว่า พุทฺธมนต หมายถึงพระพุทฺธพจน ซึ่งเป็นคำสอนของพระพุทฺธเจ้าที่ถือว่าเปนนรูปแบบหรือวิธีการที่จะทำให้ผู้ศึกษาเกิดปัญญา เรียกวาสุตมยปัญญา (ปัญญาเกิดจากการฟัง) พุทฺธมนตจึงมีลักษณะดังกล่าวที่นำไปทงบนหรือสาธยายแล้วยอมจะเข้าใจถึงเนื้อหาคำสอนที่ซ่อนอยู่ในพุทฺธมนตเหล่านั้นและยัง สามารถนำไปประยุกต์ให้เกิดประโยชน์คือการน้อมนำไปสู่เป้าหมายคือที่สุดแห่งทุกขไต่ ซึ่งจากการพิจารณาเนื้อหาของความหมายดังกล่าวคำว่าพุทฺธมนตจึงหมายถึงพระธรรมคำสอน หลักธรรม สารหรือแก่น หรือหลักของพระพุทฺธศาสนาไมใช่แนวทางในการนำไปใช้เพื่อ ก่อให้เกิดอันตรายแก่ผู้อื่น แต่อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันก็มักจะมีการนำเอาคำว่าพุทฺธมนตมาใช้ในความหมายของคำว่า “มนต” หรือ “คาถา” เพราะมีความเชื่อว่าพุทฺธมนตเป็นสิ่งที่จะต้านทาน กับอุปวัตน์ตรายไต่ ดังนั้น ปัจจุบันประชาชนโดยมากจึงมุ่งที่จะใช้พุทฺธมนตในความหมายและวัตถุประสงค์ดังกล่าว

2. การสวดพระปริต

สำหรับคำว่าพระปริตนั้น อ.ธนิต อยุโพธิ์ ไต่ให้คำอธิบายว่ามี ลักษณะที่คล้ายๆ กับเวทมนต แต่ในภาษาของชาวพุทฺธมักไมใช่คำดังกล่าวเพราะเป็นคำที่ไม่ เหมาะจะแต่จะใช้คำว่าปริตแทนโดยคำว่าพระปริตนั้นแปลว่า ความต้านทาน,เครื่องป้องกัน²⁵ ซึ่งความต้านทานหรือป้องกันนี้ หมายถึงป้องกันอุปวัตน์ตรายทั้งหลายมีเหตุอันเกิดจากกรรม (เล็กนอย) หรือเหตุอันเกิดจากอมนุษย์หรือภัยธรรมชาติต่างๆ เป็นต้น ซึ่งความหมายของคำ วาปริตนั้นไต่มีผู้ให้หรือระหวไต่ระหวไต่ที่เรียกวาปริตตะ เพราะมีวิเคราะห์วสิ่งทีป้องกัน รักษาความกล้วอันตรายและอุปสรรคของสัตว์ทั้งหลายโดยรอบ เพราะความมีเดชานุกภาพ มากจากความหมายทั้งหมดที่กล่าวมาเราจะพบว่าคำว่าปริตหมายถึงบทสวดมนตที่ (1) มีอำนาจหรืออานุภาพในการต้านทานอุปวัตน์ตรายต่างๆ ไต่ (2) สามารถยังหรือก่อให้เกิด ความสำเร็จอันเปนมงคลหรือความผาสุกไต่ (3) มีลักษณะของความเปนเวทมนตคล้ายๆ บท สวดมนตของพราหมณแต่จะไม่มีเหตุอันมุ่งหมายไต่รายผู้อื่นเพราะพระปริตธรรมของพระพุทฺธศาสนานั้นเปนพุทฺธวจนอันอุดมไปดวยสัจจะและความเมตต²⁶ที่จะทำให้อุปวัตน์ตรายต่างๆ พายแพไปไต่

แสดงให้เห็นไต่วพระปริตนั้นมีบเกิดมาตั้งแต่กอนครั้งพุทฺธกาล แต่พระปริต ดังกล่าวไมใช่พระปริตของพระพุทฺธศาสนา แต่เปนปริตโบราณซึ่งอาจจะเปนของศาสนา พราหมณก็ไต่ โดยปรากฏ

²⁵ ธนิต อยุโพธิ์, *อานุภาพพระปริต*, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงราชวิทยาลัย, 2537), หน้า 31.

²⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 22.

ในชาติต่างๆ ว่า มีการทำผ้าพระปริตร ทวายพระปริตร (ปริตตวา ลุกา) และด้ายพระปริตร(ปริตตสุตต) ในเตลปตตชาดก²⁷ และมีผู้สันนิษฐานว่า พระพุทธศาสนานำเอาวิธีสวดบูชาัญญของพราหมณ์ในคัมภีร์ ยชุรเวทมาดัดแปลงและเปลี่ยน มาเป็นคำวา ปริตตะแทน ดังปรากฏในการที่ทรงอนุญาตให้ผู้ที่เรียนปริตร เพื่อคุ้มครองตนเอง นั้นไม่อาบัติ²⁸ ดังนั้น คำวาปริตรจึงน่าจะมียูกอนและคงเป็นธรรมเนียมของชาว อินเดีย สมัยก่อน แต่ถึงอย่างนั้นผู้วิจัยเองก็ไม่เห็นด้วย กับพระศนะดังกล่าวความจริงแล้วน่าจะเป็นสิ่ง ที่ ชาวอินเดียสวดหรือใช้เพื่อวัตถุประสงค์ในการคุ้มครองตนมาก่อนโดยมีจำตองเป็นเวทมนต ตามคัมภีร์ของ พราหมณ์ก็ได้ ซึ่งพระปริตรนี้แม้ว่าพระพุทธศาสนาจะลวงมาถึงประมาณ พ.ศ. 500 แล้วก็ยังปรากฏมี ผู้กล่าวถึงอยู่ เช่นในมิลินทพญหา ได้กล่าวถึงปริตรไว้ถึง 5 ปริตร มี ชันธปริตร โมรปริตร ฐศคปริตร อาภานาฎยปริตร และอังคูลิมาลปริตร²⁹ ดังนั้น จึงจะเห็น ได้ว่าคำวาปริตตะนั้นเป็นสิ่งที่ยังคงมีอยู่ในความ เชื่อระดับพื้นฐานของชาวอินเดียอยู่ ตลอดเวลาโดยไม่จำตองเป็นสิ่งที่มาจากอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์

อย่างไรก็ตาม เราจะพบว่าอิทธิพลของพระปริตรธรรม หรือการสวดมนต์เพื่อคุ้มครองชีวิตของ มนุษย์นั้นมีได้เจริญแพร่หลายเฉพาะในอินเดียเท่านั้น เมื่อพระพุทธศาสนา ได้เผยแผ่ไปยังดินแดนต่างๆ ความนิยมในเรื่องปริตรก็แพร่ไปตามด้วย ดังเช่น ในประเทศศรี ลังกา สมัยที่พระพุทธโฆสาจารย์ได้ เข้าไป แพลอรรถกถาที่ศรีลังกาในสมัยพระเจ้ามหารามานะ ระหว่างป พ.ศ. 953 – 975 โดยได้แต่งอรรถกถา อธิบายเรื่องพระปริตรธรรมเอาไว้จึงเห็น ได้ว่าก่อนหน้าที่พระพุทธโฆสาจารย์จะเข้ามาลังกานั้นความเชื่อ ในเรื่องปริตรธรรมก็ยังมีปรากฏอยู่แล้ว เพียงแต่ท่านได้อธิบายเพิ่มเติมไว้เท่านั้น³⁰ นอกจากนั้นยังมีอีก หลายตำนานที่ แสดงให้เห็นว่าชาวลังกาได้นำเอาพระปริตรมาแก้ไขปัญหาอุปวันตรายต่างๆ ตามนัยที่ ปรากฏในพระไตรปิฎกเรื่อยมา ซึ่งมีผู้ให้ข้อสันนิษฐานว่า ความนิยมในการคัดเลือกเอาพระสูตรสำคัญๆ จากพระไตรปิฎกมาพัฒนาหรือนำมาเพื่อใช้เป็นพระปริตรด้วยเขาใจว่า พระ สูตรที่พระพุทธองค์ทรงแสดง ไว้นั้นสามารถจะนำมาเป็นมนตหรือเครื่องตาทนตามนัยของ คำวาปริตรได้³¹

นอกจากนั้นยังมีพระศนะที่เพิ่มเติมจากข้อเสนอนี้ดังกล่าว่า การที่พระปริตร ได้รับความนิยมและมีการสวดอย่างแพร่หลายในลังกา หรือลังกาได้นำเอาความคิดเกี่ยวกับ พระปริตรมาใช้ก็ เพราะมีสาเหตุมาจากการที่ชาวลังกา (คนเมือง) ได้อาศัยอยู่รวมเกาะเดียวกัน กับกลุ่มชาวทมิฬ ซึ่งคนทั้ง

²⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 3.

²⁸ วิ.ภิกขุณี. 3/1015/263.

²⁹ ปราณี สำเร็จราชย (ผู้รวบรวม), *มิลินทพญหา เล่ม ๒*, (กรุงเทพมหานคร : ทองฉัตร, 2539), หน้า 198-201.

³⁰ ธนิต อยู่โพธิ์, *อานูภาพพระปริตต*, หน้า ๖ - ๘.

³¹ วิ.ม. 4/132/209.

2 เชื่อชาตินี้ไม่ถูกกันและจะทำการกอสงครามกันอยู่เป็นประจำ ดังนั้น ชาวลังกาจึงได้นิมนตพระภิกษุสงฆ์ เขามาสวดพระปริตรเพื่อที่จะได้แก้ไขปัญหา ดังกล่าวให้คลี่คลายไป หรือเพื่อจะช่วยให้จิตใจมีความมั่นคงได้³² ซึ่งทรงชนะเช่นนี้พยายาม ชี้ให้เห็นว่าเนื่องจากสภาพสังคมการเมืองของศรีลังกานั้นมีความไม่มั่นคง ดังนั้นประชาชนจึง ต้องพึ่งพระสงฆ์และอ้างอิงเอาพระสูตรต่างๆ ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก นั้นมา เป็นเครื่อง ตานทานเพื่อให้ตนเองได้รับความมั่นใจหรืออันจะสามารถเข้าไปแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นได้

สวนในประเทศไทยได้รับอิทธิพลของการสวดพระปริตรนี้จากลังกาครั้งกรุง สุโขทัยครั้งรับเอา พระพุทธศาสนานิกายหินยานแบบลังกาวงศ์ เขามาเพราะพิธีกรรมหรือความ เชื่อเกี่ยวกับ พระพุทธศาสนายอมเป็นของคู่กัน ดังนั้น ชาวสุโขทัยน่าจะได้รับอิทธิพลหรือ ความเชื่อเกี่ยวกับการสวด พระปริตรแบบลังกาก่อนที่จะแพร่หลายในยุคต่อมา

สำหรับอานุภาพของพระปริตรนั้นก็เป้นดังที่เราเชื่อกันว่ามีอานุภาพสำหรับ ปองกันคุ้มครอง ชีวิตของตนเองและผู้อื่น โดยทั่วไปดังปรากฏในชาดกต่างๆ เช่น ปองกัน ภัยอันตรายให้กับตนเอง และใน บางคราวพระพุทธองค์ก็ทรงให้ภิกษุบางรูปใช้พระปริตร เพื่อการเยียวยาบรรเทาความทุกข์ของผู้อื่นดว ย เช่นกรณีของพระองค์อุลิมมาที่ได้ช่วยสตรีในการคลอดบุตร เป็นต้น³³ หรือแม้แต่กรณีการใช้พระปริตร เพื่อให้โรครายต่างๆ ไตสงบลงไป เช่นกรณีของโพชฌงค์ปริตร³⁴ ซึ่งถือว่าเป็นการใช้ธรรมโอสถประเภทหนึ่ง ในการเยียวยา แก้ไขปัญหาความทุกข์อันจัดได้ว่าเป็นอานุภาพของพระปริตรอย่างหนึ่งได้

อย่างไรก็ตาม เมื่อกล่าวถึงอานุภาพของพระปริตรหรือบทสวดมนต์อันเป็น หลักธรรมของ พระพุทธศาสนา หรือพระพุทธพจน์ที่มีการนำมาเปลี่ยนแปลงเป็นปริตรธรรมใน ภายหลังแล้วก็จะพบว่ามี อานุภาพ ดังปรากฏในมิลินทปัญหาว่าคนที่สวดบริกรรมพระปริตร นั้น งามุมงจะกัดก็ไม่กัด ปากที่อ้าไว้ก็ หุบ แม้โจรที่ขกอนดินจะหุมใส่ก็ไม่หุม กลับโยนทิ้ง ก่อนหินก่อนดินแล้วเปลี่ยนใจมารัก ช่างที่ดูร้ายครั้น ว่างมาถึงก็หมอบสงบอยู่ใกล้ๆ แม้กองไฟ มหิม่าที่ลุกโชติช่วง ครั้นไหม้ลามเข้ามาใกล้ก็ดับ ยาพิษแม้แรงที่ กินเข้าไปก็กลายเป็นยาถอน พิษ หรือซาบซ่านเป็นอาหารที่บำรุงร่างกาย ฆาตกรที่มุ่งมาดจะฆา ครั้น เขามาใกล้ก็รักดียอม ตัวเป็นทาส แม้แต่บวงดักสัตว์ที่เขาตกไว้ พอเหยียบลงไปก็ไม่วรรัดเท้า³⁵

จะเห็นได้ว่าอานุภาพที่ปรากฏในคำอธิบายข้างต้นนั้นเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการ ปองกันหรือ มีส่วนทำให้สิ่งที่เลวร้ายเกิดขึ้นแล้วหรือกำลังจะเกิดให้คลี่คลายไปในทางที่ดี เพราะอานุภาพของการเจริญ

³² ฐนิต อยูโธธี, *อานุภาพพระปริตต*, หน้า 6-8.

³³ ม.ม. 13/347-348/421-430.

³⁴ ฐนิต อยูโธธี, *อานุภาพพระปริตต*, หน้า ๔.

³⁵ ปุย แสงฉาย (แปล), *มิลินทปัญหาพรอมด้วยอรรถกถาฎีกา*, (กรุงเทพมหานคร : ส.ธรรมภักดี, 2530), หน้า

หรือสวดปริตรนั้นอย่างไรก็ตามเมื่อกันโดยสรุปก็จะพบว่า พระปริตรนี้จะมีอานุภาพตามที่ปรากฏในบทอาราธนาให้พระสงฆ์แสดงสวดพระปริตรอยู่ 3 ประการ คือ

1. สามารถป้องกันหรือต้านทานภัยวิบัติทั้งปวงให้หายไป เช่น ภัยจากธรรมชาติ ภัยจากโจร ภัยจากพระราชา ภัยจากอมนุษย์

2. สามารถยังความสำเร็จของสมบัติทั้งหลายให้เกิดขึ้นได้ เช่น ความมียศ มีลาภ หรือความสวัสดิ์ต่างๆ

3. สามารถกำจัดทุกข์ภัยทั้งปวงได้³⁶ ซึ่งอานุภาพทั้ง 3 ประการนี้ถือได้ว่าเป็น สิ่งที่พึงหวังหรือจะพึงเกิดขึ้นเมื่อมีการกล่าวหรือสวดพระปริตรอันเป็นมงคลของพระพุทธศาสนา ซึ่งหากผู้สวดสามารถที่จะบริกรรมหรือแผ่บาปให้ขึ้นใจเป็นปัจจุบันหรือกระทำบ่อยๆ ผลที่พึงหวังก็จะเกิดขึ้นอย่างแน่นอน

3. การสวดมนต์

ความหมายของคำความมนต์ สำหรับคำความมนต์มาจากภาษาบาลีว่า มันตะ และภาษาสันสกฤตว่า มंत्रะ หมายถึงคำพูดที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ต้องอาศัยการสวดหรือบริกรรมว่า บนจึงจะทำให้เกิดอานุภาพในการป้องกันเหตุต่างๆ ซึ่งมนต์นี้พระพุทธร่องทรงชี้ให้เห็นว่า เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้มิได้ถ้าขยันพรำบ่นแต่ถ้าไม่ขยันพรำบ่นแล้วก็ไม่ศักดิ์สิทธิ์ (เป็นมลทิน) หรือเสื่อมไปได้³⁷ หากพิจารณาโดยพิสดารเราจะพบว่าคำความมนต์นั้นมีความหมาย 3 นัยคือ (1) แปลว่า ปัญญาเป็นที่รู้หรือเป็นเครื่องรู้³⁸ (2) แปลว่า พระเวท เพราะว่าเป็นเครื่องอุปบัติใน พระเวททั้ง 3 เรียกว่า มนต์³⁹

นอกจากนั้น หากมุ่งอธิบายความหมายของศัพท์เฉพาะพระพุทธศาสนา คำว่า มนต์ หมายถึงมนต์ของพระพุทธศาสนาเรียกว่าพุทธมนต์ อันเป็นข้อความหรือวิธีการที่นำไปใช้ ในทางดีงามเกิดความเมตตาไม่ประทุษร้าย เบียดเบียนผู้อื่นให้เป็นไปเพื่อสันติสุข⁴⁰ พระคันธसारาทิวศ ได้แสดงทรรศนะเกี่ยวกับการสวดมนต์ไว้อย่างน่าสนใจว่า “การสวดมนต์เป็นการอบรมจิตด้วยการระลึกคุณของพระรัตนตรัย คือพระพุทธานุคุณ พระธรรมคุณ พระสังฆคุณ พร้อมทั้งแผ่เมตตาแก่สรรพสัตว์จึงเป็นกิจวัตรที่ชาวพุทธทุกท่าน ควรสั่งสมให้เป็นอาจิมเพื่อเพิ่มพูนภาวนาบารมีและขัดเกลากิเลสให้ลดน้อยลงเท่าที่จะ

³⁶ พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), *อานุภาพพระปริตร*, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2549), หน้า 4.

³⁷ ธนิต อนุโพธิ์, *อานุภาพพระปริตร*, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2537), หน้า 18-19.

³⁸ พระมหาสมปอง ปมุทิโต, *คัมภีร์อภิธานวรรณนา*, (กรุงเทพมหานคร : ทิพยวิสุทธ, 2542), หน้า 205.

³⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 449.

⁴⁰ พลตรีหลวงวิจิตรวาทการ, *มหัศจรรย์ทางจิต*, (กรุงเทพมหานคร : เสริมวิทยบรรณาการ, 2507), หน้า 69.

กระทำได”⁴¹ หรือ หมายถึงระบบความเชื่อที่ว่าด้วยการให้อำนาจลึกลับบันดาลให้เกิดความเปนไปต่างๆ แก่บุคคล โดยองค์ประกอบของมนต์นั้นมีอยู่ 3 ประการคือ (1) คาถาอาคม (Spell) คือข้อความอันศักดิ์สิทธิ์ที่ประพันธ์ขึ้น สำหรับบริกรรมให้เกิดอำนาจ (2) พิธี (ritual) เช่นการเป่าเสก พรหมน้ำมนต์ (3) เงื่อนไขของผู้ปฏิบัติ (Condition of the Performer) การนำไปใช้ผู้ใช้จะต้องปฏิบัติตามข้อกำหนดขออนุญาตอย่างเคร่งครัดเพื่อจะก่อให้เกิดผล⁴² จากการกล่าวมาทั้งหมดของ การอธิบายความหมายของคำวามนต์ เราจะพบ วามีความหมายโดยสรุป ดังนี้

1. ถ้ามุ่งถึงความหมายโดยทั่วไป มักจะหมายถึงคำวามนต์ในศาสนาพราหมณ์ ซึ่งก็จะมี ความหมายที่ชัดเจนว่า หมายถึงเวทมนต์คือการสวดอ้อนวอนในศาสนาพราหมณ์ซึ่ง หมายถึงคำศักดิ์สิทธิ์ (The holy words) ที่ใช้สวดเพื่อให้เทพเจ้าพอใจและจะได้บันดาลให้เกิดสิ่งต่างๆ ขึ้นตามที่ผู้สวดต้องการ

2. ถ้ามุ่งถึงความหมายในศาสนาพราหมณ์นั้น คำวามนต์จะมีความหมายที่แคบลง และมักใช้คำ ที่เน้นถึงความเป็นเอกลักษณ์ของพระพุทธศาสนาว่าพระพุทธมนต์ ซึ่งจะ หมายถึงถ้อยคำที่เอ่ยถึง พระรัตนตรัยคือพระพุทธพระธรรมและพระสงฆ์เพื่อมุ่งให้เกิดความผาสุก เมตตา และปรารถนาดีต่อกันไม่ ไขไปเพื่อเบียดเบียนตนเองและผู้อื่น

จะเห็นได้ว่าคำวามนต์นั้นจะมีลักษณะของการใช้สวดอ้อนวอนและสวดเพื่อ บังคับให้พระ เจ้าหรือเทวดาเป็นใจและจะได้บันดาลให้ตนพบกับความสุข ในการสาธยาย พระเวทนั้นโดยมากจะกระทำ ในหมู่พราหมณ์และพระเวทก็จะใช้เพื่อการประกอบพิธีสำคัญๆ โดยมีบ่อเกิดมาจากการแต่งของฤาษี ผู้ปฏิบัติตามแนวทางของพระพรหม เป็นต้น ซึ่งเมื่อ พิจารณาในลักษณะแต่ละประเภทแล้วก็จะพบว่าแท้ จริงแล้วพระเวทนั้นเป็นสิ่งที่ถือได้ว่าเป็น ความจริงตามคำกล่าวของพราหมณ์แต่พระพุทธศาสนาเห็นว่า วิชาหรือคาถาอาคมเหล่านั้น เป็นสิ่งที่ไม่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่การปฏิบัติธรรมเลย

การสวดมนต์เป็นข้อปฏิบัติที่สำคัญอย่างหนึ่งในชีวิตประจำวันของชาวพุทธ จำนวนมากทั้ง บรรพชิตและคฤหัสถ์ นอกจากเป็นวิธีจดจำพระพุทธพจน์โดยมุขปาฐะแล้วยัง ช่วยให้จิตใจของผู้สาธยาย และผู้ศรัทธาที่สวดฟังสงบผ่องใสเป็นกุศโลบายเสริมการเจริญสมาธิภาวนาอีกด้วย การสวดมนต์ไหว พระเป็นการสร้างมนต์ชีวิตไว้ประจำตัว เป็นการดำรงชีวิตอยู่อย่างไม่ประมาทและสร้างพลังจิต ยัง ความมั่นคงให้เกิดขึ้นกับตนเอง ในการ ดำรงชีวิตประจำวันให้มีสติระลึกรู้เสมอ ในการที่จะประพฤติชอบ ในกรอบของศีลธรรม อัน เป็นการนำความสุขความเจริญมาสู่ตนเอง เป็นชีวิตที่มั่นคง และจักส่งผลให้เกิด

⁴¹ พระคันธสาราภิงศ, *พระปริตรธรรม*, (กรุงเทพมหานคร : อักษรสัมพันธ์, 2551), หน้า 6.

⁴² อุทัย หิรัญโต, *สารานุกรมคัมภีร์สังคมวิทยา มานุษยวิทยา*, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, 2526), หน้า

ความมั่นคง ต่อประเทศชาติด้วย เพื่อสืบคนให้เห็นถึงข้อเท็จจริงทางด้านการสวดมนต์ไหว้พระให้ชัดเจน
ไต่ถามที่สุด นักปรัชญาศาสนาหลายท่านได้แสดงทรรศนะเกี่ยวกับการสวดมนต์ดังนี้

พระคันธสาราภิงศ ได้แสดงทรรศนะเกี่ยวกับการสวดมนต์ไว้อย่างน่าสนใจว่า “การสวดมนต์
เป็นการอบรมจิตด้วยการระลึกคุณของพระรัตนตรัยคือพระพุทธคุณ พระธรรมคุณ และพระสังฆคุณ
พร้อมทั้งแผเมตตาแก่สรรพสัตว์จึงเป็นกิจวัตรที่ชาวพุทธทุกท่าน ควรสั่งสมให้เป็นอาจิมเพื่อเพิ่มพูน
ภาวนาบารมีและขัดเกลากิเลสให้ลดน้อยลงเท่าที่จะกระทำได”⁴³

อุดม รุ่งเรืองศรี ได้ใ้รายละเอียดเกี่ยวกับการสวดมนต์ไว้อย่าง น่าสนใจว่า “การสวดมนต์ไหว้
พระได้นิยมมาแล้วตั้งแต่โบราณกาล แม้ในศาสนาพราหมณ์ ก็ ได้นิยมสวดดั่งที่เรียกกันว่า สาธยายมนต์
รายมนต์ เพื่อความทรงจำพระเวทบาง เพื่อสิริมงคล บาง ในทางพระพุทธศาสนา ก็มีการสวดสาธยาย
เช่นเดียวกัน ในขั้นต้นเพียงสวดสาธยาย เพื่อ ความทรงจำหลักคำสอนที่เป็นพระพุทธรวณะเท่านั้น เมื่อ
ชาวบ้านได้อินพระสงฆ์สวดสาธยาย ก็พากันอนุโมทนา และได้ถือกันว่าการได้อินได้ฟังพระสงฆ์สวด
สาธยายเช่นนั้นเป็นสิริมงคล ในสมัยนั้น ยังไม่มีตำราที่จดจารึกเอาไว้ ต้องท่องจำให้ไตด้วยวาจา”⁴⁴

สำรวย นักการเรียน ได้แสดงทรรศนะเกี่ยวกับการสวดมนต์ไว้ว่า การสวดมนต์จัดเป็นส่วนหนึ่ง
ของพิธีกรรมโบราณจารย์ได้นำพระสูตรที่มีในพระไตรปิฎกหรือได้ประพันธ์ขึ้นใหม่โดยอาศัยเหตุการณ์ที่
เกี่ยวกับกับพุทธประวัติมาทำเป็นบทสวดมนต์ในการประกอบพิธีกรรม⁴⁵

บทสวดในพระพุทธศาสนา มีมาก พระภิกษุสามเณรและอุบาสกอุบาสิกาถือเป็น หลักสำคัญอย
างหนึ่งในพระพุทธศาสนา ประโยชน์ของการสวดมนต์ไหว้พระที่เห็นได้ชัด มี 3 อย่าง คือ 1. เป็นปริตรป
องกันเภทภัยต่างๆ 2. เป็นการทรงจำคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าเอาไว้ 3. เปนกัมมัฏฐานอบรมจิตใจ
ของตนทั้งที่เป็นสมณะและวิปัสสนา

ด้วยเหตุทั้ง 3 ประการนี้ ที่ถือกันว่าเป็นสิริมงคล และสามารถที่จะป้องกันภัย อันตรายได้นั้น
จึงพากันนิยมการสวดสาธยาย เปนไปทั้งทางวัดและทางบ้าน ภิกษุสามเณร และอุบาสกอุบาสิกาได้สวดเป
นประจำ เช่น ทำวัตรไหว้พระเป้นตน ในบางสมัยเมื่อปรารภ เหตุอย่างใดอย่างหนึ่งขึ้น ก็อาราธนา
พระสงฆ์สวดเพื่อสิริมงคลบ้าง เพื่อเจริญความสังเวชบ้าง เมื่อมีความนิยมมากขึ้น ต่อมาก็เลยนิยมเป้นพิธี
ทั้งในพระราชพิธีและพิธีของปวงชนทั่วไป⁴⁶

⁴³ พระคันธสาราภิงศ, *พระปริตรธรรม*, (กรุงเทพมหานคร : อักษรสัมพันธ์, 2551), หน้า 6.

⁴⁴ อุดม รุ่งเรืองศรี, *ความรู้เรื่องบทสวดมนต์*, (กรุงเทพมหานคร : อักษรสัมพันธ์, 2551), หน้า 6.

⁴⁵ สำรวย นักการเรียน, *ธรรมะจากเจ็ดตำนาน ลิบสองตำนาน คาถาพาหุง*, (กรุงเทพมหานคร :
ราชบัณฑิตยสถาน, 2548), หน้า 1.

⁴⁶ ธรรมรักษา, *พระไตรปิฎก ฉบับสวดมนต์แปล*, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, 2526), หน้า 133.

การสวดมนต์ได้มีเกิดขึ้นตั้งแต่สมัยพระพุทธเจ้ายังดำรงอยู่ มีบัญญัติในพระวินัย ของนาง ภิกษุณีก็มี เช่น ห้ามนางภิกษุณี และทรงห้ามพระภิกษุเรียนไตรปิฎกวิชา แต่ให้เรียนปริตรป้องกันเหตุเภทภัยต่างๆ เมื่อมีเหตุการณ์อย่างใดอย่างหนึ่งเกิดขึ้น พระสงฆ์ใช้สาธยายพระพุทธวจนะนั้นตามสมควรแก่เหตุการณ์ ดังมีเรื่องเล่าว่า เมื่อคราวเมืองเวสาลีเกิดโรคระบาดทำให้คนและสัตว์ตายเป็นอันมาก พระอานนทได้ไปยังที่นั่นแล้วสวดรัตนสูตรโรคนั้นระงับไป เมื่อสมัยหนึ่งพระผู้มีพระภาคทรงประจวบโปรดให้พระจุนทเถระสวด โพชฌงค์สูตรถวาย ครั้งหนึ่งพวกภิกษุไปบำเพ็ญสมณธรรมอยู่ป่า ถูกพวกอมนุษย์รบกวน กลับมาเฝ้ากราบทูลพระผู้มีพระภาค พระองค์โปรดให้สวดกรรมเมตตสูตร แล้วอยู่ต่อไป ภัยเหล่านั้นก็ไม่มี หรือเมื่อพระโมคคัลลานะและพระมหากัสสปะเป็นไข้หนัก พระพุทธเจ้าได้ สวดโพชฌงค์สูตร ให้สดับแล้วหายจากโรคภัยไข้เจ็บ อานิสงส์ของการสวดมนต์ไหว้พระ ทานพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ได้มีเทศนาอยู่ตอนหนึ่งในหนังสือบูรพาจารย์ที่ทางมูลนิธิพระ อาจารย์มั่น ภูริทัตโต ได้จัดพิมพ์ขึ้นมีใจความว่า การสาธยายพุทธมนต์ ใครสวดก็ตาม จะเป็น กิจวัตรพระสงฆ์ เสา - เย็น หรือชาวพุทธทุกคน สวดพุทธคุณ ระลึกในใจ มีอานุภาพแผ่ไปได้ หมั่นจักรวาล พุทสวดออกเสียงพอฟังได้ มีอานุภาพไปได้แสนจักรวาล สวดมนต์เขา - เย็น

ธรรมดามีอานุภาพแผ่ไปได้แสนโกฏิจักรวาล สวดเต็มเสียงสูงสุด มีอานุภาพแผ่ไปได้ อนันตจักรวาล แม้สัตว์ที่อาศัยอยู่ในภพที่สุดเวจิมหานครยังได้รับความสุข เมื่อแวเสียงพุทธมนต์ ผ่านเข้า ถึงชั่วขณะหนึ่งครู่หนึ่ง (ชั่วช่วงพับหุญแลบลิ้น) ดีกว่าหาสุขไม่ได้ตลอดกาล นี้คือ อานิสงส์ของการเจริญพระพุทธมนต์นอกจากนั้นแล้วเราจะพบว่าการสวดมนต์อีกประเภท หนึ่งที่มีอยู่ในพระพุทธศาสนาก็คือ การสวดพระปริตรเพื่อคุ้มครองป้องกันภัยอันตรายต่างๆ ที่เกิดขึ้นซึ่งพระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้เหล่าภิกษุสามารถที่จะสวดสาธยายพระปริตรเพื่อ ป้องกันอันตรายได้⁴⁷

ดังนั้น เราจึงกล่าวได้ว่าพระพุทธศาสนาถือว่าการแสดงมนต์หาก (1) ไม่ได้เป็นไปเพื่อการอ่อนวอนเทพเจ้าหรือ (2) ไม่ได้เป็นไปเพื่อการสร้างความเดือดร้อนให้เกิดขึ้นกับตนเอง และผู้อื่นในลักษณะของการใช้เวทมนต์เพื่อทำร้ายผู้อื่น การสวดมนต์นั้นถือว่าเป็นสิ่งที่ ถูกต้องชอบธรรมเพราะการสวดมนต์ นอกจากจะเป็นการรักษาพระศาสนาแล้วก็ยังก่อให้เกิด ประโยชน์กับชีวิตของผู้สาธยายด้วย⁴⁸ ซึ่งตามทหานี้การสวดมนต์จึงเป็นสิ่งที่มีความถูกต้อง ชอบธรรมและมีคุณค่าสำหรับพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะเมื่อกล่าวโดยสรุปแล้วเราจะพบว่าการสวดมนต์จำแนกได้เป็น 3 ประการ คือ

⁴⁷ พลตรีหลวงวิจิตรวาทการ, *มนต์คาถาและการทำจิตให้สงบ*, พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพ นางทองใบ นิรมล 5 มีนาคม 2512, (กรุงเทพมหานคร : อาทรร, 2512), หน้า 27.

⁴⁸ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, *ตำนานพระปริตร*, (กรุงเทพมหานคร : โสภณพิพิธธรรมการ, 2472), หน้า 207.

1. การสวดมนต์นั้นนำไปเพื่อการสรรเสริญแสดงคุณความดีของพระพุทธองค์ ดังปรากฏใน รัตนสูตร

2. การสวดมนต์นั้นแสดงความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลต่อบุคคลเช่น กรณีเมตตสูตร ที่มุ่งอธิบายถึงการแผเมตตาให้กับผู้อื่น

3. การสวดมนต์นั้น แสดงถึงความดีของเหล่าเทวดาทั้งหลายที่เลื่อมใสใน พระพุทธศาสนาจะ พึงรักษาพระพุทธศาสนาเช่นในเทวดาอุโยชนคาถา

4. การสวดมนต์นั้นเป็นการแสดงถึงอำนาจของพระปริตรที่สามารถห้าม ปองกันหรือต้านทานความชั่วร้ายต่างๆ ได้ เช่น โมรปริตร ชันธปริตร

ลักษณะของการสวดมนต์โดยนัยแบบนี้เป็นสิ่งที่มิประโยชน์ไม่มีโทษสามารถ สร้างความผาสุก ให้เกิดขึ้นกับตนเองและสังคมได้ รวมทั้งเป็นการรักษาพระพุทธศาสนาและรักษาจารีตที่พึงปฏิบัติเพื่อ ก่อให้เกิดการสืบต่อทางพระพุทธศาสนาได้

การสวดมนต์ คือการทรงจำพระพุทธพจน์เป็นการทองบนสาธยายพระพุทธพจน์ ซึ่งถูกบันทึก ไว้เป็นภาษาบาลี เพื่อการทรงจำคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าให้ยืนยาวสืบต่อไปและการสวดมนต์ในอีกด้าน หนึ่งก็คือการเจริญสมาธิภาวนาที่ได้นำเอาพระพุทธพจน์มาเป็นบทปริกรรมภาวนาให้จิตเกาะ เกี่ยวไปกับ ทุกขณะของอักขระที่กำลังสาธยาย ไม่ปล่อยให้วิจรณแทรกเข้ามาทำให้จิตเสรา หมองได้นั่นเอง

พระสงฆ์สาวกสมัยพุทธกาล นอกจากจะมีหน้าที่ในการเจริญสมาธิภาวนาเพื่อนำ ตนออกจาก ทุกข์แล้ว ยังมีภาระหน้าที่ในการทรงจำพระพุทธพจน์เพื่อสืบต่อคำสั่งสอนของ พระพุทธองค์ควบคู่กันไป อีกด้วย พระสาวกสมัยพุทธกาลจึงถือเป็นที่สำคัญยิ่งที่จะต้อง ทองบน สาธยายพระพุทธพจน์เพื่อรักษา คำสอนของพระพุทธองค์เป็นหลัก ในขณะที่เดียวกันก็ต้องเร่งความเพียรเพื่อนำตนออกจากทุกข์ใน สังสารวัฏ จึงหาวิธีที่จะทรงจำ พระพุทธพจน์ให้เป็นกิจกรรมในการดำเนินชีวิตควบคู่ไปกับการ เจริญสมาธิ ภาวนา

การเจริญพระพุทธมนต์ที่ต้องสวดเป็นภาษาบาลีเพราะเป็นส่วนหนึ่งของการ รักษา พระพุทธพจน์ ซึ่งกระทำควบคู่ไปกับการเจริญสมาธิภาวนา เป็นกิจวัตรในการดำเนิน ชีวิตของพระสงฆ์ สาวกในสมัยพุทธกาล ที่ถ่ายทอดสืบต่อมาสู่พระสงฆ์ในยุคปัจจุบัน การสวดมนต์ของชาวพุทธมีอยู่ 3 ลักษณะ⁴⁹ คือ

1. สวดพระสูตร เช่น บทธรรมจักรกัปปวัตตนสูตร มงคลสูตร เป็นต้น
2. สวดพระปริตร เช่น บทโมรปริตร ชันธปริตร เป็นต้น

⁴⁹ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (พิน ชุตินธโร), *คู่มือสวดมนต์หมู่ฯ*, หน้า 209.

3. สวดสักกิริยา เช่น บทมงคลจักรวาลใหญ่ มงคลจักรวาลน้อย หรือบทที่ลงท้าย ด้วยคำว่า “อานุภาเวณ” เป็นการตั้งสัตยาธิษฐานให้เกิดประโยชน์ ถึงอย่างไรก็ตามการสวด มนต์ก็เป็นส่วนให้เกิดสมาธิ พลังจิตและสิริมงคลแก่ผู้สวดและผู้สาธยาย

จึงกล่าวโดยสรุปได้ว่า การสวดพระพุทธรูป การสวดพระปริตร การสวดมนต์ ตามหลักของพุทธศาสนาเถรวาทแล้ว ก็คือการสวดพระธรรมวินัยอันเป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ไม่ได้มีจุดประสงค์เพื่อการสวดอ้อนวอน เพื่อความศักดิ์สิทธิ์ เพื่อทำร้ายตนเองและผู้อื่น หรือไม่ใช่เพื่อให้เป็นไปตามความปรารถนาของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง

กล่าวโดยสรุปได้ว่า การสาธยายธรรม หมายถึง การท่อง การกล่าวธรรม การสวด การทรงพระธรรมวินัยของพระพุทธเจ้าที่เป็นคำสั่งสอนทั้งพระวินัย พระสูตร พระอภิธรรม พุทธรูป พระปริตร มีลักษณะการเปล่งเสียงออกมา เพื่อประโยชน์ทั้งแก่ตนเองและส่วนรวม

3.3 วิธีการสาธยายธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท

แม้จะรู้ว่าการสาธยายธรรมมีประโยชน์มากแต่ไม่รู้ว่าจะนำเอามาใช้ประโยชน์อย่างไร ก็ไม่มี ความหมายเลย แต่เมื่อรู้วิธีการที่จะค้นหาเอาประโยชน์จากการสาธยายธรรมได้แล้วย่อมมาถูกทางแล้ว จึงควรรู้และเข้าใจวิธีการสาธยายธรรมที่ถูกต้อง ซึ่งตกยกพุทธพจน์มาให้เห็นชัดเจน ถ้าอย่างนั้นจะเชื่อได้ อย่าวางว่าเป็นวิธีการที่พระพุทธเจ้าสอนจริง ดังรายละเอียดต่อไปนี้

3.3.1 วิธีการสาธยายธรรมเพื่อความตั้งมั่นของพระสังฆธรรม ดังข้อความที่ว่า

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ธรรม 5 ประการนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อความตั้งมั่น ไม่ลบลื่อนเสื่อมสูญแห่งสังฆธรรม ธรรม 5 ประการเป็นไฉน คือภิกษุทั้งหลายในธรรมวินัยนี้... อีกประการหนึ่ง ภิกษุทั้งหลายย่อมทำการสาธยายธรรมตามที่ได้ฟังมาตามที่ได้เล่าเรียนมาแก่ผู้อื่นโดยพิสดาร นี่เป็นธรรมข้อที่ 4 ย่อมเป็นไปเพื่อความตั้งมั่น ไม่ลบลื่อนเสื่อมสูญแห่งสังฆธรรม...⁵⁰

จากเนื้อความดังกล่าวทำให้ทราบวิธีการสาธยายธรรม ได้แก่ 1. ฟังมา 2. เล่าเรียน และ 3. สาธยายธรรม

3.3.2 วิธีการสาธยายธรรมเป็นเครื่องให้ถึงวิมุตติ

ในพระสุตตันตปิฎก ได้แสดงไว้ว่า

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง พระศาสดาหรือเพื่อนสหพรหมจารีผู้อยู่ในฐานะครูบางรูป ก็ไม่ได้แสดงธรรมแก่ภิกษุ แม้ภิกษุก็ไม่ได้แสดงธรรม

⁵⁰ อ.ป.พ.จ. 36/155/326.

เท่าที่ได้สดับ ได้ศึกษาเล่าเรียนมาแก่ชนเหล่าอื่นโดยพิสดาร ก็แต่ว่าภิกษุย่อม
 ทำการสาธยายธรรมเท่าที่ได้สดับ ได้ศึกษาเล่าเรียนมาโดยพิสดารเธอย่อมเข้าใจ
 อรรถ เข้าใจธรรม ในธรรมนั้น ตามที่ภิกษุสาธยายธรรมเท่าที่ได้สดับ ได้ศึกษา
 เล่าเรียนมาโดยพิสดาร เมื่อเธอเข้าใจอรรถ เข้าใจธรรม ย่อมเกิดปราโมทย์ เมื่อ
 เกิดปราโมทย์แล้ว ย่อมเกิดปีติ เมื่อใจเกิดปีติ กายย่อมสงบ ผู้มีการสงบแล้ว
 ย่อมได้เสวยสุข เมื่อมีสุข จิตย่อมตั้งมั่น ตุก่อนภิกษุทั้งหลาย นี้เป็นเหตุแห่ง
 วิมุตติข้อ 3. . .⁵¹

จากเนื้อความดังกล่าวทำให้ทราบวิธีการสาธยายธรรมได้แก่ 1. ฟัง 2. เล่าเรียน และ 3. สาธยายธรรม
 ซึ่งต้องมีหลักธรรมประกอบ คือ 1. ความไม่ประมาท 2. ความเพียร และ 3. ความมีใจเด็ดเดี่ยว

3.3.3 วิธีการสาธยายเพื่อเป็นพหูสูต ท่านพระอานนท์ได้สนทนากับท่านพระสารีบุตรเกี่ยวกับ
 ความเป็นพหูสูต และท่านพระอานนท์ ได้ตอบว่า

ตุก่อนท่านสารีบุตร ถ้าอย่างนั้นท่านจงฟังธรรม จงทำไว้ในใจให้ดี เราจัก
 กล่าว ท่านพระสารีบุตรรับคำท่านพระอานนท์แล้ว ท่านพระอานนท์ได้กล่าวว่า
 ตุก่อนท่านสารีบุตร ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ ย่อมเล่าเรียนธรรมคือ สุตตะ เคย
 ยะ เวชยการณ คาคา อุทาน อิติวุตตกะ ชาดก อัมภุตธรรมเวทัลล เธอย่อม
 แสดงธรรมตามที่ได้ฟังมาได้เรียนมาแก่ผู้อื่นโดยพิสดาร ย่อมบอกสอนธรรมที่ได้
 ฟังมาได้เรียนมาแก่ผู้อื่นโดยพิสดาร ย่อมทำการสาธยายธรรมตามที่ได้ฟังมาได้
 เรียนมาโดยพิสดาร ย่อมตรึกตรอง พังด้วยใจ ซึ่งธรรมตามที่ได้ฟังมาได้เรียนมา
 ย่อมจำพรรษาอยู่ในอาวาสที่มีภิกษุผู้เถระเป็นพหูสูต ขำนาญคัมภีร์ ทรงธรรม
 ทรงวินัย ทรงมาติกาอยู่ ย่อมเข้าไปหาภิกษุผู้เถระเหล่านั้นโดยกาลอันควร แล้ว
 ได้ถามสอบสวนว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญภาชิตนี้เป็นอย่างไร เนื้อความของภาชิตนี้
 อย่างไร ภิกษุผู้เถระเหล่านั้นย่อมเปิดเผยภาชิตที่ยังไม่แจ่มแจ้ง ย่อมทำภาชิตที่
 ยากให้ง่ายแก่เธอ และย่อมบรรเทาความสงสัยในธรรมทั้งหลาย อันเป็นที่ตั้ง
 แห่งความสงสัยมีประการต่าง ๆ ตุก่อนท่านสารีบุตร ด้วยเหตุเพียงเท่านั้นแล
 ภิกษุจึงได้ฟังธรรมที่ยังไม่เคยฟัง ธรรมทั้งหลายที่เธอได้ฟังแล้ว ย่อมไม่ถึง

⁵¹ อก.ปณจก. 36/26/41.

ความหลงลืม ธรรมทั้งหลายที่เธอได้ เคยถูกต้องด้วยใจในกาลก่อน ย่อมชื่นใจ และเธอย่อมทราบชัดธรรมที่ยังไม่ทราบชัด⁵²

จากเนื้อความดังกล่าวทำให้ทราบวิธีการสาธยายธรรม ได้แก่ 1. ย่อมเล่าเรียนธรรมคือ สุตตะ เคยยะ เวชยการณ คากา อุทาน อิติวุตตกะ ชาดก อัပ္พุตตรมเวทลละ 2. ย่อมแสดงธรรมตามที่ได้ฟังมา ได้เรียนมาแก่ผู้อื่นโดยพิสดาร 3. บอกสอนธรรมที่ได้เรียนมาแก่ผู้อื่นโดยพิสดาร 4. ย่อมทำการสาธยายธรรมตามที่ได้ฟังมาได้เรียนมาโดยพิสดาร 5. ย่อมตรีกตรอง ฟังด้วยใจ ซึ่งธรรมตามที่ได้ฟังมาได้เรียนมา และ 6. ย่อมจำพรรษาอยู่ในอาวาสที่มีภิกษุผู้เถระเป็นพหูสูต ชำนาญคัมภีร์ ทรงธรรม ทรงวินัย ทรงมาติกายอยู่ และเข้าไปหาภิกษุผู้เถระเหล่านั้นโดยกาลอันควรแล้วไต่ถามสอบสวนข้อธรรมที่ยังไม่แจ่มแจ้ง ซึ่งการจะเป็นพหูสูตได้อีกประการหนึ่งซึ่งขาดไม่ได้เลยนั่นก็คือการสาธยายธรรมจนชื่นใจและทราบชัดธรรม มีหลักการวัดคือการสาธยายธรรมจนชื่นใจและทราบชัดธรรม

3.3.4 วิธีการสาธยายธรรมทำให้ไม่เป็นมลทิน

ในพระสุตตันตปิฎก ได้แสดงไว้ว่า

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย มลทิน 8 ประการนี้ 8 ประการ เป็นไฉน ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย มนต์มีการไม่ท่องบ่นเป็นมลทิน 1 เรือนมีความไม่หมั่นเป็นมลทิน 1 ความเกียจคร้านเป็นมลทินของฉิวพรรณ 1 ความประมาทเป็นมลทินของผู้รักษา 1 ความประพฤติชั่วเป็นมลทินของหญิง 1 ความตระหนี่เป็นมลทินของผู้ให้ 1 อกุศลธรรมที่ลามกเป็นมลทินที่ทั้งโลกนี้และโลกหน้า 1 เราจะบอกมลทินที่ยิ่งกว่ามลทินนั้น คือ อวิชชาเป็นมลทินอย่างยิ่ง ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย มลทิน 8 ประการนี้แล⁵³

จากเนื้อความดังกล่าวทำให้ทราบวิธีการสาธยายธรรม ได้แก่การท่องบ่นเพื่อการไม่หลงลืมนี้ถึงครั้งไหนสามารถสาธยายธรรมได้ทันที

3.3.5 วิธีการสาธยายธรรมเพื่อเป็นบริวารของจิต ยินดีในบุญกุศล เพื่อความไม่เบียดเบียน ไม่มีเวรไม่มีภัย

ในพระสุตตันตปิฎก ได้กล่าวไว้ว่า

ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้มีความเพียร ประพฤติพรหมจรรย์ มากด้วยการสาธยาย มากด้วยการบริจาค เธอรู้สึกว่าเป็นผู้มากด้วยการบริจาค ย่อมได้

⁵² วจ.ปณจก. 36/322/683-685.

⁵³ วจ.สุตตค. 37/105/393.

ความรู้หรือรล ย่อมได้ความรู้ธรรม ย่อมได้ความปรามอทยอันประกอบด้วยธรรม ความปรามอทยอันประกอบด้วยกุศลนี้ เรากล่าวว่าเป็นบรชารของจลต เพื่อ อบรมจลตไม่ให้มีเวร ไม่ให้มีความเบียดเบียน ธรรม 5 ประการนี้ ที่พราหมณั ทังหลายบัญญัติเพื่อทำบุญ เพื่อยนตลกุศลนี้ เรากล่าวว่าเป็นบรชารของจลตเพื่อ อบรมจลตไม่ให้มีเวร ไม่ให้มีความเบียดเบียน⁵⁴

จากเนือความดังกล่าวทำให้ทราบวธการสาธยายธรรม ได้แก่ 1. มีความเพียร 2. ประพฤติ พรหมจรรยา 3. มากด้วยการสาธยาย และ 4. มากด้วยการบรจาค

3.3.6 วธการสาธยายธรรมเป็นเหตุให้ละความง่วง

พระพุททองค้ทรงสอนท่านพระโมคคัลลานะว่า “ถ้ายังละไม่ได้ แต่เนือเธอฟังสาธยายธรรม ตามที่ตนได้สดับมาแล้ว ได้เรียนมาแล้วโดยพิสตาร ขอนี้จะเป็นเหตุให้เธอละความง่วงนั้นได้”⁵⁵ จาก เนือความดังกล่าวทำให้ทราบวธการสาธยายธรรม ได้แก่ 1. ฟัง 2. เรียน และ 3. สาธยายธรรม

3.3.7 สรूपหลักวธการสาธยายธรรมให้เกิดประโยชน์

ประโยชน์หรืออานิสงส์การสาธยายธรรมจะเกิด หรือจะได้รับ ต้องมีหลักวธการสาธยายธรรม สรूपได้ดังต่อไปนี้

หลักวธการสาธยายธรรม

1. ฟังมา
2. เล่าเรียน คือ สุตตะ เคยยะ เวยยากรณ คาถา อุทาน อติวุตตะกะ ชาดก อัฎฐธรรม เวทลละ
3. สาธยายธรรมหรือการท่องบ่นเพื่อการไม่หลงลืมนึกถึงครั้งไหนสามารถสาธยายธรรมได้ทันที

หลักธรรมประกอบการสาธยายธรรม

วธการสาธยายธรรมที่จะก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต้องประกอบด้วยหลักธรรม ดังนี้

1. ความไม่ประมาท
2. ความเพียร
3. ความมีใจเด็ดเดี่ยว
4. แสดงธรรมตามที่ได้ฟังมา ได้เรียนมาแก่ผู้อื่นโดยพิสตาร
5. บอกสอนธรรมที่ได้เรียนมาแก่ผู้อื่นโดยพิสตาร
6. ย่อมตรีกตรง เฟ่งด้วยใจ ซึ่งธรรมตามที่ได้ฟังมา ได้เรียนมา
7. อยู่ใกล้ผู้เป็นพหูสูต ข่านาญคัมภีร์ ทรงธรรม ทรงวินัย ทรงมาติกา

⁵⁴ ม.ม. 21/727/438-439.

⁵⁵ อ.ง.สศตค. 37/58/183-184

8. ทรงจำธรรมจนขึ้นใจ	9. ทราบเนื้อความชัดของธรรมที่สาธยาย
10. ประพฤติพรหมจรรย์	11. การสาธยายมาก
12. การบริจาคมมาก	

3.4 ประโยชน์ของการสาธยายธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท

การทำอะไรก็ตามต้องมีผลตามมาเสมอ การสาธยายธรรมก็เช่นเดียวกันมีประโยชน์ ดังต่อไปนี้

3.4.1 ประโยชน์ของการสาธยายธรรมตามคำสอนของพระพุทธเจ้า

1. เพื่อความตั้งมั่นของพระสัทธรรม ดังข้อความที่ว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ธรรม 5 ประการนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อความตั้งมั่น ไม่ลบลือนเสื่อมสูญแห่งสัทธรรม ธรรม 5 ประการเป็นไฉน คือ... ภิกษุทั้งหลายย่อมทำการสาธยายธรรมตามที่ได้ฟังมา ตามที่ได้เล่าเรียนมาแก่ผู้อื่นโดยพิสดารนี้เป็นธรรมข้อที่ 4 ย่อมเป็นไปเพื่อความตั้งมั่น ไม่ลบลือนเสื่อมสูญแห่ง สัทธรรม...”⁵⁶

2. เป็นเครื่องให้ถึงวิมุตติ ดังข้อความที่ว่า “ภิกษุย่อมทำการสาธยายธรรมเท่าที่ได้สดับ ได้ศึกษาเล่าเรียนมาโดยพิสดารเธอย่อมเข้าใจจรรรธ เข้าใจธรรม ในธรรมนั้น ตามที่ภิกษุสาธยายธรรมเท่าที่ได้สดับ ได้ศึกษาเล่าเรียนมาโดยพิสดาร เมื่อเธอเข้าใจจรรรธ เข้าใจธรรมย่อมเกิดปราโมทย์. . . เมื่อมีสุข จิตย่อมตั้งมั่น ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย นี่เป็นเหตุแห่งวิมุตติข้อ 3. . .”⁵⁷

3. จิตเป็นสมาธิ ดังคำสอนที่ว่า “ภิกษุสาธยายธรรมเท่าที่ได้สดับ ได้ศึกษาเล่าเรียนมาโดยพิสดาร เมื่อเธอเข้าใจจรรรธ เข้าใจธรรม ย่อมเกิดปราโมทย์ เมื่อเกิดปราโมทย์แล้ว ย่อมเกิดปีติ เมื่อใจเกิดปีติ กายย่อมสงบ ผู้มีกายสงบแล้ว ย่อมได้เสวยสุข เมื่อมีสุข จิตย่อมตั้งมั่น”⁵⁸

4. เป็นพหุสูต⁵⁹

5. ทำให้ไม่เป็นมลทิน ดังข้อความว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย มลทิน 8 ประการนี้ 8 ประการเป็นไฉน ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย มนต์มีการไม่ท่องบ่นเป็นมลทิน 1”⁶⁰

6. เป็นบริวารของจิต ยินดีในบุญกุศล เพื่อความไม่เบียดเบียนไม่มีเวรไม่มีภัย ดังข้อความว่า “ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้มีความเพียร ประพฤติพรหมจรรย์ มากด้วยการสาธยาย มากด้วย

⁵⁶อง.ปญจก. 36/155/325- 326.

⁵⁷อง.ปญจก. 36/26/40.

⁵⁸อง.ปญจก. 36/26/40.

⁵⁹ดูรายละเอียดใน อง.ปญจก. 36/322/685.

⁶⁰อง.สตุตทก. 37/105/393.

การบริจาค เธอรู้สึกว่าเป็นผู้มากด้วยการบริจาค ย่อมได้ความรู้orro ย่อมได้ความรู้ธรรม ย่อมได้ความรู้
 ปราโมทย์อันประกอบด้วยธรรม ความปราโมทย์อันประกอบด้วยกุศลนี้ เรากล่าวว่าเป็นบริวารของ
 จิต เพื่ออบรมจิตไม่ให้มีเวร ไม่ให้มีความเบียดเบียน ธรรม 5 ประการนี้ ที่พรหมณ์ทั้งหลายบัญญัติเพื่อ
 ทำบุญ เพื่อยินดีกุศลนี้ เรากล่าวว่าเป็นบริวารของจิตเพื่ออบรมจิตไม่ให้มีเวร ไม่ให้มีความเบียดเบียน”⁶¹

7. เป็นเหตุให้ละความง่วง ดังข้อความที่ว่า “ดูก่อนโมคคัลลานะ เพราะเหตุนี้แหละ
 เมื่อเธอมีสัญญาอย่างไรอยู่ ความง่วงนั้นย่อมครอบงำได้ เธอพึงทำไว้ในใจซึ่งสัญญานั้นให้มาก ข้อนี้จะเป็น
 เหตุให้เธอละความง่วงนั้นได้ ถ้าเธอยังละไม่ได้ แต่นั้นเธอถึงตริกตรองพิจารณาถึง ธรรมตามที่ตนได้สดับ
 แล้ว ได้เรียนมาแล้วด้วยใจ ข้อนี้จะเป็นเหตุให้เธอละความละความง่วงนั้นได้ถ้ายังละไม่ได้ แต่นั้นเธอพึง
 สาธยายธรรมตามที่ตนได้สดับมาแล้ว ได้เรียนมาแล้วโดยพิสดาร ข้อนี้จะเป็นเหตุให้เธอ”⁶²

8. ทำให้ผู้ได้ฟังบรรลุธรรมได้ ดังข้อความที่ว่า “แม้การตรัสรู้ธรรมก็ย่อมมีได้แก่เปรต
 จำพวกติเหตุกะ ก็ยักขิณีชื้อปัยงกรมาตาได้สดับพระอนุรุทธเถระผู้สาธยายธรรมอยู่ในเวลาใกล้รุ่ง ตักเตือน
 บุตรน้อยอย่างนี้ว่า เจ้าปัยงกรอย่าเฝ้าไป ภิกษุกำลังกล่าวบทธรรม อีกอย่าง เรารู้บทธรรมแล้ว จะ
 ปฏิบัติ เพื่อประโยชน์ของเรา ข้อนี้พึงมี เราพึงสำรวมในสัตว์ทั้งหลายไม่พึงกล่าวเท็จ ทั้งๆ รู้ฟังศึกษา
 ความเป็นผู้มีศีลของตน เราก็จะพ้นจากกำเนิดปีศาจ ดังนี้แล้วได้บรรลุโสดาปัตติผลในวันนั้นเอง”⁶³

9. เป็นผู้อยู่ในธรรม ดังข้อความว่า “ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเล่าเรียนธรรม คือ สุตตะ
 เคยยะ เวຍยากรณะ คาถา อุทาน อิติวุตตกะ ชาดก อัมภุตธรรม เวทัลละ เธอย่อมไม่ปล่อยให้วันคืน
 ล่วงไป ไม่ละการถือถือออก เร้นอยู่ ประกอบความสงบใจในภายใน...แสดงภิกษุผู้มากด้วยการสาธยายธรรม
 ...แสดงภิกษุผู้อยู่ในธรรมด้วยประการฉะนี้”⁶⁴

10. ผู้ฟังธรรมได้ความเลื่อมใส ผู้กล่าวธรรมย่อมได้รับความสรรเสริญ ดังข้อความว่า
 “ภิกษุ ท่านอยู่ร่วมกับภิกษุทั้งหลาย ย่อมไม่สาธยายบทแต่งพระธรรม เพราะเหตุไร บุคคลฟังธรรมแล้ว
 ย่อมได้ความเลื่อมใส ผู้กล่าวธรรมย่อมได้รับความสรรเสริญในภิกษุธรรมเทียว”⁶⁵

11. เพื่อคุ้มครอง เพื่อรักษา เพื่อความไม่เบียดเบียน เพื่ออยู่สำราญ ดังข้อความว่า
 “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงเรียนอาฏานาฏิยรักษั จงชวนขวยอาฏานาฏิยรักษั จงทรงอาฏานาฏิย

⁶¹ม.ม. 21/727/438-439.

⁶²อง.สตตก. 37/58/184-185.

⁶³ที.ม. 13/66/224.

⁶⁴อง.ปจก. 36/73/169.

⁶⁵ส.ส. 25/787/373.

รักษไว้ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อาณานาฎิยรักษนี้ประกอบด้วยประโยชน์ เพื่อคุ้มครอง เพื่อรักษา เพื่อความไม่เบียดเบียน เพื่อความอยู่สำราญ แห่งภิกษุ ภิกษุณี อุบาสกอุบาสิกาทั้งหลาย”⁶⁶

จึงกล่าวโดยสรุปได้ว่า 1. เพื่อความตั้งมั่นของพระสังฆธรรม 2. เป็นเครื่องให้ถึงวิมุตติ 3. จิตเป็นสมาธิ 4. เป็นพหูสูต 5. ทำให้ไม่เป็นมลทิน 6. เป็นบริวารของจิต ยินดีในบุญกุศล เพื่อความไม่เบียดเบียน ไม่มีเวรไม่มีภัย 7. เป็นเหตุให้ละความง่วง 8. ทำให้ผู้ได้ฟังบรรลุธรรมได้ 9. เป็นผู้อยู่ในธรรม 10. ผู้ฟังธรรมได้ความเลื่อมใส ผู้กล่าวธรรมย่อมได้รับความสรรเสริญ 11. เพื่อคุ้มครอง เพื่อรักษา เพื่อความไม่เบียดเบียน เพื่ออยู่สำราญ

3.3.2 ประโยชน์ของการสาธยายธรรมตามทัศนะทั่วไป

การสาธยายธรรมเป็นประเพณีที่สืบเนื่องกันมาช้านานของชาวพุทธ ซึ่งเป็นผู้ที่นับถือและเข้าใจหลักของพระพุทธศาสนา ประพฤติตัวให้ถูกต้อง ดังที่เรียกว่า พุทธบริษัท ได้แก่ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา การสวดมนตนั้นเป็นการนำพุทธวจนะมาสวดหรือสาธยายในเรื่องของทุกข์และการดับทุกข์ ที่จะเป็นการพึ่งตนเองและพาตัวเองออกจากกองทุกข์ โดยมีปัญญาในการอยู่กับความทุกข์อย่างรู้เท่าทันความเป็นจริง และสำหรับความทุกข์ในกรณีต่างๆ ที่พุทธบริษัทได้เผชิญและ นำมาทูลถามพระพุทเจ้าเพื่อจัดการกับปัญหาทุกข์นั้นเป็นกรณีๆ ไป ซึ่งถือเป็นเป้าหมายแห่งการสาธยายธรรมที่นำไปเพื่อการดับทุกข์นั้นๆ ตามแต่ละกรณี ตัวอย่างเช่น 1) เพื่อการสร้างสัมพันธไมตรี กับเทวดา ภูตผีปีศาจ ศัตรูหมู่มาร สัตว์มีพิษร้ายต่างๆ 2) เพื่อป้องกันไม่ให้สัตว์โลกทุกชนิดที่ ประสงค์ร้ายไม่ให้เขามารบกวนทำร้ายได้ และ 3) เพื่อระลึกถึงพระรัตนตรัย 4) เพื่อเป็นการบำเพ็ญ ภาวนาทำจิตให้เป็นสมาธิ มีรายละเอียดดังนี้

1) เพื่อการสร้างสัมพันธไมตรี กับเทวดา ภูตผีปีศาจ ศัตรูหมู่มาร สัตว์มีพิษร้ายต่างๆ

ก. กรณียเมตตสูตร: บทสวดมนตที่เป็นการสวดแผ่เมตตจิต ปรารถนาให้ผู้อื่นเป็นสุขซึ่งเป็นการสร้างสัมพันธไมตรีกับเทวดา ภูตผีปีศาจ ศัตรูหมู่มาร คือบทกรณียเมตตสูตร หรือบทเมตตปริตร ซึ่งบันทึกไว้ สรุปได้ว่า⁶⁷

สมัยหนึ่งเมื่อพระพุทธเจ้าประทับอยู่ที่วัดพระเชตุวัน กรุงสาวัตถีมีภิกษุ 500 รูปเดินทาง ไปแสวงหาสถานที่ปฏิบัติธรรมที่ไพร่สนทแห่งหนึ่ง ซึ่งตกลงกันจะอยู่ปฏิบัติธรรมจำพรรษาในที่นั้น ชาวบ้านก็มีจิตศรัทธาสรางกุฏิถวายและอุปัฏฐากด้วยปัจจัยสี่ เมื่อฝนตกพวกท่านจะเจริญ กรรมฐานที่กุฏิ ครั้นฝนไม่ตกก็จะมาปฏิบัติที่โคนต้นไม้รุกขเทวดาที่สิงสถิตอยู่ที่ต้นไม้ ไม่สามารถอยู่ในวิมานได้ เพราะผู้ทรงศีล

⁶⁶ที.ปา. 16/220/140.

⁶⁷จุฬาทิพย์ อุมะวิชนี, รศ., *ตำนานบทสวดมนต*, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสาร, 2552), หน้า 45.

มาอยู่ใต้วิมานของตน จึงต้องพาบุตรธิดาลงมาอยู่บนพื้นดินเบื้องแรกคิด ว่าพวกภิกษุคงจะอยู่ชั่วคราว ก็ ทรนรออยู่ แต่เมื่อรู้ว่ามาจำพรรษาตลอดสามเดือนจึงไม่พอใจคิดจะ ขับไล้ให้กลับไปในระหว่างพรรษา ฉะนั้นจึงพยายามหลอกหลอนด้วยวิธีต่างๆ เช่นลำแดงรูปรางที่ นากลัว ร้องเสียงโหยโชน ทำให้ได้รับกลิ่น เหม็นต่างๆ พวกภิกษุได้หวาดหวั่นตกใจต่ออารมณ์ที่น่า กลัวเหล่านั้น ไม่สามารถปฏิบัติธรรมโดยสะดวก ได้ จึงปรึกษากันว่า ควรจะกลับไปจำพรรษาหลังใน สถานที่อื่น จากนั้นจึงรีบเดินทางกลับไปเข้าเฝ้า พระพุทธเจ้าเพื่อกราบทูลเรื่องนี้แด่พระพุทธองค์ ทรงเล็งเห็นว่าสถานที่เดิมเหมาะสมกับภิกษุเหล่านี้ จึง ทรงแนะนำให้กลับไปสถานที่นั้นพร้อมกับ ตรัสสอนบทเมตตปริตรเพื่อเจริญเมตตาแก่รุกขเทวดา

เมื่อพวกภิกษุได้เรียนจากพระพุทธเจ้าแล้ว จึงเดินทางกลับสถานที่เดิม พวกท่านได้เจริญ เมตตาโดยสาธยายบทสวดนี้ อานุภาพแห่งเมตตาทำให้รุกขเทวดามีจิตใจอ่อนโยนมีไมตรีไม่ทำการ เบียดเบียนอีก ทั้งยังช่วยปรนนิบัติและคุ้มครองภัยอื่นๆ ด้วย เหล่าภิกษุจึงได้พากันเจริญเมตตาและใช้ เมตตาเป็นบาทแห่งการเจริญวิปัสสนา ทุกรูปได้บรรลุอรหัตตภายในพรรษานั้น

เรื่องนี้ ความทุกข์เกิด: เทวดาประสบกับสิ่งไม่เป็นที่รักที่พอใจ คือความยึดมั่นในเวทนา พึง พพอใจในที่ที่ตนอาศัยอยู่ จึงไม่พอใจที่มีผู้อื่นมาอาศัยอยู่ด้วย ความทุกข์เกิด: ทุกข์: ภิกษุทั้งหลาย ที่จำ พรรษาอยู่ หวาดหวั่นตกใจต่ออารมณ์ที่น่ากลัว และพุทธศาสนาไม่ได้สอนให้หนีปัญหาหรือ

กรณีเมตตสูตรเป็นบทที่มีความสำคัญยิ่งบทหนึ่ง ด้วยการเจริญเมตตาอย่างไม่มีที่สุดไม่ มี ประมาณ ไปสู่สิ่งมีชีวิตทุกชนิด ทั้งอมมนุษย์ มนุษย์ สัตว์เล็กสัตว์ใหญ่ อยู่ไกลหรือใกล้ ที่รู้หรือไม่รู้ ก็ตาม ทั้งในอดีต ปัจจุบัน และอนาคต พระสูตรนี้จึงปรากฏในพิธีกรรมสวดมนต์ทั้งปวง

ข. ชั้นปริตร : บทสาธยายธรรมที่เป็นการสัมพันธ์ไมตรีหรือแผ่เมตตากับสัตว์มีพิชราย ต่างๆ ที่พระพุทธเจ้าทรงสอนให้ภิกษุแผ่เมตตาไปในบรรดาตระกูลที่มีพิชรายทั้งหลาย เพื่อเป็นการคุ้มครอง ปองกันตนเองจากสัตว์ร้าย ปรากฏทั้งในพระวินัยปิฎกและพระสุตตันตปิฎก เรื่องราวเกี่ยวกับการตรัส ชั้นปริตรขาดก เกิดขึ้นที่เมืองสาวัตถี ภิกษุรูปหนึ่งขณะกำลัง ฝานพญายูไกลประตู่เรือนไฟ ได้ถูกงูที่นิ้วเท าและสิ้นใจตายทันที ซึ่งในเรื่องนี้พระพุทธเจ้าตรัสว่า ภิกษุนั้นคงจะมีได้แผ่เมตตาไปยังตระกูลพญายูทั้ง 4 คือ ตระกูลวิรูปกษ ตระกูลเอราภตตระกูลฉัพ ยาบุตร ตระกูลกัณหาโคตมกะ พระพุทธองค์ตรัสเรื่องราวใน อดีตชาติของพระองค์ให้ภิกษุทั้งหลาย ฟังว่า ในครั้งนั้น พระองค์เป็นพราหมณ์ แคว้นกาสิ และได้ ออกบวชเป็นฤาษีได้บำเพ็ญเพียรจนได้

โดยสรุปกล่าวคือ เหล่าฤาษีในครั้งนั้นก็คือพุทธบริษัทในครั้งนั้น ส่วนฤาษีผู้อาจารย์ก็คือ พระพุทธองค์ และพระองค์ทรงแนะนำวิธีการแผเมตตาจิตไปในตระกูลพญางูทั้ง 4 ตามที่ปรากฏ ในชั้นปริตรชาดก⁶⁸

เรื่องนี้ความทุกข์เกิด: ภิกษุทั้งหลายมีความกลัวงูเป็นทุกข์เมื่อภิกษุรูปหนึ่งถูกงูกัดตาย ทุกข์ทางใจ พระพุทธเจ้าทรงแก้ปัญหาความทุกข์ที่ใจ คือ ไม่เป็นศัตรูต่อกันมีแต่ความเป็นมิตรต่อกัน และให้ความเมตตาต่อตระกูลงูทั้งหมดเป็นพลังที่ดีต่องูทั้งหลาย ที่จะอยู่กันด้วยความสงบ ไม่เบียดเบียนกัน โดยการสวดบทชั้นปริตร มีสมาธิจดจ่ออยู่ระหว่างสวดไม่ฟุ้งซ่าน หวาดกลัวก่อให้เกิดเป็นกำลังใจในการปฏิบัติต่อ

2) เพื่อป้องกันไม่ให้สัตว์โลกทุกชนิดที่ประสงครายไม่ไหวเขามารบกวนทำร้ายได้

โมรปริตร : บทสวดมนต์เป็นการกล่าวถึงคุณของพระพุทธเจ้าในอดีตทั้งหลาย แล้วน้อมเอา พระพุทธคุณให้เกิดเป็นพุทธานุภาพปกป้องคุ้มครองให้มีความสวัสดิ์แคล้วคลาดปลอดภัยอีกทั้ง ศัตรู มุรธา ซึ่งบันทึกลงไว้ สรุปได้ว่า⁶⁹

ในอดีตกาล พระโพธิสัตว์ เกิดเป็นนกยูงทองอาศัยอยู่ที่ทัณฑกหิรัญบรรพต ที่อยู่อาศัย เป็นที่ลี้ลับ เมื่อพระอาทิตย์ขึ้นนกยูงจะเพ่งดูพระอาทิตย์กำลังขึ้น แล้วรายงานมนต์สารวา อุเทตะยัญญุ จักขุมา เอกะราชา เป็นต้น พอตกเย็นนกยูงก็จะรายงานมนต์สารวาพระอาทิตย์อัสดงวาอะเป ตะยัญญุจักขุมา เป็นต้น ทำให้นกยูงแคล้วคลาดปลอดภัยตลอดมาด้วยมนต์บทนี้

วันหนึ่ง พรานป่าคนหนึ่งเที่ยวล่าสัตว์ไปจนถึงถิ่นนั้น ได้เห็นนกยูงทองโดยบังเอิญ จึง บอกลูกชายของตน ต่อมาพระราชเทวีของพระเจ้าพาราณสี พระนามว่าพระนางเขมา ทรงสุบินว่า ได้เห็นนกยูงทองแสดงธรรมให้พระองค์ฟัง ครั้นตื่นบรรทมจึงทูลพระราชสวามีให้ทรงทราบ แล้ว พระนางก็ทูลบอก พระประสงคจะฟังธรรมของนกยูงทอง

พระราชาก็รับสั่งให้เรียกประชุมบรรดาพรานป่าทั้งหลายเรื่องนกยูงทอง บุตรของพราน ป่าคนนั้นก็กราบทูลว่า พ่อของตนเคยเห็นนกยูงทองตัวหนึ่งอาศัยอยู่ที่ภูเขาทัณฑกหิรัญบรรพต พระองค์จึงรับสั่งให้ไปจับมาถวายเป็นๆ

พรานนั้นเที่ยวเสาะหาถิ่นที่อยู่ของนกยูงจนพบแล้วจึงวางบ่วงในที่นั้น ด้วยอาณุภาพแห่ง มนต์นกยูงก็แคล้วคลาด นายพรานพยายามดักอยู่ถึง 7 ปี โดยมีได้กลับบ้านเพราะกลัวต้องพระ ราชอาญา ใน

⁶⁸พระศาสนาโสภณ (วัดมกุฏกษัตริยาราม), *สวดมนต์แปล*, พิมพ์ครั้งที่ 15, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2552), หน้า 69-72.

⁶⁹พระมหาเทอด ญาณวชิโร (วงศชะอุ่ม), *พุทธานุภาพ*, (กรุงเทพมหานคร : เพลสแอนดตีไซด, 2549), หน้า 61-66.

ที่สุดก็ตายอยู่กลางป่านั้น พระนางเขมาราชเทวี ก็ทรงประชวรสิ้นพระชนมที่ไม่สม พระประสงค พระเจ้าแผ่นดินทรงพิโรธ จึงมีรับสั่งให้จารึกแผ่นทองคำ “มีนกยูงทองตัวหนึ่งอาศัย อยู่บนยอดเขาทัศนทก หิริญบรรพต หากผู้ใดกินเนื้อของมัน ผู้นั้นจะมีอายุยืนไม่แก่และไม่ตาย” แล้วให้บรรจสุใส่หีบทองเก็บไว้ เมื่อพระราชของคณัสนสิ้นพระชนมแล้ว ก็ไม่ปรากฏมีพรานคนใด สามารถจับนกยูงทองตัวนั้นได้ เหตุการณ์ เปนดังนี้จนถึงพระเจ้าแผ่นดิน 6 พระองค์

ครั้นถึงสมัยพระราชของคที่ 7 ครองราชย์ พระองค์ก็รับสั่งให้พรานป่าไปจับอีกนายพราน คน นั้นปัญญาหลักแหลม ไปสังเกตการณ์จึงรู้ว่า ที่นกยูงตัวนี้ไม่ติดบวงเพราะรายมนตป้องกันตน ก่อนแล้ว ออกหากิน จึงคิดว่าหากสามารถจับก่อนที่นกยูงจะรายมนตก็น่าจะจับได้ ก็กลับไปจับ นกยูงตัวเมียตัวหนึ่ง มาเลี้ยงไว้จนเชื่อง และปล่อยนางนกยูงรำแพนส่งเสียงร้อง พอนกยูงทองได้ยิน เสียงนางนกยูง ไม่ สามารถรายมนตตามที่เคยปฏิบัติมา บินลาไปหานางนกยูง เลยติดบวงที่พราน ดักไว้ พรานจับนกยูงทอง ไปถวายพระเจ้าแผ่นดิน พระองค์ทอดพระเนตรเห็นรูปร่างของนกยูงทอง นั้นแล้วพอพระทัย

เมื่อนกยูงทองได้เขาเผ่าพระราชาก็ทูลถามว่า เหตุใดจึงจับตนมา พระราชาตรัสว่า ได้ ทราบว่า ผู้ใดกินเนื้อของเจ้า ผู้นั้นจะไม่แก่และไม่ตาย นกยูงทองกราบทูลว่า เมื่อตนก็ต้องตาย แล้วทำไมคนที่กิน เนื้อของตนจะไม่ตายเล่า พระราชาตรัสว่า มีจารึกบันทึกไว้ว่า เจ้ามีขนสีทอง ผู้ใด กินเนื้อของเจ้า แล้วจะไม่แก่และไม่ตาย นกยูงทองทูลว่า เหตุที่ตนมีขนเป็นสีทอง ก็ด้วยใน

พระโพธิสัตว์แสดงธรรมถวายโอราตพระราชทำให้ตั้งอยู่ในความไม่ประมาท แล้วก็บินกลับ ไปสู่ ทัศนทกหิริญบรรพตอันเปนแหล่งที่อยู่อาศัยของตนตามเดิม⁷⁰

จากเรื่องนี้ ทุกขเกิด: พระนางเขมาราชเทวี ปรารถนาสิ่งใดไม่ได้สิ่งนั้นนั่นก็เป็นทุกขคือ อยากร ไดนกยูงทองกระทั่งตรอมใจตาย และพระเจ้าแผ่นดินในเรื่องของความพลัดพรากจากสิ่งเปน ที่รักต่อเนื่อง เปนความคับแค้นใจคือ ความตายของหญิงที่ตนรักก่อให้เกิดเปนความแค้น และนกยูง ทองเกิดค้นหา เปนกำหนดในเสียงของนกยูงตัวเมียที่ไต่ยินจนสูญเสียวิสราภาพ ซึ่งในเรื่องได้ถึงกฎ ไตรลักษณ์ ที่ พระโพธิสัตว์ในรูปนกยูงแสดงธรรมและพระราชาคือ สิ่งทั้งหลายล้วนปรุงแต่งขึ้น มี ความไม่คงทนถาวร มี เกิดขึ้นแล้วก็เสื่อมไปตามธรรมชาติและเป้าหมายสูงสุดของชีวิตคือนิพพาน อีกทั้งความไม่ประมาทที่จักต ่องทำกิจที่ติงามในกุศลธรรมในปัจจุบันด้วยความจริงจังรอบคอบ นอกจากนี้ในเรื่องของพุทธานุภาพที่

⁷⁰พระมหาเถอด ญาณวชิโร (วงศชะอุ่ม), *พุทธานุภาพ*, (กรุงเทพมหานคร : เพลสแอนดตีไซด จำกัด, 2549), หน้า 68-69.

คุ้มครองนกยูงทอง ปัจจุบันได้มีการอธิบายในด้านวิทยาศาสตร์ คือในข้อมูลทางฟลิกส พุทธาณูภาพของ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าอยู่ในบรรยากาศของโลก และเหลืออยู่รอบๆ ตัวเรา

3) เพื่อระลึกถึงพระรัตนตรัย

ก. “รัตนสูตร” เป็นบทสวดมนต์ที่สรรเสริญพระรัตนตรัย และแผเมตตา มีอานุภาพใน การปิด เปาพิบัติให้ถึงความสวัสดิปราศจากอุปสรรคอันตรายต่างๆ ซึ่งพระพุทธรูปรับสั่งให้พระ อานนทเพน ฑูสวดองค์แรก จึงกลายมาเป็นแบบอย่างน้ำพุทธรูปในปัจจุบัน โดยทุกครั้งที่ทำน้ามนต์จะต้องมีการสวด รัตนสูตร และทำสักกิริยาประพรมน้ามันต์เพื่ออานุภาพในการขจัดปิดเปา ภัยพิบัติทั้งหลายให้อันตรธาน หายไปสิ้นอย่างฉับพลัน และเกิดความสุขสวัสดิ

พระรัตนตรัยทรงคุณานุภาพ 5 ประการ คือ เป็นวัตถุที่น่าเคารพ มีคุณความดี ไม่มี รตนะใดจะ เทียบเท่า ประสบพบเห็นโดยยากยิ่ง มิใช่วิสัยของคนชั้นต่ำจะถึงได้ ดังนั้นท่านจึงเรียกว่า รตนะ⁷¹ เพื่อน้อม ใจระลึกถึงคุณพระรัตนตรัย ที่มีต่อตนและชาวโลกและได้ฝากพุทธานุสติ ัมมานุ สติ และสังฆานุสติ รัตน สูตร มีประวัติ ดังว่า

กรุงเวสาลี นครหลวงแห่งแคว้นวัชชี เคยเป็นเมืองมั่งคั่งอุดมสมบูรณ์ เกิดภัยพิบัติอย่าง ร้ายแรง ฝนแล้งหลายปี ผู้คนอดอยากล้มตายเป็นจำนวนมาก เป็นศพนอนาถาถูกทิ้ง พวกอมนุษย์ได้ กลืนซากศพก็ พากันทำอันตรรายแก่มนุษย์ ทำให้คนตายเพิ่มมากขึ้น เป็นการประสบภัยพิบัติ 3 ประการพร้อมกัน คือ

- ก) ขาวยากหมากแพง (ทุพภิกขภัย)
- ข) ภูตผีปีศาจทำร้าย (อมนุษย์ภัย)
- ค) เกิดโรคระบาดคร่าชีวิตผู้คน (โรคภัย)

ชาวเมืองรวมตัวกันไปร้องทุกข์ต่อพระเจ้าแผ่นดินว่า ในเมืองนี้ไม่เคยมีภัยประการนี้ จึง ปรึกษากันว่า เห็นสมควรทูลเชิญพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จจากแคว้นมคธสูกรุงเวสาลีเพื่อภัยพิบัติ ทั้งปวงจัก ระวังไป

พระบรมศาสดาทรงพิจารณาเห็นว่า หากพระองค์เสด็จไปกรุงเวสาลี ประโยชน์ 2 อย่าง จัก เกิดขึ้น คือ พระองค์จะแสดงรัตนสูตรอันจะเป็นเหตุให้ชาววัชชีได้ดวงตาเห็นธรรมบรรลุมรรคผล เป็นอัน มาก ประการหนึ่ง และภัยพิบัติทั้งหลาย จะสงบลง ประการหนึ่ง จึงทรงรับนิมนต์เพื่อเสด็จ สูกรุงเวสาลี พระเจ้าพิมพิสารผู้ครองแคว้นมคธ ได้รับสั่งให้ปรับพื้น ถมดินทำทางให้เรียบเสมอ การเสด็จออกจากกรุง ราชคฤห์พร้อมด้วยภิกษุ 500 รูป สูฟ่งแม่น้ำคงคา

⁷¹พระมหาเถอด ญาณวชิโร (วงศชะอุ่ม), พุทธาณูภาพ, (กรุงเทพมหานคร : เพลสแอนดตีไซด, 2549), หน้า 147-154.

เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จถึงฝั่งแม่น้ำคงคาแคว้นมคธ ฝน โบกขรพรชได้ตกลงมา อยางหนักบนแผ่นดินแคว้นวัชชี พัดพาเอาสิ่งโสโครกต่างๆ ลงแม่น้ำลำคลองไปสิ้น พื้นดินชุ่มเย็น และสะอาดไปทั่ว ครั้นถึงกรุงเวสาลี พระอินทรพร้อมด้วยเทพบริวารเป็นอันมากก็มา ณ ที่นั้น พวก อมนุษย์ก็ถอยร่นหลีกไป

พระพุทธองค์ทรงรับสั่งให้พระอานนทเรียนรัตนสูตร เพื่อกำจัดภัยพิบัติทั้งปวง พระ อานนทเอาน้ำใสบาตรของพระพุทธองค์เดินสวดรัตนสูตรพลาญประพรมน้ำพระพุทธรมนต์ไปทั่วพระนคร เมื่อพระอานนทเถระขึ้นบท “ยังกัญญิตตัง ฯลฯ” พวกอมนุษย์ต่างพากันหนีออกทางประตู เมืองทั้ง 4 ประตู พอพวกอมนุษย์ออกไป โรคในตัวมนุษย์ก็หาย ต่างก็มาบูชาพระอานนทเถระด้วย เครื่องบูชาต่าง ๆ

เมื่อพระพุทธองค์เสด็จเข้าสู่เมืองเวสาลี เหล่าภิกษุสงฆ์และเจ้าลิจฉวีทั้งหลายตลอดจน ประชากรราษฎรก็ไปเข้าเฝ้าพร้อมเหล่าเทวดาทั้งปวง พระอานนทเสร็จจากการประพรมน้ำพระพุทธร มนต์แล้ว ก็มาเข้าเฝ้าพระพุทธองค์ ที่ประชุมนั้นได้กลายเป็นมหาสมาคม พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ ตรัสรัตนสูตรว่าเมื่อจบเทศนา ภัยพิบัติทั้งปวงได้สงบลง ความสุขสวัสดิแผ่ไปทั่วแคว้นวัชชี⁷²

เรื่องนี้ทุกขเกิด : ทุกข์ของชาวเมืองในเรื่อง หุภิกขภัย อมนุษย์ภัย โรคภัย ซึ่งเป็นทุกข์ทางกาย และทางใจ นอกจากการสวดมนต์เป็นพุทธานุภาพ ธรรมานุภาพ และสังฆานุภาพเพื่อเป็น การบรรเทาทุกข์ทางใจบำบัดความกลัว ความสะดุ้ง ขนพองสยองเกล้าของบุคคลแล้ว การพรมน้ำพระพุทธรมนต์เพื่อเกิดสิริมงคลแก่ตนและบ้านเรือนหรือแม่แต่โลภูติผีปีศาจได้ พลังพระพุทธรมนต์ ประหนึ่งคลื่นเสียงทรง อานุภาพที่มีไข่มุกต่อหน้าหรือผู้สวดเท่านั้น แต่ยังแผ่ไปสู่สถานที่ๆ มีสาธยายธรรมเป็นนิจ เป็นพลังแห่งค วามสงบ⁷³ นอกจากนี้ได้มีผู้วิจัยไว้ว่าโมเลกุลของน้ำที่ได้รับเสียงสาธยายธรรมจะเป็นโมเลกุลที่มีความสม บรูณสวยงาม⁷⁴ ทั้งนี้เนื่องจากเสียงสวดมนต์เป็นพลังสันสะเทือน ของบทสาธยายธรรมส่งให้อณูในน้ำ ปรับตัวสู่ภาวะที่สมบูรณ์ละเอียดอ่อนได้

ข. ธัคคสูตร : บทสาธยายธรรมที่เป็นอานุภาพของพระรัตนตรัย โดยมีตำนานเล่าสมัย หนึ่ง เมื่อ พระผู้มีพระภาคเจ้า เสด็จประทับ ณ พระเชตวันมหาวิหาร ณ เมืองสาวัตถี ทรงมีพระ ประสงค์จะ เตือนพุทธบริษัทให้ใส่ใจหมั่นระลึกถึงคุณพระรัตนตรัย (การใส่ใจ หมั่นระลึกถึงรู่ะนั้น ไว่เนื่องๆ) ในทาง พระพุทธศาสนาได้แสดงอนุสติไว้ 10 ประการ ว่าเป็นอารมณ์ทำใจให้สงบสุขใน อนุสติทั้ง 10 พุทธานุสติ ัมมานุสติ และสังฆานุสติ 3 ประการ เหมาะแก่ชนทุกชั้นและทุก กาล ดังนั้น ผู้รู้จึงสรรเสริญ อนุสติ

⁷²พระศาสนาโสภณ (วัดมกุฏกษัตริยาราม), สวดมนต์แปล, หน้า 57-65.

⁷³จุฬาทิพย์ อุมะวิชนี, ตำนานบทสวดมนต์, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสาร, 2552), หน้า 8.

⁷⁴ฟูจิโมโต โนริยุกิ, น้ำประจุพลังบำบัดโรค, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร : รวมทรศน, 2547), หน้า 23.

คือ การระลึกถึงคุณพระพุทธรเจ้า พระธรรมเจ้า พระสงฆ์เจ้านั้น เป็นการทำให้จิตผ่องใส สดชื่น อิ่มใจ ให้สงบอารมณ์ฟุ้งซ่าน ตลอดจนช่วยกำจัดความสะอึก หวาดเสียว ถึงตัวสันไตด้วย โดยตรัสเล่าเรื่องเก่าๆ ให้ภิกษุทั้งหลายฟังว่า

แต่ปางก่อน เมื่อสงครามเวทตากับอสูร ครั้นนั้น เหลลาเวทตาก็มีความสะอึกหวาดกลัวต่อ พวกอสูรไม่นอน ถึงกับทวารสักกะผุเป็นจอมเทพเจ้า 3 ชั้นพา ให้ประชุมเทพยดาทั้งสิ้น แล้วจัดทำ ธงชัยประจำทัพทั้ง 4 ทิศ เป็นสัญญาณต่อต้านพวกอสูร โดยเทวบัญชาว่า “ดูกองทหารผู้เฒ่าผู้แก่ ในขณะที่ทำสงครามกับเหล่าอสูร ความกลัว ความสะอึกจนพองสยองเกล้า อันจะทำให้เสียกำลังรบอาจเกิดมีแก่บางท่านได้ ดังนั้น ถ้าคราวใดเกิดความกลัวขึ้น ขอให้ทุกท่านจงมองดูชายธงของเรา แล้วความกลัว ความสะอึก จนพองสยองเกล้าของท่านจะหายไป หรือถ้าไม่มองชายธงของเรา ก็จะมองดูชายธงของท้าวปชาบดีของท้าววรุณหรือท้าวอีสานะองค์ใดองค์หนึ่ง เมื่อท่านทั้งหลายได้มองดูชายธงแล้ว ความกลัว ความสะอึก จนพองสยองเกล้าจักหายไป⁷⁵

เรื่องนี้ความทุกข์ที่เกิดจากความกลัว ความสะอึก จนพองสยองเกล้าด้วยพุทธานุสติ ธรรมานุสติ และสังฆานุสติ เป็นคุณอันควรแก่การเจริญสติ ควรแก่การเพ่งระลึกเพื่อก่อให้เกิดจิตเกิด ความสงบระงับ เป็นการสกัดความรู้สึกกลัวออกไป ความกลัวเป็นเพียงอารมณ์หนึ่งเท่านั้นเกิดขึ้น และดับไป เมื่อจิตสงบกายก็สงบ ผลทางกายความสะอึก จนพองสยองก็ถูกระงับไป ไม่ปรุงแต่งจิต รู้ตามภาวะที่เกิดขึ้น กลับมาเป็นจิตเบิกบานแจ่มใส

4) เพื่อเป็นการบำเพ็ญภาวนาทำจิตให้เป็นสมาธิ

“อัมมจักกัปปวัตตนสูตร” : บทสาธยายที่แสดงให้เห็นถึงการบำเพ็ญเพียรภาวนาให้จิตเป็นสมาธิของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจนเกิดปัญญาเห็นตามความเป็นจริงมีปรีวิภูสาม อากาลสิบ สองในอริยสัจ 4 พร้อมญาณและทัสสนะ ด้วยบทพระพุทธรมนต์นี้ ทำให้เกิดมีสังขารัตนะเกิดขึ้นในโลก รวมทั้งพระพุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ เป็นรัตนตรัย แก้ว 3 ประการ ดังนั้นพระสูตรนี้ จึงเป็น มงคลพิเศษไพศาล ควรแก่การสวด ควรแก่การท่องจำ กำหนด และควรแก่การแสดง และควรแก่ การบูชาสักการ เพราะเหตุนี้ผู้รู้ทั้งหลายจึงพอใจสรรเสริญด้วย จะว่าโดยอรรถหรือพยัญชนะ ตลอดสาระ ความสำคัญของความหมายในพระสูตรนี้แล้ว เป็นธรรมสมควรอย่างยิ่งที่พระสัมมาสัม พุทธเจ้าทรงยกขึ้นแสดงในเวลานั้น สมกับที่พระองค์ทรงเป็นสัพพัญญู บรรลุพระสัมโพธิญาณ โดยแท้⁷⁶

⁷⁵พระศาสนาโสภณ (วัดมกุฏกษัตริยาราม), *สวดมนต์แปล*, หน้า 186-202.

⁷⁶เรื่องเดียวกัน, หน้า 186-202.

การเจริญสมาธิจิตคือการพัฒนาจิตใจสงบแน่วแน่ ไม่ฟุ้งซ่าน อยู่ในภาวะที่จิตอยู่ในอารมณ์เป็นอันหนึ่งอันเดียว จะกลาวถึงสมาธิที่เป็นสัมมาสมาธิคือจิตตั้งมั่นชอบ แบ่งออกเป็น 3 ระดับ⁷⁷ คือ

- ก) ขณิกสมาธิ สมาธิชั่วขณะ
- ข) อุปจารสมาธิ สมาธิเฉียดฉาน หรือสมาธิในฉาน
- ค) อัปนาสมาธิ สมาธิที่แน่วแน่ หรือสมาธิในฉาน

สัมมาสมาธิในอริยมรรคมีองค์แปดคืออัปนาสมาธิหรือสมาธิในฉาน พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงบำเพ็ญภาวนาจนตรัสรู้พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ ด้วยพระทัยแห่งอรหัตตคุณ พระเมตตาการุณเต็มเปี่ยมเล็งเห็นสัตว์เวียนวายอยู่ในสังสารวัฏฏ์ไปด้วยความกำหนัดเพราะตัณหา

มานะ ทิฏฐิ ไม่มีความดำริในทางวิโมกขหมกมุ่นอยู่ในทุกขโศกนาสังเวช ปฐมเหตุคืออวิชชา เกิด ปดบังดวงปัญญาใหม่ตมิดปกคลุมดวงจิตใหม่ตมม มองไม่เห็นเหตุเห็นผลในคุณและโทษ ยากแก่ การจะแสดงธรรมโปรดให้บรรลุมรรคผล เพราะธรรมของพระทศพลที่ตรัสรู้นั้น ละเอียดสุขุมคัมภีร์ ภาพอวยงยิ่ง และบทัฒมจักกัปปวัตตนสูตร ซึ่งเป็นปฐมเทศนา เทศนากัณฑ์แรกของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่พระองค์ทรงตั้งพระทัยประกาศศาสนาประทานธรรม ให้โลกมีธรรมเป็นหลัก มีธรรม เป็นรม มีธรรม เป็นทางสันติสุข และพระองค์ทรงประกาศความเป็นพระพุทธรเจ้า เป็นศาสดาของ เทวดาและมนุษย์เป็นผู้เปิดทางสายเอก ทางสายเดียวสายที่จะนำมหาชนไปสู่พระนิพพาน

การสาธยายธรรมเป็นการพัฒนาสติเกิดเป็นสมาธิค่อยๆ ขึ้นมา จากการตั้งมั่นของจิตกำหนดคิดตามบทสวดนั้นๆ ไปอย่างรู้ความหมายเพื่อให้จิตเป็นสมาธิโดยใช้สติกำกับเป็นการสวดมนต์ด้วยใจ⁷⁸ การภาวนาทำจิตให้เป็นสมาธิหรือสมาธิภาวนาเป็นการเจริญสมาธิแบบต่างๆ จำแนกตามวัตถุประสงค์ คือ

- ก) เพื่อทิฏฐธรรมสุขวิหาร
- ข) เพื่อการไถ่ญาณทัสสนะ
- ค) เพื่อสติ และ สัมปชัญญะ
- ง) เพื่อความสิ้นแห่งอัสวักขะ⁷⁹

การสาธยายธรรมก่อให้เกิดสมาธิ จิตที่จดจ่ออยู่กับบทสาธยายธรรมอย่างตั้งมั่นเกิดความซึ่มซาบในธรรมะนั้นโดยเฉพาเกิดการปีติปราโมทย์เป็นสุขชนิดที่จะทำให้เกิดจิตเป็นสมาธิ เมื่อจิต

⁷⁷ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์*, หน้า 401.

⁷⁸ สุชีพ ปุญญานุภาพ, *ความรู้เรื่องบทสวดมนต์*, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2548), หน้า 7.

⁷⁹ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*, พิมพ์ครั้งที่ 16, (กรุงเทพมหานคร : เอส.อาร์.พริ้นติ้งแอนด์โปรดักส์, 2551), หน้า 184.

เป็นสมาธิก็เห็นตามที่เป็นจริงคือ ยถาภูตญาณทัสสนะ หรือเกิดความเบื่อหน่ายคลาย กำหนดและหลุดพ้น คือสาธยายธรรมอยู่แต่ๆ ก็เป็นโอกาสหลุดพ้นของจิตด้วยชนิดนั้นซึ่งจัดอยู่ใน วัตถุประสงค์ ขอ ข ซึ่งโดยทั่วไปการเจริญสมาธิมักเป็นไปเพื่อการอยู่เป็นสุขในปัจจุบัน หรือเป็นไป เพื่อเป็นเครื่องพักพอนของจิต หาความสุขในยามว่าง คือจัดอยู่ในวัตถุประสงค์ขอ ก

ทฤษฎีธรรมสุขวิหาร สำหรับการเจริญสมาธิภาวนาเพื่อสติและสัมปชัญญะ ควรจะเป็น การบำเพ็ญสมาธิโดยมีสติอยู่เป็นประจำขณะกระทำในแต่ละขณะ กำลังสาธยายธรรมอยู่ก็รับรู้มีสมาธิที่ บทสาธยายธรรม เสี่ยงสาธยายธรรมที่มากกระทบหู เป็นเสียงสมาธิภาวนา สายตาจดจ่อที่บทสาธยายธรรม ก็รับรู้ ความหมายของบทที่สาธยายอยู่ เป็นไปเพื่อการบำเพ็ญสมาธิภาวนา เห็นตามที่เป็นจริงตามบท สาธยายธรรมนั้นๆ เป็นช่วงของจิตที่ปราศจากความโลภ โกรธ หลง ปราศจากกิเลส ตัณหา อุปาทาน จิตใจประกอบด้วยปัญญา เริ่มเข้าใจถึงความเป็นเหตุและเป็นผลซึ่งกันและกัน ในช่วงของสมาธิพร้อมสติ ในการรู้เท่าทัน โลภะ โทสะ และ โมหะ ของตนที่สะสมอยู่ ซึ่งเป็นตัวกิเลสใน ลักษณะของอาสวะหรืออาส วัคขะ ก็จะเป็นการเท่าทันกิเลสก่อนที่จะไหลออกมาที่อารมณ์นั้นๆ จึงเป็นช่วงของจิตที่ว่างจากกิเลส พร้อมปัญญาที่จะใคร่ครวญในบทรธรรมนั้นๆ

การสาธยายธรรมเป็นการสร้างมนตชีวิตใจประจำตัว เป็นการดำรงชีวิตอยู่อย่างไม่ประมาทและ สร้างพลังจิต ยิ่งความมั่นคงให้เกิดขึ้นกับตนเอง ในการดำรงชีวิต ประจำวันให้มีสติระลึกละเอียดในการที่ จะประพาสใจชอบในกรอบของศีลธรรมอันเป็นการนำความสุขความเจริญมาสู่ตนเอง เป็นชีวิตที่มั่นคง และ จักส่งผลให้เกิดความมั่นคงต่อประเทศชาติด้วย⁸⁰

สรุปประโยชน์ของการสาธยายธรรมตามที่ศนะทั่วไป ได้ว่า 1) เพื่อการสร้างสัมพันธไมตรี กับ เทวดา ภูตผีปีศาจ ศัตรูหมู่มาร สัตว์มีพิษร้ายต่างๆ 2) เพื่อป้องกันไม่ให้สัตว์โลกทุกชนิดที่ ประสงค์ร้ายไม่ ให้เข้ามาบกรบจนทำร้ายได้ และ 3) เพื่อระลึกถึงพระรัตนตรัย 4) เพื่อเป็นการบำเพ็ญภาวนาทำจิตให้ เป็นสมาธิ

เพราะฉะนั้นจึงสรุปว่าประโยชน์ของการสาธยายธรรมมีมากได้แก่ เพื่อความตั้งมั่นของ พระสัทธรรม เป็นเครื่องให้ถึงวิมุตติ จิตเป็นสมาธิ เป็นพหุสุต ทำให้ไม่เป็นมลทิน เป็นบริวารของจิต ยินดี ในบุญกุศล เพื่อความไม่เบียดเบียนไม่มีเวรไม่มีภัย เป็นเหตุให้ละความง่วง ทำให้ผู้ได้ฟังบรรลุธรรมได้ เป็น ผู้อยู่ในธรรม ผู้ฟังธรรมได้ความเลื่อมใส ผู้กล่าวธรรมย่อมได้รับความสรรเสริญ และเพื่อคุ้มครอง เพื่อ รักษา เพื่อความไม่เบียดเบียน เพื่ออยู่สำราญ

⁸⁰ ธนิต อยู่โพธิ์, *อานุกาภาพระปริตต*, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงราชวิทยาลัย, 2537), หน้า 15-16.

บทที่ 4

วิเคราะห์พิธีกรรมกับการสาธยายธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท

จากการวิจัยที่ผ่านมาในบทที่ 2 และบทที่ 3 ทำให้ทราบประจักษ์เกี่ยวกับพิธีกรรมในพระพุทธศาสนากับการสาธยายธรรมในพระพุทธศาสนาจึงทำให้เกิดประเด็นที่น่าสนใจ ซึ่งจะได้นำมาวิเคราะห์ในบทที่ 4 นี้ ได้แก่ พิธีกรรมกับการสาธยายธรรมของคณะสงฆ์ พิธีกรรมกับคุณค่าการสาธยายธรรมในงานสวดพระอภิธรรม และการสาธยายธรรมก่อให้เกิดพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

4.1 พิธีกรรมกับการสาธยายธรรมของคณะสงฆ์

การสาธยายธรรม คือ ข้อวัตรปฏิบัติของคณะสงฆ์ไทยอันเป็นหัวใจของชาวพุทธเป็นบุญกุศริยาที่ถือปฏิบัติสืบๆ กันมา นับตั้งแต่สมัยพุทธกาล เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจ ถือกันว่าเป็นเรื่องสำคัญของชีวิต โดยเฉพาะในส่วนของพระภิกษุสงฆ์สามเณรทั้งหลาย จะให้ขาดตกบกพร่องในข้อวัตรกิจวัตรส่วนนี้ไม่ได้เด็ดขาด ถ้าหากละเลยเพิกเฉยก็ถือกันว่าเสื่อม ก่อให้เกิดเป็นบาปกรรม เป็นความไม่บริสุทธิ์ให้แก่ตนเองและสถานที่อาศัยอยู่ด้วยวุ่นวายวอดวายตลอดถึงญาติมิตรที่ถวายเป็นอุปัชฌาย์อีกทั้งภุมิธรรม ภูมิปัญญา คุณงามความดีบารมีในส่วนอื่นก็เกิดขึ้นได้ยาก

บทสาธยายธรรมแต่ละบทท่านเรียกว่า พระปริตร แปลว่า เครื่องคุ้มครองอันประเสริฐ ในบทสาธยายธรรมแต่ละบทนั้นประกอบไปด้วย บทพระธรรมคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็มีเป็นบทสรรเสริญคุณแห่งพระรัตนตรัยก็มี และเป็นบทอวยชัยให้พรก็มี บางบทได้นำมาจากพระไตรปิฎก บางบทเป็นบทที่ท่านได้แต่งขึ้นใหม่ในภายหลัง ในแต่ละบท แต่ละบาท แต่ละคาถานั้น ล้วนแล้วแต่เกิดขึ้นจากพระโอษฐ์ อันประกอบด้วยพระมหากษัตริย์คุณ พระบริสุทธิคุณ พระปัญญาคุณ ขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และเกิดจากสติปัญญา อันบริสุทธิ์ยิ่งของเหล่าพระอรหันตสาวกของพ่อแม่ครูบาอาจารย์ทั้งสิ้นในแต่ละคน แต่ละสำนักนั้น มีการถือสวดไม่เหมือนกันบางสำนักสวดเฉพาะภาษาบาลีก็มี สวดแบบบาลีแปลก็มี สวดเฉพาะภาษาของตนที่แปลจากภาษาบาลีก็มี ไม่มีกฎข้อบังคับต่างถือปฏิบัติตามความนิยม และความศรัทธาเชื่อถือตามความรู้ ความเข้าใจ ตามมติของแต่ละบุคคล แต่ละคณะ แต่ละสำนักกันไป ไม่ถือว่าท่านผิดเราถูก ขอเพียงสวดแล้ว เกิดมรรคเกิดผล เกิดกุศล เกิดสติ เกิดสมาธิ เกิดปัญญา ไม่นำพาโทษทุกข์เบียดเบียนตนเอง และคนอื่นให้เดือดร้อน เกิดบาป เกิดกรรม ก็นับว่าเป็นเรื่อง

ควรแก่การอนุโมทนาสาธุการเป็นอย่างยิ่ง ส่วนการที่จะสาธยาย หรือไม่สาธยาย จะสวดยาวหรือจะสาธยายสั้นหรือจะสาธยายเวลาไหน บทไหนนั้น ไม่ถือว่าเป็นภาควิชาบังคับขึ้นอยู่ที่สติปัญญา ความถูกจริตและศรัทธาของแต่ละใจ

สรุปความแล้ว ในทัศนะของผู้วิจัย การสาธยายธรรมนั้นมีจิตเจตจำนงวัตถุประสงค์ทำที่ และเป้าหมายเพื่อให้ได้ เพื่อให้สำเร็จในคุณประโยชน์ ดังต่อไปนี้ 1. เพื่อเป็นการสรรเสริญคุณ 2. เพื่อเป็นต้นทุนเจริญศรัทธา 3. เพื่อเป็นการแผ่จิตเมตตา 4. เพื่อเป็นการฝึกสมาธิ 5. เพื่อเป็นการอบรมขันติให้แกร่งกล้า 6. เพื่อเป็นการรักษาพระธรรม 7. เพื่อเป็นการกำจัดบาปอกุศล 8. เพื่อความเป็นมงคลแก่ชีวิต 9. เพื่อเป็นการทำจิตให้สว่างไสวเกิดปัญญา 10. เพื่อเป็นการช่วยรักษาโรคภัย 11. เพื่อเป็นเหตุให้ได้สมบัติบุญ ดังรายละเอียดจะได้วิเคราะห์ดังต่อไปนี้

1. เพื่อเป็นการสรรเสริญคุณ บทสาธยายธรรมบางบทที่ใช้สาธยายนั้น เช่น บทอิติปิ โส ฯลฯ ภาควาติฯ ชาวพุทธในสมัยพุทธกาล ผู้ที่มีจิตเลื่อมใสต่อพระพุทธเจ้า นิยมใช้สวดเพื่อสรรเสริญคุณพระพุทธเจ้ากัน ส่วนที่ท่านแต่งขึ้นใหม่ในยุคหลังก็มี นิยมนำเอามาเพื่อสวดสรรเสริญพระคุณของพระพุทธเจ้า พระธรรม และพระอรหันต์สงฆ์สาวก ผู้ประกอบแล้วด้วยพระคุณอันประเสริฐสูงสุด ไม่ใช่เป็นบทอ้อนวอนร้องขอในการไหว้พระ สาธยายธรรมแต่ครั้งนั้น ท่านเปรียบเหมือนได้เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าเฉพาะพระพักตร์เป็นการแสดงตนปฏิญาณตนยอมรับนับถือ เคารพ ศรัทธา บูชา ขอขมาต่อพระองค์อย่างหมดจิตหมดใจอย่างแท้จริง

2. เพื่อเป็นต้นทุนเจริญศรัทธา การสาธยายนั้น สาธยายเพื่อเพิ่มพูน พอกพูน เติมเต็ม พลังแห่งศรัทธา ความเชื่อ ความเลื่อมใสที่มีต่อคุณพระรัตนตรัย ที่ตนได้ยอมรับนับถือ เคารพบูชาเป็นว่าสละด้วยศรัทธา ด้วยจิตเจตนาที่บริสุทธิ์ ด้วยความเคารพยำเกรง ยึดเป็นหลักใจให้มั่นคงมากยิ่งขึ้นไป ศรัทธาเมื่อตั้งมั่นดีแล้ว ย่อมยังประโยชน์ให้สำเร็จได้

3. เพื่อเป็นการแผ่จิตเมตตา การสาธยายธรรมในแต่ละครั้งนั้น ถือว่าเป็นการแผ่พลัง เมตตาจิตผ่านบทสาธยายธรรมในแต่ละบท ซึ่งมีความเชื่อว่า เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ มีความขลัง มีฤทธิ์ มีเดช มีอำนาจ มีความบริสุทธิ์อยู่ในตัว โดยอาศัยบทสาธยายธรรมแต่ละบทนั้นเป็นเสมือนตัวเชื่อมต่อเป็นเครื่องมือ เป็นอุปกรณ์ เป็นสื่อ ส่งสัญญาณ แปรสภาพให้เป็นพลังงานพิเศษ เหมือนพลังงานทั่วไป ผ่านกระแสเสียง กระแสจิต จากจิตสู่จิต ก่อให้เกิดเป็นบุญเป็นกุศล เป็นความรัก ความปรารถนาดี ความเมตตาปราณี ความสุข ความปลอดภัยส่งให้ มอบให้ อุทิศให้ แผลให้ ให้แก่เหล่าเทวดา มนุษย์ อมนุษย์ สรรพสัตว์ สรรพวิญญูณทั้งหลาย ทุกภพทุกภูมิทั่วโลกทั่วจักรวาล ตลอดถึงท่านผู้มีพระคุณ เพื่อนฝูงมิตรสหาย ครอบครัววงศ์ตระกูล เพื่อนร่วมสุขร่วมทุกข์ เพื่อนร่วมโลกร่วมแผ่นดินทั้งมิตรและศัตรู ไม่เลือกชนชั้นวรรณะภาษา

ขอให้อยู่ที่มีสุข ปลอดภัย มีโชค มีชัย สงบร่มเย็น พันทุกข์ พันโศก พันโรค พันภัย ให้ได้ทั่วถึง ทั่วหน้า
อย่างไม่มีที่สิ้นสุด อย่างไม่มีประมาณ สำเร็จได้อย่างฉับพลันทันที

4. เพื่อเป็นการฝึกสมาธิ การทำสมาธินั้นมีหลายรูปแบบ หลายวิธี การสาธยายธรรม ก็เป็นการ
ทำสมาธิอีกวิธีหนึ่ง ที่จะทำให้ผู้สาธยายธรรมเกิดความสงบได้ เพราะขณะที่สาธยายธรรมนั้น ผู้สาธยาย
ธรรมต้องมีความตั้งใจแน่วแน่ มีสติดี สามารถนอนนิภทสวดที่จดจำไว้ นำมาสาธยายได้ไม่ให้เกิด ขณะ
สาธยายจิตย่อมจดจ่อในบทสาธยาย หรือที่จำไม่ได้ ก็ใช้สายตาเพ่งมองตัวหนังสืออ่านบทสาธยายไปแต่ละ
อักขระ แต่ละวรรค แต่ละบทแต่ละตอน จิตในขณะนั้นย่อมรวมตัว ดับความฟุ้งซ่านลง เกิดเป็นสมาธิได้
เป็นอย่างดี

5. เพื่อเป็นการอบรมขันติให้แกร่งกล้า การนั่งพนมมือก็ดี การนั่งคุกเข่า นั่งขัดสมาธิ นั่งพับ
เพียบก็ดี เวลาที่ใช้ในการสาธยายธรรมก็ดี ต้องใช้เวลานานพอสมควร ผู้สาธยายนั้นจะต้องเป็นผู้ที่มี
ความอดทนอดกลั้นสูงทีเดียว จึงจะสามารถข่มทุกขเวทนาที่เกิดขึ้นในขณะสวดไปจนจบได้ ไม่ใช่เป็นเรื่อง
ธรรมดา การฝืนกาย ฝืนใจ บังคับกาย บังคับใจ ในขณะนั้นย่อมทำให้ขันติธรรม คือ ความอดทนแกร่งกล้า
เจริญขึ้น เกิดขึ้น ความอดทนถือว่าเป็นหลักธรรมที่สำคัญมากในพระพุทธศาสนา ผู้ที่ไม่มีความอดทน
ย่อมไม่ประสบความสำเร็จในชีวิตได้ ความอดทนเป็นเครื่องมือเผาผลาญกิเลสบาปอกุศล ให้หมด
ไปได้คุณธรรม คือ ความอดทนจะเกิดขึ้น จะมีขึ้นกลายเป็นสมบัติใจได้นั้น จะต้องอาศัยการฝึกฝนอบรม
บ่มเพาะอย่างต่อเนื่องเป็นนิตย์ ส่วนการสาธยายที่ใช้เวลาน้อย หรือสาธยายพอเป็นพิธี สาธยายเพื่อความ
พร้อมเพรียง สาธยายเพราะกฎระเบียบที่ตั้งไว้ ก็เกิดผลดีในด้านอื่นไป แต่ในส่วนขันติธรรมก็จะเกิดขึ้น
มากน้อยนั้นก็ขึ้นอยู่กับเหตุตามปัจจัย

6. เพื่อเป็นการรักษาพระธรรม บทสาธยายธรรมบางบท เป็นพระพุทธพจน์ที่สำคัญ เช่น
บทธัมมจักกัปปวัตตนสูตร เป็นต้น เป็นหลักธรรมสำคัญ ที่จะต้องจดจำให้ได้ เพื่อรักษาไว้ โดยปกติแล้ว
บทสาธยายธรรมแต่ละบท ที่จะนำมาสาธยายนั้น ผู้สาธยายจะต้องท่องจำให้ดีขึ้นใจ แล้วนำมาสาธยาย
เพื่อเป็นการทบทวนอยู่เป็นประจำ เพื่อกันลืม กันหลง กันเสื่อม การสาธยายทั้งที่จำได้แล้วสาธยายก็ดี
และการอ่านหนังสือสาธยายก็ดี ก็ชื่อว่าเป็นการรักษาพระธรรมคำสั่งสอนไว้ไม่ให้สูญหายลบเลือน
เลือนกลาง จางหาย สาบสูญได้เป็นอย่างดีเช่นกัน

7. เพื่อเป็นการกำจัดบาปอกุศล ในการสาธยายธรรมแต่ละครั้งนั้น ย่อมเป็นการช่วยกำจัด ข่ม
ซึ่งนิวรณ์ธรรม มีกามฉันทะ ความติดในสุข พยาบาท ความหงุดหงิดไม่พอใจ อุทธัจจะกุกกุกจะ
ความฟุ้งซ่านรำคาญ ถีนมิทธะ ความง่วงซึม หตู่ วิจิจจฉา ความล้งเล้งสงสัย และกำจัดอกุศลธรรมต่างๆ มี
ความโลภ ความโกรธความหลง ความเห็นผิด ความถือตัวถือตน ความเกียจคร้าน ให้เบาบางจางหายหมด
ไปได้

8. เพื่อความเป็นมงคลแก่ชีวิต มงคล แปลว่า สิ่งที่ดีงาม การสวดมนต์ธรรมจัดเป็นทั้งบุญกุศลา และไตรสิกขา ขณะสวดมนต์ธรรมมีกายวาจาเรียบร้อย มีความระมัดระวังสำรวมดี เรียกว่า คีล ขณะสวดมนต์มีจิตเป็นสมาธิตั้งมั่นตั้งใจสวดมนต์ สวดมนต์ด้วยความสงบ เรียกว่า สมาธิ ขณะสวดมนต์จิตนุ่มนวลพิจารณาไปตาม เห็นสัจธรรมความจริงของชีวิต เรียกว่าปัญญา ขณะสวดมนต์เป็นการเจริญเมตตาภาวนา จิตเบิกบานเบิกบานใจจงเริงจงร่าเริง ก็จัดเป็นทาน ขณะสวดมนต์มีความเพียรมีความอดทน มีสัจจะ มีความตั้งใจ จิตห่างออกจากกาม จิตเป็นกลางก็จัดเป็นบารมี เพราะฉะนั้น เมื่อบุคคลหนึ่งบุคคลใดได้ลงมือปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอเป็นปกตินิสัย จนเกิดเป็นอุปนิสัยแล้ว ย่อมก่อให้เกิดเป็นบุญเป็นกุศล เป็นมงคลแก่ชีวิต เกิดพลัง นำซึ่งความสุข ความเจริญมาสู่ตนเอง และครอบครัววงศ์ตระกูลเพื่อนฝูงมิตรสหาย หน้าที่การงานได้อย่างแน่นอนโดยไม่ต้องสงสัย

9. เพื่อเป็นการทำจิตให้สว่างไสวเกิดปัญญา ชีวิตคนเรานั้นประกอบด้วยกายและจิต กายเป็นส่วนแห่งรูปธรรม จิตต้องได้มองเห็นได้ส่วนจิตใจนั้นจัดเป็นนามธรรม มีความเป็นใหญ่เป็นนายในชีวิต คนเราจิตที่เศร้าหมองจิตที่มีแต่ความวิตกกังวล จิตที่คิดมากจิตที่พยาบาทโทศร้ายจิตที่อิจฉาริษยา คือสภาพของจิตที่ไม่ เป็นจิตที่อ่อนแอ ชอบรับเอาแต่เรื่องไม่ดีมาเก็บไว้ ชอบคิดแต่เรื่องร้ายๆ มองโลกในแง่ร้าย จิตจำแต่เรื่องทุกข์เป็นเหตุทำให้จิตไม่สะอาดไม่บริสุทธิ์มีสภาพมืดมน พร่ามัว ขุ่นมัว ขาดพลัง เป็นจิตเลื่อน จิตหยาบยากที่จะมีความสุขได้ เป็นจิตที่ทุกขง่าย สุขยาก อยู่ที่ไหนก็ไม่มีความสุข ได้อะไรมาก็ไม่มีความสุข การสวดมนต์ธรรมเป็นวิธีที่จะช่วยชำระล้าง ทำความสะอาด ความสกปรกจิตใจที่ตกตะกอนนอนเนื่องแปดเปื้อนอยู่ในจิตใจ ให้เป็นจิตใจที่สะอาด บริสุทธิ์ สว่างไสวได้ กลายเป็นจิตที่สุขง่าย ทุกข์ยาก อยู่ที่ไหนก็อยู่ได้ มีความสุขทุกเวลาส่วนจิตใจที่สะอาดดีแล้ว บริสุทธิ์แล้ว เมื่อสวดมนต์ ก็ยิ่งจะช่วยให้จิตใจสะอาดบริสุทธิ์ยิ่งขึ้นไปอีก จิตที่มีสภาพที่บริสุทธิ์ สะอาด สว่าง สงบ คือ จิตที่สว่างไสว เป็นจิตที่มีพลังมีปัญญา ย่อมนำพาพัฒนาชีวิตตนเอง และบุคคลอื่นให้มีความสุขความเจริญได้

10. เพื่อเป็นการช่วยรักษาโรคร้าย ผลแห่งการวิจัย ตามหลักวิทยาศาสตร์ก็ดี ทางการแพทย์ก็ดี ผลที่เกิดขึ้นจริงๆ กับผู้ที่ปฏิบัติแล้วเห็นผลก็มีต่างสรุปเป็นเสียงเดียวกันว่า การสวดมนต์ธรรมนั้นสามารถช่วยบำบัด ช่วยรักษา ช่วยป้องกันโรคร้ายไข้เจ็บต่างๆ ได้ ยิ่งโรคที่เกี่ยวข้องด้วยกับสภาพจิตใจยิ่งได้ผลดี มาก แม้กระทั่งอุปสรรค เคราะห์กรรม ปัญหาชีวิตก็ช่วยให้ผ่านพ้นได้ด้วยดีมีข้อควรสังเกตว่า คนที่ชอบสวดมนต์ธรรมอยู่เป็นประจำนั้นเวลาทุกข์ ประสบปัญหาชีวิต มักจะมีทุกข์ มีปัญหาอยู่ไม่นานนัก ทุกข์ และปัญหาที่เกิดขึ้นมักจะจบลงคลี่คลายลง มีทางแก้ไข ทางออกได้อย่างรวดเร็ว ต่างจากคนที่ไม่ชอบสวดมนต์ธรรมทุกข์ก็จะทุกข์อยู่นานหาทางออกไม่ได้

11. เพื่อเป็นเหตุให้ได้สมบัติบุญสมบัติที่กล่าวนี้ ไม่ได้หมายถึงทรัพย์สมบัติ คือ แก้วแหวน เงินทอง เรือกสวน ไร่นา รถรา บ้านเรือนแต่อย่างใดไม่ แต่หมายถึง อริยทรัพย์ อริยสมบัติ มีมนุษย์สมบัติ

สวรรค์สมบัติ นิพพานสมบัติ อันเป็นเป้าหมายของทุกคนที่เกิดมาเป็นมนุษย์พบพระพุทธศาสนาจะต้อง ขวนขวายแสวงหา สร้างบำเพ็ญให้เกิดมีขึ้นในชีวิตของตนให้ได้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ในช่วงที่เรายังมีชีวิต อยู่ และยังคงเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในวัฏสงสารนี้ ชีวิตที่เกิดมาหรือจะไปเกิดทุกภพทุกภูมิทุกชาติ ควรให้ ได้แต่สิ่งที่ดีๆ พบแต่สิ่งที่ดีๆ อยู่แต่ในสิ่งแวดล้อมที่ดีๆ สภาพความเป็นอยู่ที่ดี เหมือนเลือกเกิดได้จะได้ไม่ พลาดตกไปอยู่ในภพภูมิที่ไม่ดี สภาพไม่ดี สิ่งแวดล้อมที่ไม่ดี เช่น ไปเกิดเป็นสัตว์นรก เปรต อสุรกาย สัตว์ เเดรัจฉานคนทุกข์ คนยาก ลำบากพิการ อัดคัด ชัดสน ยากจน เชิญใจไว้ที่พึ่งพาพึ่งพิง

การสาธยายธรรมย่อมเป็นเหตุเป็นปัจจัย เป็นช่องทางนำพาให้ได้มาซึ่งสมบัติทั้ง 3 อย่าง แน่นนอนส่วนสมบัติ คือ แก้ว แหวน เงินทองนั้น ล้วนแต่เป็นของแถมที่อาจจะเกิดขึ้นก็ได้ ไม่เกิดขึ้นก็ได้ ไม่ ควรตั้งความปรารถนาให้เกิดขึ้นจากการสาธยายธรรม เพราะจะเป็นการสาธยายธรรมที่ผิดหลักบุญ หลัก กุศล หลักธรรม หลักกรรมข้อสำคัญที่สุด ก็คือ ในขณะที่สาธยายก็ดี สาธยายแล้วก็ดี ควรตั้งอกตั้งใจ ทำ ด้วยความเชื่อ ความจริงใจ เต็มใจ พอใจ สุขใจ ดีใจ ภูมิใจ สาธยายให้เกิดความสงบ ความสุข เกิดเป็นบุญ เป็นกุศล เกิดสติ เกิดสมาธิ เกิดปัญญาตามวัตถุประสงค์ที่กล่าวแล้วข้างต้นก็พอเรื่องอื่นๆ นั้น ย่อมจะ เกิดขึ้น มีขึ้น เกิดดอกออกผลตามมา ขอเพียงทำเหตุปัจจัยให้ดี ให้ถูกต้อง ท่านกล่าวไว้ว่า ผู้มีบุญ ผู้มีปัญญา ย่อมประสบแต่ความโชคดี และหาทรัพย์มาได้โดยง่ายแล

ส่วนพิธีกรรมในพระพุทธศาสนา สิ่งที่น่าเหนือกว่าพิธีกรรมยังมีอีกหลายอย่าง แต่เดี๋ยวนี้มองเห็น ว่าชาวพุทธใส่ใจในเรื่องที่สำคัญๆ เหล่านั้นน้อยไป แล้วก็มัวไปเน้นในด้านพิธีกรรมกันมากไป อย่างไรก็ตาม จะต้องเข้าใจว่าเรื่องพิธีกรรมนั้นไม่ใช่ไม่สำคัญ ในบางโอกาสอาจจะพุดกันถึงเรื่องพิธีกรรมให้ชัดเจนไป ว่า เราควรจะปฏิบัติต่อพิธีกรรมอย่างไร อย่างน้อยก็จะได้สิ่งที่เป็นอยู่ปรากฏอยู่มาใช้ให้เป็นประโยชน์ เพื่อ เป็นสื่อ นำเข้าสู่สิ่งที่สำคัญยิ่งขึ้นไป

ถ้าเราไปมองว่าอย่าไปวุ่นวายในเรื่องพิธีกรรมนี้เลยไม่มีประโยชน์ ไม่ใช่ตัวแท้ตัวจริงของ พระพุทธศาสนาแล้ว เลยไม่เอาใจใส่ก็อาจจะทำให้พลาด ในเมื่อมันเป็นของมีอยู่ปรากฏอยู่ก็ต้องทำให้ ถูกต้อง ถ้าเราเข้าใจความหมายถูกและปฏิบัติให้ถูก ทำด้วยความรู้ความเข้าใจ มันก็จะเป็นสื่อ นำเข้าสู่สิ่งที่ ถูกต้องดีงามยิ่งขึ้น จนถึงสิ่งที่เป็นหลักการของพระพุทธศาสนาเลยทีเดียว เพราะฉะนั้นพิธีกรรมนี้ถ้าเข้าใจ ถูกต้อง และปฏิบัติถูกต้องก็จะกลับนำเข้าสู่พระพุทธศาสนาได้ดี พิธีกรรมนี้ในแง่หนึ่งก็เหมือนที่มันหรือ ปรากฏที่สุดท้ายของพระพุทธศาสนา พระพุทธศาสนามาถึงขณะนี้ก็จวนจะหมดแล้ว แต่ก็ยังมีป้อมค่าย สุดท้ายเหลืออยู่ ทำไมเราไม่อาศัยปรากฏที่สุดท้ายนี้เป็นที่ตั้งหลักให้ดีแล้วเดินหน้ากลับไปอีกการที่ยังมี พิธีกรรมอยู่ ในแง่หนึ่งก็แสดงว่าพระพุทธศาสนายังไม่หมดไปสิ้นทีเดียว ทำอย่างไรเราจะใช้มันให้เป็น ประโยชน์ เราไม่ควรจะมัวทอดถอนใจตรอมใจว่าจะหมดแล้ว พระพุทธศาสนามาถึงที่สุดแล้ว แต่ควร คิดว่าพุทธศาสนายังเหลืออยู่นี้ ดีแล้วเราจะอาศัยส่วนที่เหลืออยู่นิดหน่อยนี้เป็นหลักในการเดินกลับไปสู่

ความก้าวหน้าที่ถูกต้องใหม่ ถ้าคิดได้อย่างนี้ก็กลับเป็นดีไป เรียกว่ารู้จักมองให้เป็นประโยชน์ สิ่งทั้งหลายถึงแม้ว่าจะแย่แล้วแต่ถ้าเรามองเป็นก็กลับใช้ประโยชน์ได้

จึงสรุปได้ว่า การสาธยายธรรมเป็นข้อวัตรปฏิบัติของคณะสงฆ์ไทย มีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นการสรรเสริญคุณ เป็นต้นทุนเจริญศรัทธา เป็นการแผ่จิตเมตตา เป็นการฝึกสมาธิ เป็นการอบรมขันติให้แกร่งกล้า เป็นการรักษาพระธรรม เป็นการกำจัดบาปอกุศล เป็นมงคลแก่ชีวิต เป็นการทำให้จิตใจสว่างไสวเกิดปัญญา เป็นการช่วยรักษาโรคภัย และเป็นเหตุให้ได้สมบัติบุญ

ส่วนพิธีกรรมเป็นจุดนัดหมายให้ตั้งใจเริ่มทำการอย่างจริงจังเวลาจะทำอะไรก็ตาม ถ้าเราไม่มีเป็นพิธีขึ้นมา เราก็ไม่มีจุดนัดพบนัดหมาย ไม่มีจุดเริ่มต้นที่ชัดเจนว่าจะลงมือเมื่อไร จะเอาอย่างไร จะทำอะไร คนมาชุมนุมกันเป็นกลุ่ม ถ้าทำอะไรต่างคนต่างทำก็ไม่เป็นจริงเป็นจัง แต่พอเป็นพิธีกรรมก็คือมีจุดเริ่มต้น แล้วก็จุดนัดหมายให้ทุกคนรู้ว่าต่อไปนี่ กิจกรรมจะเริ่มแล้วนะ ถ้าไม่มีพิธีกรรมทุกคนที่มายังกระจัดกระจายกันอยู่ ก็ไม่รู้จะเอาอย่างไร จะทำอะไร จะเริ่มต้นอย่างไร เมื่อไร เพราะฉะนั้น พิธีกรรมนี้ จึง

1. เป็นจุดนัดพบให้ทุกคนที่ตอนแรกยังกระจัดกระจายอยู่ มารวมกันเป็นจุดเดียว
2. เป็นจุดนัดหมายว่าจะเริ่มเรื่องนั้นแล้วพิธีกรรมเป็นเครื่องทำให้คนเตรียมตัว ทั้งเตรียมกายวาจา และเตรียมใจให้พร้อมที่จะทำเรื่องนั้นๆ ก่อนจะถึงพิธีพิธีกรรมก็อันนี้แหละ คือจุดเริ่มต้นของการที่จะกระทำให้จริงจัง เป็นจุดนัดหมายที่จะทำให้กิจการนั้นมีการเอาจริงเอาจังกันขึ้นมา ให้ทุกคนเตรียมตัวเตรียมใจไว้ให้พร้อมที่จะทำในเรื่องนั้น อันนี้ก็มีความหมายอย่างหนึ่งที่ง่ายๆ ในเรื่องพิธีกรรม พิธีกรรม เป็นวินัยพื้นฐานและนำคนให้ประสานเข้าในชีวิตชุมชนพิธีกรรมยังมีความหมายมากกว่านั้นอีก คือ เป็นเครื่องฝึกวินัย หรือ เป็นพื้นฐานในการที่จะฝึกฝนพัฒนาคนในด้านศีล

มองพิธีกรรมอย่างไรให้เป็นประโยชน์ เพื่อเป็นสื่อนำคนเข้าสู่พระศาสนา เข้าสู่พระธรรม ถ้าไม่รู้จักประโยชน์ พิธีกรรมก็อาจจะเสื่อมเสียกลายเป็นเหตุให้เกิดผลร้ายไป แต่โดยหลักการพิธีกรรม คือโอกาสที่พระจะปรากฏตัวแก่ประชาชนแล้วก็จะได้ทำหน้าที่ของท่าน พระอัสสชิท่านเดินไปบิณฑบาตในเมืองราชคฤห์ แต่อาการปรากฏตัวของท่านเป็นการให้ธรรมแก่อุบาสกอุบาสิกา (คือพระสารีบุตร) โดยไม่ต้องพูดเลย อุบาสกอุบาสิกาเห็นพระอัสสชิผู้มีอาการสงบงามสง่า และมีลักษณะของผู้เลื่อมใสว่าท่านผู้นี้ต้องมีดี ก็เลยตามไปแล้วก็ได้พบได้พูดโดยเดินตามไปตั้งแต่ท่านบิณฑบาตจนกระทั่งท่านหยุดเตรียมฉัน จึงเข้าไปนมัสการแล้วก็พูดสนทนาซึ่งนำไปสู่การได้เข้าถึงธรรมต่อไป

ปัจจุบันคนจำนวนมากอยู่ในสังคมมีกิจการงานวุ่นวายหาเงินทองกันไป จะไปวัดที่หนึ่งก็คือไปงานศพนานๆ จะได้พบกันสักที พระก็ใช้โอกาสนี้เลย โดยพูดธรรมแสดงธรรมในตอนนั้น หรือไปในงานที่เขานิมนต์เช่นไปงานแต่งงาน บางทีคนที่มาในพิธีนั้นไม่เคยยุ่งเกี่ยวกับเรื่องพระเลย แต่เพราะเป็นประเพณีต้องมีพิธีกรรมนี้ก็เลยต้องนิมนต์พระไป ตอนนี้อย่างไรพระก็มีโอกาสแล้ว พอไปในงานพิธีก็ใช้พิธีกรรมนั้นเป็น

โอกาสที่จะสอนธรรมไปเลยพอพิธีจวนเสร็จก็ให้โอรสท้าวสาว ถ้าพูดสอนไม่ได้ ก็พยายามให้ธรรมโดยไม่พูด ให้ดีที่สุดเป็นอันว่า พิธีกรรมนี้ ถ้ามองในแง่เป็นที่มั่นสุดท้ายก็เป็นปรากฏการณ์สุดท้ายที่เราควรจะใช้ประโยชน์ เพื่อตรงไว้ไม่ให้เสื่อมลงไปกว่านี้ เมื่อพระพุทธศาสนายังมีรูปแบบอยู่ก็แสดงว่ายังไม่หมดเสียทีเดียว เราก็เดินทางกลับโดยใช้ป้อมค่ายแห่งพิธีกรรมนี้เป็นจุดตั้งและเสริมกำลังเพื่อเชิบบัวเดินหน้าต่อไป

อิทธิพลด้านพิธีกรรมของคณะสงฆ์ไทยนั้นถือว่าเป็สิ่งที่มีปรากฏอยู่มากมาย เนื่องจากมีการนำเอาบทสวดมนต์หรือสวดมนต์ไปใช้ในการสวดมนต์เมื่อมีการทำบุญในงานมงคลบ้าง อวมงคลบ้าง เช่น การนำบทสวดมนต์ ชื่อ “บทถวายพรพระ” ไปใช้อธิบายได้ว่า บทสวดที่เรียกกันโดยทั่วไปว่าพาทุงนี้มีชื่อเรียกเป็ทางการว่า พุทธชัยมงคลคาถาบ้าง ชัยมังคลัญญคาถาบ้าง และบางทีก็เรียกกันวาทถวายพรพระบ้าง ซึ่งนิยมนำมาสวดในการทำบุญ ถ้ามีพิธีทำบุญตักบาตรที่วัดในวันพระก็ดี มีพิธีฉันทน์เช้าต้องสวดบทพาทุงนี้เสมอ ...ถ้ามีการตักบาตรพอพระขึ้นพาทุงญาติโยมก็จะเริ่มลุกขึ้นไปตักบาตรตักบาตรเสร็จแล้วถ้าพระสวดยังไม่จบก็จะกลับมานั่งฟังต่อซึ่งคิดกันเล่นๆ ว่า บทพาทุงนี้คือการทูลทูลขอเมื่อพระขึ้นบทธนั้นก็เตือนว่าให้ทูลทูลทูลทูล แต่เมื่อขานนั้นทูลมาเรียบรอยก็ตักบาตรได้เลย

โดยคำว่า ถวายพรพระหรือพาทุงนี้อาจเป็คำพูดหรือชื่อที่มีการนำมาใช้ในลักษณะของการเริ่มต้นหรือการประกอบพิธีสงฆ์ อนึ่งนอกจากจะใช้คำว่าถวายพรพระในมิตติดังกล่าวแล้ว คำว่าถวายพรพระก็น่าจะหมายถึงคำพูดที่ถูกสลับขงกัน จากคำว่าถวายพรพระ กล่าวคือบทสวดมนต์นี้เดิมที่ใช้ในราชสำนักโดยพระมหาเถระบางองค์ท่านใดแต่งตั้งเพื่อเฉลิมพระเกียรติพระมหากษัตริย์ในโอกาสใดโอกาสหนึ่ง แล้วได้ให้พระสงฆ์นำไปสวดถวายพรพระเหมือนกับการที่คณะสงฆ์ในสมัยนี้สวดคาถา ถวายพรพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบันในครั้งมีการเฉลิมพระชนมพรรษา 5 ธันวาคม ซึ่งคณะสงฆ์ในปัจจุบันเองก็ได้แต่งคาถาถวายพรพระให้ชาวพุทธและพระสงฆ์ได้สวดกัน เพื่อเป็การเฉลิมพระเกียรติพระองค์ ดังนั้นเมื่อนำมาใช้ในพิธีกรรมจึงเปลี่ยนมาเป็ถวายพรพระก็ได้

หรือในอีกความหมายหนึ่งการใช้คำว่าถวายพรพระในบทสวดตอนมีการทำบุญในช่วงเช้าของชาวพุทธโดยทั่วๆ ไปยังมีความหมายถึงการที่นำมาใช้เป็การถวายพรพระ แต่องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ทรงมีชัยเหนืออุปสรรคต่างๆ ได้ และคณะสงฆ์ก็ได้อาศัยมูลเหตุหรืออุปเท่ห์ดังกล่าวนำมาเป็บทสวดมนต์มาใช้ในการพิธีกรรมการทำบุญในงานพิธีต่างๆ ได้ ทั้งหมดที่ กล่าวมานั้นเป็การอธิบายความหมายของบทสวดมนต์ ซึ่งมีความเกี่ยวข้องของกับการนำมาใช้ในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาของคณะสงฆ์อนึ่งในด้านของการประกอบพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องของกับการนำเอาคาถาพาทุงนี้ไปใช้เพื่อเป็ส่วนหนึ่งของการประกอบพิธีในงานมงคลนั้นได้มีลำดับการประกอบพิธี ดังนี้

1) วัตถุประสงค์ของการนำไปใช้ คืองานบุญหรืองานมงคลที่มีการตักบาตรหรือถวายภัตตาหาร

2) ระเบียบปฏิบัติการนำเอาบทสวดธรรมนี้ไปใช้จะต้องนำไปใช้ในวันที่มีการสาธยายธรรมเช้า-เย็น โดยวันที่ 1 เป็นวันสุคติบ หมายถึงวันที่จะต้องมีการเจริญพระพุทธมนต์ในตอนเย็นก่อน พอรุ่งขึ้นในวันที่ 2 เป็นวันทำบุญซึ่งพระสงฆ์เมื่อทานได้เจริญพระพุทธมนต์บทธ่อื่นๆ แล้ว เมื่อถึงเวลาใส่บาตรทานก็จะสาธยายบทถวายพรพระนี้แล้วชาวบ้านก็จะเดินมาใส่บาตร ซึ่งถือวาวีธีปฏิบัติเช่นนี้เป็นพิธีที่ได้รับการปฏิบัติกันโดยทั่วไปในสังคมแต่อาจจะมีขีพิธิการที่มีรูปแบบที่ชัดเจนเนื่องจากเป็นพิธีการในระดับชาวบ้านธรรมดาทั่วไปเท่านั้น อย่างไรก็ตามหากจะมีการพิจารณาระเบียบขั้นตอนของการประกอบพิธีที่เป็นทางการนั้น การเจริญพระพุทธมนต์นั้นโดยเฉพาะในคาถาพาหุงนั้นก็มื่อชื่อเรียกพิธีที่เป็นทางการนั้นวาวีธีสวดถวายพรพระ ซึ่งถือเป็นพิธีที่สำคัญ ซึ่งแบ่งพิธีการถวายพรพระนี้เป็น 2 ประเภท คือ (1) การสาธยายถวายพรพระในกรณีสามัญ และ (2) สาธยายถวายพรพระในกรณีพิเศษซึ่งมีรายละเอียดของพิธีกรรม ดังกล่าวดังนี้

1. การสาธยายธรรมในกรณีสามัญ

การสาธยายธรรมในกรณีสามัญใช้ในงานบุญโดยทั่วๆ ไป ทั้งงานมงคลและอวมงคล ขอยกตัวอย่างงานมงคล คือเมื่อพระสงฆ์ที่นิมนต์มาประกอบพิธีสาธยายธรรมในวันก่อนหรือที่จะให้ประกอบพิธีสาธยายธรรมหลังพิธีเลี้ยงพระในวันนั้น เมื่อพระขึ้นนั่งบนอาสนสงฆ์ในบริเวณที่จัดไว้เรียบร้อยแล้ว ให้เจ้าภาพและพระสงฆ์ดำเนินพิธีการดังนี้

ก) เจ้าภาพจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย ถ้าทำบุญหน้าศพจุดเทียนหน้าศพด้วยแล้ว อาราธนาศีล

ข) กรณีงานบุญหัวหน้าพระสงฆ์ แจกสายสิญจตั้งพัดแต่ถ้าเป็นงานศพไม่ต้องแจก สายสิญจแต่ตั้งพัดต่อนั้นหัวหน้าสงฆ์ได้นำสาธยายธรรม กรณีทำบุญตักบาตรเช้า จะประกอบด้วยบท

1. เริ่มนม 3 จบ
2. สาธยายบทอิติปิโสฯ
3. สาธยายบทพาหุงฯ
4. สาธยายบทมหากาธุณีโก

ค) ถ้ามีพิธีตักบาตร ในงานบุญพอพระเริ่มสวดพาหุงให้พากันออกมาใส่บาตรและพอพระสวดถึงมหากาธุณีโกแล้วเจ้าภาพก็จะเริ่มส่งอาหารไปประเคนพระเมื่อพระฉันเสร็จถวายไทยธรรมและอนุโมทนาก็เป็นอันเสร็จพิธี ๓

2. การสาธยายธรรมเป็นกรณีพิเศษถวายพรพระในกรณีพิเศษ

การสาธยายธรรมเป็นกรณีพิเศษขอยกตัวอย่างการสาธยายธรรมถวายพรพระสำหรับพิธีนี้ใช้ในพระราชพิธีที่ประกอบด้วยพระฤกษ์ พระฤกษ์โสกันต์ พระฤกษ์เกศากันต์ พระฤกษ์สรงในพระราชพิธีฉัตรมงคล เป็นต้น ในพระราชพิธีดังกล่าวได้มีการกำหนดระเบียบการสาธยายธรรมหรือการสวดถวายพรพระก่อนรับพรพระราชทานฉัตรนั้น มี ดังต่อไปนี้

ก. สังฆการีอาราธนาศีล สมเด็จพระราชาคณะหรือพระราชาคณะหัวหน้าสงฆแจก สายสิญแจ แลแต่งตั้งถวายศีล

ข. ถวายศีลจบแล้ว ไต่พระฤกษ์เจ้าพนักงานลั่นฆ้องชัยประโคมแตรสังฆพระสงฆ เริ่มสวด (1) บทชยันโตหลายจบจนเสร็จพิธี (2) บทภาต สัพพ มงคล...จบแล้วพัก พอใกล้เวลาภัตตกิจฟังสวดถวายพรพระตามบท ตั้งแต่ นโม...อิติปิโส...พาหุง...มหากาภูมิโก...ภะวะตุสัพพะมัง คะลัง...จนจบ ไปจนจบอีกรอบหนึ่ง แต่เวลาพระฤกษ์อยู่หลังภัตตกิจ ก็ถวายศีลและสวดถวายพรพระอย่างกรณีสามัญที่กล่าวแล้วและทำภัตตกิจก่อน เสร็จแล้วไต่เวลาพระฤกษ์จึงสวดบท ชะยันโต... และบทภะวะตุ สัพพะมังคละ...ในการประกอบพิธีตามพระฤกษ์นั้นมีแต่การสวดประกอบพระฤกษ์ เฉพาะพระฤกษ์หลอพระหรือพระฤกษ์ยกขอฟาโอบสถวิหารการเปรียญ เป็นต้น สนวนพิธีการอื่นก็จะ ไม่ต้องนำสวดนี้มาใช้ก็ได้

การสาธยายธรรมที่ใช้สำหรับพระภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา คนทั่วไป ที่ใช้ตอนเช้า-เย็น การสาธยายธรรมในพิธีกรรมต่างๆ เช่น การปฏิบัติธรรมเป็นหมู่คณะ การสาธยายธรรมก่อนรับศีล การสาธยายธรรมสั้นๆ ก่อนประกอบพิธีกรรมต่างๆ เช่น บทว่า “นโม ตัสสะ ภควโต อรหโต สัมมาสัมพุทธัสสะ” เป็นต้น เหล่านี้ คณะสงฆ์จะต้องสาธยายก่อนเสมอไม่ว่าจะประกอบพิธีกรรมอะไร

จากการกล่าวมาทั้งหมดจะพบว่าบทสาธยายธรรมนี้ได้เข้าไปมีอิทธิพลต่อพิธีกรรมและศาสนาของสังคมไทยทั้งในสวนของราชพิธีและแม้กระทั่งพิธีกรรมการทำบุญของสามัญชนโดยทั่วๆ ไป ซึ่งแสดงให้เห็นว่าบทสาธยายธรรมนี้มีความสำคัญต่อสังคมไทยเป็นอย่างมากจนกระทั่งถือปฏิบัติสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน คณะสงฆ์จะทำพิธีกรรมต่างๆ ก็มีการสาธยายธรรมก่อนทั้งสิ้นจึงเกี่ยวข้องกันโดยสิ้นเชิง

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า การสาธยายธรรมเป็นข้อวัตรปฏิบัติของคณะสงฆ์ไทย มีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นการสรรเสริญคุณ เป็นต้นทุนเจริญศรัทธา เป็นการแผ่จิตเมตตา เป็นการฝึกสมาธิ เป็นการอบรมขันติ ให้แก่ร่างกาย เป็นการรักษาพระธรรม เป็นการกำจัดบาปอกุศล เป็นมงคลแก่ชีวิต เป็นการทำให้สว่างไสวเกิดปัญญา เป็นการช่วยรักษาโรคภัย และเป็นเหตุให้ได้สมบัติบุญ ในเมื่อพิธีกรรมในพระพุทธศาสนาปรากฏอยู่ก็ต้องทำให้ถูกต้อง เข้าใจความหมายถูกและปฏิบัติให้ถูก อันจะเป็นสื่อนำเข้าสู่สิ่งที่ถูกต้องดีงามยิ่งขึ้นจนถึงสิ่งที่เป็นหลักการของพระพุทธศาสนาพิธีกรรมเป็นจุดนัดหมายให้ตั้งใจเริ่มทำการอย่างจริงจัง พิธีกรรมเป็นโอกาสสำหรับพระที่จะปรากฏตัวและให้ธรรม อิทธิพลด้านพิธีกรรมของคณะสงฆ์ไทยนั้นถือว่าเป็นสิ่งที่มีปรากฏอยู่มาช้านาน เนื่องจากการนำเอาบทสาธยายธรรม เมื่อมีการทำบุญในงานมงคลบ้าง

อวมงคลบ้าง เช่น การนำบทสาธยายธรรม ชื่อ “บทถวายพรพระ” ไปใช้มีทั้งการสาธยายธรรมในกรณีสามัญ และการสาธยายธรรมเป็นกรณีพิเศษถวายพรพระในกรณีพิเศษ เช่น พระราชพิธีฉัตรมงคล เป็นต้น แสดงให้เห็นว่าบทสาธยายธรรมนี้มีความสำคัญต่อสังคมไทยเป็นอย่างมากจนกระทั่งถือปฏิบัติสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน คณะสงฆ์จะทำพิธีกรรมต่างๆ ก็มีการสาธยายธรรมก่อนทั้งสิ้นจึงเกี่ยวข้องกันโดยสิ้นเชิง

4.2 พิธีกรรมกับคุณค่าการสาธยายธรรมในงานสวดพระอภิธรรม

จากพิธีกรรมในการสาธยายธรรม ที่เห็นได้ชัดในงานสวดพระอภิธรรม จึงเป็นการทำบุญกิริยาวัตถุ คำว่า “บุญกิริยาวัตถุ” ได้แก่ ที่ตั้งแห่งการทำบุญหรือทางแห่งการทำความดี ซึ่งประกอบด้วยวิธีการบำเพ็ญบุญถึง 10 อย่างด้วยกัน บุญกิริยาวัตถุโดยภาพรวมเป็นบุญที่เกิดขึ้นด้วยการบำเพ็ญกุศลแต่บุพพเปตพลี หรือบำเพ็ญบุญแก่ผู้ล่วงลับและมุ่งการทำบุญอย่างถูกวิธี ตามหลักความนิยมของพระพุทธศาสนา จะวิเคราะห์ให้เห็นพิธีกรรมกับคุณค่าการสาธยายธรรมในงานสวดพระอภิธรรม ได้ดังต่อไปนี้

4.2.1 คุณค่าด้านบุญกิริยาวัตถุ

คำว่า คุณค่า (Values) นั้นเราอาจนิยามความหมายได้หลายนัย เช่นอาจหมายถึงประโยชน์หรือมีราคาหรือมีค่าที่คนต่างต้องการซึ่งคุณค่านั้นไม่ได้เกี่ยวข้องกับสิ่งใด สิ่งหนึ่งโดยเฉพาะเช่นทองคำ มีคุณค่าเพราะมีคนต้องการ และเงินก็มีคุณค่า นอกจากนั้นการกระทำบางอย่างก็จัดว่ามีคุณค่าเช่นกัน เช่น การทำดียอมมีคุณคามากกว่าการกระทำที่ชั่ว เมื่อนำมาอธิบายถึงบทสาธยายธรรมแล้วถามว่าหากมีผู้นำไปสาธยายหรือศึกษาแล้วจะได้รับประโยชน์หรือคุณค่าอย่างไร

ในด้านของบุญกิริยาวัตถุ คำว่า “บุญกิริยาวัตถุ” ได้แก่ ที่ตั้งแห่งการทำให้หรือทางแห่งการทำความดีซึ่งประกอบด้วยวิธีการบำเพ็ญบุญถึง 10 อย่างด้วยกัน โดยภาพรวมเป็นบุญที่เกิดขึ้นด้วยการบำเพ็ญกุศลแต่บุพพเปตพลี หรือบำเพ็ญบุญแก่ผู้ล่วงลับ และมุ่งการทำบุญอย่างถูกวิธี ตามหลักความนิยมของพระพุทธศาสนา ประกอบด้วย

1) ทานมัย บุญสำเร็จด้วยการให้ทานหรือวัตถุสิ่งของ

การบำเพ็ญกุศลเพื่ออุทิศให้แก่ผู้เสียชีวิตหรือผู้วายชนมนั้น มีการให้ทานมีข้าวน้ำโภชนาหารมากเป็นอันดับหนึ่งส่วนผู้ถวายจตุปัจจัย (เงิน) เป็นอันดับที่ 2 ผู้ถวายสังฆทานและไทยธรรมที่จำเป็นในงานศพเป็นอันดับที่ 3 และ ไม่ได้ถวายทานเลยเป็นอันดับที่ 4 ส่วนกลุ่มข้าราชการนิยมถวายปัจจัย (เงิน) มากกว่าไทย ธรรมประเภทอื่น เนื่องจากสะดวกและมีเวลาไปร่วมงานน้อย เยาวชนจะถวายข้าวน้ำมากกว่าปัจจัยเนื่องจากต้องอาศัยผู้ปกครองเป็นหลัก แต่ก็มีถวายปัจจัยบ้างเล็กน้อย

2) สีส้ม บัญชีสำเร็จด้วยการรักษาศีล คำว่า “ศีล” ในที่นี้ผู้วิจัยวิเคราะห์ได้ว่า ขอบเขตของศีล 5 ซึ่งถือเป็นหลักปฏิบัติทั่วไปของการไปร่วมพิธีสวดพระอภิธรรม มีการรับศีล ซึ่งจะเห็นว่ารับศีลแล้วก็มี การนั่งฟังสวดพระอภิธรรม ฟังเทศน์ ถวายไทยธรรม รับพร จากขั้นตอนของพิธีกรรมเหล่านี้ ผู้เข้าร่วมพิธี ก็ไม่ได้ทำผิดศีลข้อใดเลย แต่หลังจากพิธีกรรมเสร็จสิ้นแล้วมีการรักษาศีลห้าต่อเนื่องหรือไม่ ไม่สามารถ ตรวจสอบได้ แต่อย่างน้อยก็มีระยะเวลาหนึ่งที่มีศีล 5 ข้อครบบริบูรณ์ เพื่อฝึกฝนให้ยิ่งขึ้นต่อไป

3) ภาวนามัย บัญชีสำเร็จด้วยการภาวนา ความตั้งใจของตนให้เป็นกุศลจิตเพื่ออุทิศส่วนบุญไป ให้แก่ผู้เสียชีวิตก็ถือว่าเป็นการพัฒนาจิตให้เกิดกุศลจิต ในงานศพที่มีพิธีกรรมการสาธยาย สวด พระอภิธรรมก็จะนิยมปฏิบัติขณะภายหลังรับศีลจากพระสงฆ์แล้วพระสงฆ์ก็จะสาธยายพระอภิธรรมต่อไป จนจบในแต่ละช่วงเวลา ซึ่งส่วนใหญ่นิยมสวด 3 ปริจฉาด้วยกัน และอีกประการหนึ่ง ผู้ไปงานศพนี้จะได้ เจริญภาวนาในวันสุดท้ายของการบำเพ็ญกุศล คือในช่วงบ่ายก่อนทำการฌาปนกิจศพ เจ้าภาพที่มีฐานะ พอที่จะนิมนต์พระสงฆ์ไปเทศน์ได้ก็จะจัดให้มีเทศน์ขึ้น 1 กัณฑ์ เพื่อเป็นการเพิ่มเติมบุญกุศลแก่ผู้เสียชีวิต และให้แขกที่ไปในงานได้มีโอกาสดับฟังเทศนาอีกด้วย ส่วนการเจริญภาวนาหรือปฏิบัติสมณะ การทำใจ ให้สงบระงับและวิปัสสนาการพิจารณาธรรมตามธรรมที่ตนได้ยินได้ฟังขณะไปร่วมงานศพนั้น มีส่วนช่วย ให้พุทธศาสนิกชนได้ฟังสิ่งที่ตนไม่เคยได้ฟัง เกิดทัศนคติที่ดีและแนวทางปฏิบัติที่ถูกต้อง ต่อหลักไตรลักษณ์ และในการพิจารณาทั้งสภาพความไม่แน่นอนของสังขารร่างกายของเรา

4) อดเจียนมัยและเวยยาวัจจมัย บัญชีสำเร็จด้วยการประพุดตื้ออ่อนนุ่มและช่วยเหลือกัน พระสงฆ์ จะทักทายถามไถ่ประชาชนที่ไปในงานและให้กำลังใจ ให้คำแนะนำเกี่ยวกับการปฏิบัติในงานศพ แก่เจ้าภาพอีกด้วย ขณะเดียวกันยังได้บริจาคปัจจัยและไทยธรรม ตลอดจนแรงงานเพื่อช่วยเหลือในส่วนที่ เหมาะสม ต่อมากลุ่มข้าราชการจะไม่นิยมแนะนำสิ่งใด ๆ แก่เจ้าภาพหากไม่ได้รับการขอร้องให้ช่วยเหลือ เพราะถือเป็นแขกไม่ใช่เจ้าภาพโดยตรง นอกจากนั้นนั้น ก็จะบริจาคปัจจัยไทยธรรม และช่วยแรงงานบ้าง เล็กน้อย กลุ่มต่อมา คือ ประชาชนที่ไปในงานศพก็ทักทายแขกบ้างช่วยด้านปัจจัยบ้าง แรงงานบ้าง และ กลุ่มเยาวชนจะคอยรับแขก กล่าวเชื้อเชิญแขกให้นั่ง บริการน้ำและความสะดวกอื่น ๆ แก่แขกที่ไปในงาน แต่กลุ่มนี้มีทำบุญด้วยปัจจัยบ้างเล็กน้อย ส่วนใหญ่จะเป็นการใช้แรงงานมากกว่าเพราะเป็นวัยที่ยังไม่ได้ ทำงานงานนั่นเอง

5) ปัตติทานมัยและปัตตานุโมทนามัย บัญชีสำเร็จด้วยการเฉลี่ยส่วนแห่งความดีให้แก่ผู้อื่น การอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ตาย พุทธศาสนิกชนผู้ไปร่วมฟังการสาธยายพระอภิธรรมในงานศพ ส่วนใหญ่ นิยมอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้แก่ผู้ตายเป็นอันดับที่หนึ่ง และการทำความดีอื่น ๆ ที่ตนสามารถจะ ช่วยเหลือทางเจ้าภาพและผู้ตายได้ เช่น การถวายภัตตาหารเช้าและเพล การเป็นเจ้าภาพร่วมถวายพระ สาธยายอภิธรรมในแต่ละคืน

6) ัมมัสสวนมัย บุญสำเร็จด้วยการฟังธรรม การฟังเทศน์ในงานศพทำให้ผู้ฟังได้รับความรู้ใหม่ๆ ที่ตนไม่เคยได้ยินได้ฟัง และเป็นการชี้หนทางสว่างแก่ผู้กำลังประสบกับความโศกเศร้าในฐานะ ญาติมิตร หรือคนใกล้ชิดผู้ตายได้เป็นอย่างดี เพราะว่าธรรมะเป็นเครื่องมือขัดเกลาจิตใจมนุษย์ ให้มีความเข้าใจกฎแห่งธรรมชาติที่ควรจะรู้ เช่น ความโศกยอมเกิดจากสิ่งอันเป็นที่รัก เป็นต้น แต่ก็มีผู้ไปในงานบางส่วน ไม่ได้สนใจต่อการแสดงธรรมของพระสงฆ์เลย และไม่ได้ฟังว่าท่านกล่าวถึงเรื่องใด หัวข้อธรรมใดเพราะบางคนก็มัวแต่โศกเศร้าเสียใจ บางคนก็วุ่นอยู่กับ การต้อนรับแขก บางคนก็เหนื่อยกายเหนื่อยใจเนื่องจากไม่ได้พักผ่อนเต็มที่เป็นเวลาหลายวัน

สรุปผลจากการวิเคราะห์ พิธีกรรมกับคุณค่าการสวดธรรมในงานสวดพระอภิธรรม ด้านคุณค่าด้านบุญกิริยาวัตถุ มีดังนี้ 1) การให้ทาน เป็นข้ามน้ำ อาหาร และการบริจาคจตุปัจจัย (เงิน) ส่วนผู้ไปในงานแล้วไม่บริจาคหรือไม่ช่วยเหลือใดๆ เลยมีน้อยมาก 2) การรักษาศีล มีการรักษาศีลในขณะที่พิธีกรรม เสร็จพิธีกรรมแล้วไม่สามารถตรวจสอบการรักษาศีลได้ 3) การเจริญภาวนา เพื่อให้จิตใจผ่องคลาย ไม่เครียด ไม่กังวล ไม่โศกเศร้าจนเกินควร และยังเป็น การเจริญปัญญาให้องกามในธรรมที่ตนได้ยินได้ฟังอีกด้วย มีการตั้งใจให้เป็นกุศล เกิดการพิจารณาธรรมในธรรมที่ฟัง 4) การอ่อนน้อมและการช่วยเหลือกันในงานศพ ก็มีการทักทายสอบถาม สารทุกข์สุขดิบเป็นธรรมดาของประเพณีไทย นอกนั้นก็ยังสามารถช่วยแรงงาน พุดให้กำลังใจ พุดปลอบโยนให้จิตใจคลายความกังวล 5) การเฉลี่ยส่วนแห่งความดี และการอุทิศส่วนกุศลให้ผู้ตาย นิยมปฏิบัติกันทุกระดับเท่าที่โอกาสและความพร้อมของแต่ละบุคคลจะกระทำได้ 6) การฟังธรรมถือเป็นหัวใจหลักในการไปงานศพของชาวอีสานรองลงมาจาก การฟังสวดพระอภิธรรม เนื่องจากว่าธรรมะเป็นคำสอนของพระพุทธองค์ ดังนั้นพระสงฆ์ผู้นำหลักธรรมไปเผยแผ่หรือแสดงย่อมมีความเข้าใจอย่างถ่องแท้และชัดเจน สามารถแสดงธรรมเพื่อคลายความกังวลและทำให้เจ้าภาพ ตลอดจนแขกผู้ไปร่วมงานเข้าใจต่อสัจธรรม ความจริงที่ปรากฏอยู่ตรงหน้าได้ตามกำลังสติปัญญาของแต่ละบุคคล

4.2.2 คุณค่าด้านความกตัญญูกตเวทิตาคุณ

คำว่า “กตัญญูกตเวทิตาคุณ” หมายถึง มีอุปการะที่เขาทำแล้วและตอบแทน ผู้รู้จักคุณค่าแห่งการกระทำดีของผู้อื่น และแสดงออกเพื่อบูชาความดีนั้น ผู้รู้จักกตัญญูท่านถือว่าเป็นคุณธรรมพื้นฐานของมนุษย์ในสังคมมนุษย์ต้องเกี่ยวข้องกับผู้อื่นและสิ่งอื่น ชีวิตด้านกายภาพดำรงอยู่ได้เพราะได้รับการอุปการะเลี้ยงดูจากบุคคลต่างๆ มีบิดามารดา ครู อาจารย์ ญาติพี่น้อง เป็นต้น นอกจากนั้น ต้องพึ่งพาอาศัยสิ่งเหล่าอื่นอีก เช่น อาศัยปัจจัย 4 เป็นเครื่องเลี้ยงชีวิตจึงจะมีชีวิตอยู่รอดได้ ในส่วนจิตใจมนุษย์ก็ได้รับการปลูกฝังอบรม

ลักษณะคุณค่าทางจิตใจจากบุคคลอื่น มีบิดามารดาเป็นต้น ให้มีทัศนคติ ค่านิยม คุณธรรม จริยธรรม ซึ่งเป็นหลักสำคัญในการดำเนินชีวิตให้ความเจริญรุ่งเรือง

อย่างไรก็ตาม เมื่อบุคคลผู้รู้อุปการคุณที่คนอื่นทำให้แก่ตนจะยอมรับรองว่าใครมีคุณก็ต่อเมื่อ เขาทำอะไรให้กับตนเท่านั้น เช่น ยอมรับว่าบิดามารดามีพระคุณเพราะได้เลี้ยงดูเรามา ยอมรับว่าครู อาจารย์มีพระคุณเพราะได้อบรมสั่งสอนศิลปวิทยาการ ยอมรับว่าญาติพี่น้องมีบุญคุณเพราะท่าน เหล่านั้นเคยให้ข้าวให้น้ำรับประทาน และยังหมายถึงผู้รู้อุปการคุณที่บุคคลอื่นทำให้เรา ซึ่งเป็นเหตุให้เกิด กตเวทิตี คือ การตอบแทนคุณท่านเหล่านั้นให้เหมาะสม

ส่วนการสาธยายพระอภิธรรมในงานศพนั้น ชาวพุทธส่วนใหญ่เชื่อว่าเป็นสิ่งที่ควรทำเพื่อให้ ลูกต้องตามประเพณีนิยม แต่ควรคำนึงถึงฐานะทางเศรษฐกิจด้วย ไม่ใช่เพียงแต่ทำไปเพราะเห็นว่าเป็น ประเพณีเท่านั้น อีกอย่างหนึ่งควรพิจารณาถึงความสำคัญของการสาธยายพระอภิธรรมให้มาก ทั้งนี้ เนื่องจากควรตระหนักถึงวัตถุประสงค์ที่ให้พุทธศาสนิกชนผู้ไปร่วมงานฟังมากกว่าจะเป็นการสาธยายให้ ผู้ตายฟัง ดังนั้นการจะจัดให้มีการสาธยายพระอภิธรรมหรือไม่ประการใด สุดแต่แต่ความพร้อมของแต่ละ เจ้าภาพเป็นส่วนใหญ่ ถึงแม้ว่าไม่ได้จัดให้มีการสาธยายก็ตาม แต่หากบุตรธิดา ญาติมิตรทุกคน ร่วมใจกัน ทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้แก่ผู้ตายโดยวิธีการอื่นๆ เช่น ให้ทาน รักษาศีล และเจริญภาวนา ก็เชื่อว่าเป็น การบำเพ็ญความดีแล้วเฉลี่ยไปยังผู้ตายได้เช่นกัน

การแสดงความกตัญญูโดยการจัดสาธยายพระอภิธรรมในงานศพให้แก่ผู้ตาย ที่ถูกจัดขึ้นมา หรือการแสดงออกของบุคคลผู้เป็นที่รักของตนในครอบครัว ที่จะพึงปฏิบัติตนด้วยความกตัญญูรู้คุณท่าน คือ การสาธยายพระอภิธรรมสำคัญมาก การจัดงานศพ ควรพิจารณาจากฐานะของตนเอง และควรทำบุญ ให้มาก ควรมีการสวดพระอภิธรรมและควรทำบุญทุกอย่างเท่าที่กำลังของเจ้าภาพจะพึงจัดแก่ผู้เสียชีวิตที่ ตนรักได้

สรุปว่า คุณค่าที่พุทธศาสนิกชนพึงได้รับจากพิธีกรรมกับคุณค่าการสาธยายธรรมในงานสวด พระอภิธรรมคือทำให้รู้จักวิธีการบำเพ็ญบุญกิริยาวัตรที่ถูกต้องตามหลักทางพระพุทธศาสนา เช่น การให้ ทาน การรักษาศีล การเจริญภาวนา การช่วยเหลือเพื่อนบ้าน และญาติเมื่อมีผู้ล่วงลับจากตระกูลหรือ บุคคลที่เกี่ยวข้องกับตน การรู้จักอุทิศส่วนกุศลแก่ผู้ตาย การฟังธรรมให้เกิดกุศลจิตเป็นบุญแก่ตนและอุทิศ ไปแก่ผู้ตาย ในแง่ของสังคมเมื่อบุคคลรู้จักความกตัญญูต่อบุพการี และญาติพี่น้องหรือมิตรสหายซึ่งเป็น บุคคลที่ตนเคารพรักและนับถือ สิ่งที่ควรปฏิบัติต่อผู้ตายคือการจัดบำเพ็ญบุญแต่ละอย่างเพื่ออุทิศเป็น กัลปนาผลโดยมีพระสงฆ์เป็นผู้รับทานโดยมีพื้นฐานความเชื่อที่ว่า หากผู้ตายได้รับส่วนกุศลจากญาติที่มี ชีวิตอยู่ในปรโลก แล้ว ย่อมไปสู่ภพที่ดี เช่น ไปเกิดเป็นมนุษย์ ไปเกิดในสวรรค์ เป็นต้น โดยอาศัยพิธีกรรม ทางพระพุทธศาสนากับการสาธยายธรรม

เพราะฉะนั้นจึงสรุปได้ว่า จากพิธีกรรมในการสาธยายธรรมในงานสวดพระอภิธรรมก่อให้เกิด

1. คุณค่าด้านบุญกิริยาวัตถุ คือ เกิดการทำบุญ ได้แก่ การให้ทาน การรักษาศีล การภาวนา การประพาส อ่อนน้อม การช่วยเหลือกัน การเฉลี่ยส่วนแห่งความดีให้แก่ผู้อื่น การอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ตาย การฟังธรรม ก่อให้เกิดปัญญา
2. คุณค่าด้านความกตัญญูกตเวทิตาคุณ

4.3 การสาธยายธรรมก่อให้เกิดพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา

การสาธยายธรรมก่อให้เกิดพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา การสาธยายธรรมจะสำเร็จประโยชน์แก่ผู้สาธยายธรรมอย่างแท้จริงนั้นต้องเตรียมความพร้อมทั้งทางร่างกายและจิตใจ คือ อาบน้ำชำระร่างกายให้สะอาด แต่งกายให้เรียบร้อยเหมาะสมที่จะทำความดี และที่สำคัญคือมีความตั้งใจจริงในการสาธยายธรรม เพื่อให้เกิดอานิสงส์เต็มที เช่น ความสงบแก่จิตใจพร้อมที่จะเผชิญกับสถานการณ์ต่างๆ อีกสิ่งหนึ่งที่จะต้องจัดเตรียมคือพาน ดอกไม้หรือพวงมาลัยบูชาพระ เมื่อตระเตรียมเรียบร้อยแล้วนำพานดอกไม้หรือพวงมาลัยขึ้นบูชาพระรัตนตรัย แล้วกราบลง 3 ครั้ง ตั้งจิตระลึกถึง พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ครั้นจิตสงบนิ่งพร้อมที่จะสาธยายธรรมแล้วให้เริ่มสาธยายธรรมไปตั้งแต่บทกราบพระรัตนตรัยไปตามลำดับจนจบ ขอสำคัญขณะสาธยายธรรมให้เปล่งเสียงดังพอประมาณ ออกเสียงชัดเจน มีสติจดจ่ออยู่กับบทสาธยายแล้วสาธยายให้เหมาะสมกับตัวเอง สาธยายช้าหรือเร็วไม่สำคัญแต่ต้องให้เหมาะสมกับตัวเองไม่ต้องรีบสาธยายให้จบเมื่อทำได้ดังนี้ก็จะเกิดผลดีแก่ตัวเองเป็นที่สุด

สำหรับอิทธิพลในด้านการประกอบพิธีกรรมของคณะสงฆ์ไทยของบทสาธยายธรรมนั้นถือว่าเป็นสิ่งที่มีปรากฏอยู่มากมาย เนื่องจากมีการนำเอาบทสาธยายธรรมไปใช้ในการสาธยายธรรมเมื่อมีการทำบุญในงานมงคลต่างๆ ซึ่งใคร่มีผู้ให้คำอธิบายคำนี้ไว้ว่า ทำบุญ ถ้ามีพิธีทำบุญต่กบาตรที่วัดในวันพระก็ดี มีพิธีฉันเช้าต้องสวดสาธยายธรรมนี้เสมอ และคณะสงฆ์ก็ได้นำมาเป็นบทสาธยายธรรมมาใช้ในพิธีกรรมการทำบุญในงานพิธีต่างๆ

การสาธยายธรรมในพุทธศาสนาได้มีประเพณีการพัฒนารวมเริ่มจากการสาธยายธรรมด้วยวิธีท่องจำเพื่อสืบทอดอายุพระพุทธศาสนา ตั้งแต่ครั้งพุทธกาล สมัยพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสรู้พระสัมมาสัมโพธิญาณ ที่อินเดียสืบต่อมาจนมีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรและพัฒนารวมตามคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาที่ลังกาทวีป ดังนี้ 1) การสาธยายธรรมสมัยพุทธกาลที่อินเดีย หลักธรรมคำสอนทางพุทธศาสนาในยุคก่อนใช้วิธีท่องจำ ภิกษุทั้งหลายในอดีต มีปัญญามากได้นำพระบาลี คือพระไตรปิฎกและอรรถกถา อธิบายพระไตรปิฎกสืบต่อกันมาด้วยมุขปาฐะโดยใช้วิธีการแบ่งให้สงฆ์หลาย ๆ กลุ่มรับผิดชอบท่องจำในแต่ละเล่มเป็นเครื่องมือช่วยในการรักษาความถูกต้องของหลักคำสอน จนได้มีการบันทึกพระธรรมและพระวินัยเป็นลายลักษณ์อักษรเป็นภาษาบาลี เป็นที่มาของการสาธยายธรรมนั่นเอง การสาธยาย

ธรรมในครั้งพุทธกาลที่เป็นภาษาบาลีโดยการ เปล่งเสียงเป็นภาษาพูดในแบบมุขปาฐะ (Oral Tradition) ครั้งยิ่งใหญ่และสำคัญของพระพุทธศาสนาได้แก่อวาทปาติโมกข

นอกจากนี้การสืบทอดและรักษาหลักพระศาสนาอีกลักษณะหนึ่งคือการทำสังคายนา พระธรรมวินัยโดยที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสแนะนำให้พระสงฆ์รวมกันทำสังคายนา จากเหตุการณ์ที่ว่าเมื่อนิครน ฌนาภบุตร ผู้เป็นอาจารย์ลัทธิเชนล้นชีพ พวกสาวกของลัทธินี้ได้เกิดแตกสามัคคีกัน ครั้งนั้นพระจุนทเถระ ผู้เป็นน้องชายของพระสารีบุตรเถระได้ทราบเรื่องมีความห่วงใยในพระพุทธศาสนาเกรงเหตุการณ์เช่นนั้นจะเกิดขึ้นแก่พระพุทธศาสนาจึงกราบทูลพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าทรงประทานพระพุทธโอวาท ที่สำคัญข้อหนึ่งคือการทำสังคายนาของนิครนฌนาภบุตรแตกสามัคคีกันนั้น เพราะคำสอนของอาจารย์ลัทธินั้นไม่สมบูรณ์และมีความสับสน ทั้งพวกสาวกก็ไม่ปฏิบัติตามคำสอน แล้วทรงแนะนำให้รวบรวมพระพุทธวจนะ ให้ทำการสังคายนาไว้เพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนาสืบไป และในตอนค่ำวันหนึ่ง พระพุทธเจ้าทรงมอบหมายให้พระสารีบุตรแสดงธรรมแก่ภิกษุสงฆ์ และได้แนะนำให้ช่วยกันรวบรวมรอยกรองพระธรรมวินัยไว้ โดยแสดงตัวอย่างการจัดหมวดหมู่ธรรมะเป็นหมวดๆ ตั้งแต่หมวด 1 ถึงหมวด 10 วาธรรมะอะไร บางอยู่ในหมวดนั้นๆ หัวข้อเรื่องที่พระสารีบุตรเถระแสดงในครั้งนั้นเรียกว่าสังคิติสูตร อันหลักธรรมที่ แสดงภาษาพูดในแบบมุขปาฐะเป็นลักษณะการท่องจำ ซึ่งได้ปรากฏในพระไตรปิฎก พระโสณะ กุฎิกัณณะเฝ้าพระพุทธเจ้าที่พระเชตวันวิหาร จึงได้รับโอกาสสวดอัญฐกวรรคถวายพระพุทธเจ้า ด้วยทำนองสรภัญญะ พระพุทธเจ้าทรงยกย่องว่าเป็นเลิศในการสาธยายธรรมด้วยเสียงที่ไพเราะดี อักษรชัดเจนดี ชัดถ้อยชัดคำดี ดังนั้นจะเห็นได้ว่ากาการท่องจำมีมาแต่ครั้งพุทธกาล

ในสมัยที่พระพุทธเจ้าทรงพระชนมอยู่ พระธรรมกับพระวินัยเป็นพื้นหลักธรรมที่ทรงสอนตลอดพระชนมชีพ แมแต่ตอนที่นิพนพานตรัสสอนพระอานนทไว้ก็ยังสั่งว่า เมื่อเราล่วงไปแล้ว ธรรมและวินัยที่เราแสดงแล้ว บัญญัติแล้วแก่ท่านทั้งหลาย ก็จักเป็นศาสดาแทนเรา แปลว่าแม่เมื่อใกล้จะปรินิพพานก็ทรงเรียกวาธรรมกับวินัยต่อมาเมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว ได้มีการประชุมทำสังคายนา โดยครั้งที่ 1 จึงเกิดขึ้นด้วยเหตุที่พระสุภัททะกล่าวจาบจ้วงพระธรรมวินัย หลังพุทธปรินิพพานเพียง 7 วัน ทำให้พระมหากัสสปะ ดำริจัดสังคายนาและได้จัดทำขึ้นภายใน 3 เดือนหลังจากพระพุทธเจ้าเสด็จปรินิพพาน ณ ถ้ำสัตบรรณคูหา กรุงราชคฤห์โดยพระมหากัสสปะเป็นประธาน พระเจ้าอชาตศัตรูเป็นองค์อุปถัมภ์ พระอานนทเป็นผู้นำคำตอบเกี่ยวกับพระธรรม และพระอุบาลีเป็นผู้ให้คำตอบเกี่ยวกับพระวินัย พระสารีบุตรเป็นผู้ให้คำตอบเกี่ยวกับพระอภิธรรม มีพระอรหันตเขารวมในการสังคายนา 500 รูป กระทำ 7 เดือน จึงแล้วเสร็จ การทำสังคายนาครั้งที่ 2 และครั้งที่ 3 ใน พ.ศ.100 และ พ.ศ. 235 สาเหตุจากการปฏิบัติที่แตกต่างจากพระวินัยของภิกษุวัชชีบุตรและจากการถูกเบียดเบียนมาปลอมบวชของพวกเดียรฉัตรตามลำดับ การสังคายนาครั้งหลังนี้กระทำที่โอศการาม กรุงปาฏลิบุตร โดยมีพระโมคคัลลีสบุตรติสสเถระเป

นประธาน มีพระสงฆ์มาประชุมกัน 1,000 รูป ดำเนินการเป็นเวลา 9 เดือน จึงเสร็จ โดยมีพระเจ้าอโศกมหาราชปกครองอุปถัมภ์ หลังการทำสังคายนาครั้งนี้ได้มีการส่งพระธรรมทูตไปเผยแผ่พระศาสนาทั่วชมพูทวีปและนอกชมพูทวีปด้วย

การสังคายนาพระธรรมวินัย ครั้งที่ 1 ถึงครั้งที่ 4 เป็นไปในรูปแบบมุขปาฐะ และในรูปแบบของพระไตรปิฎกโดยลักษณะอักษรก็ได้ปรากฏขึ้นที่ลังกาเป็นการจารึกภาษาบาลีลงใบลานเป็นครั้งแรกเพื่อรักษาพระธรรมวินัยใหญ่คงทนคง เนื่องจากทางจำแบบมุขปาฐะต่อเนื่องกันอาจผิดพลาดได้จากการขาดความเพียรท่องจำ และความจำเสื่อมถอยของผู้บวช

การที่ผู้วิจัยนำเรื่องการสังคายนาที่เริ่มที่อินเดียเผยแผ่ต่อไปยังลังกาเป็นการชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของพุทธศาสนาได้มีการจัดทำพระไตรปิฎกโดยลักษณะอักษรบนใบลานเป็นครั้งแรก ที่ลังกา และในครั้งที่ 6 ของการสังคายนาพระไตรปิฎกโดยพระพุทธโฆสเถระ ชาวอินเดีย เดินทางมาลังกาเพื่อแปลและเรียบเรียงอรรถกถาจากภาษาสิงหลเป็นภาษาบาลี ทั้งนี้คัมภีร์อรรถกถาภาษาบาลีดั้งเดิมได้สูญหายจากอินเดีย เหลือเพียงอรรถกถาจากภาษาสิงหล ซึ่งพระมหินทะเถระได้นำมาเผยแผ่ในลังกา ตั้งแต่สมัยพระเจ้าอโศกมหาราช ดังนั้นคัมภีร์อรรถกถาภาษาบาลีที่มีในปัจจุบันจึงเป็นผลงานแปลของท่านพระพุทธโฆสเถระ นอกจากนี้ท่านได้เป็นผู้แต่งคัมภีร์ปรมัตถโชติกา (อรรถกถาขุททกปาฐะ) คัมภีร์ธัมมปัทฏฐกถา (อรรถกถาขุททกนิกาย ธัมมบท) และสมุ้งคลวิลาสินี (อรรถกถาที่ขนิกา) ซึ่งแสดงถึงการพัฒนากการสาธยายธรรมตามคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนาเป็นมรดกอันล้ำค่าของชาวพุทธเรา เพราะว่าพระพุทธศาสนานั้น เป็นคำสอนที่เป็นจริง ถูกต้อง ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเป็นจริง ที่เรียกว่า สัจจะธรรม เป็นแสงสว่างนำทางให้ผู้ที่ยังมืดบอดได้รู้จักเรื่องผิด ถูก ดี ชั่ว เรื่องบาป เรื่องบุญ เรื่องนรก เรื่องสวรรค์ เป็นเครื่องนำพาไปสู่ทิศทางที่ดี ที่งาม มีแต่ความผาสุก ความเจริญรุ่งเรือง ชาวพุทธทุกคน จึงสำนึกในคุณค่า ของพระพุทธศาสนา และได้ถ่ายทอด สืบทอดพระพุทธศาสนา มาเป็นเวลา 2562 ปีแล้ว การที่พุทธศาสนามีอายุยืนยาวมาได้ขนาดนี้ เป็นเพราะว่าพระบรมศาสดา คือพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น ได้ทรงวางแนวทางสำหรับการถ่ายทอด สืบทอด ไว้เป็นอย่างดี โดยมีพระอริยสาวกทั้งหลาย พุทธบริษัทสี่ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกาและพุทธศาสนิกชนทั่วไปได้ยึดถือเป็นแนวทาง นำมาประพฤติปฏิบัติ มาถ่ายทอด พระธรรมคำสั่งสอนอันประเสริฐ จากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่งเป็นเวลา 2562 กว่าปีแล้ววิธีการถ่ายทอด สืบทอด ที่พระพุทธองค์ได้ทรงกำหนดไว้ นั้น มี 4 ประการด้วยกัน

ประการแรก พระพุทธองค์ทรงสอนให้พุทธศาสนิกชนทั้งหลายหรือพุทธบริษัทสี่นั้น ศึกษาพระธรรมคำสั่งสอนก่อน อันนี้ท่านเรียกว่าปริยัติธรรม ประการที่สอง ทรงสอนว่าหลังจากที่ได้เรียน ได้ศึกษาแล้ว ให้เอาสิ่งที่เราได้เรียนได้รู้มาประพฤติปฏิบัติกับตัวเรา กับใจเรา กับกายกับวาจาของเรา เรียกว่า

ปฏิบัติธรรมหลังจากที่ได้ปฏิบัติแล้ว ขึ้นต่อไปก็จะเป็นขั้นปฏิบัติธรรม คือการบรรลุเห็นผลจากการปฏิบัติ ขั้นที่สี่หลังจากที่ได้บรรลุเห็นธรรมแล้ว จึงให้เอาไปเผยแผ่ให้ผู้อื่นต่อไป นี่คือวิธีสืบทอดถ่ายทอด ด้วยการศึกษ ปฏิบัติจนกระทั่งบรรลุ เมื่อบรรลุแล้ว จึงเอาไปเผยแผ่ต่อไป เป็นวิธีที่จะสามารถรักษาพระพุทธศาสนาให้คงอยู่กับโลกเราไปได้อย่างยาวนาน แต่ถ้าพุทธบริษัทสี่ หรือพุทธศาสนิกชน ละเว้นหน้าที่อันนี้แล้ว ศาสนาก็จะค่อยๆเสื่อมไป จะค่อยๆ หดไป และในที่สุดก็จะมีเหลืออยู่ ศาสนาไม่ได้ถูกทำลายจากบุคคลภายนอก ศาสดาราวุธต่างๆ ไม่สามารถจะมาทำลายพระพุทธศาสนาได้ สิ่งที่จะทำลายพระพุทธศาสนา ก็คือความประมาทอนใจ หรือความไม่สนใจ ไม่เอื้ออาทร ไม่ประพฤติปฏิบัติหน้าที่ของพุทธบริษัทสี่นั่นเอง

การไม่ดำเนินตามทางที่พระพุทธองค์ได้ทรงสอนไว้ ไม่ประพฤติปฏิบัติตามนั้นเป็นอย่างไร เช่น เวลามาวัด มาบวชก็ดี หรือมาทำบุญตักบาตรก็ดี มาโดยไม่สนใจจะศึกษาพระธรรมคำสอน ไม่รู้ว่าสิ่งต่างๆ ที่พระพุทธองค์ สั่งสอนให้กระทำกันนั้น มีอะไรบ้าง เป็นเหมือนกับคนหูหนวก ตาบอด ไม่รู้จักเรื่องผิด ถูก ดี ชั่ว ไม่รู้ว่าอะไรควร อะไรไม่ควร เมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว การประพฤติปฏิบัติธรรมตามพระพุทธศาสนาก็เป็นไปแบบลุ่มๆ ดอนๆ เป็นไปแบบผิดๆ ถูกๆ ไม่เป็นไปตามหลักเกณฑ์ หลักธรรมที่พระพุทธองค์ได้ทรงสั่งสอนไว้ มีลักษณะของความมกมายมีความคิดของลัทธิอื่นปะปนกับคำสอนพระพุทธศาสนา จนกระทั่งไม่รู้ว่พระพุทธศาสนาที่สอนอะไรอย่างที่เราเห็นกันอยู่ทุกวันนี้

หลักคำสอนของพระพุทธศาสนาที่แท้จริงนั้น ท่านสอนในเรื่องหลักกรรม คือ ดี ชั่ว สุข ทุกข์ นั้นอยู่ที่การกระทำกรรม คือการกระทำกรรมมี 3 อย่าง คือ กายกรรม วจีกรรม มโนกรรม กรรมทางกายเรียกว่ากายกรรม ทางวาจา เรียกว่า วจีกรรม ทางจิตใจ ทางความคิดอ่าน คือ มโนกรรม เมื่อทำไปแล้ว ซึ่งทำได้ 2 ทาง คือ ทำดี หรือทำชั่ว คิดดี คิดชั่ว พุติดี หรือ พุติไม่ดี เมื่อทำไปแล้ว ผลก็ต้องตามมา คือ ผลดี หรือ ผลไม่ดี ผลดี คือความสุข เจริญรุ่งเรือง ผลไม่ดี คือความทุกข์ ความหายนะ นี้คือหลักของพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนาไม่ได้สอนให้ชาวพุทธไปวิงวอน ไปอ้อนวอน หรือไปขอสิ่งต่างๆ จากพระพุทธรูปก็ดี จากพระสงฆ์องค์เจ้าก็ดี หรือจากต้นไม้ หรือจากอะไรทั้งสิ้น พระพุทธศาสนาสอนให้เราทำในสิ่งที่ดี ทำด้วยสติ ด้วยปัญญา ด้วยความวิริยะ อุตสาหะ ด้วยขันติ ความอดทน ถ้าเรามีสิ่งเหล่านี้แล้ว สิ่งต่างๆ ที่เราปรารถนาในโลกนี้ไม่ว่า ลาภ ยศ สรรเสริญ สุข ก็จะมา เพราะ ลาภ ยศ สรรเสริญ สุขนั้นเป็นสิ่งที่ตามมาจากการกระทำนั่นเอง ไม่ใช่เกิดจากการที่ไปนั่งจตุรูป 3 ดอก แล้วนั่งหลับตาอธิฐานจิตขอให้สิ่งต่างๆ ปรากฏขึ้นมา หรือขอให้ลาภให้ยศต่างๆ ลอยมาหา หรือขอให้ความทุกข์ทั้งหลายมันหมดไปจากตัวเรา สิ่งเหล่านี้ มันไม่สามารถ ที่จะเป็นไปได้จากการวิงวอน จากการร้องขอพระพุทธองค์

ทรงตรัสว่า ทุกสิ่งทุกอย่างที่เกิดขึ้นกับตัวเรานั้น เกิดจากการกระทำของเราเองทั้งในอดีต และในปัจจุบัน ที่ส่งผลให้เราเป็นอย่างที่เป็นอยู่ทุกวันนี้

ตั้งที่รู้แล้วว่า อาฏานาถียสูตรกล่าวถึงท้าวจตุโลกบาลผู้เป็นจอมเทพทั้ง 4 ทิศ คือ ท้าวธตรส คุมครองทิศตะวันออก ท้าววิรูปักษ์ คุมครองทิศตะวันตก ท้าววิรุฬหก คุมครองทิศใต้ และท้าวเวสวัณ จอมยักษ์ผู้ครองทิศเหนือ ท้าวมหาราชทั้ง 4 นี้ พากันไปเฝ้าพระพุทธเจ้าตอนกลางคืน ท้าวเวสวัณ ผู้ปกครองยักษ์ทุลกับพระพุทธองค์ว่ายักษ์บางพวกเลื่อมใสในพระธรรมคำสอนก็ไม่มีปัญหาอะไร แต่ยักษ์ส่วนใหญ่ไม่เลื่อมใสพระธรรมคำสอน เพราะพระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมให้ตวันจากการฆ่าสัตว์ งดเว้นจากการลักทรัพย์ งดประพฤติดิถีในกาม งดเว้นพูดเท็จ งดเว้นจากการดื่มน้ำเมา คำสอนให้ตวันทั้ง 5 ข้อนี้ จึงไม่เป็นที่รักไม่เป็นที่ชอบใจของยักษ์เหล่านั้น ยักษ์อาจไปรังแกสาวกของพระพุทธองค์ก็ได้ จึงนำบทสวดที่ชื่ออาฏานาถียะ เสนอให้พระพุทธเจ้าทรงรับมนต์บทนี้ไว้เพื่อคุ้มครองรักษาภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ให้พ้นจากภัยต่างๆ และเมื่อพระพุทธเจ้าทรงรับมนต์บทนี้ไว้แล้ว รุ่งเช้าจึงตรัสเรียกภิกษุทั้งหลาย มารับสั่งว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงเล่าเรียนศึกษา จงทรงไว้ซึ่งการรักษาอันชื่อว่า อาฏานาถียะ การรักษานี้ชื่อว่าอาฏานาถียะเป็นประโยชน์ยอมเป็นไปเพื่อคุ้มครองรักษา เพื่อไม่เบียดเบียน เพื่ออยู่เป็นสุขของภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกาทั้งหลาย” อาฏานาถียะ เป็นชื่อพระปริตรหรือบทมนต์สำหรับสหายคุ้มครองป้องกัน ตั้งตามชื่อสถานที่คือเมืองอาฏานาถา อยู่ในอุตรกุรุทวีป อาฏานาถียสูตรนี้พุทธบริษัทชาวไทยนิยมสวดภายในพิธีมงคลต่างๆ เรียกว่าสวดภาณยักษ์บ้าง สวดอาฎาบ้าง โดยเฉพาะในพิธีตรุษของหลวงสมัยก่อน มีการยิงปืนในขณะสวด เรียกว่ายิงปืนอาฎา

คำสอนทางพระพุทธศาสนาในอาฏานาถียสูตร นั้นก็คือ ศีล 5 ข้อนั่นเอง การถือศีล 5 และการประพฤติปฏิบัติตนเป็นคนดีนั้นเป็นสิ่งที่ควรทำอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ เพราะจะทำให้ชีวิตมีความสุข และสมหวังหรือหากต้องเจอกับปัญหาหรืออุปสรรคที่หนักหนาในชีวิตก็จะทำให้มีสติและรอบคอบในการแก้ปัญหาเหล่านั้นให้ผ่านพ้นไป และทำให้เราได้ใช้ปัญญาในการทำงานและสร้างความก้าวหน้าให้กับชีวิตและครอบครัวได้อย่างเต็มที่ เต็มกำลังความสามารถ

ศีล 5 ที่เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า เบญจศีล นั้น แท้ที่จริงนั้น ศีล 5 ไม่ใช่ข้อห้าม หากแต่เป็น "ข้อฝึกปฏิบัติ" (สิกขาบท) ที่เราทุกคนโดยไม่จำเป็นที่จะต้องเป็นชาวพุทธ ขอเพียงแค่เป็นมนุษย์เท่านั้น ก็ควรจะรับมาเป็นแนวทางในการปฏิบัติ เพื่อฝึกหัดพัฒนาชีวิตให้ตั้งงมล้ำเลิศในทุก ๆ ด้าน

ศีล 5 นี้ ในภาษาบาลีเดิมเรียกว่า "มนุษยธรรม" (ธรรมที่ทำให้คนให้เป็นมนุษย์) เพราะผู้ปฏิบัติตามศีล 5 ได้ ย่อมเป็นคนคุณภาพที่สามารถยกชีวิตให้พัฒนาขึ้นมาอีกระดับหนึ่งจากปุถุชนทั่วไปที่ยังคงใช้ชีวิตโดยการชกจูงของสัญชาตญาณเป็นส่วนใหญ่ ส่วนผู้ปฏิบัติตามศีล 5 แล้วนั้น จะก้าวเข้าสู่

การเป็นมนุษย์ผู้พร้อมที่จะร่วมเป็นส่วนหนึ่งสังคมอารยะ ที่สามารถจะนำพาทั้งชีวิตของตน ของคนอื่น และของสังคมโดยรวม ไปสู่ความร่มเย็นเป็นสุขอย่างเกื้อกูลกันในวงกว้างทั่วทั้งโลก

ปัจจุบันชีวิตความเป็นอยู่ของคนเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยของโลก ดูเหมือนว่าความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี จะไม่หยุดยั้ง แต่ทว่าในขณะที่วัตถุเจริญขึ้น แต่คนกลับมีจิตใจเสื่อมลง และสังคมก็มีแนวโน้มว่าจะมีปัญหาขึ้นเรื่อยๆ ศิล 5 ข้อ ยังเป็นประโยชน์ด้านการพัฒนาและแก้ไขปัญหาของสังคมได้ คือ

1. งดเว้นจากการฆ่า ความปลอดภัยในชีวิตเป็นสิ่งสำคัญอันดับแรกๆ ที่มนุษย์ต้องการ ศิลข้อนี้มุ่งเพื่อให้มนุษย์อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ไม่เบียดเบียนชีวิตของกันและกัน

2. งดเว้นจากการถือเอาสิ่งของของคนอื่นมิได้ให้ ความรักความหวงแหนในทรัพย์สินเป็นเรื่องปกติที่มนุษย์ทุกคนมีเหมือนกัน ศิลข้อนี้มุ่งให้คนเลี้ยงชีพโดยสุจริต ให้ขยันทำงาน ไม่เบียดเบียนทรัพย์สินของกันและกัน

3. งดเว้นจากการประพฤติดินในกาม ปัจจุบันปัญหาครอบครัวมีมากมาย เช่นปัญหาหย่าร้าง ผู้สาว โสเภณีเด็ก ล้วนมีสาเหตุมาจากความไม่รู้จักอ้มไม่รู้จักพอในทางกามและลวนเป็นเหตุให้เกิดความเดือดร้อนในครอบครัว นำไปสู่ปัญหาระดับชาติ ศิลข้อนี้มุ่งส่งเสริมให้เกิดความอบอุ่นในครอบครัว และนำไปสู่ความมั่นคงของประเทศชาติต่อไป

4. งดเว้นจากการพูดเท็จ ปัจจุบันสังคมอยู่กันด้วยความหวาดระแวง ไม่ไว้เนื้อเชื่อใจกันเพราะการกล่าวเท็จต่อกัน หลอกลวงกันด้วยเล่ห์เหลี่ยมต่างๆ ศิลข้อนี้มุ่งให้เกิดการคบค้าสมาคมที่ดีโดยเน้นให้เป็นสังคมที่มีความจริงใจต่อกันและกัน

5. งดเว้นจากการเสพของมีนเมา แม้มนุษย์จะอยู่เป็นปกติสุขไม่มีปัญหาทางด้านสวัสดิภาพในชีวิตทรัพย์สิน ครอบครัว และสังคมแล้วก็ตาม แต่สิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่งที่จะขาดไม่ได้คือการพัฒนาปัญญา การจะพัฒนาปัญญาให้เกิดได้ดี จะต้องดำรงชีวิตให้ปกติ มีสติคุมครองตน เว้นสิ่งเสพติดอันเป็นเหตุทำลายปัญญา และเป็นเหตุสร้างปัญหา ศิลข้อนี้มุ่งเสริมสร้างปัญญาและขจัดปัญหาให้หมดสิ้นไป

ปัญหาสังคมของมนุษย์มีอยู่ตลอดเวลา แม้ในยุคสมัยที่โลกพรั่งพร้อมด้วยพืชพันธุ์ธัญญาหารอันประณีตสมบูรณ์ มนุษย์ได้ดำรงชีวิตอย่างสุขสบายแต่ด้วยเหตุที่มนุษย์มีความแตกต่างกัน เริ่มจากเรื่องของผิวพรรณวรรณะ บางพวกมีผิวพรรณงาม บางพวกผิวพรรณไม่งาม จึงทำให้เกิดการแบ่งชนชั้น เกิดความหยิ่งทะนง และดูหมิ่นกัน ความเสื่อมทรามของสภาพจิตใจที่เกิดขึ้น จึงส่งผลให้สิ่งแวดล้อมและบรรยากาศเสื่อมลง

เมื่อบรรยากาศของโลกไม่น่ารื่นรมย์เช่นนี้ทรัพยากรซึ่งเคยมีอยู่อย่างบริบูรณ์จึงลดลงทั้งปริมาณและคุณภาพอาหารที่ประณีตกลับเสื่อมสูญไปกลายเป็นมีอาหารหยาบมาแทนที่ยังเกิดการจับจอง

ครอบครองทรัพยากรอันมีจำกัดนั้นอย่างเห็นแก่ตัวเกิดการลักขโมย การลงโทษ การทำร้าย เบียดเบียนซึ่งกันและกันในทุกวิถีทาง ในที่สุดความเดือดร้อนที่เกิดขึ้นทำให้มนุษย์ได้รู้สึกตัว และสำนึกได้ว่าการที่ทุกอย่างทุกอย่างเสื่อมลงไปนั้น เป็นผลมาจากความเสื่อมของศีลธรรมที่เกิดจากความประพฤติของมนุษย์ด้วยกันนั่นเอง

เพียงศีล 5 ข้อเท่านั้น ถ้าแต่ละคนปฏิบัติให้ได้จริง ก็จะช่วยพัฒนาสังคมได้จริงๆ การรักษาศีล ไม่เพียงเป็นการรักษาความเป็นปกติของความเป็นมนุษย์ หรือเพื่อรักษากฎเกณฑ์ ในการอยู่ร่วมกันในสังคมเอาไว้นั้น แต่ยังเป็นการให้ทานที่มีคุณค่ายิ่งกว่าการให้วัตถุใดๆ ทั้งสิ้น เพราะในขณะที่ใครคนหนึ่งรักษาศีลทุกชีวิตจะได้รับประโยชน์อันมหาศาลนั่นคือได้รับความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินทันที

สรุปได้ว่า การสาธยายอาฏานาฎียสูตร (ภาณยัถ์) กับพิธีกรรมถือเป็นการรักษาคำสอนทางพระพุทธศาสนา ทำให้พวกเสื่อมใสในพระธรรมคำสอนเสื่อมใสยิ่งขึ้น ส่วนไม่เสื่อมใสก็เสื่อมใส นำพระธรรมไปปฏิบัติ และมีความเข้าใจอันดีต่อกันสำหรับคนในสังคม คำสอนนี้คือ ศีล 5 ซึ่งเป็นหลักประกันชีวิตทรัพย์สิน ครอบครัว สังคม และสติปัญญาของคน

อีกประเด็นหนึ่งคือการสาธยายธรรมข้ามปี หรือการสวดมนต์ข้ามปี เมื่อวันที่ 29 ธันวาคม 2557 สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้ามงคลอาจารย์ (วง วรบุญโญ) ผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช ได้อวยพรปีใหม่ประจำปี 2558 สรุปได้ว่า ในความเป็นจริงวันขึ้นปีใหม่เป็นแต่เพียงสมมติหมายให้รู้ว่ครบรอบปีหนึ่งตามสุริยคติที่มนุษย์ได้สมมติกันมาช้านาน หากแต่วันหนึ่งก็ยังคงมี 24 ชั่วโมง สัปดาห์หนึ่งก็ยังคงมี 7 วัน และปหนึ่งก็ยังคงมี 12 เดือน หาได้เพิ่ม หรือลดไม่ สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงสอนมนุษย์มิให้ตกอยู่ในความประมาท ให้รีบเร่งทำความดี ไม่ต้องรอวันเวลาที่จะทำความดี ดังพระพุทธวจนะ ในอังคุตตรนิกาย ติกกนิบาต ที่ว่า คนทั้งหลายประพฤติชอบเวลาใด เวลานั้นชื่อว่าเปนฤกษ์ดี มงคลดี สว่างดี รุ่งดี ขณะดี ยามดี และบูชาดีในพรหมจารีบุคคล ขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัย และกุศลจริยาสัมมาปฏิบัติทั้งปวงได้ โปรดถวายพระพรชัยมงคลแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ และสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถให้ทรงหายจากพระอาการประชวรโดยรวดเร็ว ทรงพระเกษมสำราญในสิริราชสมบัติสืบกาลนาน และขอได้โปรดอำนวยการให้ท่านสาธุชนพี่น้องชาวไทยทุกท่าน

พิธีกรรมการสาธยายธรรมทำทั่วประเทศรวมถึงต่างประเทศด้วย มีพิธีกรรมการจัดสมาทานศีล ฟังพระธรรมเทศนา สาธยายธรรม และเจริญจิตตภาวนาข้ามปี วัดทั่วประเทศเชิญชวนพุทธศาสนิกชนลดละ เลิก อบายมุข สิ่งเสพติด เพื่อถวายเปนพระราชกุศล แด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ พร้อมทั้งพระบรมวงศานุวงศ์ทุกพระองค์

มหาเถรสมาคมขอให้ทุกวัดจัดพิธีขอขมากรรม ขอโหสิกรรมแก่เจ้ากรรมนายเวรขึ้น พิธีสวดมนต์ปี เพื่อให้ชีวิตเริ่มต้นปีใหม่ด้วยความเปนมงคล ซึ่งพิธีกรรมดังกล่าวจัดก่อนการสาธยายธรรมข้ามปี

พร้อมกันทั่วประเทศ ทั้งนี้หากทุกคนพร้อมใจกันสวดมนต์ ยอมสละใจสังขมและประเทศชาติสงบสุข ได้อย่างแน่นอน ซึ่งพุทธศาสนิกชนที่มาร่วมสวดมนต์ (สวดมนต์) ข้ามปี จะได้ฟังบรรยายธรรม รับหนังสือสวดมนต์ ซึ่งภายหลังสวดมนต์ เสร็จในเวลา 01.00 น. พุทธศาสนิกชนจะได้รับน้ำพุทมนต์ที่ผ่านการปลุกเสกจากการทำวัตรสวดมนต์ของคณะสงฆ์ และสายสิญจน์ เพื่อความเป็นสิริมงคลต้อนรับปีใหม่ด้วย

บางวัดจัดให้มีพิธีอัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุไปประดิษฐานยังหน้าพระอุโบสถ เพื่อให้พุทธศาสนิกชนได้สักการะ เนื่องในการร่วมพิธีกรรมสวดมนต์ข้ามปี จากนั้นหลังจากสวดมนต์ (สวดมนต์) ข้ามปีแล้ว ในเวลา 00.29 จะมีการมอบผ้ายันต์แก่ผู้ที่เข้าร่วมพิธีจากนั้นจะมีพิธีพุทธาภิเษกถึงรุ่งเช้าของวันที่ 1 ของปีใหม่เดือนใหม่ บางวัดมีการจัดกิจกรรมปฏิบัติธรรม สวดมนต์ข้ามปี โดยจัดภายใต้แนวคิด “สวดมนต์ ปฏิบัติธรรม ชมดาว รับอรุณ” เนื่องจากเมื่อตักกลางคืนจะสามารถมองเห็นดวงดาวจำนวนมาก มีความสวยงามอย่างยิ่ง โดยได้มีการเตรียมสถานที่ไว้รองรับพุทธศาสนิกชนไว้แล้ว เป็นต้น

พิธีกรรมต่างๆ ที่กระทำอยู่ในปัจจุบัน เช่น การบรรพชาอุปสมบท กฐินกรรม การทอดผ้าป่า การถวายสังฆทาน การทำบุญงานมงคล หรืออวมงคล ก็ตามล้วนแต่มีสวดมนต์ เช่น การสวดมนต์ก่อนรับศีล เป็นต้น ดังนั้น การสวดมนต์จึงเป็นบ่อเกิดของพิธีกรรมต่างๆ ดังที่กล่าวมาแล้ว เป็นต้น

การสวดมนต์ก่อให้เกิดพิธีกรรมต่างๆ ทั้งในอดีตจนกระทั่งถึงปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นพิธีกรรมสวดมนต์เพื่อจำพระธรรมวินัย การสวดมนต์เพื่อช่วยเหลือประชาชน จนถึงกระทั่งปัจจุบันที่มีการสวดมนต์ข้ามปี

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่าการสวดมนต์ก่อให้เกิดพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ การสวดมนต์ในงานมงคล เช่น ขึ้นบ้านใหม่ งานอวมงคล เช่น งานศพ การทำวัตรเช้า-เย็นของพุทธบริษัท เป็นต้น ก่อให้เกิดพิธีกรรมทั้งของพระสงฆ์ เช่น พิธีปวารณาออกพรรษา พิธีอุปสมบท ส่วนคฤหัสถ์ เช่น พิธีขอศีล 5 พิธีถวายสังฆทาน เป็นต้น

บทที่ 5

บทสรุป และข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่อง "วิเคราะห์พิธีกรรมกับการสาธยายธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท" เป็น การวิจัยเชิงคุณภาพแบบเอกสาร มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ 1. เพื่อศึกษาพิธีกรรมในพระพุทธศาสนา เถรวาท 2. เพื่อศึกษาการสาธยายธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท และ 3. เพื่อวิเคราะห์พิธีกรรมกับ การสาธยายธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท เมื่อนำข้อมูลมาจัดหมวดหมู่ วิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์แล้ว นำสู่การสรุปผลการวิจัย ได้ดังต่อไปนี้

5.1 สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาเรื่อง "วิเคราะห์พิธีกรรมกับการสาธยายธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท" สรุป ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ 3 ประการ ดังนี้

5.1.1 พิธีกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท

พิธีกรรม หมายถึง วิธี กรรมวิธี ระเบียบการดำเนินการ แบบแผน เพื่อความสำเร็จอย่างใด อย่างหนึ่งขึ้น ซึ่งไม่ใช่วิธีก่อให้เกิดอำนาจพิเศษขึ้นแล้วดลบันดาลให้สำเร็จตามที่หวัง เพียงแต่เป็นสื่อ ก่อให้เกิดผลด้านกาย วาจา จิต ปัญญา และสังคมไปในทางที่ดีขึ้นตามหลักพุทธศาสนาเถรวาท

ลักษณะทั่วไปของพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา คือ การประกอบพิธีกรรมมีลักษณะ คือ การประกอบพิธีกรรมโดยกลุ่มคน มีพระหรือผู้นำกลุ่มนั้นๆ เป็นผู้นำในพิธี พิธีกรรมและคำสอนในศาสนา พุทธมุ่งด้านจริยธรรมและการใช้เหตุผล โดยเน้น การพึ่งตนเองหรือสติปัญญาของมนุษย์ การทำพิธีจึงมี ลักษณะเป็น “บุญ” คือมุ่งความสุขใจที่ได้กำจัดกิเลสของตนเองมากกว่าอย่างอื่น เช่น พิธีทอดกฐิน พิธี ทอดผ้าป่า จุดมุ่งหมายของพิธีกรรมคือการพัฒนาจิต จูงจิตใจชุมชนได้ ในขณะที่ประกอบพิธีกรรมทาง ศาสนาทุกคนจะเจียบกริบ และทำในสิ่งเหมือนกัน พร้อมเพียงกัน ซึ่งดูแลวนาเลื่อมใส พอทำบ่อยเขาก็จะ ทำให้เกิดความศรัทธาดีสิทธิ์ทางใจขึ้น พิธีกรรมมักเกิดจากประสบการณ์และความเชื่อของมนุษย์ นำไปสู่การ สร้างสิ่งเคารพบูชา จากนั้นจึงกลายเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ขึ้นมา จึงกล่าวได้ว่าความเชื่อทำให้เกิดพิธีกรรมขึ้น พระพุทธศาสนามีพิธีกรรมต่างๆ ซึ่งมีผลต่อการสร้างจิตสำนึกทางศาสนา และมีผลกระทบต่อระบบราง กาย จิตใจ และสภาพของมนุษย์ เช่น การสวดมนต์ เมื่อคนมีจิตสำนึกที่ดีทางศาสนา จะเห็นวาศาสนาเป นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ เป็นหลักที่ใช้ในการขจัดทุกข์ เป็นสิ่งที่ทำให้มนุษย์มุ่งทำดีโดยไม่หวังผลตอบแทน

พิธีกรรมยังมีส่วนช่วยให้ศาสนาคงอยู่ได้เพราะมีส่วนช่วยในการรวมมวลชน เข้าด้วยกันให้เป็นหน่วยเดียวกัน มีความรู้สึกรวมกันทำให้ศาสนามั่นคงและอยู่คู่มนุษยชาติต่อไป พิธีกรรมทางพุทธศาสนามีขั้นตอนที่ชัดเจน มีพระเพณผู้ประกอบพิธี บุคคลผู้ทำพิธีสามารถทำพิธีได้จะเป็นใครก็ได้ทำแทนกันได้ และมีวัตถุประสงค์เพื่อจรรโลงสืบทอดศาสนา นำความเจริญรุ่งเรืองหรือความสุขสบายมาใหญ่ที่เกี่ยวข้อง

ความเป็นมาของพิธีกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท กำเนิดมาจากพระพุทธเจ้า มีลักษณะการละสิ่งที่ผิดหรือการปฏิบัติตามพระธรรมวินัย เช่น การละมิจฉาทิฎฐิ พิธีกรรมที่ทำแล้วเบียดเบียนสัตว์หรือมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ช่วยดลบันดาลให้สมปรารถนาไม่มี ก่อนที่พระพุทธศาสนาจะเกิดขึ้นนั้น ชาวอินเดียยังคงประกอบพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับชีวิตและศาสนาตามความเชื่อของตนตามแต่ท้องถิ่น ครั้นพระพุทธศาสนาอุบัติขึ้นแล้ว ก็หันมานับถือตามหลักคำสอนของพระพุทธองค์ แต่มีพิธีกรรมบางอย่างไม่เปลี่ยนแปลงไป คือ พิธีเผาศพ เป็นต้น พิธีกรรมในทางพระพุทธศาสนามีแนวคิดปฏิเสธอำนาจศักดิ์สิทธิ์ของเทพเจ้า มิได้มีแนวทางเพื่อการเซ่นสรวงหรือบูชาเอาใจเทพเจ้า เพราะมีอัตลักษณ์ของตนคือ มีความเชื่อในศักยภาพของมนุษย์ มีความเชื่อในเรื่องกรรมและผลของกรรม มีความเชื่อต่อความจริงที่เกิดจากเหตุและผล

พิธีกรรมในยุคต้นพุทธกาลยังไม่มี ความสลับซับซ้อนหรือมีเงื่อนไขมากมาย ทั้งยังเป็นไปอย่างเรียบง่าย และไม่มียของการอ่อนวอน แต่มีเนื้อหามุ่งถึงความหลุดพ้นหรือการเรียนรู้หลักธรรมวินัยของพระพุทธศาสนาโดยการอาศัยศรัทธาที่มีต่อพระพุทธองค์เป็นหลัก ต่อมาชาวพุทธมีจำนวนมากขึ้นมีแนวโน้มของการละเมิดพระธรรมวินัย จึงได้กำหนดให้มีการประกอบพิธีที่มีความซับซ้อนมากขึ้น ทั้งนี้ก็เพื่อให้พิธีกรรมเหล่านั้นได้มีส่วนในการคัดกรองบุคคลอันจะเป็นการธำรงรักษาพระธรรมวินัยและการฝึกฝนตนเองของสมาชิกในสังคมสงฆ เช่น พิธีกรรมการบรรพชาอุปสมบท พิธีกรรมการแสดงอาบัติ หรือพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการตรวจสอบและชำระอธิกรณ์สงฆ เป็นต้น ซึ่งพิธีกรรมเหล่านี้ล้วนเป็นพิธีที่มีจุดประสงค์เพื่อการธำรงรักษาพระธรรมวินัย นอกจากนั้นในสวนของชาวบ้านพระพุทธศาสนาก็ได้กำหนดให้มีการประกอบพิธีกรรมที่ไม่ขัดต่อหลักการสำคัญของพระพุทธศาสนา เช่น พิธีการรักษาศีล พิธีการถวายทาน หรือพิธีกรรมที่เนื่องด้วยการกระทำความดี โดยพิธีกรรมดังกล่าว จะต้องมีส่วนอยู่ในหลักของศีลสมาธิ และปัญญา จนอาจกล่าวได้ว่าความเป็นมาของพิธีกรรม ที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนามีบ่อเกิดมาจากพระธรรมวินัยอันถือได้ว่าเป็นหลักการของพระพุทธศาสนา

พิธีกรรมที่ปรากฏในคัมภีร์ ได้แก่ พิธีกรรมการแต่งตั้งผู้ทำหน้าที่แทนสงฆ เช่น การแต่งตั้งพระภิกษุผู้แทนสงฆ ภิกษุผู้แจกจีวร ภิกษุผู้แจกข้าวต้ม พิธีกรรมการขึ้นบ้านใหม่ พิธีแสดงตัวเป็นอุบาสกอุบาสิกา หรือแสดงตนเป็นพุทธมามกะ พิธีกรรมการถวายสังฆทาน พิธีกรรมการบวช พิธีกรรมชำระบ้านเมือง พิธี

กรรมการถวายพระอาราม พิธีกรรมการลงอุโบสถ พิธีกรรมในการฟังธรรม พิธีกรรมการถวายผ้าอาบนํ้าฝน และพิธีกรรมการจัดการเกี่ยวกับศพ

พิธีกรรมมีบ่อเกิดมาจากความกลัวในจิตใจของมนุษย์ที่พัฒนามาเป็นความเชื่อใน 2 ประการคือ (1) พิธีกรรมที่มีเหตุผล และ (2) พิธีกรรมที่ไม่มีเหตุผล พิธีกรรมตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาก็จะพบว่ามีบ่อเกิดมาจากความมีเหตุผลตามหลักคำสอน ซึ่งมุ่งที่จะขจัดความกลัวของมนุษย์และพัฒนา ศักยภาพของมนุษย์ให้สามารถพึ่งตนเอง และเป็นอิสระจากการครอบงำของกิเลสได้ คือเป็นหลักที่ว่าด้วยการศึกษาและการพัฒนา ศักยภาพของมนุษย์ มุ่งให้เกิดการเรียนรู้และพัฒนาตนเองเป็นหลักภายใต้กรอบของพระธรรมวินัย จึงจะพบว่าพิธีกรรมในทางพระพุทธศาสนา มิได้เกิดขึ้นมาจากความกลัวต่ออำนาจของบรรดาเทพเจ้าทั้งหลาย แต่เกิดมาจากความมุ่งหวังที่จะใช้เป็นกรอบในการศึกษาและพัฒนา งานตามหลักพระธรรมวินัย

การเกิดขึ้นพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา มีองค์ประกอบที่จะต้องพิจารณา 4 ประการ คือ 1) ด้านพระธรรมวินัยอัน 2) ด้านสถาบันพระรัตนตรัยอัน 3) ด้านพิธีกรรม 4) ด้านตัวบุคคล เนื้อหาของพระพุทธศาสนาทั้งหมดก็คือพระธรรมวินัยอันเป็นหลัก ดังนั้นความเป็นมาของพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะที่ปรากฏในคัมภีร์นั้นล้วนเป็นสิ่งทีมาจาก (1) พระธรรมคำสอน (2) พระวินัย จะสรุปตามนัยของความเชื่อทางศาสนา ก็พบว่าพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา มีบ่อเกิดมาจากการปฏิบัติ ตามความศรัทธาที่มีต่อพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนานั้นเอง

หลักเกณฑ์ตัดสินว่าเป็นพิธีกรรมทางพุทธศาสนา คือ ความไม่ทำบาปทั้งสี่ ความยังกุศลให้ถึงพร้อม และความทำจิตของตนให้ผ่องใส แบ่งเป็น 4 ประเภท คือ 1) กุศลพิธี วาดด้วยพิธีบำเพ็ญกุศล ได้แก่ พิธีเข้าพรรษา พิธีถือนิสังข์ พิธีทำสามัคคีธรรม พิธีทำวัตรสวดมนต์ พิธีกรรมวันธรรมสวนะ พิธีทำสังฆอุโสภณ และพิธีออกพรรษา 2) บุญพิธี วาดด้วยพิธีทำบุญต่างๆ ไป ได้แก่ พิธีทำบุญตักบาตรเทโวโรหณะ พิธีเจริญพระพุทธมนต์ พิธีสวดพระพุทธมนต์ พิธีสวดพระอภิธรรม พิธีสวดมาติกา พิธีสวดแจ่ง พิธีสวดถวายพรพระ พิธีอนุโมทนากรณีต่างๆ และพิธีแสดงพระธรรมเทศนา 3) หมวดทานพิธี วาดด้วยพิธีถวายทาน ได้แก่ พิธีถวายสังฆทาน พิธีถวายสลากภัต พิธีตักบาตรข้าวสาร พิธีตักบาตรน้ำผึ้ง พิธีถวายเสนาสนะ กุฎี วิหาร พิธีถวายศาลาโรงธรรม พิธีถวายผ้าวัสสิกสาฎก พิธีถวายผ้าจํานาพรรษา พิธีถวายผ้าอัจเจกจีวร พิธีทอดผ้าป่า พิธีถวายผ้ากฐิน พิธีถวายรูปเทียนดอกไม้ พิธีลอยกระทง พิธีถวายธงเพื่อบูชา พิธีถวายสะพาน และ 4) ปกิณณะพิธี วาดด้วยพิธีเบ็ดเตล็ดได้แก่ วิธีสวดมนต์ไหว้พระของนักเรียน วิธีไหว้ครูของนักเรียน วิธีจับด้ายสายสิญจน์ วิธีบังสุกุลเป็น วิธีบอกศักราช พิธีกรรมของพระสงฆ์ คือพิธีกรรมที่เพนหน้าที่และกิจเฉพาะของสงฆ์ที่จะปฏิบัติแยกเป็น 4 ประเภท คือ 1) อปโลกนกรรม คือกรรมที่เพียงบอกกันในที่ชุมนุม

สงฆ์ 2) ญัตติกรรม คือ กรรมที่เพียงตั้งญัตติไม่มีอนุสาวนา 3) ญัตติพุทฺธิยกรรม คือ กรรมที่ทำด้วยตั้งญัตติ และสวดอนุสาวนาหนเดียว 4) ญัตติจตุตถกรรม คือ กรรมที่ทำด้วยตั้งญัตติและสวดอนุสาวนา

พิธีกรรมมีประโยชน์ คือ พิธีกรรมเป้นจุดนัดหมายให้มาทำสิ่งเดียวกัน เป็นวินัยพื้นฐานและนำคนให้ประสานเข้าในชีวิตชุมชน เป็นเครื่องน้อมนำศรัทธาที่จะพาให้เข้าถึงธรรมที่สูงขึ้นไป เป็นโอกาสสำหรับพระที่จะปรากฏตัวและให้ธรรม เป็นรูปแบบที่จะสื่อธรรมสำหรับคนหมู่ใหญ่ เป็นวิธีจูงจิตใจชุมชนได้ในขณะประกอบพิธีกรรม รักษาความเป็นเอกลักษณ์ของชาติและศาสนา ส่งเสริมคุณค่าทางด้านจิตใจ เป็นรูปแบบวิธีการที่มีแบบแผน งดงาม สามารถรโรงให้พระพุทฺทธศาสนามีความเจริญยั่งยืนสืบไป พุทฺทธศาสนิกชนได้นำไปปฏิบัติเพื่อเป็นบรรทัดฐานในการดำเนินชีวิต เป็นส่วนของการสร้างศรัทธาต่อศาสนาและยึดถือหลักธรรม

5.1.2 การสาธยายธรรมในพระพุทฺทธศาสนาเถรวาท

ความเป็นมาของการสาธยายธรรมเกิดขึ้นตั้งแต่สมัยพุทฺทธกาล มีการสาธยายธรรมของพุทฺทธบริษัท ทั้งที่พระพุทฺทธองค์ทรงให้สาธยายเอง ดังกรณีของพระโสณโกฏิภิกษุณณะที่ท่านกล่าวพระธรรมเป็นทำนองสรภัญญะจนได้รับยกย่องจากพระผู้มีพระภาคเจ้าว่ามีเสียงอันไพเราะ กาลครั้งที่พระเทวทัตกลิ้งหินทำร้ายพระพุทฺทธเจ้ายังโลหิตของตถาคตให้หือขึ้น พระภิกษุจำนวนมากได้สาธยายธรรมเพื่อป้องกันภัย การสาธยายธรรมของพระอานนทซึ่งเป็นผู้ทรงจำพระธรรมวินัย เป็นผู้ร่วมทำสังคายนาครั้งแรกหลังจากพระพุทฺทธองค์ทรงเสด็จดับขันธปรินิพพาน กรณีของพระโมคคัลลานะก็เช่นกัน พระพุทฺทธองค์ทรงสั่งสอน การการสาธยายธรรมเพื่อแก้ความง่วง พระพุทฺทธองค์ทรงตรัสสอนให้ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ทั้งหลาย เรียน ขวนขวาย ทรงจำ เพื่อคุ้มครอง เพื่อรักษา เพื่อความไม่เบียดเบียน เพื่อความอยู่สำราญ การสาธยายธรรมเป็นคำสั่งสอนของพระพุทฺทธเจ้า พระภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ได้ถือปฏิบัติสืบต่อกันมา

ส่วนประวัติความเป็นมาตามทัศนะทั่วไปมีดังนี้ การสาธยายธรรมได้เกิดขึ้นตั้งแต่สมัยพระพุทฺทธเจ้ายังดำรงพระชนชีพอยู่ เช่น การสาธยายรัตนสูตรเพื่อระงับโรคระบาด การสาธยายโพฆณคสูตรถวายพระผู้มีพระภาคเจ้าของพระจุนทะเถระ การสาธยายกรณียเมตตสูตรเพื่อความอยู่ผาสุกป้องกันภัยจากพวกอมมนุษย์ เป็นต้น นอกจากนี้การสาธยายธรรมของพระโสณะให้พระพุทฺทธองค์สดับ การสาธยายปาฏิโมกข์ของพระภิกษุ การสาธยายธรรมเป้นหน้าที่ของพระภิกษุสงฆปฏิบัติเป้นกิจวัตรมาแต่ครั้งพุทฺทธกาล มีการสาธยายธรรมของพระภิกษุเป็นกลุ่ม เช่น พระมหากัสสปเถระ พระอุบาลีเถระ และพระอานนทเถระ สามารถสาธยาย พระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก เมื่อปฐมสังคายนาและสามารถจำสืบทอดกันมาเรียกว่า “มุขปาฐะ” นับว่าในยุคพระอรียสงฆมีความทรงจำเป้นเลิศและสืบเนื่องกันมานับพันป

นอกจากนั้นก็มีการสาธยายเพื่อคุ้มครอง ปองกัน รักษาอันตราย เรียกว่าการ “สวดพระปริตร” ในยุค สมมติสงฆต่อมานั้นการสาธยายธรรมยอลงมาให้เห็นเพื่อให้เหมาะสมกับเวลาและสืบทอดกันมาเรื่อย

ภายหลังพระพุทธองค์ปรินิพพานได้ 3 เดือน ได้มีการจัดระเบียบแบบแผนการทรงจำคำสอน ใหม่อย่างเป็นระบบเรียกว่า การสังคายนา โดยพระอรหันต์ 500 รูป มีพระมหากัสสปเถระเป็นประธาน และได้มีมติจะรักษาพระพุทธพจน์ที่จัดระเบียบไว้แล้วด้วยวิธีมุขปาฐะ ต่อมา มีการบันทึกพระพุทธพจน์ เป็นตัวหนังสือที่ลังกาทวีป สาเหตุมาจากบ้านเมืองมีความผันผวนอันเกิดจากภาวะสงครามจึงยากแก่การ ทรงจำพระพุทธพจน์ พระพุทธพจน์ถูกนำมาใช้สำหรับเป็นบทปริกรรมภาวนาหรือสวดสาธยายตามความ เหมาะสมแก่อากาศพระพุทธพจน์จึงถูกเรียกว่า “พระพุทธมนต์” เมื่อพระพุทธมนต์อาศัยจิตที่เป็นสมาธิ เกิดอานุภาพในการต้านทาน คุ้มครอง ปองกัน รักษา พระพุทธมนต์ก็ถูกเรียกว่า “พระปริตร” ตาม อานุภาพแห่งการต้านทานไปด้วย ปัจจุบันจึงมีผู้นิยมเรียกพระปริตรแทนพระพุทธมนต์กันอย่างกว้างขวาง การสาธยายธรรมทำนองสรภัญญะด้วยภาษาบาลีนั้นได้มีมาตั้งแต่ครั้งพุทธกาลแล้ว จนมาถึง พ.ศ. 900 พระเถระทั้งหลาย มีพระเรวัตเถระเป็นประธานช่วยกันสำรวจพระปริตรต่างๆ และได้เรียบเรียงไว้ เป็นคัมภีร์ เรียกว่า “ภาณวาร” สันนิษฐานว่าเป็นตำราสำหรับพระสงฆ์ของจำและสวดพระปริตรให้ เป็นแบบแผนอันเดียวกัน เมื่อเกิดคัมภีร์ภาณวารอันรวบรวมพระพุทธมนต์ทุกอย่างอยู่ในนั้นก็เป็นธรรมดา ที่คนทั้งหลายจะปรารถนาให้พระสงฆ์สวดพระพุทธรัตถ์ตลอดทั้งคัมภีร์ภาณวารในเมื่อทำพิธีสำคัญ แต่ คัมภีร์ภาณวารยืดยาวมีพระปริตรต่างๆ 22 เรื่อง จัดได้เป็น 4 ภาค กว่าจะสาธยายตลอดเป็นเวลานาน กวาคี่วัน จึงต้องคิดหาวิธีสวดภาณวารขึ้นอีกอย่างหนึ่ง คือคิดนิมนต์คณะสงฆ์ให้สลัดกันสวดคราวละ 4 รูปและบางทีจะมีพระเถระผู้เชี่ยวชาญนั่งกำกับตรวจทานด้วยอีกรูปหนึ่ง (เหมือนอย่างภาณวารที่ไทยเรา ใช้เป็นแบบอยู่ทุกวันนี้) มีหลักฐานว่าชาวลังกานับถือคัมภีร์ภาณวารมาก จึงมีพระมหาเถระองค์หนึ่งนาม ว่า พระอนมทัสสี แต่งอภิญญาอธิบายคุณภาณวารขึ้นอีกคัมภีร์หนึ่งให้ชื่อว่าสารัตถสมุจจัยเป็นคัมภีร์ จำนวนหนังสือถึง 33 ผูก ไบลาน (แปลเป็นภาษาไทย เมื่อรัชกาลที่ 3 และหอพระสมุดได้จัดพิมพ์แล้ว) ก็ ในพงศาวดารลังกามีพระอนมทัสสี เป็นพระเถระสำคัญขององค์หนึ่งอยู่ในรัชกาลพระเจ้าบัณฑิตปรกมพาหุ ซึ่งเสวยราชย์เมื่อ พ.ศ. 1809 ถ้าเป็นองค์เดียวกันก็เป็นหลักฐานอีกอย่างหนึ่งว่าคัมภีร์ภาณวาร เกิดขึ้นตั้ง แรกก่อน พ.ศ. 1809 บางทีก่อนนั้นหลายร้อยปี ส่วนการสาธยายธรรมสรรเสริญพระรัตนตรัย ทำนอง สรภัญญะที่เป็นภาษาไทย สันนิษฐานได้ว่า น่าจะมีขึ้นประมาณในรัชกาลที่ 5

ส่วนเจ็ดตำนาน สิบสองตำนาน หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “ปริตร” ปริตรหรือปริตต์ที่พระสงฆ์ ไทยเราใช้สวดกันอยู่ ปัจจุบันคำว่า ปริตร หรือ “ปริตต์” แปลว่า คุ้มครอง ปองกัน รักษา หรือเครื่อง คุ้มครองปองกัน ในประวัติความเป็นมาก็ได้กล่าวแล้วในเรื่องภาณวารและสารัตถสมุจจัย ซึ่งกลายมา เป็นคัมภีร์อีกคัมภีร์หนึ่งเรียกว่า “ราชปริตร” สันนิษฐานว่าเกิดขึ้น เพราะพระราชประสงค์ของ

พระเจ้าแผ่นดินในลังกาทวีป ด้วยการสวดแบบเดิมนั้นกินเวลามากจึงหาวิธีที่จะให้สั้นลง ซึ่งบางที่งานหลวงหรืองานพระราชพิธีนั้นต้องการให้มีการสวดเพื่อความเปนนสิริมงคลแก่พระนครและบ้านเมือง ดังนั้น พระสงฆ์จึงเลือกพระปริตรต่างๆ ที่มีในภคววารเป็นหลัก และเพิ่มคาถาที่นิยมเห็นวานิยมกันมากๆ มาสวดกันกลายมาเป็นราชปริตรดังกล่าว เพื่อใช้ในงานหลวง เรื่องราชปริตรเป็นที่นิยมกันแพร่หลายไปทั่วถึงแคว้นทุกหมู่เหล่าต่างก็พากันใช้ตามแบบอย่างพิธีหลวงสืบมา จนกลายมาเป็น 2 ตำนาน คือ “จุลปริตร” (เจ็ดตำนาน) และ “มหาปริตร” (สิบสองตำนาน) มีขอสนธิฐานวาทในครั้งโบราณมานิยมสวดเจ็ดตำนานมากกว่าสิบสองตำนานนั้นมักจะสวดกันในงานใหญ่ๆ หรืองานหลวง

การสวดธรรม หมายถึง การท่อง การกล่าวธรรม การสวด การทรงพระธรรมวินัยของพระพุทธเจ้าที่เป็นคำสั่งสอนทั้งพระวินัย พระสูตร พระอภิธรรม พุทฺธมนต์ พระปริตร มีลักษณะการเปล่งเสียงออกมา เพื่อประโยชน์ทั้งแก่ตนเองและส่วนรวม

วิธีการสวดธรรม แม้จะรู้ว่าการสวดธรรมมีประโยชน์มากแต่ไม่รู้ว่าจะนำเอามาใช้ประโยชน์อย่างไร ก็ไม่มีความหมายเลย แต่เมื่อรู้วิธีการที่จะค้นหาเอาประโยชน์จากการสวดธรรมได้แล้วย่อมมาถูกทางแล้ว จึงควรรู้และเข้าใจวิธีการสวดธรรมที่ถูกต้อง ดังนี้ 1. วิธีการสวดธรรมเพื่อความตั้งมั่นของพระสัทธรรม วิธีการได้แก่ 1. ฟังมา 2. เล่าเรียน และ 3. สวดธรรม 2. วิธีการสวดธรรมเป็นเครื่องให้ถึงวิมุตติ วิธีการได้แก่ 1. ฟัง 2. เล่าเรียน และ 3. สวดธรรม ซึ่งต้องมีหลักธรรมประกอบ คือ 1. ความไม่ประมาท 2. ความเพียร และ 3. ความมีใจเด็ดเดี่ยว 3. วิธีการสวดธรรมเพื่อเป็นพหูสูต วิธีการ ได้แก่ 1. ย่อมเล่าเรียนธรรมคือ สุตตะ เคยยะ เวยยากรณ์ คาถา อุทาน อิติวุตตะกะ ชาดก อัมภุตธรรมเวทลลสะ 2. ย่อมแสดงธรรมตามที่ได้ฟังมาได้เรียนมาแก่ผู้อื่นโดยพิสดาร 3. บอกสอนธรรมที่ได้เรียนมาแก่ผู้อื่นโดยพิสดาร 4. ย่อมทำการสวดธรรมตามที่ได้ฟังมาได้เรียนมาโดยพิสดาร 5. ย่อมตรึกตรอง ฟังด้วยใจ ซึ่งธรรมตามที่ได้ฟังมาได้เรียนมา และ 6. ย่อมจำพรรษาอยู่ในอาวาสที่มีภิกษุผู้เถระเป็นพหูสูต ขำนาญคัมภีร์ ทรงธรรม ทรงวินัย ทรงมาติกาอยู่ และเข้าไปหาภิกษุผู้เถระเหล่านั้นโดยกาลอันควรแล้วได้ถามสอบสวนข้อธรรมที่ยังไม่แจ่มแจ้ง ซึ่งการจะเป็นพหูสูตได้อองค์ประกอบหนึ่งที่ขาดไม่ได้เลยนั่นก็คือการสวดธรรมจนขึ้นใจและทราบชัดธรรม มีหลักการวัดคือการสวดธรรมจนขึ้นใจและทราบชัดธรรม 4. วิธีการสวดธรรมทำให้ไม่เป็นมลทิน วิธีการได้แก่การท่องบ่นเพื่อการไม่หลงลืมนึกถึงครั้งไหนสามารถสวดธรรมได้ทันที 5. วิธีการสวดธรรมเพื่อเป็นบริวารของจิต ยินดีในบุญกุศล เพื่อความไม่เบียดเบียนไม่มีเวรไม่มีภัย วิธีการได้แก่ 1. มีความเพียร 2. ประพฤติพรหมจรรย์ 3. มากด้วยการสวด

และ 4. มากด้วยการบริจาค 6. วิธีการสาธยายธรรมเป็นเหตุให้ละความง่วง¹ วิธีการได้แก่ 1. ฟัง 2. เรียน และ 3. สาธยายธรรม

สรุปหลักวิธีการสาธยายธรรมให้เกิดประโยชน์ 1. ฟังมา 2. เล่าเรียน คือ สุตตะ เคยยะ เวชยาก ธรณ คาถา อุทาน อิติวุตตกะ ชาดก อัมภุตธรรม เวทลละ 3. สาธยายธรรมหรือการท่องบ่นเพื่อการไม่หลงลืมนึกถึงครั้งไหนสามารถสาธยายธรรมได้ทันที หลักธรรมประกอบการสาธยายธรรม วิธีการสาธยายธรรมที่จะก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต้องประกอบด้วยหลักธรรม ดังนี้ 1. ความไม่ประมาท 2. ความเพียร 3. ความมีใจเด็ดเดี่ยว 4. แสดงธรรมตามที่ได้ฟังมาได้เรียนมาแก่ผู้อื่นโดยพิสดาร 5. บอกสอนธรรมที่ได้เรียนมาแก่ผู้อื่นโดยพิสดาร 6. ย่อมตรึกตรอง ฟังด้วยใจ ซึ่งธรรมตามที่ได้ฟังมาได้เรียนมา 7. อยู่ใกล้ผู้เป็นพหูสูต ข่านาญคัมภีร์ ทรงธรรม ทรงวินัย ทรงมาติกา 8. ทรงจำธรรมจนขึ้นใจ 9. ทราบเนื้อความชัดของธรรมที่สาธยาย 10. ประพฤติพรหมจรรย์ 11. การสาธยายมาก และ 12. การบริจาคมาก

ประโยชน์ของการสาธยายธรรม ได้แก่ 1. เพื่อความตั้งมั่นของพระสัทธรรม 2. เป็นเครื่องให้ถึงวิมุตติ 3. จิตเป็นสมาธิ 4. เป็นพหูสูต 5. ทำให้ไม่เป็นมลทิน 6. เป็นบริวารของจิต ยินดีในบุญกุศล เพื่อความไม่เบียดเบียนไม่มีเวรไม่มีภัย 7. เป็นเหตุให้ละความง่วง 8. ทำให้ผู้ได้ฟังบรรลุธรรมได้ 9. เป็นผู้อยู่ในธรรม 10. ผู้ฟังธรรมได้ความเลื่อมใส ผู้กล่าวธรรมย่อมได้รับความสรรเสริญ 11. เพื่อคุ้มครอง เพื่อรักษา เพื่อความไม่เบียดเบียน เพื่ออยู่สำราญ

5.1.3 วิเคราะห์พิธีกรรมกับการสาธยายธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท

พิธีกรรมกับการสาธยายธรรมของคณะสงฆ์ เป็นข้อวัตรปฏิบัติของคณะสงฆ์ไทย มีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นการสรรเสริญคุณ เป็นต้นทุนเจริญศรัทธา เป็นการแผ่จิตเมตตา เป็นการฝึกสมาธิ เป็นการอบรมขันติให้แกร่งกล้า เป็นการรักษาพระธรรม เป็นการกำจัดบาปอกุศล เป็นมงคลแก่ชีวิต เป็นการทำจิตให้สว่างไสวเกิดปัญญา เป็นการช่วยรักษาโรคภัย และเป็นเหตุให้ได้สมบัติบุญ

การสาธยายธรรมเป็นข้อวัตรปฏิบัติของคณะสงฆ์ไทย มีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นการสรรเสริญคุณ เป็นต้นทุนเจริญศรัทธา เป็นการแผ่จิตเมตตา เป็นการฝึกสมาธิ เป็นการอบรมขันติให้แกร่งกล้า เป็นการรักษาพระธรรม เป็นการกำจัดบาปอกุศล เป็นมงคลแก่ชีวิต เป็นการทำจิตให้สว่างไสวเกิดปัญญา เป็นการช่วยรักษาโรคภัย และเป็นเหตุให้ได้สมบัติบุญ ในเมื่อพิธีกรรมในพระพุทธศาสนาปรากฏอยู่ก็ต้องทำให้ถูกต้อง เข้าใจความหมายถูกและปฏิบัติให้ถูก อันจะเป็นสื่อนำเข้าสู่สิ่งที่ถูกต้องตั้งมั่นจนถึงสิ่งที่เป็นหลักการของพระพุทธศาสนาพิธีกรรมเป็นจุดนัดหมายให้ตั้งใจเริ่มทำการอย่างจริงจัง พิธีกรรมเป็นโอกาส

¹ อก.สตุตค. 37/58/183-184

สำหรับพระที่จะปรากฏตัวและให้ธรรม อธิปไตยด้านพิธีกรรมของคณะสงฆ์ไทยนั้นถือว่าเป็นสิ่งที่มีปรากฏอยู่มาช้านาน เนื่องจากการนำเอาบทสาธยายธรรม เมื่อมีการทำบุญในงานมงคลบ้าง อวมงคลบ้าง เช่น การนำบทสาธยายธรรม ชื่อ “บทถวายพรพระ” ไปใช้มีทั้งการสาธยายธรรมในกรณีสามัญ และการสาธยายธรรมเป็นกรณีพิเศษถวายพรพระในกรณีพิเศษ เช่น พระราชพิธีฉัตรมงคล เป็นต้น แสดงให้เห็นว่าบทสาธยายธรรมนี้มีความสำคัญต่อสังคมไทยเป็นอย่างมากจนกระทั่งถือปฏิบัติสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน คณะสงฆ์จะทำพิธีกรรมต่างๆ ก็มีการสาธยายธรรมก่อนทั้งสิ้นจึงเกี่ยวข้องกันโดยสิ้นเชิง

พิธีกรรมกับคุณค่าการสาธยายธรรมในงานสวดพระอภิธรรม ก่อให้เกิด 1. คุณค่าด้านบุญกิริยาวัตถุ คือ เกิดการทำบุญ ได้แก่ การให้ทาน การรักษาศีล การภาวนา การประพาดเทียนหอม การช่วยเหลือกัน การเฉลี่ยส่วนแห่งความดีให้แก่ผู้อื่น การอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ตาย การฟังธรรม ก่อให้เกิดปัญญา 2. คุณค่าด้านความกตัญญูกตเวทิตาคุณ

การสาธยายธรรมก่อให้เกิดพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ การสาธยายธรรมในงานมงคล เช่น ขึ้นบ้านใหม่ งานอวมงคล เช่น งานศพ การทำวัตรเช้า-เย็นของพุทธบริษัท เป็นต้น ก่อให้เกิดพิธีกรรมทั้งของพระสงฆ์ เช่น พิธีปวารณาออกพรรษา พิธีอุปสมบท ส่วนคฤหัสถ์ เช่น พิธีขอศีล 5 พิธีถวายสังฆทาน เป็นต้น

5.2 ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาเรื่อง "วิเคราะห์พิธีกรรมกับการสาธยายธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท" ผู้วิจัยพบว่ามีลักษณะบางประการที่น่าสนใจเป็นข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและเพื่อการทำวิจัย ในประเด็นหลัก ดังนี้

5.2.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. การนำผลวิจัยนี้ไปใช้เผยแพร่ให้กับพุทธบริษัทได้รับทราบเพื่อขยายความรู้ที่ถูกต้อง
2. การสาธยายธรรมเป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าที่สั่งสอนพุทธบริษัทจึงควรพิมพ์งานวิจัยนี้มอบแก่พุทธศาสนิกชนทั่วไปได้รู้เพื่อนำไปปฏิบัติต่อไป
3. พิธีกรรมกับการสาธยายธรรมควรนำไปเผยแพร่ในสถานศึกษาตั้งแต่เด็กอนุบาลไปจนถึงระดับมหาวิทยาลัย และส่งเสริมให้มีการสาธยายธรรมในองค์กรเอกชนทั่วไปด้วย
4. การสาธยายธรรมก่อให้เกิดความสงบแก่สังคมสมควรบรรจุการสาธยายธรรมไว้ในบทเรียนของกระทรวงศึกษาธิการ หรือระดับอุดมศึกษา

5.2.2 ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

1. ควรศึกษาเรื่องการสาธยายธรรมเพื่อการมั่นคงของพระพุทธศาสนา
2. ควรศึกษาเรื่องผลของพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาที่มีต่อกาย วาจา ใจของผู้เข้าร่วม
3. ควรศึกษาเรื่องการสาธยายธรรมกับการบรรลุธรรมแบบพระพุทธศาสนา
4. ควรศึกษาเรื่องการสาธยายธรรมกับการป้องกันอมนุษย์ในพระพุทธศาสนา

บรรณานุกรม

ข้อมูลปฐมภูมิ

มหามกุฏราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา (แปล) ชุด 91 เล่ม. กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย. 2537.

1. หนังสือทั่วไป

กรมการศาสนา. ศาสนพิธีฉบับกรมการศาสนา. กรุงเทพฯ : การศาสนา. 2533.

กิ่งแก้ว อรรถาภรณ์. ลักษณะพิธีกรรมทางสังคมไทยในเอกสารการสอนชุดวิชาไทยคดีศึกษาหน่วยที่ 6-11. นนทบุรี : อมรินทร์. 2533.

คณาจารย์สำนักพิมพ์เชียงใหม่. นักธรรมชั้นโท. กรุงเทพฯ : เชียงใหม่. 2560.

คณาจารย์ มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. เทศกาลและพิธีกรรมพระพุทธศาสนา. พระนครศรีอยุธยา : มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2553.

จุฑาทิพย์ อุมะวิชนี. ตำนานบทสวดมนต์. กรุงเทพฯ : ธรรมสาร. 2552.

ชวน เพชรแก้ว. การศึกษาวรรณคดีไทย. กรุงเทพฯ : อักษรสัมพันธ์. 2520.

दनัย ไชโยธธา. ลัทธิศาสนาและระบบความเชื่อ กับประเพณีนิยมในท้องถิ่น. กรุงเทพฯ : โอ.เอส. พรินต์ติ้ง เฮาส์. 2538.

ดำรงราชานุภาพ. กรมพระยา. ตำนานพระปริตร. กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย. 2548.

_____. สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. ตำนานพระปริตร. กรุงเทพฯ : โสภณพิพรรฒธนากร. 2472.

ทวี ผลสมภพ. ปรัชญาศาสนา. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง. 2552.

ทองยอย แสงศิลป์ชัย. พุทธชัยมงคลคาถา (คาถาพาหุง). กรุงเทพฯ : สหธรรมมิก. 2542.

ธนิต อยู่โพธิ์. อานภาพพระปริตร. กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย. 2537.

ธรรมรักษา. พระไตรปิฎก ฉบับสวดมนต์แปล. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์. 2526.

นภาจรี นำเบ็ญจผล และอมรรัตน จันทระเพ็ญสว่าง. จิตวิทยาศาสนา ความเชื่อ และความจริง. กรุงเทพฯ : กองทุน บี. ทราเวน. 2537.

ประพัฒน์ ตริณรงค์. สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ ดำรงราชานุภาพ. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์. 2526.

- ประพันธ์ กุลวินิจฉัย. *เทศกาลประเพณีไทย 12 เดือน*. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2546.
- ประมวล ดิฉินสัน. *คติชาวบ้าน : การศึกษาดานมานุษยวิทยา*. กรุงเทพฯ : แพรพิทยา. 2521.
- ปราณี ฐิติวัฒนา. *สังคมวิทยาเบื้องต้น*. กรุงเทพฯ : กรุงเทพฯ. 2515.
- ปราณี สำเร็จราช (สุวรรณม). *มิลินทปัญหา เล่ม ๒*. กรุงเทพฯ : ทองฉัตร. 2539.
- ปุ๋ย แสงฉาย (แปล). *มิลินทปัญหาพร้อมด้วยอรรถกถาฎีกา*. กรุงเทพฯ : ส.ธรรมภักดี. 2530.
- พระคันธสารากวีวงศ์. *พระปริตรธรรม*. กรุงเทพฯ : อักษรสัมพันธ์. 2551.
- พระเทพโสภณ (ประยูร ธรรมจิตโต). *อานุภาพพระปริตร*. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2548.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธรรมจิตโต). *อานุภาพพระปริตร*. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2549.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). *พิธีกรรมใครว่าไม่สำคัญ*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : สหธรรมิก. 2539.
- พระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณฺโณ) และคณะทำงานชุดศาสนพิธี. *ศาสนพิธี : เอกสาร ประกอบการอบรมครูสอนพระพุทธศาสนา หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2544*. ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น. 2546.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). *พจนานุกรม ฉบับประมวลศัพท์*. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพฯ : สหธรรมิก. 2551.
- _____. *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. พิมพ์ครั้งที่ 16. กรุงเทพฯ : เอส.อาร์.พรินติ้งแมสโปรดักส์. 2551.
- พระมหาเทอด ญาณวชิโร (วงศชะอุ่ม). *พุทธานุภาพ*. กรุงเทพฯ : เพลสแอนด์ดีไซด์. 2549.
- พระมหาภูมิจัย วชิรเมธี. *งานพุทธขันธ์โลก 2600 ปี : คุณค่าและประโยชน์ของศาสนพิธี*. กรุงเทพฯ : ประสานใจ. 2557.
- พระมหาสมปอง ปมุฑิตโต. *คัมภีร์อภิธานวรรณนา*. กรุงเทพฯ : ทิพย์วิสุทธิ. 2542.
- พระราชปฏิญาณมุนี. *เสกมนต์ไล่ใจ สรรพภัยให้ชีวิต*. กรุงเทพฯ : เลียงเชียง. 2549.
- พระศาสนาโสภณ (วัดมกุฏกษัตริยาราม). *สวดมนต์แปล*. พิมพ์ครั้งที่ 15. กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย. 2552.
- เพ็ญศรี ดุก. *วัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติความเชื่อ*. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2536.
- ฟูจิโมโต โนริยุกิ. *น้ำประจุพลังบำบัดโรค*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : รวมทรรศน. 2547.
- ราชบัณฑิตยสถาน. *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542*. กรุงเทพฯ : นานมีบุคส์พับลิเคชั่น. 2546.

วิจิตรวาทการ. พลตรีหลวง. *มนต์คาถาและการทำจิตให้สงบ*. พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพ นางทองใบ นิรมล. 5 มีนาคม 2512. กรุงเทพฯ : อาหารการพิมพ์. 2512.

_____. *มหัศจรรย์ทางจิต*. กรุงเทพฯ : เสริมวิทยบรรณาคาร. 2507.

สำรวย นักการเขียน. *ธรรมะจากเจ็ดตำนาน สิบสองตำนาน คาถาพาหุง*. กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน. 2548.

สุชีพ ปุณฺณานุภาพ. *ความรู้เรื่องบทสวดมนต์*. กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย. 2548.

_____. *ความรู้เรื่องบทสวดมนต์*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย. 2548.

สุเมธ เมธาวิทยกุล. *สังกัปปพิธีกรรม*. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์. 2532.

เสถียรพงษ์ วรรณปก. *คาถาพาหุง : คาถาแห่งชัยชนะอันยิ่งใหญ่ของพระพุทธองค์*. กรุงเทพฯ : อรุณการ. 2541.

แสง จันทร์งาม. *ศาสนศาสตร์*. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช. 2531.

อุดม เขยกิจวงศ. *ประเพณีพิธีกรรมของถิ่นไทย*. กรุงเทพฯ : สุขภาพใจ. 2545.

อุดม รุ่งเรืองศรี. *ความรู้เรื่องบทสวดมนต์*. กรุงเทพฯ : อักษรสัมพันธ์. 2551.

อุทัย หิรัญโต. *สารานุกรมศัพท์สังคมวิทยา มานุษยวิทยา*. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์. 2526.

Denny Sargent Global Ritualism. *พิธีกรรมของโลก*. แปลโดย ทิพยอาภา (นามแฝง).

Richard Lawrence. *Unlock Your Psychic Powers*. *ศาสตร์แห่งพลัง*. แปลโดย สมชาย สัมฤทธิ์ทรัพย์. กรุงเทพฯ : มาสเตอร์ พรินติ้ง. 2542.

2. วิทยานิพนธ์

เทพรัตน์ราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี. สมเด็จพระ. *ทศบารมีในพุทธศาสนาเถรวาท*. วิทยานิพนธ์อักษร ศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาตะวันออก, บัณฑิตวิทยาลัย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2524.

ณัฐรัตน์ ผาธา. *การศึกษาวิเคราะห์บทสวดมนต์พุทธอัฐซุขยมงคลคาถา (คาถาพาหุง)*. พุทธศาสตร์ มหาบัณฑิต, สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2549.

สายใจ ชางสลัก. *ศึกษาวิเคราะห์บทสวดมนต์พระคาถาชินปัญชร*. พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต, สาขาวิชา พระพุทธศาสนา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2557.

สุวิทย์ ทองศรีเกตุ. *การศึกษาวิเคราะห์อิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ที่มีต่อพฤติกรรมทาง ศาสนาของ พุทธศาสนิกชนในจังหวัดนครศรีธรรมราช*. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชา ศาสตรศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหิดล. 2523.

พระครูวินัยธรนอมชัย สุธมโม (เตนปกษี). *ศึกษาทัศนคติต่อพิธีสวดมนต์ข้ามปีของพุทธศาสนิกชนวัดชะลอ อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี*. พุทธศาสนมहाบัณฑิต, สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2558.

พระเชียรวรวิทย์ อุตตสนโต (โอชาวัฒน์). *การศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา ของร่างทรง : กรณีศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร*. พุทธศาสนมहाบัณฑิต, สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2549.

พระครูอุดมพัฒนคุณ (เพณีย์ สุเมโธ / มุงคุณ). *คุณค่าของพิธีกรรมในการสวดพระอภิธรรมตถสังคหะ : ศึกษากรณีเขตพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดหนองบัวลำภู*. พุทธศาสนมहाบัณฑิต, สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2553.

พระครูปฐมสังฆการ (สุพรรณ ฐิตปญโญ บุญยอม). *ศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องการต่ออายุในทางพระพุทธศาสนาที่มีอิทธิพลต่อพิธีกรรมการสะเดาะเคราะห์ต่ออายุในจังหวัดสุรินทร์*. พุทธศาสนมहाบัณฑิต, สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2555.

พระครูสารกิจประยุต (กาบ ฐานทตโต/วังหอม). *ศึกษาคูณค่าศรัทธาที่ปรากฏในพิธีกรรมการบูชาพระธาตุนาดูนของชาวพุทธอำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม*. พุทธศาสนมहाบัณฑิต, สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2556.

3. เอกสารสนเทศอิเล็กทรอนิกส์

สามารถ มงคลสิริ. (2554). “ศาสนาพิธีต่างๆ ทางพระพุทธศาสนา,” การตัดกบาตร จัดเป็นศาสนพิธีอย่างหนึ่ง. สืบค้นเมื่อ 1 มิถุนายน 2561, จาก <http://news.dmc.tv/.html>.

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, (2559). “การปฏิบัติพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา,” *พุทธศาสนพิธี*. สืบค้นเมื่อ 1 มิถุนายน 2561, จาก <http://www.onab.go.th/service/.html>.

ประวัติย่อของผู้วิจัย

ชื่อ-นามสกุล : พระพิศาล วิสาโล (ผาสุกสิทธิพงษ์)
 วันเดือนปีเกิด : 7 ตุลาคม พ.ศ. 2489
 สถานที่เกิด : บ้านหนองกงเขิน ต.หนองกงเขิน อ.ภูเวียง จ.ขอนแก่น

สถานที่ที่อยู่ปัจจุบัน : วัดศิริวิทยาราม บ้านโคกสทกรณ ต.หนองกงเขิน อ.ภูเวียง จ.ขอนแก่น

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. 2513 : เปรียญธรรม 5 ประโยค
 พ.ศ. 2532 : ศึกษาศาสตรบัณฑิต (สาขาบริหารการศึกษา)
 พ.ศ. 2560 : นักรรณชั้นเอก

ตำแหน่งและประวัติการทำงาน

พ.ศ. 2518-2550 : ข้าราชการครู
 โทรศัพท์ : 093-409-0618, 080-406-1619

